Maanedſkriftet

Kiøbenhavns Skilderie.

Tredie Aargang.

Nunc patimur longæ pacis mala; ſævior armis
Luxuria incubuit — —
Nullum crimen abeſt facinusque libidinis ex quo
Paupertas romana perit. — —
Prima peregrinos obſcœna pecunia mores
Intulit, & turpi fregerunt ſecula luxu,
Divitiæ molles. Quid enim Venus ebria curat?
Inguinis, & capitis quæſunt diſcrimina, neſcit.

JUVENALIS.

Kiøbenhavn, 1790.
Trykt og faaes tilkiøbs hos Chriſt. Frederik Holm,
i ſtore Fiolſtræde No. 218.

Maanedskriftet

Kiøbenhavns Skilderie.

No. 1 — 3.

Tredie Aargang.

Novbr. Decbr. 1788 og Januarii 1789.

Waisenhuset.

Det haver sig næsten med Grækenlands og Roms blomstrende Dage, som med Dyden; Faa kiende deres Værd for at efterligne dem, og endnu ringere er deres Antal som lade sig af deres Advarsler overtyde om det Sande og Ædle. Tidernes Veltalenhed vedbliver idelig at pryde sig med deres Pynt, helst det skal være stort at have læst deres Skrifter; større var det unægteligt at kunde indvirke Grækernes og Romernes Fuldkommenheder i alle Stænders Opdragelse og Tænkemaade.

Denne Umage skye de Lærde, og Staatsstyrerne i de fleste Lande bekymre sig

lidet om at ſammenligne deres Trældyrs, de Folkeſlags Tilſtand de regiere, med Grækernes og Romernes, for at overbeviſes om de ligne diſſe enten den Gang de vare Menneſkelighedens Velgiørere, eller da de viſte ſig paa Verdens Skueplads ſom Rovdyr, der opaade ſig ſelv indbyrdes, og vare for ſvage til at afvende de Ulykker, ſom den dalende Slægts voxende Fordærvelſe havde paaført den opgaaende.

Gavnligt vilde det viſt være, at kunde beſkue det Malerie, Alderdommens Meſtere have efterladt os paa deres faldefærdige Stater. Her ere nogle enkelte Træk. De ſige: Staten trues med Undergang, naar i Ærens Kredſe Fortieneſters Foragt elſkes, ſom deres Rettigheders Bevogter, naar hædret Ligegyldighed imod Redelighed i de offentlige Penges Beſtyrelſe, betrygger enhver, der i Mørke haver ved Beſtikkelſer og Uorden i Regnſkab beriget ſig; naar den ſtraffende Retfærdighed ſkielver for at trække Nedrige til Anſvar, fordi Love, ſom Egenſindighed og Perſons Anſeelſe gave, kan fortolkes til Straf for den ſom vovede at anfalde Uſkyldige. Thi hvo bliver ikke lovmæs ſig

uſkyl-

uskyldig, naar Formaliteter have Overvægten over gode Love, naar Retternes uendelige og tvetydige Domme afsiges efter egennyttige Grunde; naar Lovkyndigheden ikke kan sultfode sine Tienere, uden ved Krumninger og Forhalninger, hvori ethvert Skridt kan forsvares med modsigende, ukyndige, upassende og døgnvarende Vældes Bud; naar Embeder søges, ikke for den Nytte Staten skal have af deres Forvaltning, men efter den Vinding deres ulovlig brugte Magt giver af sig, og saaledes attraaes de af Nedrige, der blottede fra Kundskaber og Redelighed, maae omsider opnaae det ønskte, naar deres Smiger haver bøiet Yndestens Egensindighed. Naar nu visse Stænder ved denne herskende Fordærvelse stiger i Ære og Magt, saa bliver det dem let at hævde sig den Ret til at være Vældens Øie og Øre. Folkets Klager have i Vellystens Slavers Mening allene Misfornøielse til Grund, de ere stedse uden Aarsag. Den almindelige Modløshed fører snart Dorskhed over et helt Folk, da er den feige Enevælde glad imellem sine troe Staldbrødre: Smiger, Ledighed og idelige Foran-

dringer. I ſlige Garn indvikles de Retſkafne lettelig, Modet betages dem, de med hele Folket glemmer deres Fædreneland, tør ikke føle Æren, kyſſe omſider Lænkerne, og deres Afkom fryde ſig over deres Raſlen.

I hvilken Stat diſſe Furier raſe, først i det offentlige, og ſiden i Huſene foreſinde Forældre der ikke kiende deres Pligter ſom Fædre, derfore ſkienkede Staten fordærvede Børn, uden Opdragelſe, uden Oplysning ſom fører til ſand Vindſkibelighed, der have Furierne næſten undergravet Statens Grundvold, og Slaveriet vil ſnart ved Hielp af Vaners Enevælde give Staten det ſidſte Stød, hvorved den i alle ſine Føininger opløſes. Saaledes have Salluſtius, Tacitus, Lucian, Longin, Libanius, Themiſtius, Symmachus, Procopius malet os faldefærdige Stater.

Og vi glædes viſt over at hine Udyr endnu ikke have Rede iblandt os, vi have i det mindſte ikke Øine til at ſee deres Yngel med.

Mon

Mon vi og torde vove paa at ſvare en Longin, om han ligeſaa mandigen ſom friemodigen ſpurgte os om de Uordener, han fandt hos os? Saaledes vilde han ſige: hvordan ſørger ikke hele Folket over, at den beſte Deel af det henſlæbes til Graven, forekommes ikke Sygdoms Smitte? Vi maatte ſvare, vi Menneſker ere for ſvage til at forekomme Landeplager og Ulykker. O! Ubetænkſomme, vilde Longin ſvare, tryk du ikke Sløret tættere til den ſtraffende Retfærdigheds Øine, underſøg først om ikke Forſømmelſe og planløs Sparſomhed var Sæden til diſſe Ulykker, og ſkielv at du tør ſpøge med Gudernes Langmodighed, og beſkylde dem for det, ſom kanſke er en Følge af offentlig Ukyndighed og Uforſigtighed. Betænk at Menneſkelighedens Ringeagtelſe og Forhaanelſe var Kilden til det Romerſke Riges Undergang. Fremdeles vedbliver Longin: hvor jeg gaaer og ſtaaer forfølges jeg, paa Torvene, Gaderne, i Kirker og Paladſer, af Pialtede, Elendige af Kulde forkuede, ſom mangle alle det Dyrene have; er denne Uſſelhed Følgen af eders indrettede Stater? da er denne Kræft ulægelig, thi naar Ledig-

hed og Trygler-Tænkemaade af Beſtyrere taales, da ſeer man ſtrax at Eenigheds-Baandet er ſønderrevet imellem de Befalende og Adlydende, at hverken Omſorg, Venſkab eller Erkiendtlighed imellem Stænderne indbyrdes have Sted. Og hvorledes kan man ſee paa, at friſke, ſtærke Menneſker trave 6 ja flere Timer om paa Gaderne og viſe at have flere Kræfter end de behøvede, til i vel indrettede Arbeidshuſe at fortiene deres Underholdning? Hvorledes kan man glemme den evige uryggelige Grundſætning, at kuns nyttig Vindſkibelighed og ikke planløs Medlidenhed kan varigen afhielpe og formindſke den offentlige Trang?

Vi maa ſvare: over 1500 Fattige ernære denne Bye i egne dertil indrettede Stiftelſer, diſſe kan ikke rumme flere. Om det overſkydende Antal holdes Commiſſion, og Erklæringer ſamt Brevveerling er det første man giør for dem. Af dette forſtod Longin intet, og da vi alvorligen ponſede paa mere tilfredsſtillende Svar, ſaa forſvandt han med hele Synet om Alderdommen. Ja hans længere Nærværelſe havde og blevet Skilderiet til

ſtor

ſtor Byrde, ſiden han i at underviſes om alt, ſtedſe vilde ind paa Tingenes hemmeligſte Drivefiedre; han havde denne Smag tilfælleds med de fleſte af Alderdommens Skribentere Have vi ikke gavnet med diſſe her anførdte Alderdommens Advarſler, haabe vi dog at have moeret Læſeren, og giort ham opmærkſom paa den efterfølgende Stiftelſes Beſkrivelſe, ſiden den efter ſit Øiemeed var beſtemt til, at udgiøre en af Statens Grundſtene, og man af dens Skiebne kan ſee, hvorledes Stenene lidt efter lidt kan, ved Ligegyldighed, i Tidens Længde udpilles af Grunden. Menneſket i ſtore Stæder og i vore følſomme Tider ſynes ene at kan røres af gyſelige Syner, det ubemærkte rører ikke, dog maae Kiøbenhavnerne ikke troe, at den Nød der ligger dem for Fødderne, er den der trykker meeſt Staten, eller ſom ene fortiener deres virkſomme Medlidenhed. Hvo ſeer daglig Følgerne af at her ikke findes nyttig Vindſkibelighed, der kan holde friſke og ſunde Hænder i Arbeide? Hvo ſeer Følgerne af denne ſkiulte Aarſag? her ere nogle: Paa Nyeboders Løfter i denne Kulde haver, efter Rygtet, en Moder født, og man fandt

hende med Fosteret dødfrossen, og i Dette Øieblik frosset i Munden; kuns Faa saae Konen med Barnet frosset ihiel i Kielderhalsen. Endnu mindre see vi de mange forskiellige Forældre, der bersvede Udsigter til at fortiene til Livets Underholdning, maae nedstige til de i vinterleie liggende Dyrs Levemaade, og lægge sig fem sammen i Straaet for at holde Varmen, og vænne sig til at sultfødе sig. Ere vi nærværende ved deres Leie, som overvældes af Slag og Krampe, til Belønning for deres Kaffe og Brændeviinsdrik paa tomme Maver? Høre vi de gruſomme Eder, see vi de tyranniske Slag, som Fortvivlelsens Egteskaber sønderslide sig og Børn med indbyrdes? Forekomme os de Gruesomheder, som ørkesløse liderlige Forældre udøve mod deres Børn, naar de med deres Betlen ikke have fortient den befalede Mark? Have vi i Alvorlighed beregnet Statens Tab af de mange pialtede og ledige Lemmer af alle Haandværker, Stænder og Aldere, som daglig drive omkring paa Gaderne? Tænke vi os noget ved den fordærvede Ungdom, vi see Skareviis at opoffres til Misgierninger, i Børnehuus og Stokhuus? Og

glem-

glemme vi aldrig, at uden ſand og oplyſt Vindſkibelighed i alle Stænder, kan et Lands varige Lykſalighed aldrig opnaaes?

Vi ſee den offentlige Nød, vi ſukke, føle og ſkrive derom, men tænke ikke paa at ſtandſe den i ſin Udſpring.

Det giorde Fierde Friderich, han ſmertedes over den og afhialp den, han overleverte os Midler til at forekomme den, og at formindſke dens onde Følger; have vi kuns ikke haanet og misbrugt diſſe Midler?

Vi ſige vi, thi juſt vi Danſke, Friderichs ſaa kiere Folk, kan ikke forſvare, naar han i hine Boliger ſtaaer op imod os, og klager over den Ligegyldighed, hvormed vi tvertimod hans Befalning og faderlige Ønſke have ladet Waiſenhuſet i al Stilhed og Mørke forfeile hans Villie, og misbruge hans Gaver.

Friderich vilde, at hans Folk ſkulde vaage over denne Stiftelſe; her ere hans egne Ord i den 13 Paragraph af hans Fundatz for Waiſenhuſet af 21. Julii 1727. " Enhver ſom Gud haver givet Forſtand og

" Erfarenhed til at kunde erindre eller frem-
" føre noget, til dette Værks fuldſtændige
" Drift, det være hvo eller hvor ringe han
" er, ſkal hermed være aabnet en Vei til at
" meddele ſine Raad. Thi endſkiøndt vore
" Tilforordnede i Miſſions-Collegio ſelv ikke
" ſkal efterlade og forſømme noget, ſom ud-
" kræves til dette Værks lykkelige Frem-
" gang, ſaa tilſtaae de dog at ſaadant deres
" Værk ved mange Fornuftiges Raad kunde
" blive des lykkeligere, og derfore overgive
" det ſamme til hver Mands Beſkuelſe og
" Eftерſyn, ſaa og til alle og enhvers vel-
" meente Raad og godtbefindende Forſlag,
" hvoraf de ere villige til at antage alt det
" ſom kan være til Nytte at iværkſtille. "

Paa Kong Friderichs Fødſelsdag, den 11. October 1727, forklarede de den Gang værende Directeurer for Waiſenhuſet hine Kongens Ord for det Danſke Folk i Tilſkrift til Læſeren, for det for Waiſenhuſet trykte Fundats og Reglement ſaaledes: " Vi
" ere og redebonde, om fornøden ſkulde gio-
" res, foruden det at give enhver i ſær ſom
" nogen beſynderlig Underretning om en

" eller

" eller anden Poſt af os enten mundtlig eller
" ſkriftlig kan forlange, al ſandfærdig og
" muelig Beſkeed; herefter naar Værket
" kommer videre, ved Trykken at giøre be-
" kiendt, det ganſke Værks Drift, In-
" formations Methode, Revenuers Til-
" vært og Børnenes Formerelſe. — Saa
" det ganſke Værk med Guds Hielp, og
" efter Hans Kongl. Majeſtæts allernaadig-
" ſte Villie, ſaaledes ſkal føres, at det kan
" være aabenbar, ikke allene for Gud, men
" og for alles Øine og Kundſkab, hvorved
" vi ſom beſkikkede Directeurer kan være
" frie for Mistanke, kan vente fleres Raad-
" føring til Forbedring af Værket, hvilket
" vi altid med Taknemmelighed ville mod-
" tage. "

Fra 1730 til 1763 haver dette Værk været ſkiult for alle Danſke, og ſær ufuldkommet er det lidet, Hofmands Samling af Fundationer melder derom. Ganſke herſkede Mørket over det til 1771, og fra den Tid af, til vore Dage, haver det været for Danſke ganſke ubekiendt. Herom noget vidtløftigere.

Ube-

Ubegribeligt er det at Collegier haver kundet fundet Imodſigelſer at være let at efterleve og opfylde. Saaledes Beſtallingen meddeelt Inſpecteuren for Waiſenhuſet, befaler ham, uden at ophæve Friderich den Fierdes Befaling i Waiſenhuſets Fundatz: " At han ſkal rette ſig efter hans Inſtruc- " tioner og Anordninger, ſom ſaavel an- " gaaende Miſſions-Collegium ſom Wai- " ſenhuſet allernaadigſt udgivne ere, eller " udgivne vorde, og ikke for nogen aaben- " bare, hvis ſamme hans Embedes For- " retninger vedkommer og hemmelig bor " at holdes. "

Fierde Friderich vilde, at alt ſkulde være aabenbart Waiſenhuſet angaaende. Inſpecteuren maae ikke adlyde denne gode Konges og Stifteres Befalning.

Den ſunde Fornuft, det hele Danſke Folk ønſker viſt Friderichs uigienkaldte Villie adlydet. Og om nu end vore Forfædre have været ligegyldige ved det ſkammelige Mærke, hvori Waiſenhuſet i en heel Menneſkealder haver hendvalet, ſaa paaligger os desu-

desuagtet stedse den Pligt, at være Fierde Friderichs værdige Undersaatter, og belønne hans Godhed med fornuftig Erkiendtlighed, at hæve og værne om hans Indretninger, helst Regieringen i Landboesagen, og i Maaden at kiende Universitetets Uordener, haver tydelig lagt for Dagen, at den vil træde i Fierde Friderichs Fodspor, og tillade alle offentlige Bestyrere at fralægge sig al Mistanke, ved at give deres Bestyrelse til hver Mands Beskuelse. Vare vi ikke tilkommende Siette Friderichs uværdige Undersaattere og Medlevende, hvis vi vilde sammenpakke Mørke og Taage rundt om ham, og lade ham kiedes ved ene at ønske Lys? Naar da Friderich den Siette i de sildigste Dage knælede med sit Danske Folk for Allerrens Trone, og i alle Jordens Slægters Paasyn sagde: O Herre! jeg vilde at Sandhed og Redelighed skulde lyse for alle, men dette fordærvede Folk var for dybt sunken i slavisk Tænkemaade, at det ikke taalte uden Mørket.

Lad os fra nu af stræbe at undgaae den svare Dom os oppebier, og derfore begynde med at arbeide paa, at Waisenhuset kan opnaae

naae det ſtore Øiemed, hvori det er ſtiftet. Hertil biedrager intet viſſere, end at denne Stiftelſes Beſtyrelſe ſtemmer med den phyſiſke og moralſke Opdragelſe, ſom vores philoſophiſke Tidsalder fordrer, der nu har udbredt det ſom en uryggelig Lærdom, at uden Videnſkabernes Hielp og Foreening endog hos Haandværksmanden, kan den Vindſkibelighed han udbreder ikke gavne Staten, ſom ſkal paa Europas Marked være, tillige med de øvrige Stater, Kiøber og Sælger. Naar nu Hiſtorien haver giort os ret bekiendt med Waiſenhuſets Øiemeed og dets Opnaaelſe til vore Dage, kan vi lettelig indſee dets Mangler, og vil ſnart kunde afhielpe diſſe, naar den gamle Pligt paalægges Stiftelſens Beſtyrere, at de ſkal nytte Folkets Forſlag til Forbedring, for ſelv at være uden Mistanke. Hvor nyttig denne Beſtyrelſes Offentlighed er, og hvor vigtig det var for den at knytte Fortrolighedens Baandet med Folket, vil tydelig ſees af den elendige Beſtyrelſe denne Stiftelſe haver været nedtrykket af, ſaalænge den haver været overladt Collegial-Behandling og Mørke. Ja, hvor underlig haver ikke i denne Tid, fornemmelig Affavn

af

af philoſophiſke Kundſkaber, dernæſt Uorden, Urigtigheder, Hevngierrigheds Ränker, Egennyttens Optoge, Familie-Forbindelſer giort Stiftelſen ikke allene unyttig, men endog til en Skiendſel for Nationens Ære i alle oplyſte Folkeſlags Øine!

Waiſenhuſets Beſtyrelſe fra 1727 til 1769.

Friderich den Fierde, der i alle ſine Handlinger viiſte at idel Redelighed og klog Sparſomhed ledſagede hans Beſlutninger, udrettede ſtore Ting for Fædrenelandets Vel, og det fordi han, ſaa meget mueligt, ſaae med egne Øine. 1711 da Peſten raſede i Kong Friderichs Lande, Krigsluerne ſvævede rundt om det, og ulykkelige Feltſlage maatte ganſke have giort ham modløs, da indrettede han ſaaledes ſin Poſtkaſſes ſikkre Indkomſter, at den halve Deel blev beſtandig henlagt, til deraf at ſamle en Capital i paakommende Nød at bruge, den anden halve Deel blev brugt til Penſioner for Enker og gamle Embedsmænd. *)

Af

*) See Kongens egne Ord i Inſtructionen for Directeurerne over Waiſenhuſet.

Af den første Fond tog Kong Friderich de 60000 Rdlr. han skienkede sit i dette Aar oprettede Waisenhuus, hertil føiede han 2000 Rdlr. aarlig af Post Cassen, dernæst maatte Fattigvæsenet til denne Stiftelse afgive 26530 Rdr. foruden den tredie Hoved-Capital, som Kongen havde samlet af Confiscationer og opbragte Skibe 11530 Rdlr., blev endelig og til denne Stiftelse lagt 6132 Rdr. Legata.

1714 havde Kongen ladet det af hans Hr. Fader oprettede Ridderlige Academie indrette til Landcadetterne, disse bleve 1727 flyttede ud paa Opera-Huset paa Amalienborg, og deres Academie igien skienket til Waisenhuset.

Naar man altsaa regner de 2000 Rdr. aarlig til 50000 Rdr. Capital, saa var Waisenhusets fulde Capital 1727 = 159175 Rd.

hvoraf 5 pro Cento udgiorde aarlig

Indkomst = = 7708 Rd.

Hvilke Kongen befalede paa følgende Maade at skulde anvendes:

Kosten

Transport = =	7709 Rd.
Koſten for 100 Børn a 3 Mk. 8 Sk. ugentlig = =	3033 Rd.
Læremødre, Oeconomus, 4 Informatorer, 4 Piger, 1 Portner, 1 Gaardskarl, a 4 Mk. 8 Sk. ugentlig = = =	468 —
Ethvert Barn klædes af Uldent og Linnet i 2de Aar, 1960 Rdr. for et Aar = =	980 —
Betienternes Lønninger = =	930 —
Til Lys og Ildebrand = . =	551 —
Til Bøger og Skrive-Materialier for Børnene = = =	100 —
Summa =	6062 Rd.
Aarlig Overſkud til andre Udgifter	1647 Rd.

Hvad Syges Opvartning, herpaa gaaende Omkoſtninger, ſamt Senge, Sengeklæder, Boeſkabs Anſkaffelſe angik, da befaler Kongen, at ham herover ſkulde gjøres Overſlag, hvortil han vilde gjøre Udveie, uden at falde Stiftelſen ſelv til Byrde. Tydeligen baade i Waiſenhuſets Fundatz og Reglement, ſamt i Inſtructionen til Wai-

ſenhuus-Directionen, Miſſions-Collegium fremſætter Kong Friderich ſit Ønſke med denne Stiftelſe:

1. At lindre uſle Børns Nød, ſom ved Peſt, Krig, dyr Tid vare blevne Fader- og Moderløſe.

2. At optage ſyge og elendige Børn fra fattige Forældre.

3. At forekomme Lediggang og Betlerie, ved at lade ſlige forladte og elendige Børn opføde og opdrage til gode ſædelige Menneſker, der tillige fik Smag paa Konſter og Videnſkaber, hvormed de kunde i Tiden ernære ſig ſelv, indføre Vindſkibelighed, og ſaaledes blive til ſande nyttige Borgere.

Diſſe Ønſkes udtrykkes med Kongens egne Ord ſaaledes: " At denne Stif-
" telſe kunde blive en Plantehauge, hvoraf
" kunde tages alle Slags Perſoner, der va-
" re bequemme til Haandværker, Konſter
" og anden Forretning, til hvilke Ting det

" ofte

" ofte erfares, at de blive de dueligſte ſom " betragte hos ſig ſelv, at Troeſkab og Flit- " tighed ere deres eneſte Tillid til at befor- " dre deres Velfærd; ſaaſom de ei kan ſætte " Haab til Midler, eller anden Hielp. „ — Fremdeles giver Kongen Waiſenhuſet Friehed til at indrette Manufacturer og Negotie, " ſaa at det kunde faae en egen " Fabrique, hvormed de ſig ſaavel ſin egen " Rødtørftighed af Linnet og Ulden at for- " ſkaffe kan lære, ſom og andre deraf at " overlade. „

Miſſions-Collegium var Hoved-Beſtyrerne af dette Værk. Curatorerne ſørge-de for Capitalernes rigtige Beſtyrelſe, ſaae i øvrigt paa Stiftelſens Beſte, hvor noget kunde ſpares, de leverede til Inſpecteuren, ſom var Stiftelſens proximus Magiſtratus, de Penge, Værkets Drift fordrede, hvorfore han aflagde Regnſkab til Directeurerne, ſom lod det af Curatorerne revidere; naar Mangels-Poſterne vare beſvarte, fik Inſpecteuren General-Qvittering af Directeurerne.

Præſten var ikke en Hoved-Perſon ved Stiftelſen; om ham ſiger Kongen til Directeurerne, " til at forrette Gudstieneſten, " have J at antage en beqvem Perſon, ſom " Søndag Formiddag kan prædike, og om " Eftermiddagen lære Ungdommen: og de " øvrige Miniſterialia forrette.

Hægemeſter kiendte Kong Friderich ikke noget til; han befaler at Informatorerne ſkulde være nærværende ved Børnenes Paaklædning og i deres Spøge-Timer, ſamt at de ikke ſkulde ſee til ved Middagsbordet, men ſelv ſpiſe med. Saaledes havde da Kong Friderich den 21 Julii 1727 befalet Waiſenhuſet at indrettes og beſtyres. Hiſtorien ſkal nu lære os, hvorledes hans Villie blev iværkſat. Flere Lande ere efter deres Love at dømme fuldkomne Stater, men i Udførelſen ſkrække deres Tilſtand enhver Tænkende. Allerede den 28 Julii 1727 forſamlede Directeurerne og Curatorerne ſig under Navn af Waiſenhuus-Collegium, og det ſom Venner, ganſke beſielede af Iver for at virkeliggiøre den gode Konges Fundats

og

og Inſtrux. De begyndte ikke at ſtride om Rang paa Stolene, om Sidſtepik i Underſkrift, ei heller mishandlede de Ordene, phyſiſk og moralſk Opdragelſe, endnu mindre havde Fettere eller gamle Vertinder nogen Indflydelſe paa de tagne Beſlutninger, hvori fremlyſte Herſkeſyge, Egennytte eller Partiſkhed. Nei diſſe gode Venner beſluttede i det førſte Møde: 1) at det var beſt nu at indkiøbe Brændet til Stiftelſen da det koſtede mindſt. 2) Sengeſteder at kiøbes. Med de gamle Dækkener fra Ladegaardens Inventarium af Kongen ſkienkede, at foere de nye, og Reſten af Uldent og Linnet at lade giøre hos de Fattige. 3) At Pigerne, ſom vilde tiene i Stiftelſen, maatte kuns ſkifte hvert Aar. 4) At af de fletteſte Lagen ſkulde giøres for det førſte Pudevaar og Haandklæder, ligeledes af de fletteſte Dyner at forfærdige Hovedpuder. Hver ottende Dag holdtes ſlige Forſamlinger og Collegium, og i trende Maaneder ſkreves neppe 4 Breve. Hvorledes ſkulde et Collegium kunde holde ſig i Agt, ſom hverken havde Porteſeuiller eller mange Breve at underſkrive? Mødte der Colle-

gium noget, som de ikke vovede selv at dømme i, saa lod det Inspecteuren foresporge sig hos Ober-Secretairen for det Danske Cancellie Møinichen, som igien indhentede Kongens Villie. Saa alvorligen arbeidedes paa Stiftelsens Fremme, at Oeconomus Sr. David Korte blev d. 7. Sept. 1727 tilsagt at aabne Spiisningen for Børnene Michels-Aften, og det efter den af Kongen befalede Spise-Taxt.

Matratzer havde Kongen befalet at Børnene skulde ligge paa; Waisenhuusbestyrerne vare saa neiseende paa Stiftelsens Beste, at de skulde have dem udstoppede med Straa, til hen i Slagtertiden, da Krølhaarene bleve bedre Kiøb.

Den 11. October som var Kong Frederichs Fødselsdag spiste Børnene paa Waisenhuset, men ikke alle endnu sov i Stiftelsen, Conventhuset besørgede 40 af dem.

Inden Aarets Udgang var hele Stiftelsen i Gang, Directeurerne og Curatorerne

ne saae selv flittigen til, at det af dem befalede blev paa beſte Maade iværkſat.

Den 27. November traadte Hr. Evald til, ſom Præſt ved Waiſenhuſet, og med ham, da han blev enemægtig over Bogtrykkeriet, greb theologiſk Tant og aſcetiſk Sladder ret om ſig, baade i Stiftelſen og hele Nationen, da han lod forarbeide Kirkens Vadmel i Balle viis.

1728 bortgik til d. 22 October med herlige Indretninger til Waiſenhuſets Fremme, Kirken var nu indviet og alt var i Gang efter Kongens Ønſke. Med det halve af Hovedſtaden blev og en Deel af denne Stiftelſes Bygninger lagt i Aſke, ja den ſtørſte Deel af deres Pandter opbrændte.

Langt fra at Friderich opgav den Tanke at ſee ſit Waiſenhuus atter blomſtrende, han beſørgede en Brand Caſſe oprettet, hvoraf de fik Penge ſom vilde bebygge de øde Pladſer, og for Waiſenhuſet udſatte han til Opbyggelſe en Capital af 28665 Rdr.

Curator Klokker aflagde ſit Regnſkab for Waiſenhuſet den 4 Dec. 1728, og var dets Indtægt og Udgift, Ildebranden uagtet, 6066 Rdr. Kongen midt i det trængſelfulde Aar 1729 var uforandret i at vaage over Waiſenhuſets Vel; Spiſemeſteren David Korte lod han den 12 Juni aſſige Spiisningen, da en vis Piper tilbød ſig at foreſtaae Oeconomien for 300 Rdr. aarlig ringere, og at aflægge Regnſkab til Stiftelſen for det overſkydende. En af Hoved-Punkterne for denne nye Spiſemeſter var, at han ſkulde lægge Brød paa Bordet, foruden det ethvert Barn ſkulde have efter Spisnings-Taxten, at Børnene ei ſkulde ſulte, og dernæſt at han maatte ſtille Borgen for Contractens Opfyldelſe. Spiſemeſter Piper vidſte i et Aar at ſpare 700 Rdr., og Børnene havde ſpiiſt upaaklagelig. Kong Friderich lærte heraf, at Spiſemeſteren kunde ſtaae ſig ved at faae 3 Mk. ugentlig for hvert Barn, iſteden for 3 Mk. 8 Sk. før.

Indretninger, der efter Ildebranden ſkulde gjøres ved Waiſenhuſet, iſtandſættes, men de hindrede at man ikke kunde tænke paa

Fabri-

Fabriqvers Indrettelſe. Børnene bleve tilholdte at lære deres Catechismus, Bibelſke Hiſtorie, og at lære at ſkrive.

1730. Kong Friderich vedblev uafladeligen til hans Dødsdag den 11 October, at ſørge ſelv for Waiſenhuſet. Han befalede at hvert Barn ſkulde have 6 Skiorter, at man ſkulde indtage 10 Børn over de 100, men at der ikke maatte indtages fattige Børn og blandes med Stiftelſens til Underviisning, uden at Stiftelſens Fond kunde taale for diſſe at lønne en egen Lærer; og Kongens Omſorg for Stiftelſen endtes med at forøge Stiftelſens Antal fra 100 til 110. Børn. Friderich gik hen til det bedre, efterlod ſig et taknemmeligt Folk, der daglig høſte Frugten af hans Velgierninger.

Fra 1731 og til 1771 frembyder Waiſenhuſet ikke andet, end Klagemaal over Spiisningen, Strid mellem Præſt og Informatorer, hvoriblandt Hr. Evalds Samvittigheds Scrupel udmærker ſig. Denne gode Mand havde forestaaet Bogtrykkeriet, aflagde derfor Regnſkab, hvoraf ſees at han

havde ladet trykke homiletiſke aſcetiſke Skrifter for 3615 Rdr. 4 Mk. 4 Sk.; han afſagde ſig med Opſigten over Bogtrykkeriet, men vedblev dog hver Uge at beſørge ſin theologiſke Tant overſat af det tydſke, og trykt. Endelig 1735 kunde Hr. Evald ikke finde værdige Chriſti Faar, ſom han vovede at ſkrifte og give Alterens Sacramente, han frabad ſig diſſe Forretninger, og maatte betale 200 Rdr. til en Capellan. De under ham værende Informatorer i Waiſenhuſet paaſtode, at Sacramenterne vare uvirkſomme, naar de forrettedes af en ugudelig og ureen Guds Tiener, diſſe bleve inden 8te Dage jagne bort, da de ligeſaa vel ſom Hr. Evald ikke vilde handle imod deres Samvittighed. Men Hr. Evald vedblev ſin Helligbed, ſom forſkaffede ham 700 Rdr. aarlig og en Capellan til at forrette Tieneſten for ſig. Det var og billigt, at han for ſine Studeringers Skyld blev Profeſſor Theologiæ.

Fra 1738 til 1772 var Finckenhagen Inſpecteur over Waiſenhuſet, og fra 1762 af tillige Directeur med 1150 Rdr. aarlig Gage. Vi vil da med hans egne Ord frem-

fremſætte Waiſenhuſets Tilſtand. See Hofmands Samlinger af Fundationer 1765. Tom. X. Pag. 198.

" Midt i den ſtore Bygning ud til " Torvet er Kirken, desuden et Apotheque, " en Boglade og et Bogtrykkerie, ſamt et " Bibliothek meeſt af Danſke Bøger, hvor- " til Profeſſor Steenbuck ſkienkede 600 Rd. " hvis Rente anvendes til at kiøbe Bøger " for. Der holdes og tvende Collegia, Ge- " neral Kirke-Inſpections-Collegium og " Collegium de curſu evangelii pro- " movendo.

" Der boer en Inſpecteur, en Præſt, " foruden Oeconomus, ſom ſpiſer ſaavel " Læremeſterne og Læremødrene ſom Bør- " nene, og de derunder hørende Folk, tven- " de Gange om Dagen. "

" Børnenes Antal er nu 120, nem- " lig 70 Drenge og 50 Piger, dog er de- " res Antal undertiden mindre, alt af " Mangel paa Børn med behørige Atte- " ſter. De imodtages ikke under 8te Aar,

" og

" og blive oplærte i Guds Kundſkab, i Læ-
" ſen, Skriven, Regning; Pigerne bli-
" ve desuden oplærte til Strømpeſtrikken,
" Kniplen, Syening, at toe Linned, laa-
" ge Mad o. ſ. v.

" De herefter anførte Stiftelſer ere
" alle i fuld Stand, ligeſom Fundationerne
" om formelder: „ hvorpaa indføres det for-
hen trykte Fundatz og Reglement over Wai-
ſenhuſet af Frederich den Fierde, hvor til
Slutningen Inſpecteuren forklarer hvoraf
den Capital ſom Kong Frederich ſkienkede
1727 beſtod, hvor han under Summen
17645 Rdlr. indbefatter Andres milde Gaver,
der fra 1711 af vare ſkienkede til offentlig Brug.

Den gode Inſpecteur glemmer deri-
mod følgende Capitaler, og undſeer ſig laa-
ledes ikke ved at føre Publicum bag Lyſet.

Bartholinernes Legat til Waiſen-huſet 28 Jan. 1728.	=	375 Rd.
1730 en Ubekiendt ſkienket	=	80 —
Kirke Contingent	=	498 —
Lateris	=	953 Rd.

	Transport =	953 Rd.
Af en Ubekiendt	=	10 —
Af Mad. Mosſing	=	100 —
Oplag af Oeconomo ſparet	=	700 —
1731 af Evald leveret en Ubekiendts Gave	=	300 —
1732 Krigsraad og Amtsforvalter Rodes Arvinger legeret	=	3000 —
1734 Anders Pederſen Kornſkriver, legeret til Waiſenhuſet		1500 —
	Summa =	6563 Rd.

Diſſe 6563 Rdr. glemte Inſpecteuren, ligeledes taler han ikke om Indtægten ved Apotheket, hvis aarlige Forpagtning under Finckenhagen haver havt en afverlende Skiebne: 1742 gav det 1000 Rdr. aarlig, 1754 2101 Rdr.; 1758, 1475 Rdr.; 1764---1773, 1012 Rdr. og frie Medicamenter til Stiftelſen. Altſaa burde diſſe 1012 Rdr. have været anført Stiftelſen til Indtægt, og ikke nok at ſige, Stiftelſen haver et Apotheqve. Bogladen haver vel og givet Stiftelſen flere tuſinde Rdlr. aarlig. Hvorfor ſkal dette for-

ties

ties det vides ikke. Ei heller vedrøres Oeconomus's Forpagtning, som dog vides. Oeconomus Lyders samlede sig henved 30000 Rdr. Naar nu Regieringen tillod Finckenhagen tvertimod Fundators Villie, i et saa vigtigt Værk som Hofmands Fundationer, at aflægge saa ilde Rede for Waisenhusets Bestyrelse, Indkomster, disses og Børnenes Forsørgelse; saa er det ikke at undre over, at hele Waisenhuus-Directionen i denne Tid lignede Ruusen, der trak sig ind i sin Ost, bad om Fred og Guds Velsignelse, og bekymrede sig aldeles ikke om hvad Europas Oplysning tog sig til, hvorledes den indførte en bedre Opdragelse iblandt de ringere Stænder; men vedblev der imod Waisenhuset at lade Børn i de 7 Aar de vare der, lære 60 Gange Catechismus, og det var Guds Kundskab. Intet er forunderligere end at Waisenhuus-Directionen aldrig spurgte sig selv, hvilken Nytte stifte vi med de 120 Børns Opdragelse, til at blive forvildede Faar? Man værdigede ikke at indføre det overmaade Gode, som den for Danske uforglemmelige Pastor Lorck viste i sin Stiftelse for Pigebørn paa Christianshavn; blot denne eiegode Mands Ild og Drift til at bie-

drage

drage til det almindelige Beſte', drev ham til at giøre et Udkaſt 1755 for et Opdragelſes Inſtitut for 20 Piger, ſom hver ſkulde koſte 25 Rdr. aarlig; 1756 var Antallet ſtegen til 47, hvortil enhver ſkrev ſig for 25 Rdr. aarlig, ſom en ſaadan Pige koſtede. Og Lorcks Tieneſtepiger ere berømte. Saint Germain ſelv, en af de ſieldne ſtore Hoveder, kunde ikke nokſom roſe Lorcks Indretning, for Reenlighed, Sparſomhed, og den gode Orden, ſamt friſke og muntre Udſeende denne Stiftelſes Børn havde. Denne ſaa herlige Stiftelſe ſaae med Caroline Mathildes Bortgang ſin Grav aabnet, hvori den nedſtyrtede 1781, da man opſagde Lorcks Stiftelſes Huus 5000 Rdr. Prioritet. Ingen vilde laane ham, og mindſt Waiſenhuſet, der intet havde tilfelles med hans Stiftelſe. I Waiſenhuſet koſtede hvert Barn aarlig 120 Rdr., hos Lorck fra 25 til 30 Rdr.; i Waiſenhuſet bleve de holdte i ſkiendig Tvang, ſkidne og afvendte fra alt Arbeide ſom ſkeer med Munterhed. Hos Lorck vare Pigerne ſtedſe glade, reenlige, ſunde, vandte til meget Arbeide, elſkede deres Foreſatte og ſkielvede ikke for dem. I Waiſenhus

ſenhuſet ſtode over 20 Værelſer allene til Betientere; diſſe koſtede kanſkee 4000 Rdr. aarlig. Hos Lorck beſtod hele Stiftelſen af 10 Værelſer, Lønningen til Betienterne beløb ſig neppe til 100 Rdr. aarlig. Waiſenhuſet ſtaaer *) og Lorcks forſvandt, man taalte at denne herlige Indretning faldt bort til en Tid, da Caffedrik, Tallotterie, Kaartpenge gjøre alt deres til at fordærve Tieneſtefolk; man vil ikke, at de fra Ungdommen af ſkal lære at undgaae diſſe Snarer; 60 Gange at have lært Pontoppidans Catechismus kan ikke imodſtaae en Kop Caffees og Tallotterie-Seddels Tillokkelſer.

Den

*) Lorcks Beregning for 25 Piger var denne:

Spiisning	300 Rdr.
Huusleie	50 —
Ildebrand	30 —
Lys	10 —
Vaſk	10 —
Pleiemoder	40 —
Pigen	10 —
Klæder, beregnet til 5 Rdr. hver, naar de kan fortiene det halve ſelv	50 —
Summa	500 Rdr.

Den moralſke og phyſiſke Fordærvelſe gaaer frem med ſtærke Skridt, og man vil ikke at de offentlige Opdragelſes Anſtalter, der ene kan, ſkal ſtandſe dem,

Waiſenhuſet nær ved at ſtifte Nytte.

Da det var Regieringen i Aarene 1769, 1770 og 71 meget om at giøre, at indføre Frygt for Ordet Anſvar, og Iver i Pligters Opfyldelſe hos Embedsmændene, mærkede den ſnart at Dannemark i almindelig gavnlig Oplysning for alle Stænder var langt tilbage; de ſaae Haandværker, offentlig Vindſkibelighed, at ſukke under Sneebierge af Prædikener, Pſalmebøger og Catechismuſer, der alt længe havde giort Dannemarks Vægt imod lige ſtore Stater let, fordi de af almindelig Oplysnings Soel optøe. Den kaſtede ſine Øine hen paa de offentlige Anſtalter, og i Waiſenhuſet forefandt den hierarchiſk Dorſkhed, Opramſen, kort alt det ſom kunde hindre og ſtandſe alle oplyſte Nationers Vindſkibelighed fra at boeſætte ſig

inden Stiftelsens Mure. Drengenes 7 Aar bleve hensatte paa idelig Catechismi Opramsen, de bleve opdragne i Skiendighed, og manglede stedse den vigtige Muskel-Opdragelse, de bleve forkuede af slaviſk Behandling. Myndighed, og aldrig at tænke selv, betoge dem ganske deres moralske Friehed. Collegial-Mørke omgav denne Stiftelse, og naar tænkte denne paa, hvor vigtigt det er, i al Opdragelse at foreene Videnskaberne med enhver Kunst og Haandværk?

Man besluttede, af Waisenhuset at indrette en Realskole; hverken Fond eller Bygninger fattedes. Stiftelsens Børn bleve den 30. November 1771 satte ud i Byen, imedens at Realskolen kunde virkeliggiøres; den blev hastig indrettet, Lærerne vare udnævnte; og hvilket Tab for alle Landets Stænder, at de ikke imodtoge Disciples efter 1771 af den uforlignelige Professor Geus's Haand; han vilde have giort Mathematikens Dele anvendelig paa de fleste Konster og Haandværker, hvilket ikke under hans Anførsel vilde have været saa vanskeligt at

fatte

satte for Børnene, som de mathematiske udmaiede Problemata i Pontoppidans Forklaring, Strege-Stykkerne.

Waisenhuus uden Nytte.

Denne kloge Forandring, der snart kunde have giort os æret iblandt oplyste Folkeslag, beviste man snart at være en Forargelse; det var jo ikke mindre end at forjage Guds Ord omkaste de hellige Lyseſtager, slukke Ordets Lys, vanhellige Alterne og dyrke Baal. For da at afvende Guds Vrede, kaldte man de forjagne Guder tilbage, Catechismusser smaae og store, med al deres Offer-Pomp, og d. 12 Nov. 1772 blev Waisenhuset sat i samme Tilstand som det havde været i Tiden fra 1731 til 1768. Man prisede Gud for hans Kundskab, der nu erhvervedes i Waisenhuset, ikke igiennem Kundskab om Naturen, men igiennem Lectier, udenad lærte i Catechismer, Bønnebøger og bibelske Historier. Man glemte i denne Homiletiske Ruus at det var en Ulykke man tilføiede Landet, da denne Indretning

forjog almindelig Oplysning, og giorde det umueligt for Danske, at sætte sig i Besiddelse af andre oplyste Folkeslags videnskabelige Vindskibelighed i Haandværker og Fabriker. Smiger-Fortryllelsen gik saa vidt, at man glemte hvor Dannemark laae, at det havde utallige flere og store Vanskeligheder at stride imod, frem for de sydligere Lande, at her langt fra ikke flyder af Melk og Honning, saa man kunde, Landet uskadt, i hellig Ledighed opofre alle moralske og physiske Evner til Kirketieneste og Plappren i Kirken. Man kunde vel indvende os, trives ikke Munkene vel ved deres Ledighed, og kunde ikke Børnene i Waisenhuset, oplærte som disse, danne et vis Slags rolige Borgere, der satte al Dyd i Catechismus og Gudstieneste? Jeg tilstaaer at disse vare lette at regiere, saalænge Waisenhuset eller Casserne hvoraf haandfulde Føde til dem udkastedes, ikke fattedes Sielemesser og Klude, der løb om i Priis som Reliquier fra Guld- og Sølv-Helgener; men Landet i det hele vilde dog med slige Borgere trives maadeligt, thi enhver hellig eller Catechismus Lediggænger er en Svamp, der suger til sig og intet giver fra sig.

Midt

Midt i al denne Gudsfrygt glemte man dog at Waiſenhuſets Igienfødelſe var bagvendt, man iførdte ſig det gamle Menneſke og aflagde det nye. Dette ene Gode efterlod denne Forandring ſig, at ſom Kobberſtykker hiſt og her i Gangene ſee man opſlaget trykte Placater, der indeholde Børnenes Rettigheder, da derimod i Spiſeſtuen, hvor denne Indretning var høiſt nødvendig, hænger et forrøget Spiſe-Reglement fra Frederich den Fierde, der viſt nu er uden Mening og Kraft, thi paa den Grund er det vel bleven hængende.

For Aar 1774 læſes et trykt Reglement for den phyſiſke og moralſke Opdragelſe, der lærer os den Vandel, det gamle Menneſke, Waiſenhuſet, ſkal vandre.

Det er billigt at vi advare Læſeren om i Tide, at han intet tænker ſig ved diſſe meget vigtige Ord, moralſk og phyſiſk, thi den gode eenfoldige Mand, ſom ſammenſmurte dette Reglement, blev ventelig af nogle Skielmere narret til at bruge diſſe Ord, for at ſkaffe ham Anſeelſe i den lærde Verden. Saa-

ledes moralſk Opdragelſe betyder i Reglementet, at danne forkuede Catechismi Glutte, der i 7 Aar ikke have øvet andre Siele-Evner end Hukommelſen, og ſom i al deres moralſke Opdragelſe endnu aldrig have erfaret, enten hvad moralſk Frihed er, eller hvorledes den øves, og derfore ikke have vidſt, at de beſad høiere Siele-Evner, ſiden diſſe aldrig bleve fremkaldte. Endnu mindre forenede man diſſes Forædling, enten med Muſkel-Opdragelſen i Almindelighed, eller med Behændighed i Særdeleshed, henegnet paa Konſter og Haandværker. Og endelig i dette Reglement lader man jo den moralſke Opdragelſe være Grundvolden, hvorpaa den phyſiſke ſkal byggaes. Præſten i Waiſenhuſet, befaler dette Reglement, ſkal ene foreſtaae den moralſke Opdragelſe, og Inſpecteuren den phyſiſke. Drengen legger nu af Dovenſkab Urinen under ſig i Sengen, hvo ſkal domme? Sagen maae først gaae til Erklæring, inden der kan faſtſættes, enten Overtrædelſen høyer til den phyſiſke eller moralſke Opdragelſe. Daarligt var det vel, at lade Sielen opdrage i et Huus og Legemet i et andet, begge bør vel i deres Opdragelſe

være

være ligeſaa uadſkillelige, ſom de ere i Menneſket, og viſe ſig i alle hans Handlinger. Dog vi maae nøiere lære at kiende Opdragelſen i Waiſenhuſet, ſaadan ſom dette Reglement foreſkriver.

Den befalede phyſiſke Opdragelſe indſkrænker ſig til at væve Baand, ſpole, ſtoppe egne Strømper, at ringe med Klokken, ikke at maae komme ſnavſede til Bordet, ikke at gaae med hullede Strømper, eller at gaae Skoene bag af: at Børnene maae ſpadſere een gang hver 14. Dag, naar det er godt Veir. Til Slutningen almindelige Ord og Befalninger om Ordentlighed, Reenlighed, hvoraf ethvert betyder ſaare meget i Virkeligheden.

Den befalede moralſke Opdragelſe foreſkriver først, at Børnene ſkal lære at læſe ret inden i Biblen, dernæſt at lære viſſe Stykker uden ad af Luthers lille Catechismus, og ved ſamme Leilighed tilraades at forklare de vanſkelige Ord.

Hver Løverdag ſkal det igientages, ſom er lært Ugen igiennem i Catechismo.

Barnet ſkal endelig ſvare med Catechismi egne Ord. Mange Linier kan og ſkal læres i en Time, naar hver Lectie beſtaae af 2 Linier. (Drengene maae dog kunde blive proppede af mange Mundfulde Plukkefiſk).

Saavidt om den ſpæde Alders moralſke Opdragelſe; nu tales der om de Ældre, ſom kan fordøie den haarde og kraftløſe Føde, nemlig: Pontoppidans Forklaring. I denne Labyrint for ſund Fornuft ſkal Børnene trave om hver Dag, af denne Bog ſkal alting forſtaaes, de rette Beviisſteder ſtedſe opramſes, og Drengene ſkal kunde ſige hvorfore ethvert Skrivtens Sprog kan bruges ſom Beviisſted. Store og vittige Hoveder ſkal have læſt Forklaringen en Snees gange, ſkal have lært flere Sprog af Biblen udenad, og til ſtørre Grad af moralſk Opdragelſe kan Reglementet ikke bringe det, end at de opvakte Hoveder tillige veed i hvilket Capitel, Vers, paa hvilken Side, det opramſede Skrivtens Sprog ſtaaer ſkrevet.

Frem-

Fremdeles, og ligesom Hændelsesviis befales, at der skal betydes Børnene, at Christendommen ikke bør være i Hiernen allene, men i Gierningen.

I Børnenes lille Cirkel, vedbliver Reglementet, skal dem vises, hvortil de forbandt sig da de bleve døbte, thi paa denne Maade er det let for dem at blive gode Christne, naar de komme i den store Verden. I den øverste Classe maae ofte læses høit, og Børnene skal øve sig i, selv at forfatte Bønner, de skal vænne sig til flittig at slaae op i Biblen. Til den ugentlige Catechisation skal Børnene foresættes et Stykke af Pontoppidans Forklaring, og Præsten skal ved at catechisere opvække det Hierte, som fordres hos en værdig Confirmant. Børnene, som læse Luthers lille Catechismus, skal svare med dennes egne Ord, og det er let, siger Reglementet, (dog ikke saa let) ved Hielp af bibelske Fortællinger, at biebringe Børnene tydelige Begreber om Syndefaldet, Verdens Skabelse, Igienfødelse o. s. v.

Hiſtorien og Jordbeſkrivelſe, ſom læſes allene i den øverſte Claſſe, ſkal indſkrænkes til Fædrenelandets. Brevſkrivning i øverſte Claſſe ſkal gaae ud paa, at lære Børnene at ſkrive Regninger og Anſøgninger.

I Regningen ſkal Børnene gaae til Regula de Tri.

Klokken 8te om Morgenen til 11½ ere Børnene paa Skolerne. Om Eftermiddagen fra 1 til 4. Pigebørnene fra 1 til 3. Om Onsdagen catechiſeres fra 10 til 11.

Kommer fremmede Folk ind paa Skolerne i Læſe-Timerne, ſiger Reglementet, da vedblive Lærerne deres Arbeide, og tale ikke med enhver, men fornemme Folk ſkal de ſvare.

De Drenge ſom faae Præmier, maae vide deres Pontoppidans Forklaring paa Fingerne, og kunde ſtadfæſte hvert Stykke med utallige Skriftens Sprog, og ſige hvori Beviſet ligger, de maae vide lidet af

Fædre-

Fædrenelandets Hiſtorie, og giøre paa ſtaaende Fod gode Bønner, ſkrive gode Regninger, ikke have ſtiaalet, ikke ligget alt for ofte ureent, og have paſſet nogenledes paa ſit Tøi. Uagtet alle diſſe ſtore Fuldkommenheder, ſaa frabeder dog enhver retſkaffen Haandværksmand ſig diſſe Reglements-Poder, thi uden Læremeſter, uden Hægemeſter, overladte til ſig ſelv, viſe de ofte al Modenhed i Ondſkab, der langt overgaae deres Alder. Og den ſlaviſke umoralſke, forſømte phyſiſke Opdragelſe, viſe ſig uden for Waiſenhuſet i al deres Hæſſelighed.

Neppe fortiener denne Reglementiſke Opdragelſe, at man i Alvorlighed blotter dens Uſſelhed, helſt man paa det Sted af Byen haver vedtaget, at kalde den Tvang moralſk Opdragelſe, hvorved Børnene opdrages til at være Maſkiner, til hverken ſelv at tænke eller handle. Reglementet taler ikke om nogen for Børn fattelig Siele- eller Sædelære, der kunde giøre dem bekiendte med deres egne Naturdrivter, og hvorledes, og naar de giøre Overgangen til at blive nyttige og ſkadelige Lidenſkaber. Børnene

giø-

giøres jo ikke opmærksomme paa deres Legems Fordringer, og hvorledes Legemets Opdragelse skal hielpe Sielen, og lærer dem at handle efter Læreres Raad, Advarsler, og efter egne gode Drivter. Børnene, vil Reglementet, skal være Exegeter, Philosopher, kiende Religioners og Secters Historie nøie, thi Modgiften imod alle disse skal de jo lære uden ad; heraf ere jo de fleeste Lærebøger i Religionen sammensatte. Waisenhusets Børn skal kiende de grædske Jøders Sprog, Sæder, Oplysning, de skal kiende de palæstinske Jøders Gudstieneste og hellige Skrivter; ellers kan de jo ikke holde sig Reglementet efterrettelig, og sige: hvorfore dette Sprog er bevisende, og lære de blot Beviisstederne uden ad, og Beviserne fordi de ere i Sprogene trykte med særskilt Stiil, da maae man jo tilstaae, at Børnene ikke vide selv hvad de lære, og at det er Myndighed der føre deres Siele-Evne ene hen til Opramsen. Kan Menneskets Forfinelse have Sted, uden hans moralske Frieheds Brug, og uden at styrke egen Eftertanke? Og er det ikke de høiere Siele-Evners Forfinelse, der ene ophøier Menneskets

over

over Dyrene? Vi gaae nu langt uden for Reglementet.

Efter dette Reglement behandles Waisenhusets Børn i vore Dage. Og endnu haver ingen af Waisenhusets Bestyrere giort noget offentlig Skridt, til at indføre en for Børnene og Staten gavnligere Opdragelse.

Directionen haver nok at bestille med at paadømme Rang-Strid imellem Stiftelsens Betientere, at slette og ikke hæve disses Uvillie imod hinanden, og ikke at forskaffe en yndet Spisemester og en underlig Læremoder saadan Ret og Fordele som Partiskhed og enevældig Yndest ogsaa af og til uddele paa Uskyldiges Bekostning.

Vi vil bevise vore Sætninger. Det er nu en Gang hos os vedtaget af Directeurer, ikke at værdige Folket anden Oplysning om deres Embedsførelse, end i Adresse-Aviserne at see med Foragt ned paa Folket, som tør af og til fordre offentlig Regnskabs Aflæggelse for dets Eiendom. Saaledes i Adresse-Avisen No. 131 den 27 Junii

nii 1787 frembæres en Tillysning fra Direc-
tionen for Waisenhuſet, der vidner om lige-
ſaa megen Iver for Stiftelſens Vel, ſom
Smildhed. " Til Directionen for Waiſen-
" huſet er i denne Maaned indkommet et
" Skrivt, hvorudi mod een og anden i Stif-
" telſen giores ſaadanne Beſkyldninger, ſom
" om de ere ugrundede, blive meget for-
" nærmelige for Vedkommende, men ſom
" tillige om de ſkulde være grundede paa
" Sandhed, og en ægte Nidkierhed for
" Stiftelſen, fortiener Directionens Opmærk-
" ſomhed. Af Skrivtets Indhold lader det
" til, ſom Forfatteren haver en noie Kund-
" ſkab om Stiftelſens indvortes Forfat-
" ning, og altſaa kunde være i Stand til
" at give Directionen en og anden attraaen-
" de ſpeciel Oplysning. Man ønſker derfor
" han vilde perſonlig melde ſig ved Directio-
" nen, ſom om forlanges, vil fortie hans
" Navn. I andet Fald, og da det ſynes
" ſom Forfatteren har ved Underſkriften gi-
" vet ſig et fingeret Navn, maae man anſee
" Skrivtet ſom en Paſqvil, hvorpaa ei
" kan reflecteres."

Langt

Langt fra, at jeg vil ſpilde Rummet med at udvikle Imodſigelſerne i denne Tillysning. Det tør jeg forſikre, at den unævnte Forfatters Skrivt tager Rygter for ſoleklare Sandheder, og blander dem hiſt og her paa en fornærmende Maade ſammen; desuagtet var Skrivtet meget værd for Directeurer, ſom vilde oprykke Stiftelſens Onde med Rod, det burde derfor have givet Anledning til ſkarpere Underſøgelſe, og alvorligere Straf end ſkeet er.

Hvis Waiſenhuus Directionen havde hvert Aar lige til vore Dage adlydet Friderich den Fierdes Befalning, og givet Waiſenhuſets hele Beſtyrelſe i Trykken, havde den været befriet baade fra Folkets Mistanke, fra ſligt Skrivt og Avis-Tillysning, og ingen Forfatter havde faaet Leilighed til at ſkrive om Waiſenhuſets Misbruge, og derfore fortient Navn af Paſqvillant.

Skilderiet ventede ei heller bedre Skiebne, hvis det ſtod og faldt for Directionens Domſtoel. Nu derimod da vores Kron-Arving ſaa gierne ſeer, at Sandheds Kierlighed

hed vilde rodfæste ſig i alle Stænder, ſaa giver han enhver, der vil være Skribent, Tilladelſe til at giere ſit Folk bekiendt med alle offentlige Stiftelſers ſkiulte Beſtyrelſe og Driveſiedre; for paa denne Maade, inden han begynder at forandre, at ſee i Forveien ſovnige, rænkefulde, uduelige Beſtyrere ſtraffede med Folkets Foragt; derimod gode, nidkiære, retſkafne belønnede med Folkets uudeblivelige Agt og Kierlighed. Saaledes vover atter Skilderiet i Følge diſſe Forſætninger, at tale om den Uorden og Misbruge, ſamt Mangler, der gandſke giør Waiſenhuſet til en unyttig Stiftelſe for Staten. Saaledes for ikke mange Aar ſiden blev en af Waiſenhuſets ſær yndet Læremoder beſkyldt for at ſælge af Stiftelſens Linned, at bruge Stiftelſens Piger til at bære det ud i Byen, til at affprette Aarstallet paa ældre Tøi og ſye yngre Aarstal i Steden, og til andre uanſtændige Handlinger. Og diſſe Beſkyldninger haver jo Directionen ſelv for endeel ikke kundet nægte, ſom ſees af denne deres Beſlutning: "Efter Directionens Ordre blev Læremoderen N. N. fremkaldet "og hende paalagt, at erſtatte Stiftelſen i

"et

" et og alt, hvad hun enten i en eller anden
" Maade havde fravendt den, ſamt alvorlig
" iretteſat, med Tillæg, at om hun oftere
" befandtes i nogen, endog den mindſte For-
" ſeelſe af ſaadan Beſkaffenhed, ſkulde hun
" uden al Skaanſel forviſes; men denne
" Gang, af ſærdeles Medynk over hendes
" høie Alder og ringe Vilkaar, lade hende
" vedblive hendes Tieneſte. "

Læremoderens Cautioniſt maatte erſtatte Stiftelſen Værdien af 500 Alen Lærred.

Denne Læremoder kan ret danne Pigernes Sindelaug, til at elſke Orden, Paapaſſenhed og Ærlighed. De af hende opdragne Piger kan man viſt, naar de blive Stuepiger og Huusholderſker, ſikkert betroe Sølv, Linned, o. ſ. v. Intet uden blind og driſtig Yndeſt kan forſvare en for Stiftelſens Vel ſaa gruesom Eftergivenhed.

I rum Tid havde man Aarſag til at formode, at Børnene i Waiſenhuſet bleve ſultfødte, ſiden de ikke allene ſtial Brød fra Bordet, men endog andre Ting hvorfore de kunde kiøbe Brød. Naar man betænker

Sultens Herredømme over Menneſket, burde man være milde i de Straffe, der ſættes paa de Handlinger, ſom foretages for at tilfredsſtille denne mægtige Naturdrivt. Hs. Kongelig Høihed Kronprindſen ſelv, ved ſin Nærværelſe i Waiſenhuſet, bemærkede ikke allene den Stank, der fandtes imellem Børnenes Kammere, men endog at de fik for lidet Brød, befoel ligeſaavel ſom Stifteren at Brødet ſkulde legges paa Bordet, eller at Børnene ſkulde have til Mættelſe; juſt lagde Hs. Kongelige Høihed til, fordi de vare i Opvext. Og hvorledes ſkulde man have formodet, at ſand Pligt var blevet til en nye Vinding for Spiſemeſteren. Det paa Bordet lagde hele Brød faar han a parte betalt, da dog hans Contract er ulige fordeelagtigere end de fleſte af denne Slags. Peſthuuslemmerne, Børnehuuslemmerne kan kuns give deres Spiſemeſter fire Skilling Daglig. Soldaterne deres Maqvetentere lige Summa. For Børnene paa Opfoſtringshuſet betales daglig kun 7 Skilling til Spiſemeſteren, derimod haver Waiſenhuſets Spiſemeſter ofte havt over 9 Skilling for hvert Barn, og ſielden under $8\frac{1}{4}$ Skilling. Mon Cate-

chis-

chismus Læsning, liden Bevægelse, Skiedenhed giøre Børnene graadigere i Waisenhuset? Og mon Directeurerne under Friderich den Fierde havde vovet at tilstaae Spisemesteren Tillæg, uden at forespørge sig hos hans Majestæt derom? Mindst vilde Friderich have ladet sig blende af høie Torvepriser, eller anseet Spisemesterens Contrabog med Bageren for et afgiørende Beviis, at Børnene fik Brød nok, naar i denne Brødet til 11 af Spisemesterens Folk var blandet i Stiftelsens.

Maaskee Spiisningen nu er bedre, siden at Informatorerne og Læremoderen have Spise-Reglement at bedømme Maden efter. Saalænge disse alle ikke see og smage med Spisemesterens Sandser, vedbliver Spiisningen at være taalelig, dog denne Paapassenhed, som allene beroer paa Stiftelsens Betientere selv, kan aldrig være fyldestgiørende. Det skulde være enhver Borger tilladt at eftersee Spiisningen og Linnedets Vask, saa de Feiler vilde blive opdagede, og Spisemesteren maatte det være en Glæde at see, ikke allene Børnenes glade Ansigter,

ſom almindeligen i den Alder er Mærke paa Mættelſe, men og, at et heelt Folk ſelv hentede hos ham Overbevisningen om hans Redelighed.

Klager nu Inſpecteuren over Maden, over ſlet Vaſk, liden Reenlighed, tilbyder han ſig at vil ſpiſe Børnene for 700 Rdr. aarlig ringere til Fordeel for Stiftelſen, da kunde jo alt dette giøres til Chicane fra hans Side, og Partiſkheds Medhold kunde let giøre ham og alle Underbetienterne lunkne i at ſee paa Stiftelſens Vel. Anderledes vilde det gaae, naar Folket hialp Directeurerne, Curatorerne og Inſpecteuren i deres Beſtyrelſe. Sandhed ſeirede, Fetterſkab, Myndighed, Mørke, med alle deres Sleng kunde da ikke enevældigen blande Klager, Medhold, Ret ſammen, efter vilkaarlig Tykke. Waiſenhuus og Peſthuus vidner om hvor vigtigt det er, at enhver Borger giør ſig en Ære af at tage Deel i diſſe Stiftelſers Beſtyrelſe. Naar ſaa ſkeer, da ſpiſes og vaſkes ganſke anderledes.

For Ret at giøre os et Begreb om Waiſenhuſets nærværende Beſtyrelſe, ſamt den

den Uorden og Tviſt der herſker, vil vi bruge Directeurernes egne Beſlutninger, hvori de troede blot ved ſkrevne Befalinger at kunde rette dem. Publicum kan nu, efter Frederich den Fierdes Villie, give Directionen Raad, og ſige den om Misbruge rettes ved Skriverie allene. Paa følgende Maade befaler Directionen 1788.

" Da vi meget ønſkede at de i afvigte " Aar opkomne Uenigheder imellem nogle af " Stiftelſens Betientere maatte endes og " for Fremtiden forebygges, ſaa have vi i " den Henſigt overlagt og beſluttet følgende:

1. " Den ældſte af Læremødrene be- " holder fremdeles, ligeſom det i Reglemen- " tet er faſtſadt, under ſin Forvaring og " Anſvar, alt det almindelige Linnet, ſaa- " ſom Bordduge 89, 218 Par Lagen, hvor " over paa nye er forfattet et Inventarium, " hvorefter det hende overleveres i Curato- " rernes og Inſpecteurens Overværelſe, der- " imod ſkal Børnenes Linnet deles lige imel- " lem dem begge, efter en derover ligeledes " indrettet Fortegnelſe. Saavel den ene

" ſom den anden Læremoder haver at ſtille
" Caution for det ſom enhver i ſaa Maade
" bliver betroet, og at ſtaae til Anſvar for
" ſammes Brug ligeſom i Reglementet er
" dem forelagt. „

Kan nu denne Befaling forebygge, hvis en Læremoder vilde, at hun ikke udlaante, eller udleiede i Byen ſnart Duge, ſnart Lagener? Kan den hindre hende i at omſætte Aarstallene paa Linnedet? Det er en Sandhed, at Stiftelſens Lagen paa Sengene vare ſkammelig toede, og de fleſte i Stykker, løbne op i Samlingen. Kan Befalningen forekomme, at Børnene tvinges til at gaae længere med deres Linnet end Reglementet fordrer? Inſpecteuren ſkal og bør jo ſee paa, at Befalninger daglig efterleves, thi en død Befalning er jo af ingen Magt, naar Opſyn fattes; haver man ikke Tillid til hans Opſyn, men at han ſkal i alt have Curatorer ved Siden, da giør den Uleilighed man foraarſager diſſe, ved hvert Øieblik at kalde dem fra deres Forretninger, at Opſynet maa blive lunkent, og Befalningerne kraftløſe. Laae Stiftelſens Linned i Glasſkabe, nummereret

reret efter Aarstal, da var det en Fornøielse for Byens gode Mødre, at gaae hen og see hvor godt Stiftelsens Linnet bliver vasket og bødet; det skidne Tøi seer nu kyseligt ud.

2) " Befaler Directionen: I Overlæsningstimerne bør Informatorerne ved " Drengene, og Læremødrene ved Pigerne, " have det behørige Tilsyn med deres For" hold, og have de saavel heri som og " paa Spiisestuen at skifte hver Dag, hvil" ket vi finde tienligere end at de som hid" indtil skifter hver Uge.

3) " Hægemesteren vedbliver at iagt" tage det ham anbefalede, som det i Reg" lementet er anført, hvortil ogsaa hører at " han er nærværende ved Spiisningen, paa " det at ogsaa der alting kan passes og hol" des i sin behørige Orden. Naar noget " Barn i hans Paasyn skulde forsee sig i et " eller andet, og ikke vilde følge hans Erin" dring og Paamindelse, haver han at mel" de det for Informatorerne, som i saadant " Tilfælde bør vide at opfylde deres Pligter. "

En Informator er jo ved Spiſebordet tilſtæde, ham kan jo Hægemeſteren melde det til, og denne bør jo have ſin Med-Informators Tillid; det kunde jo hænde ſig, at Hægemeſteren under Ordet Erindring og Anvendelſe forſtaaer den haarde Tiltale, hvortil Ribbenenes Knagen er Svaret hos de Unge. Hægemeſterens forunderlige Embede ſkal ſiden vedrøres.

4) " Da Spiſemeſteren haver ſin
" Forſkrift og er underrettet om Directio-
" nens Villie, at Børnene ſkal have ſund
" forſvarlig og tilſtrækkelig Føde, ſaa bør
" han, naar han opfylder dette, være frie
" og ſikker for alle Chicaner og Fortredelig-
" heder i Stiftelſen.

" Skulde noget paa Maden være at
" udſætte, haver Informatorerne og Lære-
" mødrene, ligeſom og Hægemeſteren, at iagt-
" tage hvad dem i denne Henſigt er paalagt;
" men dette bør ingenlunde ſkee i Børnenes
" Nærværelſe, ei heller gives Anledning til
" at diſſe viſe ſig misfornøiede med det dem
" gives, men de bør meget mere formanes

til

" til at ſkionne paa det Gode, ſom de nyde i
" denne Kongelige Stiftelſe. Derſom no-
" gen Mangel eller Brøſt i Oeconomien
" ſkulde udfordre nærmere Underſøgelſe,
" bør denne anſtilles i Curatorernes Nær-
" værelſe, og derefter andrage Sagen for
" Directionen. "

Atter en Befaling, der er ganſke kraft-løs. Hvorfor kommer ikke Directeurerne af og til og ſeer Maden efter? hvorfor formaae de ikke gode Borgere at giøre det ſamme? hvorfore vil de at Madens Godhed ſkal beſtemmes af ſyv faſte Controlleurer, hvilke gierne kunde blive deelte til Spiſemeſterens Fordeel. Børnene maae ikke klage, Venner vilde ikke klage, og om Spiſemeſteren hedder det, ligeſom om andre Menneſker i Almindelighed; vi have Naturens og Religionens Forſkrifter, vi kiende Guds Villie, derfore overtræde vi den ikke. Spiſemeſteren veed Directionens Villie, derfore overtræder han den ikke. Inſpecteurens Opſigt, underordnet Curatorerne i det ſom angaaer Oeconomien, er et underligt Særſyn.

5) " Vi

6) " Vi tvivle ikke, at det som hører " til at vedligeholde overalt Reenhed og " friſk Luft paa beſte Maade bliver beſørget, " og endſkiønt vi ikke finde at de foreſlagne " Skrabere uden for Dørene vil kunde an- " bringes med ſynderlig Nytte, ſaa finde " vi dog meget tienligt, at der anſkaffes " nogle tykke Matter af Verk, ſom faaes " hos Skibsfolkene, at beſtilles paſſende til " det Sted hvor de ſkulde ligge, ſom for " Exempel ved Indgangen for Trapperne, " hvor da og Børnene bør tilholdes at giøre " deres Fødder rene, naar de komme ind " fra Gaarden. „

Directeurerne kunde jo have talt mandigen og ſkrevet: " da vi ſee ofte, at det ſom " hører til at vedligeholde overalt Reenhed og " friſk Luft, bliver ikke iagttaget: „ thi det er Sandhed, hvorom vi ſkal tale naar vi vedrøre Hægemeſterens Embede. Underligt er det at ſlaae ſin Tillid til Skriverie, hvor egen Opſyn kunde haſtigen og retfærdigen afgiøre alt. Directeurerne veed ikke uden af Erklæringer, enten der er reent eller ſkident paa Stiftelſen; det var dog let at komme til Viished om Stif-

Stiftelſen i Portefeuillen, er noget ganſke andet, end den i Virkeligheden.

Forſømt Vaſk er Hovedkilden til Stank og Skidenhed! og det ſkal afhielpes, ved at ſkrabe Skoene af, ere Benene utoede da give de ſtinkende Sved af ſig endog i hvide Allabaſter Skoe. Strømper, Been, Skiorter ret rene, ere vigtigere end Skoeſaallene rene.

7) " Præſtens Inſtrux bør holdes " uforandret, ſom i alle Puncter ſaa og i " denne, at intet Barn maae ſættes ud af " Stiftelſen i Skole-Timerne hos en eller " anden Meſter, uden hans Underſøgning, " og derpaa meddeelt Atteſt, hvorom vi paa " hans Foreſpørgſel haver givet ham det " fornødne Svar. Vi tør love os af Hr. " Secretairens Nidkierhed for Stiftelſens " Beſte, at de vil ſørge for at ſee alt dette " behørigen efterkommet, og ville de beha- " ge at tilkiendegive denne vores Beſlut- " ning for alle Vedkommende til fornøden " Efterretning. "

Inſpec-

Inſpecteuren er efter Stifterens Vil lie den, der ſkal ſørge for at Børnene holde til Haandværk, ſiden bliver Præſten giord til Deeltager, da han fik den moralſk Opdragelſe at ſørge for; i hvordan nu den ne Formalitets-Strid begyndte, ſaa kund dog Directionen haver overlagt, om et Barn, naar det i 7 Aar haver lært 30 Gange Cate chismus, om det da er ſaa overmaade vigtigt at han ſkal opgive Haandelag i Haandvær ker for den 31 og 32 Gang at lære Catechis mus. Saaledes krydſe Embederne ſig, og ſaa modſigende er Beſtyrelſen.

Inſpecteurens Nidkierhed for denne Stiftelſe roſes, og dog maae han ikke efter Stifterens Villie ſaaledes have Opſigt med Spiisning, Oeconomie, Vaſk, Læremoder, ſom den Tillid fordrer man kan og bør have til en Inſpecteur, og at klage over Spiſe meſteren er jo at chicanere ham, og at tilføie Fortredeligheder.

Uſammenhængende, modſigende er hele Waiſenhuſets Beſtyrelſe, Uenighed, Mis modighed, haver betaget de fleſte Modet.

Uphilo-

Uphiloſophiſk og ſpilt for Staten, saa Børnenes Underholdning og Underviisning. For 12000 Rdr. aarlig haver Staten 120 Børn optugtede til at have lært hvert i 7 Aar 40 Gange Catechismus, og uvante til at styre sig selv, uſunde, dovne, og til Byrde for de fleſte Haandværksmænd.

Man tillade os noget vidtleftigere at vedrøre flere af Waiſenhuſets Mangler, og saaledes giøre Beayndelſe med at opfylde Friderich den Fierdes Villie, thi det vi hidtil have ſkrevet om Waiſenhuſets Fremvext og Beſtyrelſe, tilkom ene Directeurerne at meddele Publicum, efter Stifterens Ønſke. Manglerne ved Waiſenhuſets Beſtyrelſe derimod var det enhver, der havde Erfarenhed og Forſtand, tilladt at ſige offentlig, altſaa kan Directionen ikke med Billighed vredes paa Skilderiets Forfatter, fordi han heller adlyder Fierde Friderichs Befalning og Villie, end at han retter ſig efter Skik og Brug, der er et Aag, ingen arvet Vælde kan paalægge frie Skabninger, der have Ret til at følge bedre Overbeviisning.

Nær-

Nærværende Mangler ved Waisenhuset.

Directeurernes Redelighed er uskrømtet, de have ikke mindste Fordeel af dette byrdefulde Embede. Men have de og forelagt Regieringen Planer, hvoraf tydeligen kunde erfares, at Stiftelsen saaledes som den nu er, virkelig mere skader end gavner? Man forelægge den sunde Fornuft blot følgende Spørgsmaal: er det til Nytte, at 120 Børn aarlig i syv Aar lærer flere tusinde Lectier uden ad i Bøger, som hverken opklarer deres Forstand, eller bøier deres Villie, naar de selv skal til at handle? Kan 240 Arme om Aaret ikke forarbeide blot til Tidsfordriv mere end 17 Lpd. Uld og 9 Lpd. Hør? Var det ikke bedre at denne Stiftelse blev forandret til en Real-Skole, hvori en god physisk Opdragelse blev indført, og hvor den moralske, for endeel, havde til Øiemed at opdrage Drengene til at blive videnskabelige Haandværksmænd og Konstnere, Pigerne derimod til gode tarvelige Huusmødre?

Direc-

Directeurernes Embede synes ved Tidernes Vane snarere at være artet ud til et vældig Regierings Raad, end til Omsorg og Tilsyn; de skrive Befalninger for Underbetienterne, stadfæster disses Foretagender, holder Stiftelsen i sin gamle Slendrian, stadfæster Curatorernes Arbeide, og endelig indhenter Cancelliets og Kongens Befalning Stiftelsen angaaende. Cancelliet nu, og under Friderich den Fierde, Folket, skulle controllere Directeurerne, hielpe dem saaledes som de første Directeurer sagde, at de kunde være uden Mistanke.

Directeurerne kunde giøre Forslag, tagne af oplystere Folkeslags Forandringer i Opdragelsen, de kunde være philosophiske Opdragere og paa denne Maade sørge for, at Stiftelsen stiftede Nytte. At de med Curatorerne sørge for at Capitalerne holdes hellige, og feilfulde Opdragelses Reglementer adlydes fra Aar til Aar, ere ikke de eneste Fortieneſter Folket kan fordre hos dem. Men hvilke Indsigter, hvilken Iver forudsætter ikke disse Fordringer, som ikke kan forlanges af Mænd, der desuden ere belæssede

med

med andre byrdefulde Embeder. Den Videnskab, at kiende den sande physiske og moralske Opdragelse, og i Udøvelsen at forene dem, fordrer en opklaret Mands hele Levealder, og alle hans Kræfter; efter denne Maalestok vælges ikke Directeurerne, nok de ere som Regieringen have vildet have dem, og naar denne ikke klager, ikke fordrer mere end de giøre, saa er det ikke Folkets Sag at ønske det bedre og anderledes. Det kunde Folket ønske, at de ikke af Kierlighed til Vane hindrede det virkelige Gode i Opdragelsen, som Erfarenhed haver lært os hos andre Nationer, at være virkeligt godt.

Og nærværende Directeurers hæderlige Navne kan og være Nationen Borgen for, at de med Glæde vil efterfølge Stifterens Villie, og herefter selv aarlig giøre Stiftelsens Drift bekiendt for Publicum, og imodtage de gode Raad og Forslag, dem af kyndige og oprigtige Patrioter maatte giøres. Da det dog vil stedse blive en Sandhed, at imellem flere Millioner Mennesker findes der dog flere kloge, indsigtfulde Mænd, end i et Collegium og en Direction.

Cura-

Curatorerne der ſkal være trende vederhæftige Borgere, ere beſtemte til, ikke allene at beſørge Waiſenhuſets Capitaler ſaaledes udſatte at de ikke formindſkes, men endog i alt at ſee paa, at Beſtyrelſen i hele Stiftelſen er ſparſom; Waiſenhuſet vil og ſtedſe blive Hr. Wulf Tak ſkyldig for den Iver, hvormed han forretter ſit Embede. Curatorerne maae lade Tingene gaae ſom Directeurerne vil have det, de have blot med det Oeconomiſke at giøre. Naar de aflægge ordentlig Regnſkab have de opfyldt deres Pligt, og de have ofte tilbagedrevet Spiſemeſterens alt for overdrevne Paaſtande. De efterſee Inſpecteurens Regnſkaber paa det allernøieſte, deres Antegnelſer heri vidne baade om deres Dueligheed, og Inſpecteurens ſande Fortieneſte ſom Regnſkabsfører.

Saalænge Waiſenhuſets Beſtyrelſe i dets første trende Aar var venſkabelig, og under Stifterens Aasyn', da kaldtes den Samling Waiſenhuus-Collegium, hvori Directeurerne, Curatorerne og Inſpecteureu kom ſammen, for at overlægge Stiftelſens Vel; den Gang overlagde og overveiede diſſe alting indbyr-

des, men og den Gang kiendte man ikke Rang-Strid om Underſkrift, da var Directionen ikke at anſee ſom den første Himmel, Curatorernes Forſamling den anden, man hørte ikke den Gang at Directionen var Regent i Waiſenhuſet, ſom alle blindt hen ſkulle adlyde. Nu derimod er Rangen noget virkeligt, Magten og Herſkeſygen voxer med denne, derfore befales idelig og adlydes maaſkee mindre. Det borgerlige, omhyggelige, venſkabelige jevne forſvinder, hvor Rangſyge griber om ſig.

Anden Mangel.

Inſpecteuren var i denne Stiftelſe beſtemt af Stifteren til at være en meget vigtig Perſon, langtfra blot at være en død Regnſkabsfører, ſom Reglementet og Beſlutninger nu have giort ham til. Saalænge Stifteren levede, kaldes han proximus Magiſtratus i Stiftelſen. Han ſkulde være den nærværende Øvrighed, og Directionen den fraværende, de ſkulde gaae ham til Haande. Deri beſtod ikke Inſpecteurens

Embede

Embede ene, at han ſkulde tage 12000 Rd. aarlig ind til Waiſenhuſets Drift, og giøre Regnſkab for, hvorledes de aarlig i ſmaae Summer bleve udgivne. Nei, Inſpecteuren ſkulde være Directionens Øie og Øre, han ſkulle hemme alle Misbruge, vaage over, at alle Anordninger om Børnenes Optugtelſe og Underholdning bleve efterlevede, han ſkulde holde over Lovene. Børnenes Klæder, Reenlighed, Arbeide, Mad, Feil ſtod alt under hans Rettelſe og Opſyn. Vil han nu derimod i Forhold til Spiſemeſteren viſe ſig ſom Inſpecteur, ſkal Curatorerne være med, ene maae han her ikke handle; Læremødrene maae han ei heller ene ſee paa Fingre; Hægemeſteren tør han maaſkee ei heller tale til. Børnenes Underviisning er ham uvedkommende. Han roſes af Directeurerne ofte for Nidkierhed; hans Regnſkaber ere uden vigtige Anteegnelſer, ſtedſe rigtige; han ſparer Stiftelſen ofte ſtore Summer ved viſſe Materialiers Indkiøb, og alt i hans Regnſkab er ſaa ſparſomt ſom mueligt. Intet ſkal man opviſe hvorved han haver, med ſin Villie, tilføiet Stiftelſen mindſte Tab, men meget kunde nævnes, ſom han haver giort til dens

Beſte. Han beſkyldes af en af Directeu-rerne for Selvraadighed, ſom hele Direc-tionen kaldte in corpore Nidkierhed; vilde han ſpare Stiftelſen 700 Rdr. aarlig ved at ſpiſe Børnene ringere, det var at chicanere; kort, han er ikke Inſpecteur, han er ned-ſtemt til uvirkſom Regnſkabsfører, og Wai-ſenhuſet haver ingen daglig Opſyn; den Mistroe man ſætter til ham, giør ham mod-løs, og efter nøie at have efterforſket alt, vilde jeg være den Tak ſkyldig, der vilde offent-lig, med gyldige Beviſer overtyde mig om, at Inſpecteuren ikke fortiener Directionens fulde Tillid; lad ham kuns faae det derhen, at alting i Waiſenhuſet bliver offentlig, og Bagtalelſe vil da tilligemed Fetterſkab og Partiſkhed viſt rødme. I mørke glindſer Trødſke.

Overdreven Herſkeſyge, Utienſtvillig-hed, rænkefuld ere Carachteer Træk, ſom man nødes til at beviſe med Handlinger, naar alting drives for Publici Øine; i Porte-feiuller og i Forgemakker kan ſligt udſendes, hvor Skingrunde og Mundsveir ſom oftest ombyttes med Sandhed.

Tron-

Tronarvingens Lyſt til Sandhedens offentlige Udbredelſe, giver jo Hr. Inſpecteurens Fiender den beſte Leilighed til at giendrive Skilderiet. Man glemme kuns ikke, at Skilderiet er meget kræſen paa Beviſer.

Tredie Mangel.

Nærværende Præſt ved Waiſenhuſet haver viiſt ſig ſom en oplyſt Naturkyndig, der først, ſom Engellænderne have bemærket, giorde Europa ret bekiendt med Grønlands Natur-Riger; han var viſt villig til at udarbeide en let og brugelig Naturhiſtorie over vort Fædreneland, der af Børnene kunde læres, og hermed løſe nogle af de kiedſommelige Catechismi Timer af. Naturens Catechismus kunde dog vel blive ligeſaa nyttig, ſom Pontoppidans, ja jeg tør paaſtaae, for Børnene, i Henſigt til deres tilkommende Vandel vigtigere; thi det haver Naturhiſtorien forud for de fleſte Videnſkaber, at den ſtedſe holder Børnenes Videlyſt fangen, og tillige beriger dem med idel Sandheder, og holder dem til at tænke ſelv; thi her maae ſtedſe

tydelige Begreber ſammenſættes for at finde hos Dyrene, Planter, Stenene, Lighe-der, Egenſkaber, Siemede, Midler. Alle Siele-Evnerne dyrkes paa engang, og det i en vis Ligevægt til hinanden ind-byrdes, den ene ovet ikke ſlaviſk Her-redømme over den anden. Børnene ind-ſamler ſtedſe beſkuelige Virkeligheder; og Naturens Sædelære er en langt varigere Grund for Børn at bygge Begreberne om Ondt og Godt paa, end Huustavle eller Pon-toppidans Catechismus. Religionens Fore-drag bør være tydelig og kort, men og først ind-prentes de Unge, naar hiin Underviisning var gaaet i Forveien. Thi naar Lærerne vilde være oprigtige, maae de tilſtaae, at al Catechismi Underviisning allene beſkieftiger Hukommel-ſen, og lidet eller intet Forſtanden og Hiertet. Hvorledes ſkal man biebringe Børn tydelige Begreber om de vigtige Ord: Natur, Per-ſon, Egenſkaber, Lys og Mørke i Forſtan-den, Kiødets Fiendſkab o. ſ. v.? Hvor fin-des de Virkeligheder, der kan fremviſes Barnet, hvortil det indſeer at diſſe Ord ſvarer? Og hvortil ſkal en Mængde af ube-gribelige Ord gavne et moralſk frie Væſen?

Begyndte man med Naturhiſtorien paa en fattelig og granſkende Maade behandlet, og endte med Religionen, da faldt den grueſomme Lov og Vane bort af ſig ſelv, at Børnene ſkal ſvare med Catechismi egne Ord.

Det er ſandt, vi have ikke med Underviisningen i en Realſkole at giøre.

Informatorerne ere hverken lønnede ſaaledes at de kan forrette deres Embede med Lyſt, endnu mindre æres de ſaaledes, at de derved kunde opmuntres til at giøre mere end deres Inſtrux tilholder. De indſee viſt, at de aarlig afgive en Ungdom, uſikket til at blive nyttige Borgere. Men de ere ſaaledes under Reglements Tvang, at det var voveligt for dem, om de begyndte at indføre en bedre Underviisning, end den vedtagne uſle Læremaade der af Reglementet 1774 foreſkrives ſom en uryggelig Lov, ingen Tiders Oplysning kan udfinde bedre.

Det er nu engang ſaa viſelig indrettet, at det er umueligt at Børnene i Waiſenhuſet

kan elske nogle af deres Foresatte, ei heller elske disse hine. Al Læren skeer med Kedhed og Frygt; idelig Catechismus, idelig Opramsen trætter Lærer og Lærling. Intet læres her, der kan fornøie Børnene, ei heller noget, hvor Lærerne kunde sætte nogen Ære i at have lært dem; thi at Børnene vide at opramse, paa alle Fire eller paa eet Been, mange Vers og Kapitler af Bibelen, ja at kunde sige hvor mange Linier og Bogstaver Pontoppidans Forklaring bestaaer af, kan aldrig belønne en Lærers Møie.

Fierde Mangel.

Læremødrene maae i det vigtigste lade Pigerne være ude af Sigte; naar de skal lære at vaske og kaage Mad, saa ere de i et Kiøkken, hvor man ikke kan vente gode Sæder iblandt Tieneftefolk. Tarvelighed og Huuslighed er noget ganske andet, end at være Haandlanger i Kiøkkenet. Dernæst opmuntres paa ingen Maade den Læremoder, som er flittig med Børnene, fremfor den som lidet eller intet lader Børnene arbeide. I trende

Aar

Aar at giøre med tredive Piger 100 Alen Forklædetøi, og at lade Pigerne paa det meeſt juſkede ſye deres Klæder ſelv, fortiener ikke Navn af Vindſkibelighed. Det er dog mere, naar en Læremoder med lige Antal Børn i mindre Tid haver ladet ſpinde og forfærdige Lerret 300 Alen, ſtrikket 200 Par Strømper og ſyet mere end de Treſierdedele af Stiftelſens Linnet, Sengklæder og Gangklæder. Det er ikke opmuntrende, hvis denne Læremoder haver mindre Løn end hin, helſt hvis Pigerne elſke den førſte, og hade eller ſkielve for den ſidſte.

Kunde Waiſenhuſet tabe ved, at dets Regnſkab og Arbeide ligeledes kom i Aviſerne, ſom Gratiſtſkolernes? Diſſe overgaae langt Stiftelſens Børn i Flittighed — maaſke de ere deſto ſtørre Kiemper i Catechismuslæſen.

Skidne Piger, vante til ſkiden Vaſk, ſlet Haandarbeide, maadelig Madkaagning, Øretuderie og ſledſk Væſen, kan aldrig blive ſaadanne, ſom gode Huusmødre ønſke ſig. Af ſlige dannes viſt en Deel i Waiſenhuſet,

hvorom man let overbeviſes, naar man gien-nemlæſer Klagerne imod en eller anden Læ-remoder.

Dog, af almindeligt Rygte at domme, ſøges Pigerne, opdragne i Stiftelſen, heller end Drengene, fordi de holdes mere til Ar-beide, paſſende til Fruentimmernes Smag; derimod at ſtrikke og ſtoppe Strømper kan, naar det ſkal være det eneſte Arbeide for Dren-ge, aldrig moere dem, men ſkader tilforla-deligen deres Helbred.

Femte Mangel.

Den phyſiſke Opdragelſe ved Waiſenhuſet.

Waiſenhuus Lægen geraader det til Ære, at Sygeſtuerne ere meget vel indrettede, og hans flittige Tilſyn kan vel ſom ofteſt frie Børnene fra Døden, men ikke fra idelig Uſundhed og lumſk Udſlet, ſom vel drives tilbage, men dog kommer igien under en an-den Skikkelſe. Ligefra 1734 haver Waiſen-huus Lægen havt Tilladelſe til, at diſſecere de Børn, ſom døde der; ſlig Diſſections-Pro-

tokol

tokol kunde være lærerig, og om engang Philoſophien foreener ſig med Anatomie og Pathologie var den endog nødvendig. Haandlægens Enke eller Søn ved Stiftelſen holder den kanſkee?

I øvrigt naar man nævner phyſiſk Opdragelſe ved Waiſenhuſet, ſaa betyder den Hægemeſters Embede; og denne har viſt ikke de Kundſkaber, ſom der fordres til at ſørge for den phyſiſke Opdragelſe, og at lade den gaae over i den moralſke. Dette Arbeide læres blot ved egen Erfarenhed med Børn, og at kiende det menneſkelige Legeme anatomiſk og philoſofiſk. Platos's, Ariſtoteles's og Xenophons Skrifter kunde heri være gode Veiledere. Hos Grækerne ſaae man fordum Socrater og Platoner at moere ſig med Ungdommens Leeg og Spøg, og ſelv at leege med; paa denne Maade lærdte de Ungdommens Nemme og Sindelav beſt at kiende. Det havde ſin gode Grund i Legemets Vært og derhos ſtore Trang til almindelig Muſkel-Bevægelſe, at de opmuntrede dem til alle muelige Legemsøvelſer, og ſiden at ſtyrke dem ved Baden og Gnidning. Herved forsgedes Muſklernes Spendekraft, alle Legemets

mets Udkaſtelſer ſtod i Forhold til dets Tilvæxt og Vedligeholdelſe, og Følgen i det Hele blev Sundhed, glad Væxt og Siels Munterhed. Med grandſkende Øie at have agtet paa de Unges phyſiſke og moralſke Udvikling havde lært hine Verdsligviſe, at naar det unge Menneſke er ret ſundt og muntert, voxe allerbeſt Legems og Siels Kræfterne. Hos diſſe ſande Statens Velgiørere var det blevet en uryggelig Lov i Opdragelſen, at Legems Sundhed og Siels Munterhed ere uadſkillelige, og Hovedsiemedene for en god og med Naturen overeensſtemmende Legems Pleie, hvorpaa al Sielens Forfinelſe kan og bør bygges. I Grækenland var det hæderligt for Plato, at have Alcibiades, Lyſias, Theages til Venner og daglig til Omgang; diſſe vare unge Menneſker, hvis phyſiſke Opdragelſe og Siels Forfinelſe Plato havde ſørget for. Snart blev det i Rom, ligeſom nu hos os, et Ordſprog: den Guderne hade giøre de til Skolemeſter, Opdrager; og for intet ſtraffes Staterne haardere, end for denne Foragt og Ringeagtelſe mod Skolelærere. Straffen er kiendelig i Waiſenhuſet. Her ſeer man idel plusfede, løſe, vamſede, dorſke, klumpede,

pede, døde, forknuede, ængſtlige, ſkidne Drenge, og hvorfore ere de ſaaledes? Fordi de ved ſex Timers daglig Læsning ere i dræbende Stilhed og i ſlaviſk Tvang, og de øvrige 18 Timer ere de overantvordede Søvnen og en i den phyſiſke Opdragelſe viſt ukyndig Hægemeſter. Hvilke anatomiſke og philoſophiſiſke Kundſkaber ſkal man fordre af en afſkediget Underofficeer? Han kunde have lært ſtreng Orden og Reenlighed, han kunde og dermed forene Biſterhed i Anſtand, Barſkhed i Befalinger, og kort, alt ſom nedſlaaer Børns Munterhed. Børnene elſke ikke en ſaadan, da endog Legetimerne i Waiſenhuſet henbringes under Aaget. Aldrig ſeer man Leilighed til, at dette bliver aftaget, og Siels Munterhed fremlokket hos Waiſenhuusbørnene; thi naar de have Friehed, lukkes de ofte om Søndagen ind paa Skolerne, hvor de i tung Luft, ſnevert Rum ikke ſkal kunde foretage ſig moerende og for Legemet ſaa vigtigt trættende Spøg. Og i Legene kan de hverken øve deres Tænkekraft eller brække frem med deres Sindelav; og diſſe for Lærere vigtige Øieblik agtes der ſlet ikke paa i Waiſenhuſet. Naar Ungqvæget er fuldvoxent ſættes det i Hollænderiet.

Beſeer

Beſeer man Drengenes Soveſtuer, hvor 15 til 20 ligge 2 a 2 i hver Seng, ere der Dage man maae grue over dem. Ubegribeligt er det, at Stiftelſen ſkulde lønne en Mand, der er ligegyldig ved at Urinen toer Gulvet, at Stanken møder paa Gangen og Veiret næſten betages, i det Døren oplukkes, at Væggene ere ſkidne, at Børnenes aftagne Tøi ligger ſnart i Sengene, ſnart under dem rundt om, at aſkegraa Lagen ligge paa Sengen indbarkede i Skidenhed, aldrig ret toede, Barneſkarnet endnu kiendes paa dem, ja endog de ſkammeligſte Pletter udmærke nogle af dem. Man maatte med Magt tvinge Hundene til at blive i ſlige Sovekammere. Gik man hen paa Hægemeſterens Klædekammer, hvor Børnenes Klæder forvares, da var det en Marſchandiſer Boed; og uldne Klæder burde man ikke faa ſludſevoren behandle; den Uſundhed ſom Skidenhed fører med ſig, drives ikke ſaa let ud af dem. Man ſagde mig, at Hægemeſteren ſkulde efter Pligt og ſkriftlig Befalning hæve alle diſſe Uordener. Jeg ſpurgte fremdeles, hvormed moerer Hægemeſteren Drengene naar de ere allene med ham? haver han ſelv

et

et Haandværk, er han Konſtner eller giver han ſig ſlet ikke af med dem? Jeg ſaae det ſelv, ſom kunde tiene mig til Svar, at Drengene ſtode indelukte i en Skole, og ikke nær ſaa muntre ſom Faarene, preſſede ſammen i en Faareſtie. Naar nu Hægemeſteren ikke muntre Børnene, ikke paſſe paa at de ere rene og ordentlige, da ſynes han at være meget ſkadelig for de Unges Sundhed, og herom endnu et par Ord.

Afſavn af moerende Legems Bevægelſer, hvorved Sveden driver ſtærk, og Kroppen bliver lettet. Skidne Skiorter, ſkidne Lagen, ſtinkende Soveſtuer, fugtige Klæder, ſlet Luft i Værelſerne, længe at gaae med de ſamme Strømper, ikke at faae Klæderne udveirede og uddampede, ſkiden Krop og Hænder, ere de ſikkerſte Midler til at danne vantrevne, usle, egenſindige, lumſke, uſunde Drenge, der kiedes ved al Arbeide, og ſtedſe elſke Søvn og Lediggang. Sielen er fængslet i et Legem, den ikke kan bruge.

Og diſſe Sandheder kan af vores Legems Bygning beviſes, ere altſaa vigtige

for

for alle dem, ſom paatage ſig at ſørge for unge Menneſkers Opdragelſe. De have ingen Vigtighed i Waiſenhuſet, derfore ere Børnene juſt ſom de ere.

Man burde ikke længere være uviende om Vigtigheden af at holde Huden over hele Legemet reen. Man kunde jo let overbeviſes herom, ved at agte paa Forholdet imellem den mærkelige og umærkelige Sved, hvorledes Urinen voxer og tager af i det modſatte Forhold til diſſe; det ſkidne Barn urinerer ſtærkere end det reenfærdige, heraf udledes mange vigtige Følger for den phyſiſke Opdragelſe. Ikke lader det til i Waiſenhuſet ſom den Sætning er der almindelig antaget og fulgt, nemlig, at intet er ſkadeligere for Legemet, end naar den Uhumſkhed, ſom efter Naturens Orden er ved adſkillige Veie beſtemt til at udkaſtes af Legemet, ſkal nødes til atter at gaae igiennem Blodet for at komme en anden Vei ud af Legemet. Dampen, ſom den indvendige Varme i hele Legemet foraarſager, ſkal ud af Kroppen igiennem vaſa lymphatica, Legemet giver da uophørlig en umærkelig Damp fra ſig, ſom

endog

endog naar Menneſket er rolig, beløber ſig til to a trende Potter Vand i 24 Timer. Ved forøget Bevægelſe, haſtigere Blodets Omløb, er den mærkelig i Sveed. Naar nu denne Uhumſkhed eller umærkelige Damp ikke kan have frie Løb, ſaa optages den af vaſa lymphatica og af diſſe føres atter ind i Blodet, og da søger den med Haſtighed hen til Nyren for at komme ud. Det er ikke Barnets Skyld at det ikke alletider kan holde ſit Vand. Man holde det reen, lade det have jevn Bevægelſe, da faaer man ikke Aarſag til at beſkylde Naturen for Misregning; naar vi derimod hindrer Naturens Orden, og tvinger det til at gaae igiennem Urinen, ſom ſkulde ved Arteriernes ſecretion gaae bort over hele Legemets Overflade, ſaa kommer der mere til Nyren, og mere i Blæren end Naturen havde regnet paa.

Urinen ſom flød omkring paa Soveſtuerne, førdte mig ſtrax til Sengene og Skiorterne, og diſſes Skidenhed overbeviſte mig om, at Børnenes Sundhed, Vært, Munterhed vae her ſlet ſørget for. Alt fremmet i Blodet foraarſager Brantenhed, onde Luner, og Legemet tvinges til at beſkieftige ſig

idelig med den Uhumſkhed det vilde befries fra, ſtandſes i ſin Vext, og arbeider forgieves.

Det er ſpilt mere at tale om Følgerne af Skidenhed paa Huden, den ſkal have Sted i Waiſenhuſet. Læremoder, Spiſemeſter, Hægemeſter have om Vaſken ganſke andre Tanker end vi. Flittig Badning, og om Morgenen og Aftenen at lade Drengene toe ſig over den hele Krop med en vaad Svamp, og dernæſt virkelig rene Lagen og Skiorter, vilde forekomme Skidenheds onde Følger, men det vilde forøge Madlyſten, og Spørgsmaal om det var gavnligt i det hele for Stiftelſens nærværende Indretning.

Hægemeſterens Ukyndighed og Forſømmelſe have endnu flere onde Følger.

Vaſa lymphatica hielpe ſom meldt, Uhumſkhed ud af Kroppen, ved at føre det ind i Blodomløbet, og trække til ſig alt det der berører Legemet, ſom Vand, Luft, Smitte, Materie af Saar o. ſ. v., og naar det igiennem diſſe er kommet ind i Kiertlerne, ſvangres Blodet haſtig med hine fremmede Dele.

Wai-

Waiſenhuus Børnene trække ind i Kroppen Skidenhed af Lagnerne, ſom ved Varme om Natten opløſes til en ſtinkende Damp, de trække Stanken til ſig ſom er i Soveſtuen, de trække den felles Skidenhed til ſig ſom tvende Drenge der ligge ſammen meddele hinanden. Endnu ſpørger man hvorfore Waiſenhuusdrengene ſee ſaa ilde ud. Deres Lunger give jo Luft fra ſig der er uhumſk og ubrugelig for Lungerne, diſſe imodtager en ſtinkende og uſund igien, og meddeler Blodet Uſundheden, ligeſaavel ſom Kiertlerne. Waiſenhuusdrengene faae da allevegne her Uhumſkhed.

Med muntrende Legemsbevægelſer i friſk og god Luft burde Legemet hielpes, Uſundheden ſkulde uddrives ved Sveed, Vaſa lymphatica ſkulde ret ſættes i Arbeide ved at forøge i en ſund Ligevægt deres Abſorption, og dette kan allene virkeliggiøres ved en over hele Legemet vedligeholdt Muſkel-Bevægelſe, ved Løben, Springen, Haandarbeide, der kan forraarſage Sveed og Mødighed, thi det overmaade fine Net af Vaſa lymphatica gaaer fra de indvortes Dele ſaa uformærkt igiennem Muſklerne ud i Hudens

Huller, at ved at bevæge Muſklerne, bevæges ogſaa Vaſa lymphatica, hvorved de hielpes meget i deres Forretning, at trække Næring til Conſtitutionen

Man ſpørge den Dreng ſom er vandt til at ſidde ſtille, hvorledes han er til Mode, og man taler med den Dreng ſom næſten er træt af morende Bevægelſe, Naturen ſiger ſtrax hvilket der er ſundeſt.

Denne ſaa vigtige Muſkel-Opdragelſe forøger atter Madlyſten, er den da og nyttig?

Kan det være ſkadeligt for Børn at have uſundt Blod? Det hører jo til Væxten at Børn ſkal have Udſlet, Væxtkiertler o. ſ. v., det lader til ſom man elſker denne Fordom i Waiſenhuſet, eller rettere at Hægemeſteren ſom ſørger for den phyſiſke Opdragelſe ikke veed andet.

Der er ingen Tvivl om, at det ſtaaer i vores Magt, naar Legemet er ſundt, ved Føden og Pleien at give Legemet det Blod vi ſelv vil. Det er ikke nok at vi ſørge for at Maven faaer ſund Føde, da Reenlighed, Luften, Bevægelſe virke og paa Blodet, ſaa hører alt dette tilſammentaget til Sundhed eller

til

til den med Naturens Orden paſſende phyſiſke Opdragelſe; og ere vi ikke vis paa at Blodet i Børnene er ſundt, ſaa kan hverken haabes en god Vext, eller en munter Siel. Alt i Legemet dannes daglig af Blod, ſom Floden af Bækkene; og en ſund Fordøielſe kan ikke have Sted uden en rigtig udmærkelig Damp, idelig Muſkel-Bevægelſe og alle Uhumſkhedernes ordentlige Bortgang, være ſig Aandedræt, Sveed, Urin, Excrementer, Snot, Sliim ꝛc., hvilken af diſſe Bække der ſtandſes foraarſager Uhumſkhed i Blodet, thi Vaſa lymphatica fører den ind i Blod-Omløbet.

Vi kunde endnu lægge en Anmærkning til, hvorledes nemlig Sielens morende Beſkieftigelſe haver den meeſt afgiørende Magt over Legemets Lyſt til Bevægelſe; thi Muſklerne ere gierne rolige naar Sielen ikke igiennem Nerverne ſtedſe brugte dem. Waiſenhuusbørnenes dorſke Siels-Bevægelſe beviſer denne Sandhed.

Man underſøge Waiſenhuſets phyſiſke Opdragelſe efter diſſe Fordringer; man efterſee hvor lidet Hægemeſteren kiende diſſe Sandheder, man belee Skilderiets Raad

til en bedre phyſiſk Opdragelſe, men tillige ikke glemme, at for offentlig at viſe deres ringe Værd, udfordres flere Indſigter i Naturens Huusholdning end man ved første Øiekaſt troer. Der vil Hægemeſtere oplæres, til ret at kunde udføre diſſe vigtige Sætninger i den phyſiſke Opdragelſe, nemlig Reenlighed, Munterhed, Muſkelopdragelſe, og god Fordøielſe.

Diſſe Fordringer handle Waiſenhuſet ofte tvertimod. Den Mad jeg ſaae Børnene ſpiſe, var ikke mindre end nærende eller tilſtrækkelig, den blev ſpiſt med ſnavſede Hænder, og i en ſtinkende Stue, og hvor ſkulde der kunde herſke ſtørre Enighed i nogen Stiftelſe end der nu herſker imellem Spiſemeſter og Hægemeſter. Skilderiet haver nu lært dem at Børnene haver tvende Maader at mættes paa, først naar Føden gaaer ned igiennem Mavemunden ſelv; og den anden naar Vaſa lymphatica bringe ſkidne Dampe ind i Blodet. Hægemeſteren ſørger for at Børnene mættes, ved at tage vel til ſig af Dampene om Natten, og ved ringe Bevægelſe om Dagen haver han og formindſket Sultens Fordringer. Naar kuns Børnene ere mætte, kan det jo være det ſamme ved hvilke Midler. Dog da uſun-

de

de Dampe ikke koſte Stiftelſen noget, var det billigt at Hægemeſteren fik betalt for den ¼ Deel Mættelſe han ſkaffer Børnene, og Spiſemeſteren for de ¾ Dele. Den førſte Spiſemeſter i Stiftelſen, Hægemeſteren, kan og beſt ſige om Børnenes Mad er god, han kan ſige de have ikke ſultet inden de kommer til Bordet, og vrage de Maden, er det juſt Beviis paa at Børnene ikke ere ret ſultne. Hægemeſteren kunde man ſige er et partiſk Vidne i at bedømme Maden, han haver bedre Mad i Vente hiemme. Kommer og hans Dom om Maden fra hans Hierte, og ikke fra hans Mave, iligemaade Læremødrenes? Jeg kan ikke nægte, naar det gielder Mad, holder jeg mere af Mavens end af Hiertets Dom. Skulde Hægemeſteren, Læremødrene mættes tilligemed Børnene af fælleds Fad, da vilde Maven nok ſtemme Hiertet, nu derimod kan Hiertet giøre med Hægemeſterens Mave hvad det vil.

Det er og underligt, at Børnene ſkal ſpiſe al Slags Mad dem gives, de maae ikke vrage*), det er imod den Moral ſom er

*) At vrage Mad af Modtvillighed, bør alvorlig ſtraffes hos Børn, men ikke naar Sulten giør dem

herſkende paa Waiſenhuſet; hverken Læremoder, Hægemeſter, Informatores, behøve at ſmage paa Maden. Naar Spiſemeſteren i en overtalende Tone forſikrer dem at den er god, ſaa er det urimeligt at de vil tvivle paa en ſamvittighedsfuld og ærlig Fetters Forſikringer. Børnene kunde desuagtet gierne føle i deres Mave, at ſamvittighedsfulde Forſikringer om god Mad giver ingen Mavefart, og kuns denne ene kan tilfredsſtille Mavens Fordringer, give Næring eller godt Blod, og ſiden udbrede Vext og Munterhed over hele Menneſket.

At en Spiſeſtue er munter og reenlig er ikke uſundt; og da man dog haver Malerier en freſco i Waiſenhuſets Soveſtuer og Spiſeſtue, kunde man ligeſaa gierne have hengende der, den nu brugelige Spiſe-Taxt, ſamt alle Betienternes Inſtructioner, Spiſemeſterens Contract, og Stiftelſens Qvartal-Regnſkab, og alle Ordres der giorde betydelig

dem vrantne. At faae ſem Lod mindre Brød daglig end Børnene kan ſpiſe, mærkes nok i deres Maver ved Maanedens Ende. At Spiſemeſteren faaer viſſe Maaneder 73 Brød aparte betalt mere end Børnene før have faaet, beviſer dog noget.

delig Forandring i Stiftelsens Drift; slig Samling af Malerier vilde lokke adskillige ind fra Byen at see Børnene spise, og tillige at giøre sig bekiendt med Stiftelsens Drift; hvilket ikke kunde andet end glæde Spisemesteren at mange Tænkende overbevistes daglig om den Glæde, han udøste over hundrede og tyve Børn, der ved Stiftelsens Bord hentede sund Næring, og Kræfter, til Vext og Legemets Vedligeholdelse.

Disse tvende Sandheder burde Spisemesteren daglig have for Øine; at et Barn der er i Vext behøver meget nærende Spiser, og at et godt Maaltid neppe forslaaer til at erstatte den Afgang Blodet lider ved at give af til Delenes Vext og Vedligeholdelse, og deri burde han med Hægemesteren være enig, at Børnene stedse kom glade og tidige til deres Mad, da det er deres Pligt ved god Legems Pleie, morende Bevægelse at skaffe Legemet af med de Uhumskheder som følger med den Mad, hvoraf Legemet tog sin Vext og Næring. Skulde Spisemesteren enten give Børnene tynt Øl eller foreslaae at de fik Vand i Steden, da elskede han ikke Børnene, thi alle de Kræfter man kan forskaffe

den voxende Ungdom kan den behøve, og det ſkylder den ældre Alder dem, thi af hines Flid og Møie ſkal denne dog omſider leve.

Det vi have ſagt om Drengenes phyſiſke Opdragelſe bør og anvendes paa Pigernes, diſſe kunde aldeles ikke undvære Muſkel-Opdragelſe, og det er ikke ret at man undrager Pigerne for meget Bevægelſe, og for tidlig pine dem til ſiddende Arbeide. At de i Stiftelſen lidet eller intet kommer til at ſpøge med Drengene, var meget at ſige imod. Laſter udbredes mere ved ſkiendig Tvang, end ved fornuftig og beleven Omgang.

Skulde nogle vilde ſee en Soveſtue, der var langt eklere end en Mødding, de gaae ind i Pigernes Soveſtue, hvoraf den første 30 Pigers beſynderlig udmærkede ſig. Skidne Lagen eller ſlet vaſkede høre nu engang til Stiftelſens Driſt, men at Excrementer, Urin, Saarpletter, ſkiule Lagen og Sengeklæder, ſynes for vidt dreven, ſom og at de ere ſønderrevne, oploebne i Sankningen, kort, at den ſtørſte Sludſkevorenhed og Skidenhed juſt ſkal udmærke ſig i de første Pigers Soveſtue. Lære nu diſſe Piger at

føre

føre Sladder, at være Sammensyere, at bagtale, love, forstille sig, slet ikke at sye om sig, endnu mindre at see paa Reenlighed og Orden, saa er det ikke troeligt at de kunde blive til andet end løse, ledige Fruentimmer, der løbe af en Tieneste i den anden og lære at stiæle, spille i Tallotteriet og drikke Caffe.

Til disse Hiemeders Opnaaelse burde Staten ikke opdrage Piger.

Dog i det hele søges Waisenhuus Pigerne hellere end Drengene, thi de lære dog nogen Haandgierning.

Siette Mangel.

Waisenhuus-Bibliotheket bestaaer af henved 4000 Bind, og i en for mange Bogsamlinger Misundelsesværdig Orden. Pontoppidans og Saxtorffs Forklaringer giøre alle Bogsamlinger saa og denne unødvendig, som det og i sig selv er en heel forunderlig Samling. Slette Poeter, Recensentere kunde vældig straffes ved at leve paa Waisenhuus Mad, informere Børnene, og være nødt til ikke at bruge andre Bøger end Waisenhuus-

Bib-

Bibliothek. Steenbucks Legatum ſynes at burde anvendes til andet Brug end at forøge denne ubrugelige Samling.

Syvende Mangel.

Apotheket der ſynes at være i ypperlig Stand, giver Stiftelſen for det meſte aarlig, alle Udgifter fraregnede 800 Rdr. Manglen herved vil let blive hævet, naar Waiſenhuſet kunde blive omdannet til en Real-Skole, hvori videnſkabelige Haandværksmænd bleve forberedte, da kunde der gives korte og nyttige chymiſke Lectioner i Waiſenhuns-Apothekets Laboratorium.

Ottende Mangel.

Bogtrykkeriet med ſammes Boglade.

Man kan let foreſtille ſig hvilke Bøger her trykkes, naar man betænker at Stiftelſen er ene til, for at faae Pontoppidans Catechismus lært 1000 Gange uden ad. Hertil kommer at Stiftelſen, haver udelukkende Ret til at trykke Pſalmebøger, Catechismuſſer, Bibler, Abeceter, og paa denne Maade at have al Smag i Religion og Sædelæren i ſin Magt over hele Landet.

Præ-

Præſten Ewald er ikke i den lærde Verden bekiendt ſaaledes, at et heelt Lands Oplysning burde ene have været ham betroet; han beſørgede trykt, Naade-Proceſſer. Hiertevækkere. Daglig Fornyelſe. Gylden Klenodier. 8te Saligheder. Naadens Bevaring. Chriſtus for og i os. Aandelig Kamp o. ſ. v. Denne Oplysning qvælende aſcetiſke Smag herſkede længe i Waiſenhuus-Bogtrykkeriet. Der haves Oplag af Pontoppidans Catechismus, Luthers lille Catechismus, Sartorffs Udtog, Pſalmebøger, Abeceter over henved 100000 Exemplarer, og Pontoppidan ſtaaer her evig og uforandret, det er uryggelig Guds Ord baade paa Grønlandſk, Lappiſk og Islandſk. Pontoppidans og Sartorfs Religion er den herſkende i Dannemark, hvilket beſt kan ſees her af en Uges Regnſkab for ſolgte Bøger:

	Tilgift Rd.	Mk.	ß.
200 Abc. a 4 Mk. 8 Sk. =	1	3	=
40 Bibler i 8vo. a 4 Mk. 8 Sk. =	1	4 30	= =
320 Luthers Catechismus a 6 Mk. = = =		3	= =

30 nye

30 Nye Teſtament a 1 Mk.			3	5	=	=
10 Speners Chriſtendoms Øvelſe a 12 Sk.	=	1	1	1	8	
900 Pontoppidans Forklaring a 8 Sk.	=	=	=	75	=	=
500 Sartorfs Udtog af ſamme a 6 Sk.	=	=	50	31	1	8
Summa	=	=		147	=	=

Hvo kan nægte andet, end at jo ſlige Skrifter udbrede almindelig Oplysning, og man haver Ret til at kalde Waiſenhuſets Bog-Oplag en af Dannemarks ſtørſte Skatter, baade paa Gudsfrygt og roullerende Fonds. I 8 a 10 Værelſer findes uſælgelige trykte Sager, der omgiorte til Banco-Sedler maatte anſeelig forøge Landets Rigdom. Vilde end diſſe Summer forrykke Courſen, ſaa er det jo ingen klog Mand der bryder ſig om Echo, og andet er Courſen ikke, den er blot Gienlyd af alle oplyſte Folkeſlags Tanker og Tiltroe til vores Myndt og Credit. Waiſenhuſets Bog Oplag er en betydelig tørende Byrde for Stiftelſen. Directionen kunde gierne giøre Artilleriet en Gave af mere end en tredie Deel af Oplaget, ſig uden

uden Skade. Det er ogsaa uvist om Stiftelsen ti Aar tilsammentagne, vinder med sit Bogtrykkerie, helst naar Papiret ikke kiøbes sparsomt og med Overlæg, hvorved Stiftelsen flere Gange haver sparet anseelig.

Man kan for 2 Sk. have Fortegnelse paa det Kongelige Waisenhuus Oplags-Skrifter, om nogle vilde have et Thermometer over vores Oplysning, og enhver vil være enig med Skilderiet, at Almuen i denne Henseende, haver i nyttig Oplysning ikke vundet meget siden Reformationen. Nationen lærer mere uden ad end før, men begriber ligesaameget nu som før; og et stort Spørgsmaal om det ikke var sand Vinding for den sunde Fornuft, kuns at have lært den apostoliske Troes Bekiendelse uden ad, og ikke at være belæsset med den langt uforstaaeligere Pontoppidans Forklaring? Men det er sandt, al offentlig Opdragelse skal hos os være hierarkisk, derimod kan og skal ikke skaffes Raad. Vi trænge ikke til almindelig Oplysning, Videnskaberne skal ikke læres og nedstemmes til alle Stænders Fatte-Evner. Med Pontoppidans Catechismus uden ad lært, er al moralsk Forfinelse endt hos os.

Wai-

Waisenhusets Finantzer.

Hvad der kunde mangle i Underretningen om Waisenhuset, kan enhver selv udlede af medfølgende Regnskab for Aaret 1787. Og vilde vi her meddele først Ballancen for Aarene 1782, 1783 og 1784.

1782.

Indtægt.

Recognition af Bryggerlauget for Waisenhusets Bryggerrettighed	100 rd.	
Kongel. Gave af Postamtet	2000 =	
Renter af udestaaende Capitaler	7539 =	3 mk.
Leie af Apotheket = =	1100 =	
Af Bogladen for solgte Vare, og for Skrifter som andre har ladet trykke = = =	7642 =	1 =
Af Kirken, Tavlen, Stoleleie ꝛc.	162 =	2 =
Summa	18544 rd.	

Udgift.

Til Bogtrykkeriet og Bogladen for Folkeløn, kiøbte Papirer	6286 rd.	3 mk. 13 ß.
Stiftelsens Underholdning og Betienters Lønning, Børnenes Kost, Vask, Opklædning, med Gang-Bord- og Senge-Linnet, samt Sengeklæder, Bøger med vid., Sygeforplegning, Udstyr til udgaaende Børn, Bygnings Reparation, Premie af den assurerede Summa, Procento Skat	11855 =	2 = 11 =
Balance Overskud = =	401 =	5 = 8 =
Summa	18544 rdlr.	

1783.

1783.

Indtægt.

Recognition af Bryggerlauget	100 rd.		
Af Postkassen	2000		
Renter af udsatte Capitaler	7524	2 mk.	4 ß.
Refusion for ¼ pC. fra den Kongel. Kasse for 1780, 1781	872	3	6
Leie af Apotheket	1150		
Af Bogtrykkeriet og Bogladen for solgte Forlagsskrifter ꝛc.	13971	3	1
Af Kirken, Bøsse- og Tavlepenge ꝛc.	283	5	1½
Summa	25902 rd.	1 mk.	12½.

Udgift.

Til Bogtrykkeriet og Bogladen	5601 rd.	2 mk.	15 ß.
Stiftelsens Underholdning	12010	5	9½
Balance Overskud	8289	5	4
Summa	25902 rd.	—	12½ ß.

1784.

Indtægt.

Recognition af Bryggerlauget	100 rd.		
Fra Postcassen	2000		
Rente af udsatte Capitaler	7541	3 mk.	
Leie af Apotheket	1200		
Af Bogtrykkeriet og Bogladen solgt	9458	2	1 ß.
Af Kirken, Stoleleie, Blokpenge ꝛc.	300	1	2½
Summa	20600 rd.	—	3½ ß.

Udgift.

Til Apothekets Vedligeholdelse	114 rd.	2 mk.	
Bogtrykkeriet og Bogladen medtaget	6496	4	6 ß.
Stiftelsens Underholdning	11604	3	14
Balance Overskud	2384	1	15½
Summa	20600 rd.	—	3½ ß.

Overſkud:

1782	" "	401 rd. 5 mk. 8 ß.
1783	" "	8289 " 5 " 4 "
1784	" "	2384 " 1 " 15½
	Summa	11076 rd. — 11½ ß.

Waiſenhuſet ſynes i diſſe tvende Aar at have oplagt 11086 Rd. 11 ß. og endda er det i Gield for 7197 Rd. 4 Mk. 2 Sk. Paa Waiſenhuſets Tab og Gevinſt-Regning giør Bogtrykkeriet en ſtor Forſkiel. Oplægges Pſalmebøger for hele Riget for 30000 Rdrs. Capital, ſaa maae Waiſenhuſet hertil giøre Laan, hine ſtaae flere Aar hen uſolgte; ligeledes forekommer en ſtor Bygning, kommer Stiftelſen herved i Gield, hvilken den let afbetaler. Men Boghandlingen trykker den alt mere og mere, den haver viſt over 50000 Exemplarer af ubrugelige Skrifter, hvori dog ſtikker en betydelig Capital. Om nu Bogtrykkeriet kunde ſom Apotheket bortforpagtes, det ſtore Oplag ſelges, ſaa blev det ikke meget over 1000 Rdr. deraf kunde gives i Forpagtning, 9 a 10 Aar ſammenregnet vinder Stiftelſen neppe ved at have Bogtrykkeriet. Foruden Bogtrykkeriet vil Waiſenhuſets Balance være denne:

Regog-

Recognition af Bryggerlauget	100 rd.
Af Postcassen	2000 —
Rente af udsatte Capitaler	7941 —
Leie af Apotheket	1200 —
Af Kirken, Stoleleie, Blokpenge ꝛc.	300 —
Summa	11141 rd.
Stiftelsens Underholdning fradraget	11604 —
Aarlig Tab	463 rd.

Paa dette Tab bøder nu Assessor Boesens Legatum 17000 Rdr. fra Aar 1787.

Man efterse nu et aarligt Regnskab, og da domme om Redeligheden, hvormed Waisenhuset i Pengesager bestyres.

Indtægt.

Første Qvartal.

	Rdr.	Mk.	Sk.
Efter 4de Qvartals Regnskab for 1786 Beholdning	3334	3	15
Martii 31. Efter 2den Decissions Post paa bemeldte Regnskab til Indtægt			10
Stole Leie af Kirken i dette Qvartal	5	5	
Tavlepenge i Ditto samt i Blokken uden for Kirken	34	1	4
Bogladens Beholdning	734		4
Indkommet af Bogladen 1ste Qvartal	1248	1	6
Til Stiftelsen afgivet Bøger	51	1	2
For 100 Exemplarer af Sartorfs Udtog til Fimmarken	6	1	8
Princesse Charlottes samt Marcussens Donations Beholdning	83	3	6
Charite Skolen	291	3	5
Legatum Steenbuckianum Beholdning	204	4	14
Summa	5994	2	10

Udgift.

Første Qvartal.

Staaende Udgifter:

	Rdr.	Mk.	Sk.
Martii 31. Forrige Inſpecteurs Penſion	75		
Præſtens Løn ſamt Lys og Brænde	135		
Doctors Løn	30		
Oeconomus for Spiisning, Lys, Varme og Thevand	814	1	8
Samt et Qvartals Tillæg	118	4	14
Dito for Vask og Reengiøring ſamt Sand og Koſte	83	5	
Dito til Melk for Sygeſtuen	2	2	1
1ſte Præceptors Løn	31	4	8
2den Dito	31	4	8
3die Dito	12	3	
4de Dito	12	3	
Skrivemeſteren ved Drenge-Skolen	16	1	8
Dito ved Pige-Skolen og Cantor	27	3	
Succentor	7	3	
Jens Broſtrups Penſion	13	4	
Madame Foltmars Penſion	17	3	
For Orgelet at ſpille	10		
Madame Sartorphs Penſion	10		
1ſte Læremoders Løn	38	1	8
2den Læremoders	28	1	8
Hægemeſterens Løn	26		
Dito til Talg, Pudder og Skoevox	7	4	14
Budets Løn	28		
Sygevarterſkens Løn	14		8
Klemmekonens	12	3	
Portnerens	16		
Gaardskarlen	18		
Vægterens	13	2	
Vandpenge for Pompevandet	4		
For Springvand	17		13
Inſpecteurens Løn	200		
Summa	1893	3	2

Uviſſe

Uvisse Udgifter.	Rdr.	Mk.	Sk.
Efter 4de Qvartals Regnskabs Revision for 1786 hør til Udgift	7	ß	
Jan. 6. Hægemesteren til Børnene	5	ß 3	= 7
9. For 1 Lpd. Hør	3	ß 1	ß
For Cummens Renovation	6	= 4	ß 9
Læremødrene til udgaaende Pigebørn	142	= 1	ß
Hægemesteren til udg. Drengebørn	29	= 4	ß 14
For 1 Tønde Tran	18	=	
19. For Jernplader til Laboratorium	2	ß	
For 7 Lpd. Uldgarn a Pd. 2 Mk. 8ß.	46	= 4	=
Budet til smaae Udgifter	2	ß	= = 14
27. For en Jerngryde	1	=	
31. For en Otting Sæbe	2	= 3	ß
Febr. 17. For Knapper til Drengenes Klæder	26	ß 3	= 6
23. For en Otting Sæbe	2	ß 3	ß
24. For 1 Lpd. Hør	3	ß 2	ß
Mart. 1. For Træerne i Gaard at beskiere	1	ß	
3. Væverlon af 2 Stykker Dreiel	17	= 3	ß 6
Snorebaand	1	= 2	=
Locums Renovation	15	ß 5	ß 14
8. Hægemesteren til udgaaende Drenge	5	= 5	= 12
15. At eftersee Stiftels. Huusgandter	13	= 2	ß
22. For Locums Renovation	10	ß 2	ß 11
For 2 Dosin Kiemmekamme	3	ß	
26. En Tønde Tran	18	ß	
For 538 Al. Sarge til Pigebørnene	220	=	
For 2 Dosin Jern Spiseskeer	4	ß	
Smørelse til Børnenes Hoveder	ß	= 3	ß
Hægemesteren til Børnene	1	ß	ß 10
Skræderen for Klæder til 6 udgaaende Drengeborn	83	ß	= 9½
Skomageren for Arbeide	53	ß 3	ß 4
1 Lpd. Hør	3	ß	
For Lys	80	ß 2	ß
For Locums Renovation	1	ß 5	= 2
Til Bogladen for Bøger til Børnene	51	= 1	ß 2
For Indbinding og aparte kiøbte Bøger	33	ß 4	= 9
Uvisse Udgifter	917	= =	ß 14½
Staaende Udgifter	1893	ß 3	= 2
Beholdning	1298	ß 1	ß = ½
Summa	4108	= 5	= 1

Uvisse Udgifter.	Rdr.	Mk.	Sk.
Apotheket.			
Udgift	3		
Bogtrykkeriet.			
For Januari Maaned	117	3	
For Februari	107	4	4
For Martii	133		8
Bogtrykkerens Qvartal-Løn	95		
Boghandlerens Dito	35		
Correcteurens Dito	25		
Til Bogbinderen for 300 Psalmebøger at indbinde	58	2	
Beholdningen til Indtægt	734		
Princesse Charlotta og Marcussens Gave til Læremedrene for udgaaende Pigeborn	36	5	8
Beholdninger	46	3	14
Charite Skolen.			
Debet	277	5	5
Til Bresfruv	13	4	
Stenbucks Legatis Beholdning	204	4	14
Summa	1888	3	5

Indtægt.

Andet Qvartal.

	Rdr.	Mk.	Sk.
Efter første og anden Decision-Post i første Qvartals Regnskab tages til Indtægt			3
Efter Regnskabet var Beholdningen	1298	1	$\frac{1}{2}$
Maii 3. Af Hof- og Stads-Retten for en Drengs Fødrene Arv	8		
Juni 14. Af de Hr. Curatorer bekommet et halvt Aars Rente a $3\frac{3}{4}$ pro Cento af Grev Thottes Legatum 1000 rdr.	18	4	8
Lateris	1324	5	$11\frac{1}{2}$

Af

		Rdr.	Mk.	Sk.
	Transport	1324	5	11½
27.	Af Curatorerne efter Anviisning	2500		
	Et halvt Aars Rente til 11 hujus af Charite Skolens Capital 800 Rdr. a 3¾ pro Cento	15		
30.	Stoleleie af Kirken i dette Qvartal	49	4	
	Blok- og Tavlepenge	28	1	2½
	Af Oberformynderiet bekommet Rente til 11 hujus af nogle Waisenhusbørns Arv	55		5½
	Apothekets Beholdning	245	2	12
April 26.	Apothekeren udbetalt et halv Aars Leie fra 26 April til 26 October	600		
	Paa de afkiøbte Medicin Sorter afbetalt	100		
	Af Boaladen indkommet i dette Qvartal	1129		15
	Af den Grønlandske Mission for Thomas Kempes Tractat at trykke	21	1	
Juni 19.	Solgt tvende Baller Papiir	18		
	Underballance er til Udgift med	114	3	11
	Princesse Charlottes og Hr. Marcussens Gave efter første Qvartals Regnskab var Beholdning	46	3	14
Juni 11.	Renter for et halv Aar a 3¾ pro Cento af Princessens Donation 650 Rd. og Marcussens 350 =			
	1000 Rd.	18	2	6
	Et halv Aars Renter a 3¾ p. C. af 800 Rd. er til Indtægt	15		
	Debet er	290		
	Legatum Steenbuckianum efter første Qvartals Regnskab	204		
	Et halv Aars Rente a 3¾ pro Cento af 700 Rdr. Capital	13		12
	Summa	6788	2	13½

Udgift.

Andet Qvartal.

Staaende Udgifter.	Rdr.	Mk.	Sk.
Forrige Inſpecteurs Penſion	75		
Præſtens Løn ſamt til Lys og Brænde	135		
Lægen	30		
Haandlægen	20		
Oeconomus for Spisning, Lys, Varme og Thevand	820		
ſamt e. Qvartals Tillæg	118	4	14
Til Dito for Vaſk, Reengiøring, Sand og Koſte	84	2	1
For Melk til Sygeſtuen	2	2	3
Første Informator	31	4	8
Anden Dito	31	4	8
Tredie Dito	12	3	
Fierde Dito	12	3	
Skrivemeſteren ved Drengeſkolen	16	1	8
Dito til Skrive Materialier	7	4	
Dito ved Pigeſkolen og Cantor	27	3	
Succentor	7	3	
Broſtrops Penſion	13	4	
Madame Foltmans Dito	17	3	
Mad. Sartorffs Dito	10		
For Orgelet at ſpille til Organiſten	10		
Første Læremoders Løn	38	1	8
Anden Dito	28	1	8
Hygemeſteren	26		
Dito til Pudder, Talg og Skoevox	7	4	14
Budet	28		
En Skoemagers Penſion	15		
Sygevogteriken	14		8
Kiemmekonen	12	3	
Portneren	16		
Gaardskarlen	18		
Vægteren	13	2	
Uhrmageren for Uhret i Kirken	20		
Muurmeſteren for aarlig ſmaa Reparation	50		
Lateris	1771	2	-

	Rdr.	Mk.	Sk.
Transport	1771	2	
Staaende Udgifter.			
Dito for Kirkegaardens Muur at holde vedlige	3	4	2
Renovationsskat for et halv Aar til 30 Junii	10	3	
Brolegningsskat for et halv Aar til Dito	24	5	4
Grundskat til 10 April	15	4	8
Vægter-Inspecteuren for et halv Aar	3	3	2
Inspecteurens Løn	200		
Til Lys	23	2	
Til 30 Tønder Kul a 2 Mk.	10		
Til Sand og Koste	3	4	
Summa staaende Udgifter	2066	4	
Uvisse Udgifter.			
Maii 3. Urtekræmmeren for 1 Pd. Bomuldsgarn		5	
5. For 10 Chiffrebog. t Drengebørnene	4	3	8
10 For 14 Sax at slibe		2	
11. For 3 Ottinger Sæbe	7	1	14
18. Skræderen for Arbeid	6	5	9½
Junii 2. For Locums Renovation	14	4	8
7. For 1 Lpd. Hør	3	2	
8. For Klæde og Foertøi	426	4	6
12. Til Beenknappe		1	14
Snedker Arbeide	6	2	
19. 44½ Favn Brænde a 28 Mk. pr. Favn	207	4	
Sammes Kiørsel	10		12
Brændet at sauge ꝛc.	31	5	13½
26. 2 Skiepper Enebær		3	
30. 3 Lpd. uldent Garn a 2 Mk. 8 ß.	20		
Maler Arbeide		3	
Fragt for en Drena til Møen	3		
Til Børnenes Spadseren og Baden	4	5	2
For nogle Findlapper Kar	1	1	13
For 1 Lpd Hør	3		
Til 3 Pd. Fiskebeen	3		
For 2 Pd. Dito	1	5	
Lateris	759	3	4

	Rdr.	Mk.	Sk.
Transport Uvisse Udgifter	759	3	4
Staaende Udgifter	2066	4	
Efter 3 Decisions Post paa 1 Qvartals Regnskab horer til Udgift		1	2
Bogtrykkeriets Underballance	114	3	11
Beholdning er	1277		14½
Summa	4218		15½

Apotheket.

April 36. Medicament Regning for Waisenhuset fra Octbr. til April	131		
For Arbeide i Apotheket	5	3	8
Maler Arbeide ibidm.	9	3	
Bodker Arbeide sammesteds	18		
Kunstdreier Arbeide der	9	3	8
Snedker. f. et nyt Urtekammer at forf.	280		
Broelægning i Laboratorii Gaard		5	4
Beholdning til Indtægt	245	2	12

Bogtrykkeriet.

Bogtrykker Schroder for April. Tryk-Omkostninger	94	4	4
For Mai	96	5	8
For Juni	93	3	4
Dito Qvartal Løn	95		
Boghandlerens Qvartal	35		
Correcteurens Qvartal	25		
Papirmageren for Papir	708	1	
Urtekammeren for Linolie	49	5	
Dito for Dito	49	5	
Budet for Psalmebogerne at stemple	34	5	10
Princesse Charlottes og Marcussens Donation Beholdningen	65	2	6

Charite Skolen.

Juni 30. Efter forste Qvartals Regnskab var Debet	291	3	5
Til en Pensionist	13	4	
Legatum Steenbuckianum Beholdningen	217	5	10
Summa	2571	2	15

Indtægt

Indtægt.

Tredie Qvartal.

	Rdr.	Mk.	Sk.
Efter 1ste Decisions Post paa andet Qvartals Regnskab tages til Indtægt	22	4	6
Efter andet Qvartals Regnskab Beholdning	1277	-	14½
Sept. 22. Af de Hrr. Curatorer	1400	-	
Stoleleie af Kirken	24	5	-
Blokke- og Tavlepenge	18	2	4
Bogtrykkeriets Beholdning	866	5	11
Apotheket.			
Underballance	206	2	11
Bogtrykkeriet.			
Af Bogladen indkommet	1362	5	12
Udtaget til Skolen i Waisenhuset, Bøger for	8	1	5
Solgt Papiir	32	-	
Kirke Inspections-Collegii Gield for Finne Johnsens Historia Ecclesiastica 851 Rdr. 1 Mk. 6 Sk. er som den Spanske Gield i Büschings Beregninger over de Danske Financer			
Charlotte Amalies og Marcussens Donations Regnskab 2det Qvartals Beholdning	65	2	6
Charite Skolen	303	5	5
Legatum Stenbuckianum	217	5	10
Summa	5806	-	4½

Udgift.

Tredie Qvartal.

Staaende Udgifter.

Sept. 30. Forrige Inspecteur	75	-	
Præstens Løn, samt til Lys og Brænde	135	-	
Lateris	210	-	

Lægen

	Rdr.	Mk.	Sk.
Transport	210	-	
Staaende Udgifter.			
Lægen	30	-	
Haandlægens Enke	20	-	
Oeconomus for Spiisning, Lys, Varme og Thevand	832	- 3 -	8
Dito Qvartals Tillæg	114	- 4 -	14
Dito for Vask, Reengiøring samt til Sand og Koste	85	- 2 -	13
Dito for Melk til Sygestuen	2	- 2 -	6
Første Informator	31	- 4 -	8
Anden Dito	31	- 4 -	8
Tredie Dito	12	- 3 -	
Fierde Dito	12	- 3 -	
Skrivemesteren ved Drengeskolen	16	- 1 -	8
Dito ved Pigeskolen som tillige er Cantor	27	- 3 -	
Dito til Skrivematerialier	4	- 2 -	
Succentor	7	- 3 -	
Pensionist ved Charitetskolen Debet 303 Rd. 5 Mk. 5 Sk.	13	- 4 -	
Madame Foltmans Pension	17	- 3 -	
Til Orgelet at spille	10	-	
Madame Sartorffs Pension	10	-	
Første Læremoder	38	- 1 -	8
Anden Læremoder	28	- 1 -	8
Høgemesteren	26	-	
Dito til Talg, Pudder og Skoevox	7	- 4 -	14
Budet	28	-	
Sygevarterske	14	- - -	8
Kiemmekonen	12	- 3 -	
Portneren	18	-	
Gaardskarlen	20	-	
Vægteren	13	- 2 -	
Inspecteurens Løn	200	-	
Staaende Udgifter	1900	- 4 -	7
Uvisse Udgifter			
Juli 27. Skræderen for Arbeide	6	- 5 -	8
1 Lpd. heglet Hør	3	- 2 -	
Lateris	10	- 1 -	8

Blege-

	Rdr.	Mk.	Sk.
Transport	10	1	8
Uviſſe Udgifter.			
Blegelon for 152 Al. Dreiel at blege	2	3	8
Dito for 18 Pd. Hørgarn a 6 Sk.	1	-	12
Snedkeren for Arbeide	6	-	
For 8 Pd. Hør a 24 Sk.	2	-	
For 1 Lpd. Dito	3	2	-
For Locums Renovation	15	5	14
Farverlon for 21 Pd Hørgarn a 2 Mk.	7	-	
Skoemager Regning	67	4	4
Naalemager -	1	-	
For Smørelſe til Børnenes Hoveder	-	3	-
Pennekniv at ſlibe	-	1	-
For 4 Ottinger grøn Sæbe	9	3	-
For Kamme -	2	5	-
Hægemeſteren til Forfriſkning for Børnene -	8	-	15
Dito til Dito -	1	-	11
For 276 blaatærnede Tørklæder a 12 ß. =	34	3	-
For Bøger til Børnene med Indbinding -	13	4	10
Efter Deciſion i andet Qvartals Regnſkab føres til Udgift	-	-	2
Uviſſe Udgifter =	187	3	4
Staaende Udgifter =	1900	4	7
Beholdning er -	1315	2	3½
Summa -	3403	3	14½

Apotheket.

Snedker Niels Jenſen for Arbeide	172	-	
Fragt og Transport af 4 Glaskiſter	7	3	5
af 10 Dito	19	4	14
af 2 Dito	4	1	-
Transport af de ſidſte 12 Kaſſer	1	4	4
Kunſtdreieren -	-	3	-
For at vaſke Glas -	-	4	4
Summa -	206	2	11

	Rdr.	Mk.	Sk.
Bogtrykkeriet.			
Bogtrykkeren for Juli Maaned	89	2	-
Dito for Auguſt	121	3	8
Dito for September	120	4	14
Dito Qvartal	95	-	
Boghandleren	35	-	
Correcteuren	25	-	
Snedkeren for Arbeide	4	-	
Skriftſtøberen for Skrifter	42	-	
Bødkeren for Arbeide	-	3	3
Beholdninger til Indtægt	866	5	11
Charlottes og Marcuſſens Donation Beholdning er	65	2	6
Charite-Skolen efter andet Qvartals Regnſkab Debet	290	1	5
Til Penſioniſten	13	4	-
Legatum Stenbuckianum.			
For Forordninger til Indbinding	3	5	2
Beholdning	214	-	8
Summa	1987	2	9

Indtægt.

Fierde Qvartal.

	Efter 3die Qvartals Regnſkab Beholdning	1315	2	3½
Octbr. 14.	Af Hof- og Stats-Rettens Skifte-Commiſſion bekommet et Barns Arv	6	5	-
Dec. 29.	Fra Dito en Dito	5	-	11
18.	Af de Hrr. Curatorer bekommet	2000	-	
	Af Dito et halv Aars Rente a 3¾ p. C. af det Tottiſke Legatum 1000 Rdr.	18	4	8
	Af Charitets-Skolens Capital 800 Rd.	15	-	
31.	Af Oberformynderne for Waiſenhuus Borne-Arv	94	4	3
	Lateris	3455	4	9½

Stoleleie

	Rdr.	Mk.	Sk.
Transport =	3455	4	9½
Stoleleie af Kirken	71	-	
Af Blokken og Tavlepenge	22	2	6
Apothekets Beholdning	10	-	3
Bogtrykkeriets Beholdning	791	3	4
Octbr. 16. Apotheket et halv Aars Forpagtningspenge	600	-	
Betalt i Afdrag paa imodtaget Medicament-Sorter	100	-	
Boglaaden indbragt for dette Qvartal	1383	2	4
Princesse Charlottes og Marcussens Gave et halv Aars Rente stor 1000 Rdr. ⅛ p C. 1 Rd. 1 Mk. 8ß.	18	4	8
Beholdning -	65	2	6
Charitet Skolen et halv Aars Rente af 800 Rdr. ⅛ p. C. 1 Rdr.	15	-	
Debet er -	302	3	5
Stenbucks Legatum 3die Qvartal var Beholdning	214	-	8
Rente for et halv Aar af 700 Rd. ⅛ p. C. 5 Mk. 4 Sk.	13	-	12
Summa -	7063	-	1½

Udgift.

Fierde Qvartal.

Staaende Udgifter.

Dec. 31. Pension	75	-	
Præstens Løn samt Lys og Brænde	135	-	
Lægen -	30	-	
Haandlægen -	20	-	
Oeconomus for Spisning, Lys, Varme og Thevand	830	3	-
Dito et Qvartal Tillæg	76	4	2
Dito for Vask, Reengiørelse samt Sand ꝛc.	85	1	11
Dito for Melk til Sygestuen	2	2	6
Første Informator -	31	4	8
Lateris -	1286	3	11

Anden

	Rdr.	Mk.	Sk.
Transport -	1286	3	11
Staaende Udgifter.			
Anden Informator	31	4	8
Dito begge til Skrive Materialier	1	4	-
Tredie Informator -	12	3	-
Fierde Informator	12	3	-
Skrivemeſter ved Drengeſkolen	16	1	8
Dito ved Pigeſkolen tillige Cantor	27	3	-
Succentor	7	3	-
Penſioniſt (Charitets Skolens Debet 302 Rdr. 3 Mk. 15 Sk.)	13	4	-
Madame Foltmars Penſion	17	3	-
Organiſt Løn	10	-	
Madame Saxtorffs Penſion	10	-	
Skoemager Penſioniſt paa Livrente	15	-	
Forſte Læremoder	38	1	8
Anden Læremoder -	28	1	8
Hægemeſteren -	26	-	
Dito til Talg, Pudder og Skoevox	7	4	14
Budet -	28	-	
Sygevogterſken -	14	-	8
Kiemmekonen -	12	3	-
Portneren -	16	-	
Gaardskarlen -	18	-	
Vægteren -	13	2	-
Vognmandskarlen ved Renovationer til Nyeaar -	2	-	
Til Obſervatorium -	5	-	
Renovationsſkat ſidſte Qvartal	5	1	8
Dito til ultimo Decbr.	5	1	8
Grundſkat for et halv Aar	15	4	8
Brand- og Logteſkat	6	1	-
Vægterpenge -	3	3	2
Inſpecteurens Løn -	200	-	
Staaende Udgifter -	1907	3	11
Uviſſe Udgifter.			
Octbr. 3. Børſtenbinderen for Børſter	3	4	9
Strompevæveren for 5 Doſin hvide Nathuer -	9	2	4
Lateris -	13	-	13

Octbr. 5.

	Rdr.	Mk.	Sk.
Transport -	13	- - -	13
Uviſſe Udgifter.			
Octbr. 5. For en Tønde Tran	16	-	
11. Skrædder for Reparation paa Børnenes Klæder	19	5	4
Dito for nyt Arbeide	142	3	6
Læremoder Mad. Skow Væverlon for 100 Al. Lerret, ſom hun paa ſin Skole har ſpundet	6	1	8
21. En Drengs Nødvendigheder til hans Udredning til Søes	17	2	12
For Dito	2	3	8
24. Hægemeſteren til Dito Dreng	7	5	3
For Børſter	1		2
Horkrømmer for et halv Lpd. heglet Hor	1	4	
Hattemager Arbeide	14	2	8
Skræderen for Arbeide	57	2	8
Læremoder Mad. Skow til en Silkevinde		2	12
For at farve 29 Par Strømper a 10ß.	3		2
2 Doſin tætte Kamme	4		
Hægemeſteren til en Dreng at kiøbe Farver, ſom gaaer paa Tegne-Academiet		5	12
Organiſt for Stiftelſens Orgel	5		
Skrædder for Arbeide	4	-	3
For en Tønde Tran	16		
For Locums Renovation	15	- 2 -	10
For Knappenaale	1		
For Smørelſe til Børnenes Hoved.		3 -	
Læremoder Mad. Skows Væverlon af 106 Al. blaaternet Toi, hvortil er ſpundet noget for den anden Læremoders Skole	7	- 4 -	6
Hiulmand for Arbeide	5	2	
Vorlys til Kirken	10	- 2 -	7
Hægemeſteren for en halv Td. Æbler til Børnene	4	4	14
Dito til Uddeeling iblant Børnene	2	1	6
For Tømmer	67	5	10
Blikkenſlager Arbeide	1	2	
Skoemager Arbeide	142	3	12
For 8 Stkr. Flamſk Dug	108		
Lateris =	697		6

	Rdr.	Mk.	Sk.
Transport	697	-	6
Uvisse Udgifter.			
For Solv Premierne til Børnene	40		
Hosekræmmervare til Børnene	44	3	
Tiere	1	1	8
En Sæk Enebær	4		
18 Lpd. Krolhaar a 4 Rdr.	72		
En Thekiedel at reparere		2	
Hægemesteren til Drenges Udstyr	41	4	4
Til de 9 udgangne Pigers Udstyr	159	5	10
2 Ottinger Sæbe	4	4	8
44 Pd. uldent Garn a 2 Mk. 8 ß.	18	2	
Orgelet at istandsætte	130		
Orgelet at probere	10		
Klædekræmmer Vare	145		
Jernkræmmer Vare	29	2	
Urtekram	9	4	
Kandestøber	1		
Muurmester Arbeide	216		
Kleinsmed Arbeide	96		
Maler Arbeide	8		
Snedker Arbeide	14		
Kaabersmed	21	4	2
Bødker Arbeide	31	2	
Glarmester Arbeide	19	1	8
For 247 Al. Hørlærred til de 16 udgaaende Børn a Al. 16 ß.	41	1	
Uvisse Udgifter	1856	1	14
Staaende Udgifter	1907	3	11
Beholdning	586	4	13½
Summa	4350	4	6½

Apotheket.

Medicament Regning fra 1ste Mai til 25 Oct. for Børnene	120	5	2
Maler for Arbeide i Apotheket	156		
Kleinsmed Arbeide	26	-	
For Glas	1	- 5	- 4
Kaabersmed Arbeide	4	- 1	- 14
Bødker Arbeide		1	
Glarmester Arbeide	13	- 4	- 8
Glas Magasinet for en Deel Glas	367	- 1	-
Beholdningen til Indtægt	10	- 3	-
Summa	700	- 3	- 12

Bog-

	Rdr.	Mk.	Sk.
Transport -	700	3	12
Uvisse Udgifter:			
Bogtrykkeriet.			
Bogtrykkeren for Octbr.	107	1	8
Dito for Novbr.	72	4	8
For Decbr.	87	4	8
Dito Qvartal Løn	95	-	
Qvartal til Boghandleren	35	-	
Correcteuren	25	-	
For Konvoj	75		
For kiøbte Skrifter	38		15
Til 9 Riis Franſk Papir	30		
For Olie	10	5	13
Kleinſmed Arbeide	9		
Blikkenſlager Arbeide	6		
Beholdningen til Indtægt	791	3	4
Princeſſe Charlottes og Marcuſſens Gave til Læremoderen Mad Skow til Udſtyr for næſte Paaſke udgaaende Pigebørn	41	3	3
Beholdning	42	3	11
Charite Skolen.			
Efter 3die Qvartals Regnſkab var Debet	303	5	5
Penſioniſten	13	4	
Legatum Stenbuckianum	227	1	4
Summa	2712	5	11

Waiſenhuſets Udgift for et heelt Aar, for ſaavidt Inſpecteuren aflægger Regnſkab for, belober ſig til 11318 Rdr.

Saaledes have vi herved overleveret det Danſke Folk en nøiagtig Beſkrivelſe over Waiſenhuſet, i den fulde Forſikring, at Publicum vil indſee og paatale deres Ret, fra denne Dag af, aarlig at fordre i Trykken, Waiſenhuſets Beſtyrelſe, Penge, Forvaltning, Børnenes Behandling o. ſ. v.

Og naar dette ſkeer, er Skilderiets Forfatter mere end belønnet for havde Umage.

Man giøre kuns et Skridt til Forbedring og offentlig Regnſkab i de offentlige Stiftelſer, hvoraf man med Vished kan ſlutte, at det ikke er Beſtyrerne ligegyldigt, enten at haanes eller æres af Folket, og Skilderiet ſkal med Glæde giøre Folket bekiendt med flere Stiftelſer.

Foragter man derimod, ſom Univerſitetet, Skilderiets Paamindelſer, og haver man bragt det ſaavidt, at Tavshed ſkal anſees for uimodſigeligt Beviis paa englereen Uſkyldighed, ſaa ere ſlige Beſtyrere ſom den trævne Glut, der uagtet han ſeer i Speilet at han er ſkiden i Anſigtet, ſaa gaaer han hen i Krogen, ſtamper og ſpytter over Overbeviisningen og lader Snavſet ſidde. Hvor vigtig er ikke Ordet Anſvar, naar Pletter kan blive Æreſtegn og Mærke paa ærede Folk, naar Collegier kan blive enige om indbyrdes, at de ſkal ſidde, og naar endelig den Ekkelhed, ſom man viſer over ſlige Pletter, bliver et Mærkepaa ubehøvlet Væſen, Ubekiendtſkab med den ſtore Verden, ja fortolkes endog til Tolperagtighed og Nedrighed. Skal Pletterne ſidde, kan Skilderiet ikke meer røre ved dem, thi at det faaer hele Byen til at væmmes og ſpytte over dem, ſkader mere end gavner. Lad os nu i nogle Aar oppebie de trende

Stif-

Stiftelsers Skiebne, som allerede ere omstændelig vedrørte i disse Blade, og Skilderiet vil hvile, og hellere naar Leilighed gives, moere sine Læsere med muntert Spøg. Thi det er kiedsommeligt stedse at høre om Uordener og Feil, og aldrig at see et Skridt giordt for at rette dem.

Taksigelse.

Aldrig kunde Skilderiets Forfatter satte Mistanke til Kiøbenhavns Borgeres virksomme Understøttelse for varigen at lindre deres trængende Brødre. Det er ikke Borgernes Skyld, at Nøden ved de offentlige Stiftelser ikke hidtil haver været saa indlysende, som den burde være. Hvorledes kunde det falde Nogen ind, at Gale, Vanvittige, Usle, Forladte, der ikke kan tale for sig, ei heller kan opsende deres Skrig til Folkets Øre, at deres Kaar ikke vare bedre? ja! at de endog ligesom straffedes fordi de ere usle. Kiøbenhavn erfoer Pesthusets Nød og besluttede aarligen at lindre den. Denne Medlidenhed bør ligesaa planmæssig anvendes som den gives; til dette Øiemeeds Opnaaelse sigte disse Forslag: At Pesthuuslemmerne faae nogle Dages bedre Føde ved Gavernes Hielp, synes ikke at lindre deres Nød paa en varig Maade. Torde man derfor have de ædelmodige Givere anmodet om saadan Bestemmelse: At en fierde Deel af de større eller mindre Gaver det for Fremtiden (ligesom hidtil) skienkes, strax blev uddeelt iblant Lemmerne til deres bedre Pleie, en fierde Deel anvendt til Opklædning for de meest nøgne, og de øvrige tvende Parter opsamlet til Capital, af hvis Rente, Lemmerne strax kunde nyde Tillæg.

Kongens Klub haver udmærket sig med at forsikre Pesthuset henved 200 Rdr. aarlig. Flere Klubber træde vist i dennes Fodspor; Fabricius's haver i det mindste i et Brev til Forfatteren allerede yttret Forsættet. Flere Huse samle i Sparebøsser til Pesthuset, hvis Beløb de jo kunde indsende under hvilket Navn de selv lyster. At imodtage disse Pesthuset tiltænkte aarlige Gaver have tvende agtværdige Mænd ladet sig overtale til, den preussiske Consul Bruhn paa Amalienborg, og Hr. Musmann, Administrator ved Canal-Compagniet, som hvert halve Aar heri Skilderiet under deres Haand lade aftrykke Balancen.

Inspecteuren for Stiftelsen gior ligeledes her bekiendt, hvortil de hos hine hævede Penge ere brugte, for det første til (efter hans til Magistraten indgivende og derpaa forventende biefaldet Forslag) at indrette en Arbeids-Anstalt for 140 af Pesthusets Lemmer, der nu hendrive deres Tid i skiendig Ledighed, som forrykker daglig mere og mere deres Hoved og Hierte, og gior dem næsten til Umælende. For det andet ved Hielp af Gaverne at foretage visse for endeel ulægelige Syges bekostelige Helbredelse, da at anmelde dennes Fremgang og at overlade hvo af Publicum det lyster, at see de Syge, som have deres Godhed at takke for Sundhed og Liv. For det tredie at giøre i Skilderiet offentlig bekiendt, hvorledes de Prøver lykkes, man saae sig i Stand til at foretage med Gales, Vanvittiges, Drukkenboltes Lindring, thi i Stiftelsen, saadan som den nu er, er Helbredelse sielden at haabe. For det Fierde efter Magistratens billige Ønske, yttret i et Brev til Skilderiet, at en Skoleholder ogsaa maatte nyde af Gaverne, der kunde føre Stiftelsens usle, raa og næsten tyriske Ungdom, ud af deres Raahed, og giøre dem tienlige til at fatte nyttige Kundskaber til Livets Underholdning. Kort! man vil giøre sig en Ære af at ind-

indhente Publicums Raad og Biefald i alle Foretagender, da Kiøbenhavns Borgere have viist, at naar det gielder om at husvale Elendige, fortiene samme den fulde Tillid. At lindre Nød og forekomme den i den opvorende Alder, ere Diemeede, hvortil ethvert Folk bør arbeide. Da Kiøbenhavn aldrig vil tabe disse af Sigte, tør den vist vente Velsignelse fra Alherren, som uafladelig vaager over, at Dyden med Lasten afsøder deres Følger i al Evighed. Sand Belønning vilde det være, der, af en taknemmelig Slegt, som traadte i det Sted vi her paa Kloden forlod, at imodtage glad Taksigelse for de Indretninger vi lagde Grunden til, og hvis Frugter de høstede.

Skulde Gavernes Summa i Fremtiden blive saa anseelige, at man torde tænke paa bedre Indretning, og paa et andet Sted for Veneriske og Drukkenbolte af Opdragelse og Stand, da vil man med Glæde imodtage Publici Raad og Erindringer sigtende til de forelæggende Planers Fuldkommenhed og Varighed. Og i alt dette maae det glæde enhver, at see Magistratens Nidkierhed, i at søge alt fremmet, der synes paa mindste Maade at lindre Borgeres Nød; som og Magistraten haver tilladt Skilderiet at indføre denne Anmodning til Publicum *). Disse ere Magistratens egne Ord til Skilderiet: " Ved

" det

*) Det lader til som Skilderiet haver begaaet en Rangfeil, da det indbefattede alle Stænder Høie og Lave under Ordet Publicum, det tænkte ikke paa Rangforordning og Jordens Store i det Øieblik, da det indbød alle Danske til at være Menneskelighedens Velgiørere. Skilderiet troede denne Stand ophøiet over alle Stænder, kunde derfore ikke falde paa at ære nogen Persons Ansеelse, og frygte for at fornærme dem. Denne Ufornsigtighed er maaskee Skyld i, at en stor Deel ikke er af Skilderiets Mening i aarligen at tænke paa Nødens Lindring i Pesthuset, ved hver Aften at give 8 ß. naar der spilles Kort; og hvorledes skulde Skilderiet kunde giendrive disses Grunde, hvorfore de ikke dem uskadte vil husvale

Elen-

" det os communicerede Udkast til den Taksigelse, de
" derfor agte at indføre i Skilderiet, finde vi intet
" at erindre, og med megen Fornøielse have vi er-
" faret den nidkiere Bestræbelse Forfatteren af Kiø-
" benhavns Skilderie haver giort sig for at opmun-
" tre Kiøbenhavns Indvaanere til Godgiørenhed
" imod St. Hans Hospital. ꝛc. ,,

Elendige? Nogle troe, at Gaverne hævede ved Spil-lebordene til Pesthuset vilde forjage Gieſter fra de-res Samqvem. Denne tyranniske Magt haver ikke 2 Mk. i Kortpenge hver Aften, men vel 8 ß. til at lin-dre den Elendighed, der lurer paa Enhver. Andre vil give Gaver naar i tredie og fierde Leed vore Forslag til Pesthusets sande Indretning blive virkeliggiorte. Nogle finder det anstødeligt, at deres Gieſter skal i deres Huus vise Medlidenhed, og denne overdrevne Ære, lindrer ingen Nød. En ikke mindre Deel, uagtet de spille hver Aften, og kan regne kanskee aar-lig 30 Rdr. til Kaartpenge, finde Udgiften af 6 Rdr. til Pesthuset, som saa umærkelig hæves, for utaa-lelig haard. Men Skilderiet kan driftig svare til alle disse Indvendinger, at den Godgiørenhed, som viger tilbage for anførte Grunde, handler ikke fordi den føler Elendiges Nød til Hiertet, og gavner lidet naar den af og til handler. Vilde disse Skilderiets Modstandere engang imellem eftertænke, at saalænge de daglig vugges i det bløde Livs Arme, og den ene søde Blun afløser den anden, kan de let jage Fore-stillingen om andres Nød langt bort, og ikke vaagnes af den! Men naar Øret er døv imod Verdens Bulder, og dens Glands som en Taage farer forbi halv brustne Øine, da vores endnu Hiertet af Elendiges oprigtige Taksigelse for nydte Velgier-inger. Og hvilken herlig Tanke, at husvalede Brødre bringe Velgiørerens af Støvet mætte Siel for Algodhedens Trone.

Rettelser.

Anden Aargang. No. 11, 12. Pag. 273. Lin. 4. 35 Lem-mer, læs: 35 Lemmer af hvert Kiøn.

No. 1-3. Pag. 61. Lin. 1. spilt for Staten, saa, læs: spilt for Staten er

Pag. 80. næstsidste Linie. af Kroppen igiennem, læs: ved a toptages af

Aftvunget Svar

til

Forfatteren af Kiøbenhavns Skilderie,

fra No. 1 til 3,

af

N. la Cour,

Hagemeſter ved det Kongelige Wayſenhuus.

Kiøbenhavn, 1789.
Trykt hos Sebaſtian Popp.

Det er ikke for at blive antegnet paa den talrige Forfatterliſte, ei heller for at ſkaffe det læſende Publicum nogle Blade paa Halſen, ſom indeholde ſaa kaldede Vittigheder, at jeg træder frem blandt de ſkrivendes Tal, men det er en langt vigtigere Bevæggrund ſom nøder mig til, ſkient mod min Villie at blive Forfatter.

Forfatteren af Skriftet Kiøbenhavns Skilderie har i det ſidſt udkomne Hefte No. 1-3 behaget at vælge mig til det fornemmeſte Indhold han ſidſt har ſat til Skue for Publicum; (Forfatteren forlade mig) det er kun grovt Malerie, og Skildrer bliver han ei for dette Stykke, iſær da han (ſom jeg ei troer at have den Ære at være kiendt af) efter al Formodning

har fulgt een eller 2 deres Raad og Oplysning i det han har agtet at recenſere over, og naar da diſſe tillige ere Fiender af den (ham ubekiendt) ſom han har paataget ſig at afſkildre, hvor kan man da vente andet end lutter Partiſkhed, ja aabenbar Uſandhed i et ſaadant Skrivt.

Min Ære har Forfatteren i dette Skrift fornærmet, at jeg ikke, (helſt da man i vore Tider er tilbøielig til at troe alt det man hører, og hvor meget mere da det trykkes) bør tie. — Havde jeg været en vigtig og overalt bekiendt Perſon i Staten, kunde det have været mig ligegyldig, men da den mindſte Deel formodentlig, af de ſom har læſt Kiøbenhavns Skilderie, kiender mig uden af Forfatterens Penſel-Strøg (og at enhver fra denne Syns-Punkt maae fatte de værſte Ideer om mig, derfor har Forfatteren ſørget) har jeg holdt det for en mig magtpaaliggende Sag at overbeviſe Publicum om, at en Recenſent kan feile, i hvilken Henſeende jeg ſkylder ſaavel Forfatteren ſom Publicum en klar Oplysning om det, ſom i hans Skrift angaaer mig. — Med den ſtørſte Sandheds Kierlighed vil jeg beſvare alle Forfatterens Indvendinger, og Læſerne være da vores upartiſke Dommere.

For-

Forfatteren af Skilderiet har da i den ved Vayſenhuſet anførte 5te Mangel taget ſig for at overbeviſe Verden om, at jeg var en ganſke unyttig, ja ſkadelig Perſon for Stiftelſen. Pag. 75 begynder denne moerſomme Materie. — Det er i mine Tanker en ganſke tilforladelig Sandhed, at det er herligt, at høre en tale igiennem de gamle Viſes Mund, og enhver Fornuftig har viſt, i det mindſte burde de have det, en ſynderlig Agt for diſſe Oldtidens Meſtere, ſom danne et Menneſke til at blive hvad der egentlig bør forſtaaes ved det Navn Menneſke;

Jeg har derfor ſaa ſtor en Høiagtelſe for dem, og overhovedet for alle ſom har giort ſig et fortient ſtort Navn ved at ſtifte Nytte, ſom nogen anden, og derfor mener jeg Hr. Forfatteren giør diſſe Mænd en ſtor Uret, naar han efter at have talet igiennem dem, vender dem om for at giøre dem til tændte Brande og ſtikke mig i Næſen med — meent har han nok, at naar jeg fik denne Virak, jeg da ſtrax ſkulde ſande hvad han ſiger, at Børnene ere plusſede, loſe, vamſede, dorſke, klumpede, døde, forknuede, ængſtelige og ſkidne Drenge. De plusſede vil jeg ei røre ved, thi Forfatteren

har ſagt jeg ingen Anathomiſt var, og altſaa kan jeg ei tage det overflødige Kiød af dem. — Hvad Forfatteren forſtaaer ved løſe, er noget jeg ei veed, Slagterne pleie at beføle Slagt-Fæet, for at erfare om Kiødet er løſt eller faſt, men da Børnene ei er beſtemt til denne Opofrelſe, kan dette vel ei være Meningen — Ei heller menes vel dermed at de vare ſammenſyede — dorſke, vamſede og klumpede, dette forſtaaer jeg, men at de ere døde er vel lidt overdreven, og endelig ere de da forknuede, ængſtelige og ſkidne, og Aarſagen er efter Hr. Forfatterens Mening for det meeſte Hægemeſterens. — Aarſagen, hvorfor jeg nu ganſke ufeilbarlig maae være Skyld heri, har Forfatteren ſagt, er, fordi jeg er en afſkediget Under-Officeer — Dette troer jeg ſkal aldrig blive mig nogen Skamplet at have været ved Armeen, naar jeg der har opført mig ſaaledes at min egen Beviſthed, foruden Vidnesbyrd af de Hædersmænd under hvis Commando jeg har ſtaaet, vidner at jeg ved alle Leiligheder og i alt, hvad mig har været anbetroet baade i de 7 Aar jeg var Under-Officeer, ſom og i de ſidſte $2\frac{1}{2}$ Aar jeg var Commandeer-Sergeant, har handlet efter Pligt. — Aldrig har Børnene i nogen Hægemeſters Tid, eller i den

den Tid Lærerne forrettet Embedet, havt nær den Frihed eller de Fornøielser, som de har havt i min Tid, spørg derfor enhver retsindig og upartisk Betient her paa Wayſenhuſet derom, spørg andre uden for, som kiender og veed min Omgang med Børnene, diſſe ere ikke faa, ja spørg Børnene selv, og Hr. Forfatteren vil da faae at høre, at han i en høi Grad har giort mig Uret. — At derfor netop jeg er bleven valgt til Hægemeſter, kan vel ei saa ligefrem være min Skyld, og de Mænd, der har valgt mig, har vel seet ligesaa dybt, ja vel og lidt dybere ind i Tingene, end Hr. Forfatteren. — Hvad om jeg havde været ſtuderet, og efter Rygte havde været phyſicus og Anathomicus, og havt kun liden eller ingen Indſigt i diſſe Videnſkaber, og jeg da havde blevet valgt, hvad kunde der da ventes? Jeg veed ikke at have den Ære perſonlig at være kiendt af Forfatteren, men han troer dog, at jeg har Biſterhed i min Anſtand, og Barſkhed nok i mine Befalinger for at nedtrykke Børnenes Munterhed, og at Børnene elſke mig ikke, da endog Leege-Timerne henbringes under Aaget.

Hvad det angaaer at Børnene elske mig ikke, da troer jeg mig selv bedre overbeviist om det medsatte end Forfatteren; thi i hvor meget end visse gode Venner har sørget for at fratrække mig Børnenes Kierlighed, saa har disse dog endnu ikke kunnet bringe det saa vidt, og jeg vilde see paa den, der under saadanne Omstændigheder saavel skulle have conserveret samme, som jeg; troer Forfatteren mig endnu ikke heri, saa behag at sperge Børnene derom, og han vil da faae at høre, om jeg lyver eller ei, og om de ønsker at miste mig.

Hvad han mener dermed, i det han siger, at endog Lege-Timerne henbringes under Aaget, veed jeg ikke, uden allene dette, at jeg i deres Lege-Timer ei lader dem ganske raade sig selv, hvilket vel ei er at undre over, thi giorde jeg det, vilde de, som Børn vist finde paa mange for dem skadelige Exercitier. Maaskee Drengens Svar til Hr. Forfatteren, da han sidste Gang var her, og paa mit Kammer spurgte Barnet, om han kunde brav brydes, staae paa Hovedet, vende Mølle ꝛc., hvortil Barnet har sagt mig, at han svarede Nei, da sligt var dem forbudet, ogsaa har bidraget noget til at han troer jeg holder dem i for stærk

Tvang,

Tvang, i det jeg ei lader dem raade ſig ſelv. — Jeg vil ellers frabede mig Forfatterens Omhyggelighed i at lære Børnene ſlige moerende Bevægelſer, ſaalænge jeg er Hægemeſter paa Wayſenhuuſet, thi det er Gade-Drengenes Exercitier, hvorved Børnene kan brække Arm og Been itu — og overlader jeg det til den fornuftige Læſer, om Hr Skilderie Forfatteren eller jeg har Ret heri.

I øvrigt har jeg viiſt al den Overbærenhed ſkee kunne, og aldrig har jeg troet at Irettesættelſer og Formaninger ſkulle (ſom Forfatteren mener) være ledſaget ved Ribbeenenes Knagen, thi aldrig har jeg ſtraffet noget Barn med andet end Riis, og naar ſaadan Straf har været nødvendig, har jeg giort det med koldt Blod, uden mindſte Hidſighed, og uden at ſkade deres Lemmer i ringeſte Maade, ja! meget ønſkede jeg at Hr. Forfatteren vilde opfordre baade de Børn, ſom er udgaaet her fra Stiftetſen i min Tid, ſaavelſom de der endnu ere her, til at ſige deres Mening herom, da jeg tør love mig det Vidnesbyrd af dem, at jeg aldeles ikke har været haard imod dem; men endnu mere ønſkede jeg, at denne Uforſkammede, ſom har indgivet Forfatteren ſligt (thi af ſig ſelv kan han

umue-

umuelig have det) vilde træde mig under Fødderne og ſige mig, hvad for Børns Ribbeen der under min Haand har knaget, ſaa ſkulde jeg overtyde denne Nidkiere med hvor fort en Siæl han har handlet, baade i denne og flere Henſeende.

Hvad ellers min Omgangsmaade imod Børnene angaaer, da har jeg ſøgt at vinde deres Tillid, Fortroelighed og Yndeſt, jeg har ſøgt at ſkaffe dem Fornøielſer i deres Frie-Timer ſom jeg troede kunde være tienlig for deres Sundhed, og en Opmuntring for deres Sind, deels om Sommeren ved at lade dem ſlaae Bold, ſkyde med Flitsbuer ꝛc., og om Vinteren kiøre i Slæde o. ſ. v., ſelv har jeg hele Timer af Gangen taget Deel i diſſe og andre Øvelſer og Leegen, og ſelv har jeg af egne Penge forſkaffet dem diſſe Beqvemmeligheder, men naar jeg da undertiden kunde have havt noget paa mit Kammer at beſtille, medens de har leget i Gaarden, er jeg ofte haardt bleven iretteſat af Inſpecteuren, fordi Børnene under deres Leeg have overſkredet det af ham for dem paa Gaarden tilladt Rum at leege i, hvorved deres Støien for nær ved hans Værelſer have giort ham Uroe, ſom dog ei altid har ſtaaet i min Magt at endre,

vel

vel kan jeg ei nægte at der og mangen Gang er gaaet en Vindue Rude itu ved deres Boldſlagen, men jeg veed og, at jeg har af min egen Lomme ladet mange iſætte, ſom ved ſaadan Leeg af Børnene ere blevne indſlagne. Intet havde været mig kiærere, end ſkaffe Børnene flere Fornøielſer, men jeg har nu en Tid lang ei vidſt hvad jeg har turdet anfange med dem i den Henſeende, og deels er jeg bleven afviiſt, naar jeg har bedet Secretairen om een eller anden Fornøielſe for dem, og naar mine Foreſtilinger ei har kundet nytte (af hvad Grund veed jeg ei) er jeg ganſke unaturlig blevet kied af oftere at bede derom. At de lukkes inde om Søndagen paa Skolerne er ganſke urigtigt. — Naar Aftenſang er ude, har Børnene af mig altid Tilladelſe at gaae i Gaarden, og har jeg ofte, NB. i got Veir bedet dem gaae i Gaarden, og leege til det blev mørkt, de andre Timer om Søndagen imellem Tieneſten kan jeg ei lade dem gaae i Gaarden, thi det er mig forbudet. — At de ellers kuns lidet har været i Gaarden i denne Vinter, og ſom Forfatteren ſiger, vare indlukkede paa Skoelerne den Tid han var der, var vel ingen Under; thi naar det fryſer en 14 a 15 Grader, og tillige blæſer og ſneer,

hvil-

hvilket det juſt den Gang giorde) forlanger vel intet Barn at gaae i Gaarden) omendſkiønt han havde Tilladelſe) naar han kan ſidde i en varm Stue. Denne Periode ſlutter Forfatteren med dette Penſel-Stræg: naar Unggvæget er fuldvoxen, ſætter man det i Hollænderiet; — Beſynderlig er det, at ſaadan Naturkyndig og Anatomiſt, ſom Forfatteren lader til at vilde være, ei veed hvad der forſtaaes ved Unggvæg; thi Unggvæg er her i Landet kuns Samling af unge Stude; og Hollænderiet er et Sted, hvor man allene henbringer Kiør og Qvier, for at faae Melk af til Oſt og Smør, og den Hollænder var viſt en ſlet Naturkyndig, og en dum Landmand, der tænkte at faae Melk af Stude, om Forfatteren troer det er mueligt, kan jeg ei ſige, og misunde ham diſſes Melk, vil jeg viſt ikke heller, men Skade er det, at man til et Skilderie behøver Noter, for at ſee hvad det ſkal være — denne Phraſe holder jeg derfor ligeſaa beſynderlig, ſom om jeg vilde ſige, naar man ei gider beſtilt andet, ſaa recenſerer man. Naar Forfatteren ſiger, at ved Sovefahlenes Aabning Veiret næſten betages, og at jeg er ligegyldig ved at Urinen toer Gulvet, og Stanken møder paa Gan-

Gangen ꝛc. — forekommer det mig at være nogle Grader overdrevet. At der paa hver Soveſahl er om Natten en Spand til Børnene at lade Vandet i, er efter Anordning, og ikke min Skyld, ſkeer det nu (ſom vel ofte hendes) at Børnene om Natten ei tager ſig nøie i Agt, kan vel noget komme i den Krog, hvor Spanden ſtaaer, men ei over hele Gulvet, og det bliver dog af Pigerne, ſom reder Sengene om Morgenen optørt og af mig paatalt. — At der ligger 20 ja vel 26 Børn paa en Soveſahl er noget, ſom ikke angaaer mig, og at af ſamme foraarſages Damp er ingen Under, men for at hindre denne Damps Bedvarenhed paa Soveſahlene, giør jeg, ſom min Inſtrux befaler, ved at lade røge paa Soveſahlene hver Morgen med Eenebær og oplukke Vinduerne, maaſkee kunne Luften paa andre Maader fortyndes og Dampen bedre bortſkaffes, men jeg kan ingen nye Indretninger giøre, altſaa er Skylden ikke min, og dette er viſt det eenfoldigſte i hele Skilderiet, at Forfatteren ſiger, jeg ſørger for at Børnene mættes af Damp, jeg begriber ikke, hvorledes en ſom har menneſkelig Forſtand vil lade ſaadan Væv trykke, ſom ethvert fornuftig Menneſke kan ſee er baade dumt og ondſkabsfuld i

en høi Grad — Dette troer jeg Forfatteren og kan indſee at være temmelig rigtig, at det ei kan være min Skyld om Væggene ei ere rene paa Soveſahlene, thi Hr. Inſpecteuren, og ikke jeg, raader for, naar de ſkal kalkes — det Værelſe, jeg har, er lige Skiebne underkaſtet — Jeg kan ei ſaa ganſke antage Hr. Forfatterens Ord for ſande, naar han mener at Børnenes aftagne Tøi ligger ſnart i, ſnart rundt om, ſnart under Sengene; det har maaſkee været 2 a 3 Gange denne Vinter, at jeg formedelſt den haarde Kulde ei har ladet Børnene tage deres rene Skiorter paa om Løverdag Aften efter Sædvane, men tilladt dem at beholde ſamme i Sengene hos dem til Søndag Morgen, og at derfor deres aftagne Tøi er til Mandag Morgen bleven liggende under deres Hovedpuder i Sengene; nu kan det gierne hende ſig, at der af en eller anden Seng, ved dets Redning om Søndagen under Kirken, en Skiorte kan være kommet til at ligge oven paa Sengen, ja vel og faldet ned paa Gulvet, hvilket dog, naar Tieneſten har været ude, af mig er bleven efterſeet, og alting igien lagt til rette, paa ſamme Maade kan det og være tilgaaet med de gamle Kioler og Buxer, ſom bruges til Hver-Dags Brug og

hænge

hænge paa de over Sengene anbragte Knage, at nogle ved Redningen kan være nedfalden og af Pigerne forsømt igien at ophænge, men denne Uorden haver ei Sted, naar den (som sielden skeer) indtræffer, længere end til før bemeldte Tid, da alt igien bliver bragt i Orden.

Hvad Forfatteren mener med den foregivne Uorden paa Klædekammeret, i det han kalder det en Marchandiser Boed, veed jeg ikke, thi de gamle Klæder, som bruges til at lappe med, hænge paa Knagene, og bedre veed jeg ei at de kunne forvares; at Forfatteren siger, at have seet Børnene indelukte paa Skolerne, og som Faar pressede sammen i en Faare-Stie, dette er nu og et meget enfoldigt Udtryk, forbunden med den største Løgn; thi vel tilstaaer jeg, at de vare paa Skolen, som ingen Under var, i saadan stærk Kulde, dog vare de ikke indelukte, da Døren aldrig har været slaget i Laas for dem, de kunde derfor gaae ud og ind, naar de vilde, dog synes mig at det var baade sømmeligt og sædeligt, ei at foretage sig nogen Leeg eller Støien med Børnene om Søndagen, føreud i det mindste Aftensang var ude — dette slutter Forfatteren med de Ord: naar nu Hægemesteren ikke muntrer Børnene, ikke passe paa at de

ere

ere rene og ordentlige, da synes han at være meget skadelig for de Unges Sundhed. Ja, heri giver jeg Forfatteren fuldkommen Ret, at naar jeg ei ville muntre dem, og ei holdt dem saa rene mig mueligt, var jeg vist skadelig for Stiftelsen, det skal jeg aldrig nægte, men da jeg ei troer at have handlet anderledes heri, end jeg burde, og efter den mig givne Instrux, som Hr. Forfatteren lettelig kan faae at høre, saafremt han er for at vide Sagens rigtige Sammenhæng, dersom han vil gaae den rette Undersøgelses Vei, og da haaber jeg at han forandrer sin Mening heri.

Ei heller gaae Børnene længere med deres Linned end 8 Dage, hver Onsdag og Løverdag Eftermiddag skiftes de til 20 af Gangen at toe deres Fødder, og ligeledes paaseer jeg daglig at de have rene Hænder i det de toer dem hver Morgen og Middag.

At de ikke have mere end et Par Strømper til daglig Brug at skifte paa, er vel heller ikke min Skyld, da jeg ei uden Ordre kan giøre Forandring i Indretningerne. Deres Sengeklæder bliver og om Sommeren udveirede, og saa ofte Hr. Secretairen tillader det, bade de sig om Sommeren. Jeg kan derfor oprigtig for-

forſikkre at jeg ſørger for deres Reenlighed, ſaavidt min Indſtrux befaler og min Virkekreds ſtrækker ſig. — Var det mig befalet, at lade Børnene toes med en Svamp over hele Kroppen hver Morgen og Aften, da ſkulde det og blive efterlevet; men denne Befaling troer jeg neppe nogen Tid kommer; thi der vilde i det ringeſte medgaae en Time hver Gang inden 60 Børn kunde blive toede over hele Kroppen, og maatte de da altſaa om Vinteren ſtaae op Kl. $5\frac{1}{2}$, og, efterat de vare paaklædte, føres need i det Værelſe, hvor de vaſker dem, der igien afklæde dem, og ſaa med det kolde Vand toe ſig paa den varme Krop, hvorvidt ſaadant var tienlig for Børnenes Sundhed, giver jeg enhver Fornuftig at betænke, dog vil jeg ikke belee Skilderiets Raad i alle Henſeende, og anſee dem for ganſke unyttige, men jeg ſynes kuns, at naar al Skylden tillegges mig deri for de vigtigſte Mangler, jeg da bør ſige det, ſom kan ſiges til mit Forſvar, og at viſe Hr. Forfatteren, at han har i adſkillige Dele været ganſke Feil underrettet.

At den Phyſiſke Opdragelſe er vigtig for Stiftelſen, og at den maaſkee kunde indrettes bedre, er noget jeg gierne kan være overbeviiſt om, uden derfor at troe, at netop jeg dertil ſkulde være en virkende Aarſag, da jeg i alt maae

holde de mig givne Befalninger efterrettelige, og har ingen Ret til egenmægtig at foretage heri nogen Forandring.

Hr. Forfatteren har i det følgende behaget atter at tage mig med, naar han taler om Maden ꝛc. Jeg troer at kunde med Grund forsikkre, at Spiseſtuen ei er ſtinkende, ſom Hr. Forfatteren mener, og om ſaa var, er det noget, ſom ei hører til mit Fag, men med ſkidne Hænder kommer viſt ikke Børnene til Bords, da de vaske deres Hænder hver Middag, og kunde end een eller anden af dem undertiden komme til Bordet uden først at have vasket ſig, da har det været af dem, der har været ſendt et Ærende i Byen, og ei er kommet igien førend Kl. har ringet 12; min Forſemmelſe har derfor ei været nogen hindrende Aarſag.

Tak være Dem Hr. Forfatter for den ganſke uventende Fortieneſte, De tillegger mig med at have Deel i Børnenes Mættelſe, ja endog giør mig til Stiftelſens første Spiſemeſter, min hele Siel er giennemtrængt af den varmeſte Taknemmelighed derfor, men brændende ſkal den blive og luebrændende om kun Hr. Forfatterens Foreſtillinger maatte formaae ſaameget at jeg kunde faae den omſkrevne Fierdedeel, der tilkommer mig, ſom første Spiſemeſter. —

Hr.

Hr. Forfatteren har og meent at Hægemeſterens Dom om Madens Godhed allene ſkulde være afgiørende, og Læremedrene ſætter han ikke ſtrax i Paralel med uden ſaa at ſige ved Bord-Enden; den Dom, jeg med Sandhed kan fælde over Maden, er at den er god, og ſkiønt Hr. Forfatteren mener, at mit Hierte kan giøre med min Mave hvad det vil, ſaa forſikkrer jeg Dem dog ganſke oprigtig, at det mit Hierte netop i dette Tilfælde vilde giøre ved min Mave, var at ønſke, at jeg maatte faae Mad hver Dag for ſamme Priis ſom Børnene faae den, og ligeſaa ſpiſelig, ligeſaa mættende, og ligeſaa nærende, ſom den de faae ved Spiſe-Bordet. Altſaa behager Forfatteren at tage diſſ forgyldte Piller igien, vel tager Lægerne ei gierne imod Medicamenterne, men jeg forſikkrer, at jeg tør giøre det i dette Fald, og at mit Hierte ei har lovet meer end hvad min Mave gierne underſkriver og er fornøiet med.

Naar tilſidſt Hr. Forfatteren ſiger i en afgiørende Tone, at Vaysenhuus Drengene ſoges ei ſaa gierne ſom Pigerne, kan jeg tilforladelig beviſe det modſatte. — I de 4½ Aar, jeg har været her ved Stiftelſen, har de Drenge, ſom aarlig udgaae her fra Stiftelſen altid havt Plads for Pigerne, og ingen Haandverks-

mand

mand har nogen Tid været misfornøiet med dem eller klaget paa dem uden allene een. — Ja de er endog bleven søgt, og kommet herfra før de have ſtaaet til Confirmation, men dette kan viſt ikke ſiges om Pigerne.

Saaledes har jeg vovet at legge dette for Dagen, ſom i mine Tanker var mig en Pligt, thi blev jeg taus, kunde vel mange, ſom ei kiender mig, troe at jeg var ſkyldig i det mod mig anførte. Den der har Ærekierhed forſvarer ſig gierne, naar hans Ære angribes, og dette troer jeg ſkal være mig en ganſke antagelig Grund, hvorfor jeg har grebet til Pennen.

Hr. Forfatteren af Skilderiet troer jeg viſt ei vil misbillige at jeg har vovet dette Skridt, jeg anſeer ham for en Mand, der beſidder en ægte Sandheds Kierlighed, ſaa han viſt vil tage imod Oplysninger i et og andet, hvorom han er bleven Feil underrettet, ſom fremlyſer ved første Øiekaſt.

Intet ſkal blive mig kiærere end uden Bitterhed at blive underrettet, om jeg imod min Villie kan, ſom en Betient ved Stiftelſen, have begaaet Feil, da vi alle ere Menneſker, og ingen af os er fuldkommen, og intet ſkal jeg ivrigere ſøge at opfylde, end rette dem.

Supplement

til

Wayſenhuuſets

mislingede Skilderie.

Trykt til 11te October 1790.

Calumniare audaćter,

ſemper aliqvid hæret.

Kiøbenhavn,

Trykt hos M. Svare i ſtore Kannike-

ſtrædet No. 39.

Underdanigſt Takſigelſe.

God Tid forløb, inden vi her fik Skilderiet at ſee, og De S. T. Høye Herrer vedbleve endnu ufortrøden deres Beſtyrelſe. De fraſagde Dem ikke et byrdefuldt Embede uden Intrader, De lode Dem ikke rokke ved driſtige Forkleinelſer. Tak være Dem for Deres ſtore Ydeſt mod de arme Børn. De elſke dem endnu, De tage dem i Forſvar.

En eller andens Bagtale ophidſede os undertiden til at forſvare diſſe Vaabenløſe; men hvo kan ſkrive mod Ord? Den uhældige Skildrer gav os Leilighed til at bekiendtgiøre vor Hiertens Meening. Gid den blev ved Sandhed allene, ſaa behagede den viſt De Høye Herrer.

Nogle Uvidende troe maaſkee en Deel af Autors Invectiver; for diſſe Skrøbeliges Skyld kunde et Avertiſſement være nyttigt, der kortelig anførde: hvad daglig lærdes, (Guds Ord for Alting!) hvad der ſpiſtes, hvad Profeſſioner og Haandgierninger Børnene øvedes i, hvad Frihedstimer og Renſelſer de havde. Liebhabere kunde opmuntres til, ſelv at læſe Reglementet, ſelv at beſee Øvelſerne.

Vort Skrit mishager ikke De Høye Herrer, da det er velmeent; følges ey Forſlaget, da have De Deres gode Grunde derfor. Gud glæde Dem for Deres Meye!

Vi glemme ikke en Mand i Saabye, ſom ofte ſukkede: Ach mit kiere Vayſenhuus!

Supple-

Supplement.

For at handle tydelig og ikke med Autors Indviklelse, ville vi forsøge at besvare hans Skrift efter visse Materier, dog ingenlunde med Grovheder, som gierne rober det pag. 21. udskregne Fætterskab og Partiskhed, Børn kunde og forarges derved. Vi ville ikke føre Læseren bag Lyset, men følge vore havende Bredskaber. Først ville vi handle

Om Huusets Penge-Capitaler.

Skildreren angiver Capitalerne pag. 16 saaledes:

Af Post-Cassen	60000	Rdlr.	Fond,
og aarlig	2000		
Fattigvæsenet	26000		
Confiscationer	11530		
Legater	6132		
tilsammen	159175	Rdlr.	

Men hvad er det for en Facit? De To Tusinde ere ikke anderledes at ansee end nogle indkommende Renter, og hvoraf ingen Rente kan beregnes, som han dog strax giør. Lad os end, for at vise ham en kort Føyelighed, taale

dem lagte til de 4 Capitaler, saa udkommer dog ikke større Summa end 106192 Rdlr., men dem fraregnede bliver her kuns 104192 Rdlr. Hoved-Capital.

Han vide og, at Summen af Fattigvæsenet er anført 317 Rdlr. 17½ Sk. for meget, Summen af Confiscationer skulde med 6115 Rd. 58 Sk. Tavlepenge forøges; Summen af Legater er 1761 Rdlr. 64 Sk. for lidet. Vi ville bevise det, men mere grundig.

1.) Hans Kongelige Maiestæt i sin allernaadigste og hiertelig kierlige Fundatz 21 Julii 1727. Art. 1. p. 6. og i Directeur-Instruxen Art. 4. p. 8. regner, foruden de aarlige 2000 Rdlr., efterfølgende at være Stiftelsens Fond:

Af Postrevenuer	60000 Rd.	
Bøder og Tavlepenge	17645 ß 58 ß.	
Conventhuset	26212 ß 78½ ß.	
		er 103858 R. 40½ ß.
2.) Adresse-Avisen 1767 Rd. 175. opregner saaledes de før 1727 skienkede Legater: Af Lohme	2090 Rd.	
Anne Leths	67 ß	
Chevalier	528 ß	
Anonym	67 ß	
Nold	2925 ß	
Margr. Geisler	200 ß	
Masins	1416 ß 64 ß.	
Char. Amalia	600 ß	er 7893 Rd. 64 ß.
desuden af Steenbuch til Bibliothekets Vext	ß	637 ß 48 ß.
Bliver saa første Fond:		112389 Rd. 56½ ß.

Skil-

Skildreren haver endnu 46785 Rdlr. 39½ ß. mere, end denne Summa; hvorfra? maa han vide.

Nu for at komme til Stiftelsens første Aars Indtægter, maa de da brugelige Renter have afgivet 5619 Rdlr. 48 ß., hvortil legges de 2000 Rdlr. af Post-Cassen.

Af disse 7619 Rdlr. 48 ß. skulde udredes de i den Kongl. Anordning p. 25-27. fastsatte Udgifter 6062 Rdlr., restede da 1557 Rd. 48 ß. følgelig saare lidet til Kiokkentøy, Senge, Meubler, Klæder, Bøger, Brænde, Lys, ey endnu at tale om Apothek og Trykkerie. (See Direct. Instr. p. 8. 11.) Kongen lovede derfor videre Hielp, og holdt ufeilbar sit Løfte, gav ogsaa 28665 Rdlr. til Huusets Opbyggelse efter Ildebranden 1728. (Skildr. p. 23.) Mueligt dog De Herrer Directeurer tillige maatte gribe til nogen af Capitalerne. Bartholinerne kom strax til Hielp, derefter flere, at opfylde Kongens Begier i aabne Brev p. 15., hvilke Skildr. p. 28. 29. opregner indtil Aar 1734.

3.) Vi ville troe hans Ord, og her til velfortient Ihukommelse hædre Navnene:

Bartholinerne	375	Rdlr.
Anonym.	80	"
Kirke-Contingent	498	"
Anonym.	10	"
Mad. Mossing	100	"
Oeconom-Oplag	700	"
Anon. v. Evald	300	"
Rhode	3000	"
And. Pedersen	1500	" er 6563 Rd.

4.) Det Vrede Publicum være vitterligt, at et gammelt Skrift endnu anfører hvad Skildr. ikke vidſte, nemlig:

1735 i Jan. gav Bentzen i Rendsborg 500 Rd.
1736 i Jan. C. S. F. K. 500 "
1739 i Sept. Hylling 100 "
1740 i Apr af Mulcter 72 " 37⅓ ß er 1172 Rd. 37⅓ ß.

5.) 1738. Stiftelſens Lotterie indbragte en Deel, ſom brugtes vel ſtrax til dens Behov.

1743 ꝛc. Renter af viſſe Børns Arvelodder, meget ſielden, dog ogſaa noget.

Gaver lige til Lindegaards Legat Aar 1770 ere os endnu ubekiendte.

6.) Skildr. anbragte Regnſkab viſer
Marcuſſens Legat 350 Rd.
Thotts " 1000 "
Boeſens " 17000 " er 18350 Rd.

Hvor meget af diſſe forſkiellige Summer fra Begyndelſen af er forbrugt til Huuſets Iſtandſættelſe, lige indtil den nye Bygning med Fabriqve-Stuen 1774, kan ikke andet end være os udenfor ubekiendt. Publikum maa viſt vide, at forrige gamle Inſpecteur kunde givet bedre Oplysning i Hofmans Fundatzer, ſom paaankes p. 30., havde ikke Frygt for Misundelſe, ey Falſkhed, holdt ham derfra. Formue føder gierne

gierne Had, og ofte Efterſtræbelſe. Efter Renterne i Regnſkabet 1784 (Skildr. p. 97.) ſkulde da Hoved-Fonden være 188537½ Rdlr., formedelſt aarligt Oplag og ſammes Udſettelſe igien paa Rente. Gud hævde og værne den til Dagenes Ende!

Om Beſtyrelſen.

1.) Rigtig nok vilde Fierde Friderich, at andre ſkulde med gode Raad hielpe til Stiftelſens Drift, ſaavelſom med Penge, og derfor i ſit aabne Brev p. 16. overgav ſamme til hver Mands Beſkuelſe og Efterſyn. Uden Tvivl meldte ſig da ogſaa gode Raadgivere, fornemmelig de, der gave noget, ſaaſom de fromme Bartholiner, og de Givere ſiden maa have tyktes got om Indretningen. Komme nu kuns flere Givere og Raadgivere, dog ey med Brutaliteter, Huuſet ſtaaer aabent! Men hvo kan for, at Faa komme der? Lyder ikke Bønne- og Spiſe-Klokken daglig, og Kirke-Klokkerne ſom oftest? Hvi kommer man ikke ind paa Stiftelſes Dagen hver 11 October, hvis Høytidelighed er ligeſom en aarlig Indbydelſe? ſaa Ingen kan ſiges at formene nogen Adgangen, og altſaa ere Beſtyrerne uſkyldige i denne Poſt.

2.) De første Herrer Directeurer lovede i Fundatzens Fortale p. 3. at ville derefter bekiendtgiøre Verkets fulde Drift ved Trykken, dog legge de til: om fornøden ſkulde giøres, ſom Skildr. ſelv p. 10 tilſtaaer. Vi vide ikke, de udgave noget trykt; mindre kan dette deres halve Løfte forbinde Eftermændene, da de første

Beſtyrere maa have faaet ſaa mange Raab, at der ikke fandtes fornødent ved Trykken at indhente flere; Ikke heller haves Majeſtætens Befaling derom, hvilken Skidr. allene ſupponerer p. 13. Directionen er altſaa og frie for Tiltale i denne Poſt. Kongen udnævner altid Selv diſſe Høyværdige Perſoner, (Skildr. p. 64.) ſom bør derfore agtes for Folk af Gudsfrygt, Troſkab og Dexterite, lige ſaavelſom de Førſte i Dir. Inſtr. p. 14 berømmes, nemlig en v. Holſtein, Schrøder, Steenbuch, Hersleb. De Følgende, ſaavidt vi vide, have været: Franſen, Woldicke, Høyer, Pontoppidan, Falſen, Evald, Goiſcke, Finckenhagen, Thott, Falch, Qvist, Hee, Borch, Thulſtrup, Aagaard, Schow, Egede, Baſtholm, v. Brandt.

Hvorledes nu ellers Grækere og Romere indrettede deres Fattig-Huuſe eller opdrog Børn, kommer ikke herved; det var vel bedre bekiendt for de anſatte Herrer Directeurer, end for Skildr. p. 6 og 75, og de havde nu efter Kongens Fundatz allene at ſee paa dens Opfyldelſe, og ſamme gielder den Dag i Dag.

3.) Havde Directionen vildet holde Verkets Drift hemmelig, ved ſit p. 14. 34. ꝛc. foregivne Mørke, da var ikke paa deres Befaling Aar 1773 trykt den ſalige Stifters Inſtrux til dem med øvrige Anordninger; de havde da ogſaa kuns ſkriftlig, ikke paa Prent 1774 udgivet deres paa de gamle Anordninger grundede Reglement.

Det kan da ikke være Væſentligheder, der efter Skildr. p. 12 forbydes Hr. Inſpecteuren at aabenbare, men allene hvad han ſelv maatte begribe, der ikke kom enhver ved, der hverken

giorde

giorde til eller fra i Hovedſagen, der ikke var værd at løbe igiennem Folke-Munde, ſom gierne legge til og ofte vrangelig udtolke ringeſte onde Rygte om Betienterne. Ja, da han tillige er Secretair i Miſſions-Collegio, havde han ikke at bekiendtgiøre deres Navne, ſom levere Capitaler til gudeligt Brug for at bekomme Titler; ſaaſom 1000 Rdlr. til den Finmarkſke Miſſion Aar 1766 for virkelig Cancellieraads Caracter; med hvis Udbaſunelſe Giverne maatte viſt finde ſig fornærmede. Mon det og ikke var af ſamme Aarſag, at Kongen i Dir. Inſtr. p. 9. tillagde Stiftelſen egen Jurisdiction, til at afgiøre hvad Urigtighed og Uorden, ſom under dem ſelv kan forefalde?

4.) Skildr. ſkriver p. 18. at de ſkal indtage fattige Forældres ſyge og elendige Børn. Men Fundatzens Begyndelſe taler kuns om dem, hvis enten eene af Forældrene eller begge ere døde; ligeſaa p. 7. og Aabne Brev p. 11 ꝛc. Og Anordn. p. 30 byder at indtage Børn, der have een eller begge to fattige Stifforældre. Endog Jøder indtoges ſom Proſelyter Aar 1743 og 49, ſamt 2 Romerſk-Catholſke Børn 1748. Man veed og af Morianer derinde at ſige. Thi alle diſſe vare at anſee ſom Forældreløſe.

5.) Det er grovt, at Skildr. p. 37 laſter ſidſte Reglements Forfattere og Raadgiverne, foregivende, at Titelen er ikke udført i Skriftet ſelv, og derved beſkæmmer den Høye Direction, en Falch, Borch, Hee, Egede, ſom dog viſt og nødvendig overveyede hvad de underſkreve. Afhandlingen ſvarer dog til ſit Navn, ved det den ſeer baade paa Sædernes Retſkaffenhed og Lege-

mets

mets Sundhed; som Læseren selv bedst seer med egne Øye.

6.) Et nyt Foregivende p. 41., at Christendommens Kraft i Gierningen ligesom hændelsevis befales. Kan dette, Kiere Læser! kaldes en Hændelse, at Directionen midt udi Løbet af den fierde Artikel p. 14. taler saa betydelig: "Ved alt det, Børnene lære, maa det altid søges at vise dem Frugten og Fordelen deraf, og vel indprente dem, det ey er i Hiernen allene Christendommen skal ligge, men fornemmelig i Hiertet, og at det er i Gierningen de maa vise, de have lært at kiende Gud og hans Søn."

Os tykkes, disse ere ret udsøgte og hiertetrængende Ord, ingenlunde Hændelses-Ord. Hvad? Ursin og Kroll! man paabyrder Eder og Directionen Uredeligheder. Skulde J ikke have meent hvad J skreve? Jo visselig! Denne Skildrer mener dog, at det er ikke alvorlig talt enten af den eene eller anden; alt andet skal dog være alvorligt. Kiender han da Hierterne? Gid han kiendte sit eget! Af lige Indhold taler Pontoppidan i første Buds og tredie Artikels Begyndelser; er saadant Falskhed? er saadant haard og kraftløs Føde? (Skildr. p. 40.)

I Lære-Instruxen 1728 hedder det §. 1. om Informationen: "Al Underviisning og Læsning maa føres til Praxin, og vises dem hvert et Stykkes Hensigt til at bøye deres Hierter til Gudsfrygt, og at intet er unyttigt." Mon da dette ogsaa skal hedde en hændelsevis given Befaling, da dog Kongen i Anordningen p. 22 selv henviser Lærerne hertil? Sligt fordriſter

man

man sig vel ikke at sige. Hvorfor skal det da være en Hændelse i denne nye Instrux mere end i den Gamle? Muelig, fordi man fandt en ulastelig Perle.

7.) De p. 45 Directionen eene paabyrdede Forretninger beviises ikke tilbørlig.

a.) Formeente Rangstrid skal vel være mellem Inspecteuren og Præsten, som vedrøres p. 59. Men hvad bedre, end at Directionen beviiste der til Præstens Instrux, den skal jo ligesaavel holdes som alt øvrigt, og den er eens med Relementet, som pag. 26 foreskriver, at "Lærerne skal bestemme, hvilke Arbeids-Dagene skulle være for Børnene, og saadanne Lister skulle attesteres af Præsten, paa det ingen uden Nødvendighed skal holdes fra Arbeide." Er ikke dette klogelig handlet? her sættes Præsten over Læreren til at forebygge Arbeids Forsømmelse ligesaavel som Lærdoms, og Præstens Kundskab bør jo i dette Fald være større end Inspecteurens, der ingen Overhøring kan anstille, ligesaalidet som indsette Lærere. Om de Personer, som den physiske Opdragelse vedrører, bør han derimod have større Kundskab end Præsten, ligesaavelsom ved en passende Indsettelses-Tale forestille dem Ungdommen.

b.) Hid henhører og en Beslutning angaaende en Læremoders Forseelse, der havde fravendt Huuset noget Linnet, som han siger p. 48. 49. Directionen byder hende at erstatte det, hvilket ogsaa skal være skeet, og truer med Afskedigelse, om Sligt tiere befindes, da de denne Gang ynkes over hendes Ælde og Fattigdom. Dette kalder han blind Yndest, og vilde havt hende paa

Døren,

Døren. Men de Høye Herrer have uden Tvivl betænkt, hvor lidet det Exempel gavnede, at de udjagede en Læremoder 10 Aar før for samme Brøde, og i Skildr. pag. 53 sees, at de have taget Caution, ligesom forhen og 1739, for det Læremødrene betroede Linnet, og paalagt dem det Ansvar, som Reglementet dem paalegger. Her vises atter til Huusets Love, som ret er. Skildr. mener, at Inspecteuren ikke uden Inukent kan have Tilsyn med Linnedet, siden han i alt skal have Curatorerne ved Siden. Men dette bestemte ikke Directionen her, og nye Reglem. p. 5 siger det ey heller.

c.) Nok hører hid Beslutningen om Spisemesteren, som findes Skildr. p. 56, hvor Directionen atter viser til det Foreskrevne, og det er da i dette Fald Spise-Taxten; de paalegge ham, at Børnene skal nyde sund, forsvarlig og tilstrækkelig Føde; naar han opfylder dette, (altsaa ikke før, ville de sige,) bør han være fri for Fortrædeligheder; Er Maden at laste, bydes Lærerne, Læremødrene og Hægemesteren at iagttage deres Pligt, (og den fastsettes jo atter i Reglem. p. 31 saaledes: "De skolle altid smage paa Maden; tie de, skulle Børnene tie; Er noget at klage derpaa, paaminde de Oeconomus venlig derom, men ved næste skiellig Mangel kalde Inspecteuren paa Spisestuen, eller bringe ham det paaankede over;") og, sige de, "nærmere Undersøgelse bør anstilles i Curatorernes Nærværelse, derefter andrages for Directionen."

Dette angaaende Curatores staaer i Kongens Anordn. p. 24. "De skal med Inspecteuren besørge, at Børnene nyde deres tilbørlige Spise,

Klæ-

Klæder og anden Nødtørftighed." Og altsaa gaaes endnu ikke uden for Forskrifterne. Inspecteuren er ikke underordnet Curatorerne, som Skildr. p. 57 foregiver, men en Ligemand. Han er i det physiske proximus frem for Curatorerne; men aldrig findes Kongen at have kaldet ham Stiftelsens proximus Magistratus, som Skildr. p. 19 og 66 foregiver; Er dette ikke den Rang paa Stolene p. 21. Vi ville troe Skildrerens gode Vidnesbyrd om den nærværende p. 67, Regnskabet viser Accurateſſe, lige indtil den Spanske Gield p. 107; men det er jo ingen Ulykke at tage Curatorerne med sig, naar de have Tid, saa haver han trofaste Vidner paa sin Nidkierhed for Stiftelsen, som Directeurerne vedstaae efter Skildr. p. 59.

Siden Skildr vilde berømme een af de gode Mænd meest, p. 65. saa skulde han tillige sagt, hvad hos de andre var at forbedre, eller og reent udeladt dem alle, ligesaavelsom Skrivemester, Cantor, Organist, Correcteur, Bud, Vægter, Portner, Kæmmekone, hvilke han lader urørte, som vel er; ved den sidste maatte han paaført os Ækkelhed, som p. 90.

d.) At den Høye Direction skulde slette og ey hæve Betienternes Uvillie til hinanden p. 45, mener han vel at gotgiøre med de p. 55 og 58 optegnede Resolutioner, hvoraf

(aa) Den første byder Informatorerne at see til ved Drengenes, og Læremødrene ved Pigernes Overlæsnings-Timer, og skiftes daglig." Siden Overlæsningen allene vedrøres i Regl. p. 19 og 30, er det vist en Velgierning, at Directionen nu har bestemt Tilsynsmændene.

(bb) Den

(bb) Den anden Resolution viser Hægemesteren til Reglementet, særdeles angaaende Spisningen, (og det anforde vi nyelig, og naar et Barn ikke vil rette sin Forseelse efter hans Paamindelse, skal han melde det for Informatorerne.". Atter Henvisning til Reglm. Art. 10, den der omtalte Straf §. 11 og 14. er da nu overgiven i Informatorernes Hænder, som rettest efter første Anordning. Hver Bagatel skal dog vist ikke bringes for Informatorerne, en ringe Snert kan vel og af Hægemesteren gives, mene vi? Skildr. sporger: For hvilken Informator skal han melde de grove Feil? Vi mene at tør svare: Ved Bord og Oplæsning for den, som da haver Inspection, men paa andre Tider for Barnets egen Lærer.

(cc) Den tredie Resolution forbyder foreslagne Skrabere ved Ørene, og befaler Maatter indkiøbte dertil. Skraber maa da være komne i Forslag til Reenlighed. Regl. p. 32. 34. taler kuns om nedtraadde Skoe og vaade Fødder; nu vises een af Reenlighedens Maader, nemlig fordi Saalerne ey skulde sønderskrabes, og det er jo got; der ere desuden Børster ved Haanden; flere Maader ere brugelige, som Hægemesterens Svar viser p. 16, og det er ogsaa got. 1735 i May tilstod Kongen hvert Barn 2 Par Skoe aarligen. Priseliat!

Men Skildr. kan ikke p. 58 tilgive de Høye Bestyrere, at de i samme Resolution "ikke tvivle paa, at Reenhed og frist Luft bliver paa beste Maader besørget." Men kanskee de selv eller nogen af dem kort Tid forhen havde været paa Værelserne ved Informators Indsættelse, Pro-

ve

ve eller Præmier; og da saadanne med vigtige Embeder besværede Mænd ofte ikke faae Tid at see sig om allevegne, maaskee de da have bedet Curatorerne give synsynlig Beretning. Hvad Skildr. saae ureent ved sin Nærværelse, kan jo gierne have været reent, da Directionen saae eller lod besee.

8.) Endelig legges den gode Direction et p. 46 anført Avertissement til Last, hvori de bede Autor af et indgivet Skrift vil komme til dem og give nøyere Underretning, da hans Navn skulde forties. Autor kunde jo gaaet hiem til den eller de af Bestyrerne, som han formeente var redeligst sindet; men Skriftets fornærmende Maade, som han selv p. 47 anmerker, var vel Aarsagen, hvorfor han ikke mødte. Han være da dermed undskyldt, og Directionen iligemaade. Sandhed siges bedst høflig.

9.) Til vor Forundring berømmer dog Skildreren Directeurerne noget p. 62 og 64, men han laster dem snart igien som før. Det er jo saadan vaklende Roes mod Inspecteuren, han kort foran p. 60 høylig laster. Hvi gior han nu selv det samme? Hvad Steds Direction haver, som han her ubillig fordrer, forestilt Kongen sin Stiftelses Skadelighed? De ere jo satte der, for at ophielpe den, ei for at nedbryde.

Vil han p. 62 indbilde saadanne Mænd, at Børnenes Lectier hverken opklare deres Forstand eller bøye deres Villie? Men herom mere nu strax.

Hvor kan han foreholde dem, at der forarbeides for lidet Uld og Hør? Gaae ikke mange

Drenge uden Huuſet til Meſtere, og mange Piger i Kiøkken og Vask? ikke at tale om diſſes Syening og alles Strikning. Man læſe dog Reglementet om Arbeide. Mere herom ſiden.

Om Lærdommen og Bogladen.

Heele Skildre-Bogen er igiennemvævet med groveſte Vadmel deimod.

1.) Det er en ſlem Feil hos denne Autor, at han mishandler de Døde, der dog ikke kunne forſvare ſig. Tal kuns vel om Afdøde! Dette maatte han dog ogſaa have læſt hos Romerne. Iſær forhaaner han Hr. Ewald p. 23 ꝛc. en Mand, hvis opbyggelige Prædikener endnu nytte, og ſom hørdes med ſtørſte Rørelſe af alle, efter endnu Levendes Vidnesbyrd, ſkiønt han ſtod meget ſtille og modeſt paa det hellige Sted. At hans Lære udſkiældes, det tilgive Gud Skildreren! da den fromme Mand omvendte mange vildfarende Siele. Ved at vrage ham, laſtes hans Udvælgere, ſom nyelig i Dir. Inſtr. p. 22 vare af Kongen befalede "flittig at efterforſke om en retſindig og beqvem Perſon til Præſt, ſom baade var af Gud forlenet med Gaver til at fremſette den ſaliggiørende Lærdom paa det tydeligſte, ſaaog udi ſit Levnets Fremdragelſe lyſer for Ungdommen og flere."

Stiftelſen havde ſtørſte Indkomſt af de Bøger, han udgav, baade da han foreſtod Bogtrykkeriet til 1735 og ſiden efter, (Skildr. p. 29.) Diſſe Skrivter indeholde dyrebare Sandheder, lad være meget var overſat af Tydſk;

Spro-

Sproget gior intet til Sagen, naar Kiernen er god, og man ikke gaaer Chriſtum forbi os til Forſoning, ſom mange desværre nu omſtunder til deres egen Ulykke.

Største Jammer er Strid mellem Præſt og Informatorer, ſom Skildr. p. 25 og 26 beretter os; ſaadant bør Directeurerne hæve med det ſnareſte, om det end ſkulde ſkee med Nogens Afſkedigelſe, naar de Urigtige ikke ville lade ſig ſige. Men denne fromme Præſtemands Betænkelighed findes nu omſtunder hos manfoldige; Meſteparten afløſer Synden med Bedrings-Vilkaar, for at opvække Folket til Omvendelſe, denne Maade anbefales nu ogſaa i Skrivter, og Haands-Paaleggelſe fraraades. Men Sligt taaler Skildreren nu ikke hos Ewald. At han blev ved Embedet og fik ſtørre Løn 1748 end Anordningen for de Tider faſtſetter p. 27, viſer dog baade Majeſtætens og Directionens Velbehag i hans Embede, ja han blev ſelv Med-Directeur

2.) Den Kongel. Fundatz begynder p. 5. med at bekiende, at "Kongens ſtørſte Omhyggelighed er, at ſee Ungdommen velartet, allermeſt grundfæſtet i Lærdom og Underviisning om den ſande Troe og Religion, dernæſt oplært i gode Sæder og adſkillige Videnſkaber." Skildreren begaaer Hyſteron proteron overalt. Men Majeſtæten ſetter Gudsfrygt i ſin høye Rang, naar han i Dir. Inſtr. p. 4 ikke allene bruger de af Autor p. 18 anførte Ord om Haandverker og Kunſter, men taler ſaaledes efterhinanden: "Det følger af ſig ſelv, at naar ſaadan forladt Ungdom føres til Gud, og bliver vel op-

lært, slig Ulykke (Røven og Mord) ikke allene kan afværges, men endog af saadan Optugtelse, ligesom af en Plante-Have, kunde tages alle Slags Personer, der ere begvemme til Haandverker, Kunster og anden Forretning." Saaledes sættes og Gudslæren først p. 12. "I have eder dette, som Hoved-Verket i Særdeleshed, at lade være angelegen, og med største Omhue og Flid derhen at see, det disse Børn i Guds sande Frygt og den saliggiørende Lærdom, samt udi Læsen, Skriven og Regnen grundig og vel vorder underviiste." Ja, hvad meener Skildreren vel! I den første af Kongen approberede Præceptor-Instrux vare efterfølgende de øverste Classers Bøger §. 3.: Arndts Christendom, Jersins Skrifter, Fattig Mands Husbog, Grahows Communion-Bog, store Psalmebog, Bønnebog. Uopklarede Directeurer! Ikke?

3.) Det er en stor Modsigelse af Skildreren, at han p. 29 beregner Bogladens Indtrader for flere Tusende aarlig, og dog siden p. 95 halvveys anseer den som unyttig for Stiftelsen. Bogladen og Trykkeriet regnes under eet, og naar vi da efter de p. 96. 97 opgivne 3 Regnskaber summere Indtægter og Udgifter, vare de første 31072 Rdlr. 2 ß. de sidste derimod 18384 Rdlr. 82 ß., altsaa 12687 Rdlr. 16 ß. vundet i 3 Aar. Det stod derhen, om Skildr. vilde give de p. 98 omtalte 1000 Rdlr. aarlig Forpagtning deraf, paa det han kunde faae Bøger efter sit Hoved trykte; men saa tabte Vaisenhuuset aarlig over 3000 Rdlr.; en herlig Regning! han paastaaer jo at være til Nytte

med

med ſit Andrag. Hans Foregivende om 10 Aar ſammentagne mangler Datis.

Stiftelſen har ikke den pag. 92 omſkrevne udelukkende Ret til Bog-Oplag. Catecheſer og Abcder trykkes af enhver, og ligeſaa endnu Landsbye-Pſalmebøger; Allene fra 1737 oplegger Stiftelſen allene Pontoppidans Forklaringer, dog ſaa, at 4500 hvert tredie Aar ſkal gives de Fattige i Rigerne, deraf 700 til Siælland ꝛc.; Paa Bibler og Nye Teſtamenter hayes Monopolium fra 1740, og paa en Nye Pſalmebog fra 1778, af denne ſkal gives 10000 Exemplarer frit til gudeligt Brug.

Nu om den betydelige Capital, han p. 98 ſkriver at ſtikke i ubrugelige Skrifter. Ere de til Almuen trykte nye Pſalmebøger beregnede deriblant? De ere allene noget opholdte. Eller er det maaſkee ikke Skildreren bibragt, at Directionen for faa Aar ſiden ved Auction ſtræbde at ſkille ſig af med mange af dem? Hvad mere ſkulde de giøre? Maaſkee ſkienke Artigleriet dem efter det ſmukke Forſlag p. 94. Nei, bedre, om Majeſtæten bevilgede Halvparten, om ey mere, udſendt i Rigerne, til Præmier for flittige Skolebørn, og til nyttig Læsning for det unge Mandſkab, for at afværge de ſaa let bekommelige Viſer og Eventyrer, der hidtil udadlede omflyve blant Almuen.

Og i Stedet for at ſpotte p. 93 med Guds Ord paa Grønlandſk, Islandſk og Lappiſk, ſkulde han heller have foreſlaaet, at det Lappiſke Seminarium maatte oprettes igien, ved Autor til ſamme Sprogs Lexicon med 400 Rd. aarlig, og tydelig bevriſt, hvor nødvendig de

Lappiſke Lærere maatte kunne tale deres Tilhøreres Sprog, om de ſkal vel forrette Embedet. Det var ſaa dejligt, naar Lappiſke Børn, ſkiønt fraværende, havde Deel i de Danſke Børns Capital, det var Kirkens Samfund, og Gud blev ſaaledes æret paa hvert Tungemaal, ligeſaavel ſom ved Danſke og Lappiſke Bøger.

Endvidere kunde han foreſlaaet, at Waiſenhuuſet maatte aarlig afgive 1000 Rdlr. til Løninger for nye Skoleholdere paa Landet, ligeſaa, at Gaardmænd burde betale 1 Rdlr hver aarlig til ſamme Brug, ſomme Steder ſkeer det allerede, efterdi det egentlig er Almuens Ungdom, der nyder got af Undervisningen. Men Autor kalder det hierarkiſk Opdragelſe p. 95, og afgav ſig ikke dermed. Han kalder ſaadant et Verbal-Lexicon, foreſlaaer i Stedet et Real.

4) Men virkelig! Skulde Bibler, Catechismer, Forklaringer ingen almindelig Oplysning virke? hvilke Bøger Skildr. opregner p. 93. 94. og ſpotter med. Skulde diſſe ikke fuldkommen underrette os om Gud og vore Pligter mod ham, os og Næſten? ſkulde de ikke ved Foreholdelſe af Guds Velbehag, vor nærværende og tilkommende Lykſalighed, formaae at omdanne vore Hierter til Fromhed og Hellighed? Da, ſandelig, vi ſige med Jeremias: "See, de forkaſtede Herrens Ord, hvad for Viisdom ſkulle de da have?" Skildr. ſvarer p. 35 og 69. Natur-Lære; den kan Præſten forfatte, og den ſkulde, ſom vigtigere, foregaae Theologien. Vi indvende: Saadant noget er udenfor Fundatzen, og Præſtens Embede gaaer ud paa det ſidſte; det førſte er ham en Biſag. Vittige

Ho-

Hoveder kunde vel bruge Raffs Natur-Lære efter Guds-Læren; Dog Guds ved overnaturlige Gierninger bekræftede Ord allene bringer Menneſket til Dyd og ſaligt Haab. Vi ſee, hvor kort Cicero og andre eftertænkſomme Hedninger kan ved Naturen allene; hvor vidt vilde da den ſtørre Mængde komme? Guds Ord, ſom han p. 44 kalder de Græſke Jøders Sprog og de Palæſtinſkes Guds-Tieneſte og hellige Skrifter, er af Verdens Frelſer befalet at forkyndes for alle Mennesker, og ſamme er mere end allene det Jøderne betroede. Hvad ſiger Skildr. derom, at ældſte Præc. Inſtrux Art. 2. §. 5. befaler et Bibelſk Capitel at læſes over Borde? Han vil vel ſvare: Det var urimeligt. Men Kongen bød dog Informatorerne at følge denne Inſtrux. Tiden viſte alligevel, at Andagten fattedes, og ſaa blev det ophævet.

5.) Man kan ſee af Skildr. Forſlag om chymiſke Lectioner i Laboratorium p. 92, ſom Anatomie og Pathologie paa Syge-Stuerne p. 75, og af hans til Vømmelſe igientagne Vaſa lymphatica p. 80 - 86, at han maa forſtaae eller fortrinlig elſke Medicinen, den har ogſaa et ſtort Værd, men Guds-Læren ſeirer over alle Videnſkaber, borttag den, hvad ere vi da for ulykſalige Creature! Vi ſige med en Recenſent: Det ubetydelige, af Medicinen kunde læres, vilde maaſkee i ſin Tid dannе Qvakſalvere. Vel have vi kiendt et Par Feldtſkier-Svende af Huuſets Sønner, men de lærde og Videnſkaben i deres Tieneſter ſiden Uddragelſen herfra.

6.) Hvo vil undres over, at ſaadan en Stiftelſe, hvis Hovedverk efter Dir. Inſtr. p. 12

ſkal være Guds ſande Frygt, Skriven og Regnen, oplegger meeſt gudelige Bøger? Maatte ikke det Modſatte fortient vor allerſtørſte Dadel? Dog kan den Bog-Fortegnelſe Skildr. p. 95 forhaaner, overbeviſe Læſerne, at Bogladen ogſaa tilbyder adſkillige Moraler, Lexica, hiſtoriſke juridiſke, academiſke, latinſke, literariſke og Selſkabs-Skrifter, med andet mere. Hvad? Intet medicinſk? Jo — Siele-Medicinſk, og det er da ogſaa det Vigtigſte. Hvi dølger han Placettes Moral, Høyers Juriſt, Munthes græſke Grammatica, med de andre, og undſeer ſig ikke ved at føre Publicum bag Lyſet? ſom han foregiver at hade p. 28. 29. Mange komme nu og kiøbe dem; derover vil Directionen høylig glæde ſig.

Skildreren forekaſter os p. 95 hierarkiſk Opdragelſe og Pontoppidanſk Forfinelſe; men Lærerne begiere ingen Commando at føre, de vare blant de Førſte at overgive Kongen den; og Pontoppidan, den veltænkende og arbeidſomme Mand, vilde gierne forfine Sæderne, ogſaa hos grove Dadlere, dog ikke blot ved at lære Catechismus udenad, ſom her foregives. Vidtløftigere og indtil Lede tales om Catechismus 30, 40, 60, ja 1000 Gange lært, p. 30. 60. 61. 92. Hvor i al Verden har Konge, Direction eller Præſt fordret viſſe Gange? Vor chriſtelige Lære læſes, indtil den grundig fattes, og gid den ſaa i Sind og Efterlevelſe maa giemmes og viſes! Religions-Bøger ere ham ſaare viderlige, kan man ſee. Men hans Oplysnings-Soel p. 33 optøer viſt ikke vore Prædikener og gudelige Bøger, men de, der værdig følge dem,

imod-

imodſtaae viſſelig ſyndige Tillokkelſer, uagtet Autor p. 32 mener Ney.

7.) Huuſets danſke Bibliothek er heller ikke til Pas p. 91. Det er ligeſom Giverne ſelv havde det, og en Steenbuchs Gave 1727 ſkal ſkaffe nyt Forraad; hvo vilde omſtøde den? Coccius i Randers og flere forøgede det. Gid Informatores flittig befaae Catalogus, og brugde dem, hver finder ſig tienlige! Gudelige Bøger ſkal det være, ſiger Sal. Kong Friderichs Anordn. p. 20. Skildreren være dog for ſamme med os.

8.) Hvad Nytte, i Stedet for den nærværende, den forehavde Forandring p. 34 kunde ſtiftet, ſtaaer derhen; ſaa meget ſeer man hos Skildr., at Diſciplene ſkulde modtages af en nu afdød Profeſſors Haand, følgelig ikke Huuſets forrige Lemmer; men hvad havde de ſyndet? kunde der ikke være foranſtaltet en og anden Forbedring, uden det ganſkes Omſtødelſe og Huuſets Nyddeliggiørelſe? Misbrug hæver ikke Brug. Fierde Friderich vilde have ſin Indretning bevaret til Dagenes Ende, (Fund. pag. 9) og ſatte Religionen i Høyſædet over alle andre Ting, ſom vi have beviſt. Skildreren kommer derfor ikke igiennem med ſine nye Projecter pag. 48. 62.

9.) Allerhøyſtſammes yndede ikke den af Skildr. p. 33. 40. ꝛc. Børnene paabyrdede Oprамſen, men i Anordningens Begyndelſe p. 16 kalder den en ſtor Misbrug, og i Præc. Inſtr. 1728 ſkriver Directionen angaaende Informationen §. 3 - 5: "Der ſkal catechiſeres daglig og heller mindre læres, ſaa Børnene veed, de

blive spurgde til om hvert Ord; de skal mere hindres fra end opmuntres til at lære Christendommens Kierne (den da brugelige Forklaring) udenad, men de maa forstaae hvert et Ord, endog uden sin Orden; Lærdommen deles i saa mange smaa Spørsmaale, skee kan, Børnene maa ei slippe med Ja og Nei, den Svarende maa tale mere end den Spørgende, man maa ikke længe forklare Sagen, men heller forklare den ved nye Spørsmaale." Dette og mere kan behagelig sees i Addresse-Aviserne 1767 No. 175. 77. 79 og 81. I en anden Præc. Instr. 1754 ved Holstein, Falsen, Ewald, Goiske staaer der og om Examen §. 6., at den skal skee enfoldig og tydelig ved idelige Spørsmaal.

I samme Tone tale Stiftelsens hæderlige Bestyrere udi nye Reglement 11 Oct. 1774, hvoraf til alles Oplysning er et Udtog indført i Addr. Aviserne 1775 No. 177. 78. Der læses Ordene af Art. 4. §. 6. 10. "Naar et Barn reent og tydelig læser inden ad, begynder det at lære uden ad med Lutheri liden Catechismus, da Læreren først igiennemgaaer hvert Pensum, og forklarer ey allene Lærdommene, men ogsaa Ordene og Meningerne, hvoraf der findes endeel uforstaaelige. Naar Pontoppidans Forklaring læres, gior Læreren sig den største Umage, at Intet læres, uden det forstaaes, at de bevisende Sprog af Skriften paa sit rette Sted anføres, og de Ord af Sproget, som egentlig bevise Sandheden, vel merkes."

Nu, min Skildrer! hvor tillades denne Opramsen? De roser dog Lærerne p. 71, og undskylder dem med Reglementets Tvang; hvor

nu

nu Feilen er, der afskaffer den. Flyer hans Skygger, I gode Informatores! eders Oprigtighed tvivles paa p. 70.

Forklaringens vel undertiden lange, dog ikke efter p. 35 forlange mindre mathematiske Streg-Stykker gaaes efter Autorens egen Villie forbi af de Tungnemme, dog ikke uden at eftertænkes i Bogen, vel og kuns det Nødvendigste af Præsten indzirkles for dem, efter Reglm. Bydende p. 14; og hvad mere kunde her giøres for at forhindre den forhadte Plappren?

Man giør da ikke gudelige Bøger til Afguder, efter Skildr. p. 35. 36, og anstiller Offer-Pomp eller ufornuftig Dyrkelse. Man dyrker ikke Hukommelsen allene i de p. 38 angivne 7 Aar, hvorpaa Lærerne p. 70 kræves til Vidner, men og de andre Siele-Evner. Forklaringens foranderlige Stil, som vrages p. 44, er just anordnet til at opvække Eftertanken.

10.) Hvor kan Skildreren p. 40 forbigaae Reglm. p. 12. §. 5., at "Barnet skal vænnes til at læse med den rette Tone og Fald langsom og tydelig, samt efter Forskiels-Tegnene holde op eller drage Aande paa sit rette Sted." Og derimod her og p. 41. 71 foregive, at Barnet skal endelig svare med Catechismi egne Ord, samt kan og skal lære mange Linier i een Time, naar hver Lectie bestaaer af 2 Linier? Men hvers Øyesyn kan bedre underrette dem, at der p. 13 staaer allene saaledes: "Adskillige Spørsmaal uddrages af Lexen, og saaledes, at Barnet kan svare med Catechismi egne Ord. Børnene gives i Førstningen ikke for lange Udenads-Lexer; jo kortere, jo større Opmuntring,

helst

helſt naar flere læſe ſammen. Mange Lexer lærte i een Time, ſkiønt hver af 2 Linier, give ſmaa Børn ſaadan Courage, at de ſelv begiere ſtørre Penſa." Held den, der ſkrev ſaa omhyggelig og viiſt for de Smaa! men Haan den, ſom digter.

11.) Desuden foregiver han p. 35 og ofte ellers, at i Stiftelſen kuns læres Catechismer og Bibelſke Hiſtorier, og at man i hellig Ledighed opoffrer alle moralſke og phyſiſke Øvner til Kirke-Tieneſten. Han maa da pro meliori informatione være tilfunden at læſe Reglem. p. 7; Der vil forekomme ham Baumans Geographie og Statsforfatning, ſamt Badens Anviisning til Stats-Hiſtorien, at læres af de vittigſte Hoveder, og det iſær om vort Fædreneland, men ikke efter hans p. 42 allene Fædrenelandets; og Reglem. p. 16 ſiges: meeſt Kundſkab om deres Fædreneland, og hver Provindſes Producter. Præc. Inſtruxen 1728 nævner ogſaa Hiſtorien og Geographien for øverſte Claſſe, lover dertil Bøger og Adminicula.

Wayſenbørn fik Aar 1741 Frihed at gaae i Roeskilde Latin-Skole, hvilken Frihed og benyttedes. Endvidere loves i Reglem. pag. 11, at de, ſom have Gaver og Lyſt dertil, ſkulle gaae paa Tegne- og Maler-Academiet, i Navigations-Skolen, eller hvad andet det kan være, endog indtil Studeringer, i Fald det maatte være et ypperligt og opvakt Hoved af god Forhaabning. Sligt var ikke fuldkommen det gamle Menneſke, ſom Skildr. p. 37 to Gange foregiver. Mon han ſigter til den gamle Inſtrux?

Man

Man ſetter altſaa ikke al Dyd i Catechismus og Gudstieneſte; men rolige Borgere mod Øvrigheden og andre, og flittige Haandværkere, (følgelig ikke unyttige efter p. 71) blive de Wayſenborn visſelig, ſom trolig følge den i og uden Huuſet nydte Opdragelſe, og de ville ingenlunde uretfærdig ſuge deres Næſtes Gods til ſig ſom Lediggiengere.

Vilde nogen benægte den Høye Directions Ordholdenhed, da kan Hr. Inſpecteuren lettelig i Aviſerne indføre de Drenges Navne, ſom ſiden den Tid have lært Tegne-Kunſten, Søemandſkabet, Latiniteten, og ere blevne deri vel drevne, ligeſaa, hvor mange der aarlig have øvet ſig hos Meſtere i Byen, udi hvad Haandverk eller Kunſt de havde Lyſt til, ſom Reglem. p. 25. §. 3 lover, og Meſterne vide. Pigernes §. 4 anførte Haandgierninger øves iligemaade. Hvor vidt Geographie og Hiſtorie er lært, kan erfares af Informatorernes Lærdoms-Liſter. Intet er modvillig ſkiult, enhver Skikkelig maa gaae derind efter Reglem. p. 20. Læres nu intet her, der kan fornøye Børnene, efter Skildr. p. 72, ſaa de og Lærerne elſke hinanden?

Hvor vil Skildr. p. 13. 47. 69 paaſtaae at hævde og værne om Kongens Indretninger og være Sandhedens Elſker, uden at frygte for Giendrivelſe, og at være kræſen paa Beviſer. Her ere mange gode Beviſer, men ſkrives ikke af noget Fiendſkab, ſom han der foregiver til Grund. Han kalder ſin forvirrede Bog nøyagtig Beſkrivelſe; er det Sandhed, hvi viſes da her det Modſatte?

12.) At

12.) At han p. 40 ſetter Pontoppidans Forklaring imod Fornuften, derpaa ſvares med Pauli Ord: Det naturlige Menneſke fatter ikke de Ting, ſom høre Guds Aand til. Men for ſaadan naturlig Uformuenhed at afhielpe, og de hos Skildr. p. 70 anbragte Sager at tydeliggiøre, have de Unge ſine Lærere.

Hvad vil han ſette i Stedet for Forklaringen? Han erklærer p. 43 Siele- eller Sædelære, forſtaae om Natur-Drifter, (det er hans p. 44 paaberaabte Forfinelſe,) p. 69 Natur-Hiſtorie, (derom talede vi forhen.) p. 95 ſtiger han høyere, nemlig til Udenad-Lærelſe af den apoſtoliſke Troes-Bekiendelſe, ſom han angiver forſtaaeligere end Pontoppidans Forklaring derover. Han ſkulde have ſagt: ſom alle ſaa kaldte chriſtelige Secter antage, men nødvendig udtolke hver paa ſin Maade. Men derfor bruge alle Secter Forklaring; og Moralen, ſom han tykkes p. 38 at drive paa, og Sacramenterne, ſom han tykkes p. 26 at ville have handhævede, ere jo uden for Artiklerne, og maatte dog i en Bog forhandles. Ville vi foreſlaae Udtoget, da ſkielder han det p. 93 for Menneſke-Religion. Og dog ligger Grunden for Alt i Bibelen. Det bliver beſt at advare Enhver, med Skildreren p. 37, at Læſeren intet tænker ſig ved hans ellers meget vigtige Ord: Moral. Dog det er og kuns Natur-Moral han mener, ſom ſees p. 70.

13.) Naar Reglem. p. 14 fordrer Forklaringen nogle Gange lært af vittige Hoveder; forandrer Skildr. det p. 40 til en Snees Gange. Og naar ſammeſteds kræves af de Letnemme, at de bør anføre Beviis-Sprogene, udtolker han

ſaa-

saadant til at vide, i hvilket Vers, paa hvilken Side det opramsede (Autors Favorit-Ord) Skriftens Sprog befindes. Pag 72 lader han dem tælle Linier og Bogstaver. Pag. 44 gjør han dem til Exegeter og Philosopher. Er da saadan Udtolkning moralsk? er det at tage Alting i den beste Mening?

Pag. 41 fortier han hvad Reglem. p. 15 byder, at tilholde Børnene, at takke Gud for deres Gode af Stiftelsen, bede godt for Kongehuuset, Fædrenelandet, Underviserne og Stiftelsen; at øverste Classer vænnes til at læse noget for sig selv, og at gjøre Udtog deraf, samt anføres til af egen Følelse at bede og love Gud. Derhos p. 43 digter han, at Præmier tilkiendes dem, som paa staaende Fod gjøre gode Bønner. Hvor kræves Sligt? Beder Autor?

Ligesaa ere de af Skildr. p. 42. 43 ommeldte øvrige Færdigheder til Præmiers Erholdelse lutter Urigtigheder. Vi ville ikke incommodere Læseren med de flaue Talemaader og Ordgyderie hos Skildreren. Derimod staaer saaledes i Reglem. p. 20. 21. "De Børn, som ved Paaske-Examen have udmærket sig ved Flittighed og Artighed, concurrere til Præmierne. Et Barn af stor Artighed og maadelig Fremgang skal meget før vinde Præmie, end stor Fremgang og maadelig Artighed." Kan saadant Reglement kaldes Usselhed? opdrager det Børnene til hverken at tænke eller handle.

Videre foregives p. 41, at Reglem. siger: Det er let ved Hielp af Bibelske Historier at bibringe Børn tydelige Begreber om Syndefaldet,

det, Skabelsen, Igienfødelsen. Da dog Reglem. p. 16 kuns siger: At give de ganske Smaa kort Begreb om Religionens vigtigste Sandheder, lader sig best giøre ved Fortællinger af de Bibelske Historier.

14.) Foruden hvad Skildr. p. 42 melder om Brev-Skrivning, anfører Reglem. p. 17. "Breve til Lærerne med et got Løfte, til Sleatninge, Fortællinger om visse Tildragelser, at føre det i Pennen, de vide uden ad." Os er kommen saadant Skole Skrift for Øyne, hvorudi indbefattes Stykker med disse Overskrifter: Bøn i Tordenveir, Tanker over Joseph og Dina, Brev til sin Søster, Afsked fra Wayssenhuuset, Himmel og Helvede, Fornøyelse over mit daglige Brød. Det være langt fra os at giøre Nar af Noget.

I Regningen skal Børnene efter hans Fortælling p. 42 allene gaae til Regula de Tri, men efter Reglem. p. 18 skal de selv opløse og sette sammes indviklede Opgaver i Regel. Cramers Regnebog anprises. Man veed vist, at mange have lært den ud; det kunde han faaet at vide ved Efterspørsel.

15.) Efter Skildr. Mening p. 20 er Præsten ikke en Hoved-Person ved Stiftelsen. Vi kunne troe, fordi Christendommen skal vige for Natur-Læren efter p. 71. Men Kongen Selv, som i Dir. Instr. p. 14 beskriver allene Præstens Kirke-Forretninger, paalegger ham desforuden siden i Anordn. p. 22 at tilholde Informatorerne at iagttage Ungdommens Underviisning med Flid og Vindskibelighed; og det sidste Reglement p. 5. tillegger ham det Moralske Over-Opsyn.

Hvor

Hvor kan Skildr. p. 38. nægte Præſten denne ſin tilkommende Opſyn over Børnenes Mores og Sæder, da den moraliſke Lære er den anden Deel af Theologien, og findes i Forklaringen. Barnets vedrørte Ureenlighed ſtraffes beſt af Senge-Tilſynsmanden, og det er jo Hægemeſter eller Læremoder; Maaden er anført i Reglem. p. 33 af den høyloylige Direction, ſom lod end ikke ſaadant gaae deres Opmærkſomhed forbi. Høyſtſammes Erklæring indhentes p. 24 alleneſte, naar Inſpecteur og Præſt blive ueenige om nogen ſtor exemplariſk Straf. Hvor der i den phyſiſke Opdragelſe ikke nævnes noget om Præſten, haver Inſpecteuren allene Over-Opſigten, & vice verſa.

Directionen har ogſaa handlet viſelig og ſkiønſomt, at de efter Skildr. p. 100 ꝛc. anbragte Regnſkab for 1787 have ſørget for Præſtens fornødne Udkomme, og forſkaffet ham 500 Rd. aarlig Løn, ſamt 40 Rd. til Lys og Brænde. De have ſandelig Ret herudi, og ſaadant ſkulde begynde fra Præſtens Tiltrædelſe; thi han boer i en ſtor Kiøbſtæd, og paa et Sted, hvor en Kirke-Tavle og lidet Høytids-Offer ere hans fornemſte Sportler; hvad? naar Varenes Pris ſtige. Umiſundet maatte han nyde 700 Rd. efter Skildr. p. 26. At Inſpecteuren faaer 100 Rd. mere, vil intet ſige, ſaadant er ikke meer end billigt for Miſſions-Umagen; men belønnes han derfor a parte, da være de for Rangen, (Skildr. p. 21) vi ſee gierne Penge-Behandlere vel belønnede. De arbeide da begge med Glæde.

Saa samtykke vi og villig med Skildr. p. 71, at Informatorernes Løn ikke kan give dem ret Lyst til Embedet, allerhelst de 2 paa nederste Skoler, der dog maa arbeide i lige lang Tid som de 2 første, og have ellers lige mange Forretninger. Klæde og Kost ere nu saa meget dyrere end i Anordningens Tid; de have dog vel Closter- og Regentz-Penge tilmed, da man finder, at Wayfenhuus-Lærerne bleve 1737 befriede fra Closter-Disputatzerne. Maatte nu alle Fires Løn forhøyes indtil 150 Rd. for hver, opmuntredes de vist til at følge Reglementet noye. Vilde og nogen gifte sig, skulde det ey mere være dem formeent, end Budet.

Om Haandgierning og Oeconomien.

1.) At Stiftelsen skulde have Verksteder, sees i Anordn. 1727 p. 20, men samme opregnes blant Værelserne i Pigernes Huus, og ikke saadant blant Drengenes; Kongens Mening maa da kuns have strakt sig til Spinderie.

2.) Af disse særskilte Huuse sees, at den nærværende Indretning ikke ilde har Drenge og Piger særskilte fra hinanden, da dog danske Skoler ellers gierne have dem samlede. Hvert Kiøn havde endog sin Spisestue, staaer der; og det driste vi os endnu til at foreslaae, saa meget elske og hævde vi Sal. Kongens Villie; med hvilken vist ikke rimer sig, hvad Skildr. p. 90 ønsker om Spøg, og før ville vi tilraade, at Drengene aldrig postede Vand til Vask eller rulde; der er nok ellers at røre Musklerne ved.

3.) Der

3.) Der oprettedes et Uld-Manufactur-Huus, hvor 2 Drenge vævede, 1 spolede, 1 duplerede, 5 Drenge og 4 Piger spandt, hvilke formedelst Læsningen flittig afløstes med andre; dette vedblev til 1737.

Næste Aar anlagde en Kiøbmand paa egen Bekostning en Knytte- eller Strikke-Skole, skaffede selv Læremesterinde, Garn og Redskab, samt gav Stiftelsen Arbeidsløn for 40 Drenge og Piger, som hver halve Dag afløstes med andre fremmelige Børn fra Skolerne. Siden holdt Huuset selv denne Fabriqve indtil 1750, da ogsaa den blev ophævet.

Der har og været en Kniple-Skole. Altid er der syet og spundet; visse have gaaet i Kiøkken og Vask, savet Brænde, og andet, som gamle Anordninger vedrøre. 1736 blev forbudet Maskopie og Omgiengelse med Apotheker Drengene ꝛc.

Vi ville her anføre et Par Poster af en Læremoder-Instrux 1739. 3. Nov. §. 3. De holdes i Arbeide til Fyrrighed, dog uden at skade deres Helbred, eller at forfalde til Skiødesløshed og Fremfusenhed. §. 8. I Kiøkkenet bruges de til at tage Haand i med al Madens Tillavelse, siges dem hvori hver Ting bestaaer, og hvad skal iagttages, ret at toe op og skure. §. 9. Læremødrene svare til Tvetten, og anføre dem til at faae ret Greb paa at toe reent og vaersomt, at bygge, stive, klappe stryge.

Skildreren taler vel allene om de nærværende af ham formeente Mangler, men dette er anført for at vise, at alle Tider have sine Hindringer, Mangler og Fortrin; det nytter intet

at udſkraale Manglerne, men bedre at hæve eller paa mueligſte Maade jævne dem. Dette giorde den Ærværdige Direction 1773, derved udkom følgende Aar det Reglement, hvorpaa han har saa meget at ſige.

4.) Pag. 38 nægter Skildr. Wayſenbørnenes Muſkel-Opdragelſe, og Behændighed i Kunſter og Haandverker. At Reglem. ſetter Børnene i Arbeide, ſees Art. 9 om Haandgierninger, at Drengene endog gaae ud for at øve ſig i ſit tilkommende Levebrød, er af os beviiſt i det Foregaaende. Deres Læremeſtere og Meſterinder opmuntre dem viſt til Arbeide, ſom Reglem. p. 25 forlanger. Dog at ſamme Børn ere af Naturen mere klodſede end andre, er hver nokſom bekiendt, og ſlige komme ſielden til nogen moralſk eller phyſiſk Færdighed. Af hver Klods gisres ingen Mercurius. Dette kan da ikke billig bebreides.

Hvor herlig tale ikke Beſtyrerne p. 25 ſtrax i Begyndelſen om den phyſiſke Opdragelſe: "Haandgierninger er det andet Øyemeed af denne Ungdoms Opdragelſe, deels for at vedligeholde Sundheden, deels og fornemmelig for at vænne Børnene i Tide til at bruge de Hænder og Lemmer, hvormed de ſkulle fortiene deres Brød, naar de gaae ud af Stiftelſen." Derfor vil de, at Børnene hele Dagen ſkal findes beſkieftigede enten paa Skolerne eller i Arbeids-Stuerne.

5.) Naar Skildr. p. 39 ſkal til at opregne Arbeidet, udelukker han ikke allene den Reglem. p. 25. befalede Strikning, ſom er et Hoved-Arbeide ved Stiftelſen, hvorom han dog ſiden

p. 74 lader noget indflyde; men det værre er, han hopper over den Anordning, at "de ældſte Drenge viſſe Dage om Ugen gaae ud til en Meſter, for at faae Haandelav til den Profeſſion, hvortil de ſiden ſkulle ſettes i Lære." Her er jo det, han forlangede, herved bevæges jo Muſklerne og hielpes til Behændighed. Det ſkulde været redelig anført tilhobe, al den Stund han tog ſig for at opregne Haandgierningerne, og ey fortælle Publicum, at Opdragelſen indſkrænkede ſig til de af ham p. 39 opregnede faa Stykker. En Miniatur-Skildrer afcopierer ſaavel Deiligheden ſom Skavanken. Han vil altſaa blive een af dem, mod hvilke Thronfølgeren efter p. 13. vil beklage ſig: Dette fordærvede Folk var ſaa dybt nedſunket i ſlaviſk Tænkemaade, at det ikke taalte uden Mørket.

6) En underlig Beregning p. 62 paa de 240 Armes Arbeide om Aaret i Uld og Hør. Ja, vare alle de Armes Hoveder modnere først i Lærdomme ſiden i Arbeids-Videnſkaben, vare alle de Hænder ſaa føere til Arbeide, kunde de ſamtlig undvære Bogen eller Pen og Griffel hele Dagen igiennem, ſkulde der ikke ſtrikkes og ſyes, ſamt Garn og Traad ſpindes dertil, og gik ikke en Deel af de ſtørſte Børn med ſine Arme i Kiøkken og Vaſk, til Correcturen, til Haandværkere og Meſtere udi Byen, da — først — kunde Arbeidets Ringhed laſtes. Nu — da diſſe og maaſkee flere Hindringer møde, — maa man tie, og allene tilholde Ungdommen til mueligſte Flittighed. Men — ja — men de ſkulle og have Forfriſkelſes-Timer, og ere ikke i Tugt- og Spinde-Huus. Hægemeſteren har

lært ham, at Haandverksmænd ikke frabede sig disse Læredrenge, som man har indbildt Skildreren p. 43. 74; tilkommende Mester bliver tillige Hægemester, og man veed vel, Ungdommen maa aves, de Gamles Feil ere store nok.

7.) Han vedbliver endnu at paastaae pag. 74 at Strikning og Strompe-Stopning, naar det skal være det eeneste Arbeide for Drengene, aldrig kan moere dem, men skader tilforladelig deres Sundhed. Men hvo, uden han, gior saadant til Drengenes eeneste Arbeide? De Kunstnere og Mestere, hvor Drengene have gaaet, lee kuns af saadant Forebringende.

Og hvi holder Skildreren sig saa reent fra at optegne Pigernes anbefalede Haandgierninger? han siger jo dog p. 74, at de gierne søges. Stykket om Pigerne stod paa næste Side; han blev saa henrykt over det raske Indfald at tie med Drengenes Mestere, at han glemte at vende Bladet i Reglementet om. Eller og maa han være vred paa Læremødrene. Her er da det udeladte Reglem. p. 26. § 4. "Pigernes Haandgierning bliver, at gaae i Kiøkkenet, sye, spinde, tvinde, binde, strikke, tilskiere og sye deres egne Klæder, vaske, stryge, og desuden holde deres egne Værelser reene, med at toe Gulv, skure Trapper, samt alt andet, som kan være et huusligt og nyttigt Fruentimmer anstændigt og fornødent at lære."

Er dette ikke en skion Anordning? den bestemmes videre §. 15, og dog udelukkes den af Autor. Hvor er den p. 115 paaberaabte Noyagtighed? Nøy, den, der vil vide Sandhed,

læse

læse Regkementet, og med samme i Haanden eftersee Anstalterne derinde. Hvorfor skulde man troe hvert Malerie? hos somme mangler Kundskab, hos andre Oprigtighed. Det sidste er her Tilfældet.

8.) Skildreren skal en Søndag, (som man mærker af Hægemesterens aftvungne Svar 1789 p. 14. 15) have beseet Anstalterne; hvad Under da, at han fandt ingen i Arbeide? Sligt er mod det tredie Bud. De vare forsamlede paa Skolen efter Maaltid; thi de skulde der i Roligheed overtænke Prædiken for Catechesationens Skyld, dette er vel Skildreren vitterligt, og desuden var det meget koldt. Sligt Besøg kan ikke tiene til Beviis paa Lediggang eller Forkuelse, eller dømme om Børnenes Flittighed og Frihed.

Søndag Middag er ikke beleilig for Hægemesteren at samle de om Morgenen afdragne Skiorter, hvoraf nogle i Skyndingen om Morgenen kan være faldne paa Gulvet, ey heller at eftersee, om noget Vand er spildt imod hans mange Advarsler, (efter Skildr. p. 78. 81.) alle Børn ere ikke lige reenfærdige. De skidne Lagen, Skildreren skal have seet p. 81. 90, kan have været de længst brugte, nys før Vaske-Dagene; man skal vel ikke ugentlig legge reene Lagen paa Sengene? Hvor ofte mon de siden som Læredrenge og Tienestepiger vil faae reene Lagen? Saa skulde han og ikke som Medicus glemme Menstrua hos nogle af dem.

9.) Aarsagen til, at Pigerne ere Læremødrene af Sigte, naar de skulle lære at vaske og kaage Mad, som Skildr. p. 72 klager over,

kan være mangeſlags. Læremødrene kunde ikke forlade de Børn, der ſpinde, ſye eller ſtrikke hos dem, for at gaae ned til de andre, ſom kaage, ſkure, vaſke, ſtryge eller rulde i Kiøkken og Kielder; de deroppe behøve deres Nærværelſe, diſſe Mødre blive derfor paa Arbeidsſtuerne, og overlade til dem, ſom foreſtaae Kiøkken og Vaſk, at have Tilſyn tillige.

Dadler dog ikke Skildr. p. 60, naar Embederne krydſe ſig? og dette ſik jo Sted her. Læremødrenes Nærværelſe maatte volde Kiv blant Qvindfolket, ſom var got ſkaaret for Tungebaand, og Directionen blev overvældet med Klager, ſom de kanſkee dog fandt for godt og nyttigſt at ſlette; og dette er abſolut mod Skildrerens Villie p. 45. Skiøn Vaſk kan altſaa ikke legges Læremødrene til Laſt. Sæben maa ikke ſpares; Vinter-Vaſken kunde Leie-Koner bedre taale, end ſpæde Lemmer.

10. Hvad Tieneſtefolkenes Sæder anbelanger, da bør deres Madmoder holde dem i Tømme, at Børnene ikke ſkulle forarges; og for at ſlye Forargelſe, ere Børnene i deres chriſtelige Moral underviſte og paamindte med det Sprog: Mit Barn, naar Syndere lokke dig, da kom ikke. Men det er ſandt, Skildreren vil kuns have med Underviisningen i en Real-Skole at giøre p. 71. Det er for ham en gruſom Lov at bruge Catechismi egne Ord. Han angiver ingen Modgift mod Tieneſtefolkene.

Kunde Børnene ikke værge ſig med de Ord: Kiødets Sands er Fiendſkab mod Gud! Men atter nægter Skildr. p. 70, at Informatorerne

kan

kan bibringe Børnene tydelige Begreber om disse vigtige Ord. Saa lad ham da selv give bedre Raad.

Maaskee Tyenderne vare blevne gode, hvis man havde ladet dem begynde med Natur-Historien og endt med Religionen, p. 71. Hvilken sund Fornuft (p. 40.) kan troe sligt? Det kunde treffe sig, at disse Tienestefolk vare andensteds underviste. Saa ere der da Feil i Opdragelsen andre Steder end paa Wayſenhuuset; hvo skulde vente det! En Anordn. 1754 i May lover Oeconomi Piger en liden Douceur for at underrette Børnene.

11.) Det mindre Arbeide paa store Pige-Skole, som settes til Skue p. 73, kan komme sig deraf, at de største Piger ofte forsømme Arbeidsstuen formedelst Kiskken og Vask; vi vide ikke andre Omstændigheder, de sye dog selv deres Klæder, staaer der. Øyesynet maae bedømme Sagen, thi efter alt det her foran afbeviiste have vi ikke ret synderlig Tillid til Skildrerens Fortællinger, og hvor kan han som Mandfolk forstaae sig paa, om Klæder ere juskede og deslige Ting?

12.) For lige lang Underviisnings-Tid tykkes os ogsaa her skulde være lige Læremoder-Løn, som Skildr. p. 73 forlanger. Ti Rigsdaler (p. 100.) mindre end sin Collega hvert Qvartal kan avle Had og Skeelhed, en Uart desværre vedklæbende nok hos os, og som burde paa beste Maade dæmpes. Man kan sielden [illegible] Had for Børnene; de deeltage med [illegible] erlagde, og det bliver endelig en

indgroet Vane, der ſielden aflegges i den vidre Verden.

Et Forſlag, vi vide ikke, om Skildr. ynder det? Ligemeget, det behager os. Kan Mad. F. faae Penſion, (p. 100.) ſaa kunde jo en gammel Lærer eller Læremoder ligeſaa faae det Nødvendige. Men Superiorum vota valent. Af raſke Underviſere giordes Diſciplene ogſaa raſke, dog til Maade. Nok eet: Mon ikke 2 Par Ægtefolk vare meſt eenige og nyttige til Pigerne.

13.) Vi ſkulle nu begive os til Lege-Timerne og Tilſynet; men have allerede ſvaret meget derpaa, og Hægemeſterens Svar maae erſtatte Reſten af Mangels-Poſterne, han kommer ikke ilde derfra. Lykkelige ere Lærerne, at de fritages fra at efterſee Skoe, hvortil faa ere oplagte. Reglementet har giort alt ſit til Lemmernes Øvelſe p. 29, Toen og Pudſen p. 31, friſk Luft paa Sove-Sahlene p. 33, uſkyldig Leeg og Motion p. 34. Kan dette af Skildr. pag. 39 kaldes almindelige Befalinger om Ordentlighed og Reenlighed? ney, de ere nokſom ſatte ud fra hinanden i Særdeleshed.

Børnene kan ikke rettelig p. 38 kaldes forkuede, da Reglem. p. 23. 25. 27. viſer, at de ſkal anſees ſom Lærernes Børn, og heller med Roes opmuntres end med Hug nedſlaaes, fritages fra Tyendes Slag og Skielden, og fra Meſteres og Meſterinders tyranniſke Medfart.

14.) Men alting ſkal laſtes, indtil en gammel Spiſe-Taxt, ſom enten henger af Ærbødighed for Stifteren, eller er glemt at omſkrive og efter nyere Beſtemmelſer forandret. Børnes

nes Rettigheder findes dog prentet ophængt i Gangene, som Skildr. p. 37 tilstaaer.

Det synes vel herligt, at Lærere og Læremødre skulle efter første Indretning spise af Børnenes Mad, men det bedste var, at Kongen i Anordn. p. 21 befalede, Spisemesteren skulde selv spise med dem. Hine fritoges derfra 1754 i April, men hvor længe han holdt det ud, vides ey; han undskyldte sig vel med Tilsynet i Kiøkkenet, men det var hans Kones Sag.

Spisemesterens Kone, Datter eller Søn maatte aldrig tages til Læremøder, Hægemester eller Informator; thi hvad gielder! de tie, i hvordan det gaaer til.

Den, der sparede de 700 Rdlr. det eene Aar (p. 24.), kom bort 1735 efter sex Aars Oeconomie, men Skildr. beretter p. 25, at der var Klage over Spisningen lige fra 1731, hvad hialp da Besparelsen? Ney, fuldt op for Spisemesteren, og fuldt op for Børnene.

Siden ligedan Besparelse endu skal kunne skee efter p. 68, giøres der vel Forsøg herpaa ved nærværende Spise-Contracts Ende; men maaskee da indfalde dyre Aaringer, og saa bliver det ved det Gamle. Godt Øl, og ingen Tid Vand af Posten, tiente de Unges Maver; med varmt Øl og Brød our Vinter-Morgen.

Den Spisemester, som havde giort Contract i Julio 1741, (Skildr. p. 30.) ansøgte Forandring i Spise-Taxten formedelst Qvægsygen 1745, næste Aar kom det til Licitation, i Martio giorde Kongen en Interims Spise-Taxt for ham, i October fik han Tillæg, 1747 i May giorde han nye Contract, 1752 i April giorde Direc-

tio-

tionen ſelv Forandring i Interims-Taxten for Fødevahrenes Dyrheds Skyld, hvorudi blant andet ſtaaer, at hvert Barn ſkulde have ſaa meget Øl og Brød, det kunde og vilde bruge, uden at agte paa Vægt. Saadant kan vel og herefter komme i Brug.

15.) Gud forhindre de p. 15. 68. paaberaabte Udyr nogenſinde at indſnige ſig paa Wayſenhuuſet! Det er en himmelraabende Synd at give Børnene ſlet Føde, da de ikke maa vrage, naar de Foreſatte altid forud ſmage og tie, efter Reglem. p. 31. Skildreren p. 87 anſeer dette Forbud at være underligt. Men Spiſemeſterens Fiender kunde jo ſette det i dem; de faae vel og ſommeſteds kuns maadelig Mad i Lære-Aarene. Hvad er det, at han foregiver, Sulten kunde giøre dem vrantne, følgelig bevæge dem til ikke at ſpiſe al Slags Mad? Man veed dog Ordſproget: Sulten Mave vrager ikke.

Hr. Lorchs Regning for 25 Børns Spisning, (Skildr. p. 32.) beregnet til neppe 4 ß. daglig for hver, forekommer os for knap; der ſkulde Skildreren ſpiiſt med Børnene! Tugthuus-Lemmer ſtraffes med ſaa lidet, og Soldaten fortiener ſig ſelv mere. Anden Underſtøttelſe eller Gield maa ſamme gode Stiftelſe i Sandhed have havt.

Forunderligſt, at derved nævnes ingen Informator. Vand paa Skildrerens Mølle! Ney — holdt — Lorch maa ſelv have underviiſt dem, og det er al Ære værd; men han havde ſit Sognekald at leve af, derimod har Wayſenhuus-Præſten ey anden Levebrød, derhos er

her

her og femfold saa mange Børn, der faae Alt langt rundeligere, Gud være lovet! Han bevare og fremme Stiftelsen til Dagenes Ende!

Formaning.

Børn! giver høylig Agt paa Guds Ord, og retter eder derefter. Forvildes ikke ved, at Somme forringe det. Tilbeder og takker Gud for alle Ting. Ved eders Spadseregang agter paa Tingenes Skionhed. Lyder og elsker hver og een af eders Foresatte. Arbeider flittig og bruger eders Lemmer vel. Spiser til Mættelse med Noysomhed. Rører eder til Madens Fordøyelse, alt uden Vildskab. Toer, kiemmer eder, holder Krop og Klæder reene. Værer blufærdige, og hører ey efter Ondskab.

Tiener siden trolig og stadig. Setter eders Haab til alle Faderløses Fader. Møder eder nogen Viderværdighed, da henholder eder til Hr. Inspecteuren og den Høye Direction, som vist tager sig af eder. Værer ikke Øyentienere, Sammensyere. Hører ikke, stieler ikke, lyver ikke, bander ikke, bortløber ikke. Man skal bestille noget for Føden allevegne. Lader Wayfenhuuset ikke blive lastet for eders Skyld. Beviser ude, at I have lært Troe og Dyd derinde.

Bliver saa stille, ædrue og retfærdige Borgere i Staten, ferme Huusmødre. Tager eder fattige Børns Tarv an. Befaler Gud alt eders Anliggende ved flittig Bøn. Kommer altid Jesu dyre forhvervede salige Ewighed ihu. Velsigne eder Herren!

Ad-

Advarsel.

Skildreren være ey for skarp mod andres Børn, hans egne Børn kan med Tiden komme i Wayſenhuuſet, efterdi Kongens aabne Brev gielder endnu, §. 9. "Ingen kan vide, hvo ſig fader- og moderløſe Børn maatte efterlade, ſom til ſaadan Hielp kunde være trængende."

Vi tænke at have afholdet os fra Grovheder mod Dem og hver, med ſligt vindes heller Intet. Befliit Dem ligeledes derpaa, og vanær ikke ſaa Kongens Mænd. Lever De og ſkildrer mere, da behold Pieren noget hos Dem ſelv, ſtryg ſaa de mørkeſte Skygger over med lyſere Farver, ſaa gavne De, og ikke ærgre.

Agt Guds Ord over alle Ting, ſaa giver han Lykke til Sagens Bedring, og de kan da først med got Haab ſige: Æternitati pingo.

Maanedſkriftet

Kiøbenhavns Skilderie.

No. 4 — 9.

Tredie Aargang.

Februarii — Julii 1789.

Hofmaler og Forgylder Chriſtian Peter Getreuer, alle Finantzerers og Stats-Styreres Læremeſter.

Folk af Stand og Opdragelſe vil maaſkee tænke, naar de læſe denne Overſkrift: hvilken flet Smag røber ikke her Forfatteren. Han ſætter det grove og ubehøvlede langt over det fine, glatte og ſkiønne. Han kiender ikke engang en Forfatters Pligt, ſtedſe at ſtræbe at moere og behage Læſerne med et yndigt, ſødt, følſomt, blødt og ſmukt billedrigt Sprog. Hans Overſkrift er derimod tølperagtig, da han tør ophøie en grov Forgylder af ringe Borgerſtand over Adelen, over alt det, Folk af Smag tilbeder.

Da Forfatteren saa grovelig forseer sig imod Tidernes Smag, kan og bør han ikke læses af vel Opdragne, der stedse følge den fine Smags Love i at fastsætte det Ædle og Anstændige.

Intet kan Skilderiets Forfatter sige til sit Forsvar. Han veed ret vel at de fleste som raabe paa Smag, og som kalde sig vel Opdragne, sielden lade sig overbevise, fordi dem fattes Evne til at være, i saa lang Tid som hertil fordres, stadige og agtsomme. Vandte til at flagre Livet igiennem, kiedes deres Siel ved alt som binder dem længe til et og det samme.

Skilderiet venter langt fra ikke Bifald hos Folk af Smag, hos dem, nemlig, der hverken kiender sig selv eller Verden, hos dem der ikke ved grundig Underviisning ere blevne selvtænkende frie Væsener; og endnu mindre venter han at behage dem der ere Rangforordnings Store, og som oftest ere ved Kling Klang komne Tronerne saa nær, at de enten suse eller stikke Monarkerne, endtil de forjages med stærk Røg af fede Gaver.

Skilderiet vil hellere lade være at forsvare denne her lovede grove Sammenligning,

ing, og for at ligne Store være egensindig
ok til at giøre den. Forfatteren udbeder
ig Læsernes Tilladelse med et Par Ord at yt-
re sine Tanker om Tidernes Smag, da man
il at han ikke maae afvige fra dennes Bud.

Tidernes Smag, er vel ikke andet, end en-
ver Menneske Alders herskende Dom over det
nstændige ædle, høie og skiønne, og hvis Bie-
ald de da levende stræbe efter at naae. Denne
lfgud, hvis Usselhed alle Alderes sande Lærde
g især Baco blottede, fortiener ikke den Kloges
Beundring, endnu mindre at han blindt hen
kal adlyde dens elendige Befalinger; thi disse
re jo stedse utydelige, ustadige, Egensindig-
eds og Vegelsindigheds Værk. Lad den
nd tilbedes af alle Stænder, ja lad den end-
g belønne sine troe Tilbedere med Mængdens
Inderdanighed, og med verdslig Ære og Rig-
om, saa kan den Skarpseende, naar han vil
remme Menneskelighedens sande og varige
Bel, ikke andet end belee disse til Afgudens
Offer Feste bekrandsede Tilbedere, ja enhver
Menneskevens Pligt er det, at advare alle, ikke
it lade sig blende af denne afgudiske Pomp.

Oploser man Ordenes sande Betydning,
Tidernes Smag, vil man strax see, at de Be-

greber de ſkiule, ikke kan eller bør have no-
gen Magt over en retſkaffen Mand. Hvis
Ordet Smag ſtedſe var bygget paa ſand Kund-
ſkab om Menneſket, paa rigtig Bekiendtſkab
med Verden, da indeholdt det ikke andet
end uryggelige Grundſætninger, hvoreſter
det ſande og derfore uforanderlige ædle, dy-
dige og fuldkomne blev beſtemt, da burde en-
hver ære og adlyde Smagen. Men er ikke
Mængdens Smag gandſke imodſadt denne?
Tidernes Smag haver jo intet andet Maal
hvortil den tragter, og ingen anden Lykſalig-
hed at ſkienke ſine Tilbedere, end orkesløs
Vellevnet, tilſyneladende Fuldkommenheder,
ſtedſe kildrende og behagelige Følelſer, dy-
dig klingende Taler, indbildt Ære, og en
underlig Ret over Medmenneſker. Kan
der af diſſe Grundſætninger, Vaner flyde
rigtige Domme over det ſande anſtændige, fine,
foragtelige, ſom enhver uden Undtagelſe bør
biefalde? Vi tvivle.

Tidernes Smags Hiſtorie beviſe vores
Tvivls Rigtighed. Neppe vare Græker-
i tvende Menneſke-Aldere i Beſiddelſe af
deres gode og ſande Smag; de foretrak Per-
ſernes orkesløſe og kielne Liv, for deres fordum
haard-

haardføre og arbeidſomme, ja for deres rene Sæder. Romerne traadte ſnart i de fordærvede Grækers Fodſpor. Ægypterne overgik dem alle i Vellyſter, og midt i denne Blødhed tabte ingen af diſſe Folkeſlag, Lyſt til Krig og Ligegyldighed imod Blods Udgydelſe. Den Gang var det imod Tidernes Smag, at tale ofte om en afdød Ven. Folk af Opdragelſe kunde ikke taale, at denne Smerte blev fornyet. Man regnede det Diocletian til onde, at han i tankeløſe Luner ſlog Fluer ihiel; derimod at flere hundrede Slaver i Skueſpillene maanedlig bleve ſønderrevne af vilde Dyr, og at frie Fegtere badede ſig i deres eget Blod, det var offentlig Lyſt. Ja de rene uſkyldige veſtalſke Jomfruer ſkulde, i Følge deres høie Værdighed, have de bedſte Pladſer ved Legene, hvor intet af det Gruſomme jo kunde nøie blive ſeet af dem. Gotherne forøgede Romernes Ligegyldighed imod Blod, indførte Haardhed, formindſkede de finere Udſvævelſer, rodfæſtede derimod fornedrende Tanker om Menneſkets Værd, og Plyndren og gruſom Adfærd imod Fiender blev den høieſte Grad af Fuldkommenhed. Videnſkaberne, ſagde nu Tidernes Smag,

er et Mærke paa en feig, vellyſtig, og uſſe
Mand. Den Gang Pſalmer, Meſſeløſen
lange Prædikener dyſſede Menneſkeligheden
Søvn i Kirkens Skiød, da fordrede Tidernes
Smag viſſe foreſkrevne Ord at udtrykke ſit
Mening med, Oplysning blev ene ſpend
over vedtagne Rettroenheds Løſte. Ingen
Forfatter ſkrev læſeværdigt, uden naar han
krydede ſine Skrifter med Helgeners daarlige
Dyder og uſle Jertegn; og alt, endog de
meeſt almindelige, ſkulde indklædes i Allego
rier, og i Biblens upaſſende Sprog. I
giennem fire Menneſke-Aldre udraabte Ti
dernes Smag dem for ugudelige, grove og
ubehøvlede, ſom ikke vilde være med at ind
tage det forjettede Land, og ſom torde yttre
Tvivl imod Verdens haſtig foreſtaaende En
de, og at man derfore burde ſkynde ſig med
at chriſtne hele Jorderige.

Paa diſſe Tider fulgte en ikke mindre
agtværdig Smag. Rom, vilde alle vel Op
dragne ſkulde æres ſom Helligdedens Sæde;
det var Dievels Indſkydelſe at belee Kirkens
Afgudiſke og Abekatagtige Pomp. Ja in
gen Misgierning var at ſætte ved Siden af
den Formaſtelſe, at tvivle paa Pavens Ret til

at

at uddele Syndsforladelſe og Befrielſe fra Straf paa hin Side Graven.

Alt ſom Smagen nærmede ſig vore Tider, tog Høiagtelſen til for den philoſophiſke Stemme, og man talte om Tingenes Grundvæſener ſom om landkiendte Handlinger, ja Sielenes Lineamenter, Grundſtof blev hverdags Tale. Dog maatte man indrømme viſſe, allene Daarer den Gave at kige ind i Naturens og Skaberens Hemmeligheder, hvis man lod ſig blende af deres Myſtiſke Sprog og Mine.

Hvilken er da den Smag, der over os øver ſit Herredømme? Den er ligeſaa uſtadig og forſtemt, ſom vore Følelſer. Den Mand maae jo ſkiule ſig, ſom beleer eller rettere ynkes over den overhaandtagende Følſomhed. Og aldrig bar Jorden en mere forttænkende Mand, end den der vover at ſige: Endeel af vore Tiders gode Hierter have allene ſyge Nerver, og Følgerne af Udſvævelſer til Grund. Ingen kan mere fortiene Navn af Guds Beſpotter, end den, ſom foragter hans Hellige, der fange deres godtroende Medbrødre med en ferniſeret Hellighed, der foragter Fornuftens Raad og Advarſler. Og endelig bliver jo enhver et Formaal for den ſtore Verdens

Spee og Haan, ſom tør ſige, at der er intet ædelt i Flanevurnes Dragt og Vandel, at man kan tale dydigt uden at være det, at man kan tale og tee ſig ydmyg, og dog være ſtinkende ſtolt, at Beſkedenhed i Ord, Tienſtagtighed i Løfter, ikke udelukker af det ſamme Hierte Herſkeſyge; at blyeſærdige Miner og Tale let beſtaaer med løsagtige Ønſker og Idrætter; at tilſyneladende vennehuld, om og oprigtig Omgang meget ofte kan ſkiule hevngierrige og nidſke Anlæg; kort, Tidernes Smag udmerker ſig med den herſkende Tænkemaade. At ſynes dydig og fuldkommen, ſkal anſees for det ſamme ſom at være det.

Efter diſſe yttrede Tanker om Tidernes Smag, kan dog ingen med Grund fortryde paa, at Skilderiets Forfatter giør hans Læſere mistænkelige imod den. Det fortiener vel endog Navn af et forſigtigt og klogt Raad, hvis han raader dem til, at afklæde ethvert Menneſke den Maſqueradedragt, hvori han vandrer paa Verdens Skueplads. Saaledes hos os ſelv, naar vi tale med ſtore Mænd, regnede efter den Piedeſtal, Verden ſætter dem paa, at afklæde dem, legge deres høie Fødſel paa en Stoel, den af Ynde-

ſten

ſten laante Glands paa den anden, Rangforordnings Værdighed paa den tredie, og Kryberes Roes, hvori de daglig ſvæve, paa den fierde, og da lade den afklædte ſtore Mand ſom han er, blottet fra alle laante Dunkrafte og Hielpere, vandre imellem gode ſundtænkende Borgere, og her forſvare de Handlinger, der før hovmodede ſig langt over Fornuftens Bieſald. Forgyldernes Vandel og Handlemaade taaler denne Afklædning, og Skilderiet er ikke andet end Getreuers Kammertiener. Mere Ydmyghed kan dog ikke Verdens Store forlange, end at vi begge godvilligen klæder dem af, og paa denne Maade nærme vi os Opſkriftens Opfyldelſe.

Kan man endnu paaſtaae, at Forfatteren ſkulde have fulgt Tidernes Smag uden at prøve den? Var det da klogt at tilbede en Afgud, blot fordi Offerpræſterne behængte den med Krandſe, og en forblindet Mængde med deres Raab bieſaldt den Ære, man viſte Afguden? Og endelig er det Klogſkab, at tiltroe uindſkrænket alle Verdens Store Viisdom, fordi de have lært Viisdommens Sprog udenad? Var denne Daarlighed ikke

ligesaa stor, som at man paa Banco-Sedler vilde tage Ordene, naar forlanges, i sin eneste rigtige Forstand? Skilderiet vil da prøve paa at være ulydig imod Tidernes Smag, der saa blindt tilbedes af Verdens Store, og prøve paa, ved Hielp af Forgylderens Tale- og Handlemaade, at afklæde dem, at man kan see dem saadan som de ere.

Alle forfinede Folkeslags grundige og upartiske Forfattere komme deri overeens, at hvorsomhelst man taler med dem, der under vilkaarlig Vældes Skygge ere i Udraab for at bestyre Stater, (omendskiøndt disse til Lykke for Menneskeligheden oftest styre sig selv) da maatte man, hvis man ikke kiendte Tidernes Smag, forundre sig over, hvor høit lydende for Menneskenes Vel, og hvor Gavnrig de fleste af disse kaldte store Mænds Løfter ere, ja man skulde troe at de pønsede ikke paa andet Nat og Dag, end at forjage al Vee fra de Kredse, hvori de virke. Disse Store svede og stønne som Atlanter, der bære hele Riger, men er deres Gang skiev, maa og Rigerne af dem føres skievt. Saavidt kan de blende; men aldrig saasnart sammenlignes deres Foranstaltninger med deres Viis-

doms

doms Tale, da sporer man tydelig, at ikke sande Begreber udgiorde de Bevæggrunde, hvorefter de handlede. Naar man haver denne Erfarenhed kunde hverken vores Forgyldet, eller nogen klog Mand, søge Fynd eller Mandighed i deres Tale, og endnu mindre fæste Tillid til deres Tilsagn. Da Paastaaenhed opfylder Forsætningerne, kan man jo ikke vente at finde sund Overlæg i Slutningen. Vi vil endnu nærmere betragte disse kostbare Løgtemænd, der føre hele Folkeflag efter sig af et Udføre i det andet, og reent forsvinder, naar Redning er umuelig. Mange Store, der allerede her skinner som Stiekner, sige os dristig, om man overantvortede dem en Plan til Betleriets Afskaffelse, ikke ved lastefuld Godgiørenhed, men ved at indføre oplyst Vindskibelighed: Denne kan ikke forestilles, jeg maa handle efter Plan, jeg kan ikke vige af fra vedtagne Princips. Vi behøve ikke at spørge, thi det var grovt og ubehøvlet, hvad mener deres Ypperlighed med hine vigtige Ord? Vi kan jo blot agte paa denne Mands Foranstaltninger, heri finde vi jo ikke mindste Spor til Plan eller Grundsætninger.

For-

Fordum var det Tidernes Smag, at ingen jordiſk Lykſalighed og almindelig Velſtand kunde opnaaes, uden ved Titlers Uddelelſe, Compagniers Anleggelſe, Tobaksplantagers Begyndelſe, og Silkefabrikkers Oprettelſe. Nu hedder det, paa Landet kan ingen Fabrik trives. Man forvildrede Credit, udøſte Penge, og ſatte en ufødt Alders Sveed og Marv paa Spil. Kort efter ſiger Tidernes Smag, kuns paa Landet kan Fabrikker trives. Man vilde maaſkee faae Aarſag at lee over denne Feielighed imod Smagen, naar diſſe Fabrikkers Lyſttourer kom i Trykken. Fremdeles hedder det ofte, det er imod Tingenes Natur at ſtifte Nytte, naar man ikke blindt følger Tingenes Form. Saaledes fra Opdragelſen er Geiſtlighedens Indſtyndelſe uadſkillelig, denne hører til Opdragelſens Natur. Og Smagen danner Glutre, der ſtedſe bruge Catechismuſſer til Gante-Patte. Vel opdragne Borgere venter Staten forgieves at faae.

Smagen fordrer til Regnſkabs og Ordens Natur i Pengeſager mange Reviſorer og Expeditions, Aſſignations og andre Comptoirer i Mængde, ikke at glemme mange Por-

tofeuiller, lange Rækker af Underſkrifter, og uendelig Brev-Verling. Friderich den fierdes Smag, at bruge Skrivere iſteden for Comptoirer, og at ſtraffe haardt ſlet Regnſkab, er nu ekkel og latterlig.

Smagen haver indført den gode Skik, at den Almægtige er ſelv alle Regnſkabers Reviſor, og hvorledes vover Menneſket at ſee det efter, ſom min Samvittighed ſiger mig at den Alſeende haver revideret. Nu haver Smagen ſluttet Pagt imellem Gud og enhver Regnſkabsfører, naar man haver Guds Qvittering kan man jo lee af Menneſkenes. Smagen ſiger dernæſt, denne eller hin Ypperlighed er en Mand, der ikke forlader ſin Mening, endnu mindre ſin Ven, om det end koſter Staterne Billioner Taarer, ſaa veed dog denne Ypperlighed nok hvad han giør, thi ham er alt langt bedre bekiendt end andre, han behøver ikke prøvet Erfarenhed, han kan ſige: ſaadanne vil Tingene blive.

Hvis nu ſlig Mand er høflig i at love, ſaa at alle gaae glade fra ham, da haver han Smagen paa ſin Side, og mange Tuſende lukke Øinene til for Følgerne af hans planloſe Handlemaade.

Sma-

Smagens Embedsmænd ere feilfrie, og Smagen selv er doven og skyer alt alvorligt Arbeide. Heraf flyder, at man skal troe en Embedsmand paa sit Ord, uagtet han, naar han overbeviſes om Feiltagelſe, dog maa tilstaae sin Misregning og rette den. Smagen derimod hader denne Tilstaaelſe, og vil at enhver offentlig Embedsmand med vigtig Mine, i et tilforladeligt Sprog som om han havde apodictiſke Sandheder at bygge paa, skal sige: Sagen er vanskelig at begribe, den der ikke haver seet Foreſtillingerne desangaaende kan ikke dømme om den; det maa være Nationerne nok, at redelige Embedsmænd have calculeret den, den er rigtig, og naaralt kommer til alt, er den foranstaltet efter Overhovedets mundtlige Befaling, altsaa haver hverken Fornuft eller andre Nationers bedrøvelige Erfaring Ret til at indvende noget imod Sagens Rigtighed.

Ved at igiennemvandre Tidernes Hiſtorie, er det underligt at see, hvorledes Menneſkene samlede sammen i Stater, ret med Overlæg have overladt et lidet Antal Medborgere Magt til at forbyde dem at bruge deres Fornuft i de Ting, der ikke indbefatte

min-

mindre end hele Statens Vel, ligeſom om dette ikke var ſaa vigtigt for dem, ſom det de daglig regne til deres eget Vel. Under Troens Aag at tage Fornuften fangen, er efter Hierarchiets Forms Forandring blevet til, Fornuften fangen under Smagens Aag.

Hvor afſkyelige have ikke og de Følger været for Menneſkene, ſom de have udſtaaet, fordi de viſte den herſkende Smag blind Lydighed, uden at underſøge om dens Befalinger vare fornuftige, retſindige og følgeværdige. Af denne daarlige Følelighed reiſte ſig blind Lydighed imod Verden, og dennes Haandlangere der alle ſukke under hines Herredømme, og endelig opkommer hos diſſe Døvhed imod Fornuftens Røſt og Ligegyldighed imod Folkets Suk. Intet døver mere al Sands og beruſer, end ſtedſe at ſee man blindt adlydes. Langt fra at Smagen kan opelſke Hoveder, der ſkulde nedrive dens Templer, forjage dens Præſter, og viſe Tilbederne hen til Fornuftens Paulun. Nei Smagens Kieledegger, der ere Statsſtyrere, ſtræbe at vedligeholde Folkets Søvn og Forblindelſe. De paaſtaae, at

kun-

kunde giøre Mirakler: endog Folket venter Udfaldet af diſſe utrolige Løfter.

Man begynder da paa, med ſkrevne Love at befale den bortfloine Credit at komme tilbage, og boe der, hvor der hverken er Vindſkibelighed eller Tarvelighed. Man befaler, et uopdragent Folk med Rod at oprykke de falſke Meninger, det haver om Ære og Fortieneſter. Man befaler, at Nationer ſkal i et Aar lære og udføre det, der haver koſtet andre Nationer Aarhundredes Opdragelſe og Flid. Kort, man befaler Tarvelighed, Redelighed, Orden i offentlige Pengeſager, Vindſkibelighed og Velſtand, at indfinde ſig for at lykſaliggiøre Folket; men adlyde diſſe Dyder ſlige Mundsveir? Neppe, de ere ikke Slaver, ikke leiede Soldater, men Frihedens og Forfinelſens ſande Venner. Os Danſke er det tilladt at ſee de Mangler, der trykke os, naar vi ſammenligne os med andre Nationer, vi tør endog ſige hinanden vore Tanker om diſſe Manglers Kilde, og Maaden at forebygge deres Følger; men videre agter man ikke paa Folkets Roſt, der dog haver den ſtørſte Maſſa af Fornuft for ſig. Vi tænke os ved Ordet Folk den udvalgte Deel af Nationen, der uden

uden alle politiſke Forbindelſer, med ſamme Upartiſkhed overgrandſke deres Fædrenelands Skiebne, ſom andre Landes, og deraf udtrækker Følger, enten ſkadelige eller gavnlige for Menneſkeligheden; der ikke anſeer en Miniſter for andet, end Strengen, Loddet, eller Hiulet i det politiſke Uhr.

Saadanne Menneſkelighedens Venners Raad burde ikke foragtes. Faa af Statens Foranſtaltninger burde for dem ſkiules, og endnu mindre burde man ſætte større Fortroelighed til Krybere, der ikke kiende det Land, ſom de med deres Raad ſkal til at forbedre. For Germaniens Yngel ſynes Hemmeligheberne ene opfundne, de ſige det jo offentligen, for juſt at viſe Verden, at de Danſke ikke fortiene deres Lederes Fortroelighed.

Vel er det maaſkee for Danſke, at Skiebnens Bog er ſkiult, de ſlippe for at føle den Græmmelſe paa eengang, ſom nu gives dem portionsviis.

Ekkel synes vel den Smag, der fra Germaniens Heider trækker op over os. Saaledes vil man, at Danske skal ringeagte deres eget Sprog, ikke værdige dets Forbedring Agtsomhed. I de store Kredse haver man vel før hørt, kuns Hundene logre naar man taler Dansk til dem. Danske nedes vel til at træde i Tydskeres Fodspoer, for paa deres Maade at gisre Lykke. Det er, at aflegge den Blyfærdighed, hvormed de hidtil have talt om deres egne Fortieneſter. Nei, lærte os den Coloſſalske Profeſſormaſſe af alle muelige Videnſkaber, fødte og ufødte, Mistrøe til egne Kræfter er juſt Beviis paa Uformuenhed. Jeg sagde: jeg kunde styre Island, Creditkaſſe, Lovkyndighed. Jeg skrev det offentlig, og ingen bød mig at gienkalde det, endog Miniſterne maatte med deres Taushed beundre, at jeg, og ikke de, havde havt den største Deel i de seenere Foranſtaltninger, og see nu om man ikke troede om mig, at beſidde Fortieneſter, ſiden jeg paaſtod det selv.

Naar saadan Smag bliver herſkende, vil Friderik den Førſtes rødſelfulde Dage

snart

ſnart omkringſpende vores kiere Fædreneland. Og man vil da nu, ſom dengang, ſtaae forgabede over, at de der ſaa lidet kiende Landets Tarv og Mangler, juſt vælges til at ſynge Vuggeviſer for Guderne, ja værdiges at drikke Nektar med dem, og herved faae Ret til at træde Nationen under Fødder; dog Sommerfugle træde ikke haardt, men ſom Orme gnave og fordærve meget.

Vel for os at hin tydſke Uforſkammenhed endnu ikke er indlemmet med i den herſkende Smag; men hvo tør paaſtaae at den jo ſnart kan blive det. Smagen trækker ſom Tordenveir op imod Vinden, denne er Folkets Røſt; haver man ikke længe i Forgemakkerne ſeet de enkelte Skyer, der i et Veir ſammenpakkede, omſider vil ſlaae ned over vore Hoveder? Igiennem det forfaldne Univerſitets Sprække trækker denne Lynild læt, Landets lætte Penge og Modloshed kan ikke imodſtaae den, og Hofmændenes bange Natur falder neppe paa, at udhænge Afledere.

Maatte blot det, Forgylderen i dette Nummer ſkal lære os, blive anſeet for en elek-

triſeret Staaltraad, hænge ud af et Vindue i Bredgaden eller hvor man vil, da er Skilderiets Forfatter mere end glad over denne Dom. Han vilde endog være ſtolt, om høitravende og tydſkſkrivende Pygmæer vilde reiſe ſig op imod ham, iføre ſig Holger Danſkes Skiold og Spyd, og true med Hevn og Død. Forfatteren veed ingen anden Raad imod dette Uveier, og haaber at hans Læſere bifalder det, hvis ikke, give de ham et bedre, end at ſkyde Holger Danſkes Fad og Skee hen til dem, fyldte med convoluterede og forſeglede Aeter, der indeholdt virkelige brændte Mandler og Pebernødder; med diſſe vilde de viſt moere ſig, og ſkulde Støien blive for vældig, overtalede man vel Waiſenhuſets, af egen Roes kiempeſtærke, Hægemeſter, at være nærværende, ſiden han forſikrer om ſig ſelv, ſom en afgiort Sandhed, at ikke hans Lige ſkal findes i Verden, til at omgaaes Børn og vinde deres Fortroelighed.

Det er ſandt, Skilderiet lovede i ſidſte Nummer at vilde herefter moere ſine Læſere med muntert Spøg. Vi have da ſaaledes ſpøget lidt med Smagen, og vil nu efter

Løvte

Lovte med al Ærbødighed nærme os Finantſererne og Stats Styrernes Læremeſter, Hofmaler og Forgylder Chriſtian Peter Getreuer.

Men heri er jo ingen Mening, ingen Lighed. En Finantſerer er jo hverken Hofmaler eller Forgylder? maaſkee i en Allegoriſk Forſtand. Skal han ikke kunde male Paalæg ſaaledes, at de faae deels et behageligt Udſeende, deels anſees for nødvendige? ſkal han ikke kunde forgylde ſaaledes, at Papir, Kobber, ſkal af alle anſees for Guld? Det er nu engang Finantſernes Skiebne, at de ſkal kunde forandre Tingenes Natur, for juſt i Uorden og Forvildring at finde Overflødigheds Kilder. Naar Finantſeren haver øſt Vandet, bryder han ſig kuns lidt om det døde Bundfald. Denne ſvage Lighed berettiger endnu ikke Getreuer til at optræde ſom Læremeſter. Man høre da videre:

Hof-Forgylder Getreuer begyndte 1730 med 3 mk. 8 ß. i ſin Skat, og efterlod ſig 1783 100,000 Rdlr. Fædrenelandet begyndte ſamme Aar med trende Millio-

ner rede Penge i Skatkammeret, og Udlaan af ſtore Summer, havde ingen Sedler, men Vexelcours, hvorved hverken Hamborger eller Nordmænd kunde vinde; den hoppede ikke midt i Landets ſtore Nød. Kronen eiede henved 80,000 Tønder Hartkorn Bøndergods.

1783 ſiger offentlige Papirer, efterlode Beſtyrerne ſig vel nogle og tyve Millioners Gield. En vældig Mængde Obligationer, Ebbe og Flod af Sedler, en marvædende Vexelcours, der ſom alt Onde, overladt til ſig ſelv, ſtedſe voxer; og neppe vare 20,000 Tønder Hartkorn i Behold. Paalæggene fordoblede.

Havde nu Underſaatterne ikke fundet ſig vel ved, at have havt Getreuer til Finantsminiſterer? Og er nu ikke Nysgierrigheden tilladelig, nøiere at kiende Forgylderens Finantsſyſtem?

Vi vil med nogle ſpøgefulde forudſkikkede Anmærkninger troſte Finantſererne med den Sandhed, hvis de for ſkrevne Sager faae Tid til

at

at læse trykte, at endog Grækernes og Romernes Finantſerere kunde have lært meget af Forgylderen. Med dette Arbeide fortiene vi neppe Utak, ſiden vi heri retter os efter den herſkende Smags Villie, der troſter jo ofte med: er det galt hos os, ſaa er det langt galere hos andre.

Ti Finantsraader havde Grækerne i deres beſte Dage, ſom i Overværelſe af Raadet ſkulde tage de Penge ud af den offentlige Skat, der til offentlige Foranſtaltninger ſkulde bruges. Paa Flaade ſparede Grækerne intet, thi dennes blomſtrende Velſtand var deres ſikkerſte Værn. Alle Formaliteterne, Laaſene uagtede, hvormed den offentlige Skat var bevogtet, ſaa fortæller dog Iſocrates og Demoſtenes, at Tamiai ofte opbrændte Tamia *): At Bogholderen opbrændte Be-

*) Hvo tør bruge græſke Bogſtaver for de ſtore Berlingianſke Grækere? Det er farligt at fortørne Monopoliſter, Dramatiſter, Torbiſter og alle Iſtre. Da de ofte have Rigsdalerſedler i Lommen, vil denne nok holde dem i Ave, ſiden han følger med dem hvor de gaae og ſtaae. Skulde nogen vilde

ſætte

holdningen, hvorfore der ſkulde afleggeſ Regnſkab. Dette giorde Forgylderen ikke med ſin Kaſſe, den var ham alt for elſkværdig.

Grækernes Skatte-Bevogteres Maade at aflegge Regnſkab paa, er med Hæld blevet svet af dem, der ikke kiendte Grækerne. Onde Samvittigheder ligne hinanden fuldkommen, under hvilke Himmelegne de findes, enten de ere kolde og varme Siele, enten de fryſe og ere hede, ligeſom de leve i det varme Øſten eller kolde Norden.

Da Grækerne paa ſaadan nem Maade aflagde Regnſkab, er jo ved denne Sag intet at giøre, vi kunde henviſe dem til Lands Lov og Ret.

Neppe

ſætte diſſe græſke Ord med græſke Bogſtaver, da raade vi dem ikke til at gaae op paa Univerſitets Bibliotheket, thi det er ſtærk i Defekter; end ikke det ſaa herlige og ſaa koſtbare Sæt af ſiøbte græſke Bogſtaver, haver alle ſine Bogſtaver. Lær der af forrige Tamiai at forſtyrre et Bibliothek i Bund og Grund.

Neppe ſkulde vel Forgylderen kunde lære de romerſke Finantſerer noget; her var jo Strenghed, Retfærdighed og Orden; ja paa Papiret og paa Kobbertavler, ſiger Forgylderen, ikke i Virkelighed, thi da havde Rom ſtaaet endnu. Jeg frygter, at Hiſtorien er enig med Forgylderen.

Roms første Finants-Collegium indrettede Publicola henved 600 Aar før Chriſti Fødſel. Han kiendte det hadefulde Arbeide at være Finantſerer, naar offentlig Regnſkab ikke blev aflagt. „Nødvendigheden, ſagde „denne ſtore Romer i en Tale til Folket, „fordrer tvende Slags Skatter, de ſtaaende „ſom en Staat behøver til ſin Vedligeholdelſe i Fred, dernæſt de overordentlige, „til at beſtride Krigsomkoſtningerne, og „at afvende andre foreſtaaende Ulykker. „Enhver Borger, umyndige og fattige „Enker undtagne, ſkal efter Evne bidrage „til Krigsſkatten. Selv, ſiger Publicola, vil jeg ikke have med denne Skats „Sættelſe at giøre, ei heller ſkal nogen af

lie give ſig af med den, for at

Mistanke om Perſons Anſeelſe.

„ Endnu mindre skal Skatten betroes nogen
„ enkelt Mand til Forvaring eller Beſty-
„ relſe. Den skal henlægges i Saturni
„ Tempel, Folket skal udnævne tvende unge
„ Mænd, der ere deres Fortroelighed vær-
„ dige; de skal styre diſſe Skatters Indtægt
„ og Udgift, være i dette Embede i tvende
„ Aar, og ved Fratrædelſen aflegge til de-
„ res Efterfølgere Regnſkab.“

Romerne beſluttede, at en evig brænd-
ende hellig Ild, og rene uſkyldige Veſtal-
ſke Jomfruer ſkulde bevogte Skatten. Men
Uorden ſlukkede Ilden, og beſtak Jom-
fruerne.

Et hundrede Aar efter Publicolæ Ti-
der, deelte Romerne, nu Herrer af hele
Italien, dette Land i fire Dele, og ſatte en
Finantsraad eller Qvæſtor over hvert Di-
ſtrikt. Romernes Finantſer bleve beſty-
rede af tvende Qvæſtores i Byen ved Skat-
kammeret ſelv. Qvæſtores fulgde med Ar-
meen, og hin beſtyrede Diſtrikterne.

Under dette talrige Finants-Collegiums Beſtyrelſe maatte jo alting gaae godt. Da Hiſtorien ikke taler om Portofeuller, vidtloftig Brevvexling og Erklæringer, ſamt om det vigtigſte Fyrbøderie, hvilket Veſtalerne foreſtode, fortiene diſſe Quæſtorers Antal ikke det hæderlige Navn, Finants-Collegium.

Sylla forøgede Finantsraadernes Tal til 20, og befoel, at de ſkulde hvert Aar ſkifte Beſtyrelſen.

Julius Cæſar, der langt fra ikke fortiener Roes for ſine Finantſer, ſkabte fyrgetyve Finantsraader paa engang.

At Romernes Skatkammer til Julius Cæſars Tid kunde være i god Stand, var ikke at undre over. Romernes Tøihuus og Banque var eet, med Vaaben i Hænderne ſkabte de Rigdomme. Chartagos's, Siciliens, Grækenlands og Ægyptens Skatte ſtrømmede ſom Bytte til Rom. Seierherrer fattes for det Øieblik ikke Penge.

Der-

Derimod da alt under Julius Cæsar begyndte at blive roeligt, da maatte Romerne begynde at tænke paa at sætte Tæring efter Næring. Deres Finantser fordrede Sparsomhed og Orden. Men og fra dette Øieblik af blev Enevældens Egensindighed Roms Finantsminister.

Halv hundrede Aar for Christi Fødsel overantvorde de feige, ja magelige og forkielede Romere, deres Blod og Frihed som Eiendom til Julius Cæsar, og det paa følgende Maade.

De gav ham Ret til selv at sætte Øvrigheds Personer, endog de som før vare valgte af Folket. Ham var det tilladt i to Aar uafbrudt at vedblive at være Consul. Han eene havde Armeen under sig. Han eene forvaltede de offentlige Penge. Intet uden efter hans Befaling maatte udbetales. Hans Brystbillede blev ført om i Processionen tilligemed Gudernes, det blev sadt i Templerne med Underskrift: den uovervindelige Gud. Saa ynkværdig er Mennesket! Romerne, disse Jordens Herrer, nu blevne til Slaver,

ærede

ærede deres Slavefoged ſom en uovervindelig Gud.

Cæſar, der kiendte den romerſke Adel, vidſte, at den villig lod ſig bruge til at lægge Lænker paa Folket; han udvalgte tvende Præfectus Urbis til Finantsminiſtere, tillod ikke at Folket valgte ſine Qvæſtores eller Finantsraader, og endelig i Enden af Aaret blev Skatkammeret reent frataget Qvæſtores, og overleveret de fornemme adelige Prætores. Diſſe ſatte deres Ære i at glemme Folkets Vel og Vee, og derimod at adlyde Cæſars Befalninger, at udbetale til Lyſtigheder, og at udføre alt ſom Cæſar faldt paa, til at forkiele og fordærve Folket.

Fra den Tid af, at Krybere og adelige Smigrere beſtyrede Finantſerne, begyndte Mangel ofte at indfinde ſig i Roms Skatkammer. Ægyptens uhyre Skatte, flere Kongers Rigdomme, ſtore Foræringer, forøgede Paalæg paa Underſaatterne, hele Europas Marv og Sveed, kort, intet var tilſtrækkeligt til 26 Aar efter, under Auguſtus, at redde Skatkammerets Nød, og nu

maatte

maatte Auguſtus ſøge Udveie i nedrige Ränker og Konſter, for at udſuge Folket.

Man meldte Auguſtus, at Skatkammeret ikke kunde udbetale de paa ſamme hvilende Fordringer, han maatte gribe til voldſomme Forſtrækninger, han paabød en Formueſkat, den 25deel Formue, og en vis Penge af hver Tagſteen paa Huſene. Her ere Følgerne af Uorden og planløs Rutten. Om end Afrikas's Guldfloder havde flydt igiennem Rom, vare de dog ledte igiennem Roms Skarnkiſter, og intet nyttet.

Smagen var herſkende hos de romerſke Finantsbeſtyrere, ikke at tænke paa Udgifternes Formindſkelſe, men vel deres Forøgelſe, og derfore aldrig at være bekymret for Midlerne, naar de kuns ſkaffede Penge. Diſſe lugte altid vel, var Mundhældet, hvor de end komme fra.

Auguſtus maatte da holde Ædderkopper, der kunde ſpinde det fine Finantsvæv, hvori Folket ſkulde fanges og af dem udſuges. Smigrerne udſpredte om ham, at han

betalte

betalte Legene af ſine egne Arvemidler, men han laante hemmelig af Skatkammeret; de Adelige, ſom han udmærkede, tauge nok med ham. Kort efter blev overalt udſpredet, Auguſtus haver betalt Laanet tilbage, og man beviſte det med de mange rede Penge, der vare i Rom i Omløb. Auguſtus lod til dette Øiemed, under Paaſkud at lade eftergiøre viſſe Statuer, de ſom vare af Guld og Sølv, omſmelte til Penge. Uorden og Ødſelhed herſkede i hele Pengeforvaltningen. Opfindelſes-Aanden maatte være betænkt paa Rænker til at ſkiule dette for Folket, at det alletider ſkulde være villig til at nedlade Yveret. Auguſtus uddeelte ſlittig Korn, Olie og Gaver til de ringere Borgere, havde Chatol-Griſe nok iblant Raadsherrerne, der udbaſunede den herlige Pengeforvaltning. Folket blev vugget i Søvn paa Randen af Afgrunden, og merkede ikke, hvorledes Finants-Uorden hemmeligen ſmeddede deres Slavelænker alt tungere og tungere.

Med al denne ſlette Behandling af de offentlige Penge, vovede dog ikke Auguſtus ganſke deſpotiſk at behandle Skatkammeret, han

han arbeidede dog ſtedſe paa, at Folket ſkulde troe, at det gik ordentlig til. Han befoel, at Skatkammerets Forvaltning aarlig ſkulde ſkiftes imellem 10 Prætores. Hvor ſkammeligt at formode, at 10 Adelige enten kunde være nedrige Handlangere i at mætte Auguſtus's Pengegraadighed, med Folkets Blod. Smagen derimod lærte alle, at de ſom Kaiſeren betroede Embeder, maatte upaatvivlelig beſidde Ærlighed og Dueligbed til at forvalte dem. Romerne havde da ikke andet end Aarſag at være roelige, de vare det, endog da Auguſtus ſatte ſin Cabinets-Secretair og Yndling til eneſte Finantsraad. Han oplæſte i Raadet Kaiſerens Befalninger, ſkrev hans Breve, frembragte hans mundlige Befalning, hans ſkabende Aande, og endnu følte Romerne ikke den deſpotiſke uhumſke Tilſtand, hvori de vare nedſynkede.

Tolv Aar efter Chriſti Fødſel døer Auguſtus. Druſus oplæſer i Raadet fem Bøger, egenhændig, ſom man ſagde, ſkrevne af Auguſtus, hvoraf den tredie indeholdt Optegnelſen paa Soldaterne, Skatterne, Statens Indkomſter og Udgifter, og hvilke af

diſſe

disse vare de løbende, og hvilke oplagte til Skatten. I dette Regnskab var neie iagttaget, ikke at blande Augustus's egne Midler med den offentlige Kasse.

Augustus havde stedse giort Forskiel imellem disse, naar det galdt om visse Udgifter, men i Finants-Mørket krydsede deres Indtægter sig.

Tredive Aar efter denne Tid ødte Nero utrolige Penge, han tømmede baade sin egen og Statens Kasse; og da de ordentlige Skatter lidet strakte til, satte han sin Finants-Kunst næsten i aabenbare Plynderie. Til hans Cabinets-Secretair Doryphorus skienkede han en uhyre Summa; da han saae denne optalt paa et Sted, rystede vel Finants-Ministeren med Hovedet, fordi han blot var Tilskuer. Nero troede, at det var af Embeds Iver, at der gik for mange Penge til, derfore siger Kaiseren: fordobbel Summen, hvorledes kan en saa ringe Gave være en Kaiser anstændig. At spare paa Undersaatternes Sveed var nu uanstændigt. Saa Tigrisk kan Uorden og Ødselhed i Finantserne giøre Regenterne og deres Haandlangere.

Kaiſer Claudius nærede imod al Formodning den mandige Tanke hos ſig, at vilde bringe Romernes Finantſer i Orden. Sandelig Maaden han gik frem paa, var følgeværdig, endog i vore Dage, thi den lignede ganſke vores Forgylders Finantſering, uagtet Getreuer og Claudius ventelig vare for hinanden ganſke ubekiendte. Claudius giorde Begyndelſen med at bringe det derhen, at Regnſkabet for de offentlige Penge, ſom dog Tiberius først havde beſørget offentlig opſlaget, blev atter aarlig ophængt til Eftersyn. Herved blev dog nogen Orden ſtadfæſtet i Finants-Forvaltningen, uagtet ingen kunde kige ind i Kaiſerens egen Kaſſe og ſee dens Forhold til Statens, eller om Kaiſeren og Yndlingerne betalte deres giorte Laan til Skatkammeret. Nok nogen Orden var bedre end ſlet ingen. Claudius indſaae at denne Begyndelſe var langt fra ikke tilſtrækkelig til at hæve de ſtore Vildereder, hvori hans Finantsforvaltning var indſpunden.

De Retſkafne troede at det var Tid at tale; mange fornemme Prætores, ſom havde foreſtaaet Skatkammeret, bleve anklagede for at

at have med frivillig Uorden, modtvillig Ukyndighed, og nedrig Egennytte ilde mishandlet Finantserne. Disse bleve med Haan forviste, men ikke just lige efter Lovens Bogstav afstraffede. Claudius besluttede, i Stilhed at rette de herskende Misbruge. Han saae nu selv efter, undersøgte alt, og vaagede over at Redelighed, i at sælge og forpagte Statens Godser og i at forvalte dens Indkomster, ikke blev traadt under Fødder. Nøiagtigen fordrede han aarlig Regnskab.

Da disse Foranstaltninger vare iverksatte, satte han trende Prætorer der aarlig skiftede, og vaagede over Gieldens Afbetaling, samt offentlig at lade opslaae den afbetalte Summa; disse fik al den Myndighed deres Post fordrede. Men siden med Hovedets Svækkelse bleve alle Lemmerne selvraadige, blot under Antoninerne levede Claudius's Finantsforvaltning op igien. Siden indtraf Uorden og Ødselhed, og med den hele Roms Undergang. Skatterne dreves saavidt, at Aandedrætterne maatte betales.

Man kan ſige med Vished, at ingen Fiende eller Landeplage ødelagde den Romerſke Staat, blot Uredelighed og Uorden i Finantſers Forvaltning, der giorde det lovligt at erſtatte Staatskaſſens Mangel, ikke ved Sparſommelighed, men ved at forøge Skatterne.

I de følgende Tider forvaltede Kaiſernes Yndlinger, være ſig Kokke Gildinger eller Biſlopperſker, Skatkammeret, og Rom blev opløſt i faa enkelte rige Familier; alle Underſaatterne bleve anſeete for døde, enhver nedrig Embedsmand indſatte ſig ſelv til Arving, og hele Riget bleve til Stervboer, hvis Skifter aldrig bleve ſluttede.

Vi vilde ikke vedrøre Kirkens Finants-Syſtem, ſom beregnede Synder til Indtægt, og dog ſtedſe tryglede og trængte, endog dengang, da den arvede hele Europa ſom trak i Korstog.

De fleſte Rigers Finantſer ſynes at have havt en Skiebne, modſat Forgylderens;

de

de begyndte med Millioner og ender med nepe ſand Credit for 3 Mk. 8 ß.

Den ſtore Friderich i Preuſſen og Forgylderen Getreuer havde næſten Finants-Syſtem tilfælles, og i Dannemark ſynes Getreuer blot at have havt lige Tænkemaade, i at Finantſere med anden og fierde Friderich.

Forgylderens ſaameget anpriſte Finants-Syſtem vil vi da lære nøiere at kiende.

De Grundſætninger Forgylderen i ſit Teſtamentes Forfærdigelſe haver fulgt, ere diſſe:

1. Rettens Middel ſkal intet have med Skiftet eller Boets Behandling at giøre.

En underlig Afſkye alle Rige have for Rettens Middel! kunde Staatsſtyrerne være ligegyldige herved, og er det dog ikke Retternes Beſtemmelſe, at alle med Glæde ſkulde der ſøge Trøſt og Huſvalelſe?

2. Med Panterne, hvori Teſtators Penge ſættes, ſkal ikke allene Oberformynderiet,

men endog Executores Teſtamenti have Indſeende, at de ſtedſe ere tilſtrækkelige.

Siden fierde Friderich havde Dannemark viſt vundet Millioner, hvis Staatsſtyrerne havde vel kiendt Panterne, hvori Kongerne ſatte Pengene. For 40 Aar ſiden laante man 1 Million til Veſtindien; diſſe ſtaae nu ved Siden af Fordringerne til Spanien. Denne Panteſikkerhed uagtet, og Smughandelen uberegnet, hvorved vore egne Sukkerkaagerier taber raae Sukker, ſaa laante man dog atter, og atter. Ugrundet derimod er Rygtet, at Fabrik Fond ſynes reent at være beſtemt til at ſpildes. Den fortſatte Alphabetiſke Beregning over Forſtrækningernes Skiebne i Fabrikernes Hænder, Garvergaardens Kiøb i Kiøge, Manſkieſterfabrikkens overmaade ſtore Oplag af Varer, Blaagaards-Fabrikkens redelige Begyndelſe, ypperlige Flor, Esroms Staalfabrikke, ikke at nævne utallige andre, beviſe, hvor hældig man haver udbredet Vindſkibelighed, hvor ſamvittighedsfuld man haver været i at laane. Kort, at Getreuers Forſigtighed i at efterſee

Pan-

Panterne, er for Fabrik Forſkuds Beſtyrerne ganſke unødvendig.

3. Aabner Getreuer en vigtig Guldmine for Dannemark, hvis Staatsſtyrerne aldrig havde forladt hans Fodſpor.

Getreuer vil, at hans Boes Maſſe 93300 Rdlr. ſkal beſtyres under fire Inddelinger, under Navn af en mild Stiftelſe. Denne Stiftelſes første Inddelinger ſkal beſtaae af 19300 Rdlr., og nu det lærerige: denne af Getreuer udviſte Medlidenhed ſætter han Fornuftens Grændſer.

Saaledes af den Capital 7800 Rdlr. ſkal Renterne gives til de høiſttrængende blant fattige, ſyge og ſengeliggende Folk, Mand eller Qvindekiøn, ſom have været af ſkikkelig og civil Stand, ſom ere gudfrygtige, men ved Kaars geraadede i Fattigdom, Sygdom og Elendighed.

Skulde Kapitalen beregnes, hvis Renter gives til Fattige i Dannemark, til fornemme Tryglere, Lediggiængere, Rang-

forordnings-Helte, da vilde den vist overſtige 20 Millioner. Diſſe uddeles, naar man vilde meddele en Liſte, til raſke, tienſtdygtige Mænd, ja Medlidenheds Gaver bruges til Næring for Overdaadighed og Stolthed, og til at forøge den øvrige Hob urimelige Paaſtande, hvormed mange tilpukke ſig Forsgelſe, Ære og Fortrin.

Smagen befaler alle at udbaſune det ſom Viisdom og Godhed, at en Familie oppebærer aarlig 20,000 Rigsdaler af Rigets Blokke og Fattigepenge, og maaſkee et Dosin kunde opregnes, der hver for ſig oppebære mere, end det hele Getreuerſke Legatums Renter beløbe ſig til.

Fierde Friderich meente, at Poſt-Intraderne vare tilſtrækkelige til at afholde Statens milde Gaver til dens gamle Embedsmænd. Derom kan nu ikke dømmes andet, end at de maae være mere end tilſtrækkelige, ſiden paa Poſtvæſenet udgroer Knubbe af betydelig Værd.

Poſt-

Poſt-Intradernes Beſtyrelſe for 59 Aar offentlig giort bekiendt, vilde være et herligt Syn for enhver ſand Patriot.

Af 7800 Rdlr. vilde Getreuer at 24 Perſoner, hver 24 ß. ugentlig, ſkulde aarlig have Hielp i deres Nød, og det ſaaledes, at de bleve lindrede og ikke fedet.

Getreuer lader denne Inddeling fremdeles beſtaae af 5000 Rdlrs. Capital, hvis Rente ſkulde uddeles til 37 Fattige, aarlig hver a 6 Rdlr. 3 mk., ugentlig otte Portioner beſtemtes heraf til Fattige i Malerlauget.

Reſten af de 19300 Rdlr. 6500 Rd. hvis Rente 260 Rdlr. beſtemmes til 48 af de allerelendigſte ſyge, gamle og ſengeliggende Lemmer i St. Hans Hoſpital, de ſkulde være gode og gudfrygtige Menneſker. De Affindige ſkulde, før de bleve det, have været ſkikkelige.

Man ſeer heraf, naar Fornuften ſtyrer Medlidenheden, hvor mange der kan hielpes med lidet, og hvor varig da denne Med-

Medlidenhed ikke er, naar den haver Orden til Grund.

Anden Inddeling bestemte Getreuer allene for sin Familie. Giorde den stor 10,000 Rdlr., hvis Rente 1040 Rdlr. 10 Personer af Getreuers og Kones Familie skulde have; disse skulde være trængende, af en anstændig Opførsel og føre et christelig Levnet. Af Ugivte maae ingen antages til Nydelse, som ere unge, friske og tienstdygtige, men allene de der ere aldrende, syge eller saa skrøbelige, at de ei kan fortiene deres Brød. Af de Trængende, som ere i Ægteskab, foretrækkes stedse de til Nydelse som have Børn. Over Forgylderens Familie holdes en Stamtavle, hvis Nytte ikke er, at nære indbildt Værd og hovne Tanker om arvede Fortieneſter, og at med disse skal følge Ret til store Gaver og viatige Embeder. Nei, Forgylderens Stamtavle skal blot bevise, hvor nær Slægtskabet strækker sig, og om de Beslægtede ere Gaverne værdige.

Over de formeente Trængende burde Staatsstyrerne holde lignende Stamtavler, hvori

hvori Dyd gav fortrinlig Plads, og ikke nu, da Tavlerne prange med utallige Leed, af hvilke de første bleve hæftede til Adelens Maſſa, enten af en hældig Søersover, af en Fyrſtes Biſlop-perſker, og ſaare ſielden af virkelige ſtore Handlinger. Hvorledes ſkulde diſſe Fuldkommenheder, ſom Ligheden i Anſigtet, kunde overføres fra Slægt til Slægt? Viſſe Familier vare ilde brudt med, ikke at vige af fra deres Forfædres Jid og Daad, der adlede dem.

Adelen kunde jo viſe en ſand Kierlighed for deres eget Blod, naar de ſkiød ſammen og underholdt deres egne Trængende; med Stammetavler holde de jo alle Fremmede ude fra ſig, dette vilde være langt ædlere, end ſom nu at krybe for dem, der rutte med Betlerens og Bondens Sveed.

Getreuers Adelſkab er ikke nær ſaa indſkrænket ſom den ſtore Verdens, han regner til ſin Familie, ikke allene hans og Kones Familie, men endog de, ſom med dem ere givte. Ingen Misalliance haver Sted i dette Adelſkab, uden naar Ægteſkabet er liderligt og vanmeligt.

Mon

Mon det er latterligt at paaſtaae, at Laſter kuns misallierer eller beſmitter ægte Adelſkab? ja tilviſſe, en dydig vel opdragen Pige af borgerlig Stand beſmitter langt værre en ægte adelig Seng, end en ægte gammel adelig, ſtolt og rænkefuld Fraken.

Til tredie Inddeling henlagde Getreuer Capital 34400 Rdlr., ſom efterat Stiftelſens faſte Udgivter fradroges, ſkal den overblevne Rente 900 Rdlr. inddeles til 36 Portioner, hver til 25 Rdlr. aarlig. Til diſſe Portioners Nydelſe er allene Getreuers Familie berettiget, ſaalænge nogen af dem er til. Dog er Familie-Ret ikke nok, der ſkal fornemmelig ſees paa, hvorledes den Trængende er geraadet i ſin usle Tilſtand. Haver den ſin Oprindelſe fra uordentlig Vandel og modtvillig Efterladenhed, da giver Slægtſkab ingen Ret. Derimod fattige Enkemænd, ſom have ſmaae uopdragne Børn, have Fortrin, og naar Forældrene bortdøe ſaa træde Børnene til Nydelſe, og oplægges for dem, at de kan have noget at begynde en Næringsvei med.

Skulde

Skulde Teſtators Slægt reent uddøe, gives denne Inddeelings Gaver til andre værdige Trængende.

Man behøve ikke her at anmærke, hvor lidet Vældens Ledere ſee paa de Trængendes Værdighed. Tidernes Smag byder, at ugivte Gamle ſkal foretrækkes haabefulde borgerlige opvorende Børn. Rige adelige Enker opſluge flere hundrede borgerlige Familiers Underholdning. Og endnu er man ikke blevet overbeviſt om den Sandhed, at planløs Medlidenhed er en evigvarende Landeplage; klog Medlidenhed forjager Nød for evig, ved at opmuntre og hielpe Vindſkibelighed i Veiret. Alle Statens Gaver bør ikke uddeles efter Slægtſkab med Uddeelerne, eller efter Rangforordning, men efter Værdighed, ſom Getreuer udtrykker ſig.

Denne hæderfulde Mand regnede ikke mange blaae og hvide, ſorte, røde, gule eller grønne Riddere, endnu mindre Ypperligheder, eller dem der vare baarne høit eller vel, til Værdighed. Derimod maatte i hans Stamtavle hine vige langt tilbage for uforſkyldt

Fat-

Fattigdom, for Vindſkibelighed, tarveligt og anſtændigt Levnet.

Evig lykkeligt var ethvert Land, hvis Staatsſtyrere ikke tilſideſatte denne Prøvesteen paa Værdighed, i al deres Rutten med Staternes Rigdomme.

Fierde Inddelning vilde Getreuer ſkulde beſtaae af 30,000 Rdlr., hvis Rente fordeeltes paa 18 Perſoner; dertil nævnes Teſtatorernes 18 Brødre- og Syſterbørn, ſom ſkulde nyde, 2de hver 80 Rdlr. aarlig, og 16 hver 64 Rdlr.

Diſſe 18 ſkulde regnes ſom Hovederne for Familierne, og fra dem af ſkulde Slegtsſkabs Retten beſtemmes; hvorfor diſſe og have hver ſit Folium i Stambogen.

Egtefællen nyder ſamme Rente ſom Manden, paa det Vilkaar, at hun beſørger Børnene opdragne, og dem ſatte til Haandværker og nyttige Handteringer, item, ſaa længe den Efterlevende er ugivt. Giver Enken ſig, da henfalder Renten til Børne-

ne,

ne, ſom heraf ſamle en liden Capital, naar de ſkal træde ind i nogen Næringsvei.

Man ſeer her lutter Enfoldighed. Getreuer levede dog under den Tidernes Smag, ſom lærte os, at adelige Tryglere, der have ſelv 4000, 2000, ja til 10,000 Rdlr. aarlig Indkomſter, og dog oppebære af Statens Blokkepenge 4000, 1100, til 400 Rdlr.

Hovedpligterne, Getreuer foreſkriver dem, ſom til deres Børn oppebære aarlige Portioner, ere, at give dem en chriſtelig Underviisning, en ſkikkelig Opdragelſe; at de Forældre, ſom boe i Kiøbſtæderne, iſær anføre deres Drengebørn til Profeſſioner, Handel eller andre nyttige Haandteringer, ligeſom ethvert Barns Lyſt var til.

Den ſom boeſætter ſig uden Riget, har tabt Ret til at nyde diſſe Gaver. Denne Patriotisme er høiſt Afſkyeværdig i Staatsſtyrernes Øine; de tillade ikke allene deres Fiender at fortære ude af Landet Landets Blokkepenge, de viſe endog, at Fremmede

der

der ere Landenes Forpagtere, fortiene mere deres Tillid end Landets egne, i hvis Aarer Landets Blod dog flyder.

Vi haabe ikke at forbittre de Herrer Staatsſtyrere, naar vi frimodigen ſige dem, at de ikke nær fortiene den Tillid, Høiagtelſe og Taknemmelighed, med deres mange Collegia, Comptoirs, Portefeuiller, Referater, Underſkrifter, Tontiner, Annuiteter, ſynkende Fond, Banqver, Calculer, Planer, Forordninger, Skattepaabud, Creditkaſſer, ſom Getreuer fortiener af hele Verden med ſine fem Hovedbeger. Give Gud, at alle Finantſers Beſtyrelſe var indført i ſlige Beger, og at de, lige ſaa ordentlige og fortreffelige holdte, laae opſlagne offentlig til Efterſyn for alle Underſaatterne, ſom de ligge for den Getreuerſke Stiftelſe, hos den ſande Patriot og virkelig ſkeldne Regnſkabsfører, Brygger Skibſted, Stiftelſens Bogholder.

Første Protocol indeholder, paa hvilke Tider Curatorerne ſamles, og hvad der foretages, Stiftelſen angaaende, alle Bila-

ge-

gerne anføres Extractviis, numereres, og saaledes at de strax kan findes.

Anden Bog er ligeledes af Magistraten authoriseret, og indeholder Qvitteringer for alle Inddelingerne, deres Indtægter og Udgivter. Universitetet skylder endnu Publikum en slig Bog til Eftersyn.

Tredie Bog indeholder:

a) Fortegnelsen paa Capitaler, samt paa Panterne hvori de staae.

b) Fortegnelse paa alle Stiftelsens Portion Nydende.

c) Forklaring paa Stiftelsens Tilvæxt og Afgang.

d) En aarlig fuldstændig Balance over Stiftelsens Indtægt og Udgivt.

Lykkelige vare Staterne, hvis de aarligen kunde see en saadan Bog ærligen og ikke paa Skrømt holdes. Enten brænde disse Bøger eller og de ikke sluttes. Ofte tager en Minister Bøgerne med sig, naar han flyer fra

den forvirrede Staats-Maſkine, og hans Eftermand nødes til at begynde for fra. Friderich den Fierdes Getreuerſke Hovedbøger haver man fundet adſpredte omkring i Miniſternes Stervboer, de ere heller aldrig blevne læſte til Grunde. Og intet var lettere at beviſe, end at man i ingen Deel kiendte det mindſte til Friderichs Staatsſtyrelſe. Den blev ſtrax af Tydſkerne forvirret, og ſiden haver Forbedringer, Planer, Calculer ganſke nedſynket den i Forglemmelſens Dyb.

Fierde Bog kaldes Regningsbog for de Perſoner og Familier, der efter fierde Inddeling nyde Portioner til at lægge op, naar de ſkal nedſætte ſig, for at have noget imellem Hænderne at begynde med. Hver Perſon haver ſit Folium og Conto, at man med eet Øiekaſt kan overſee hvad enhver haver ſtaaende i Oberformynderiet.

Femte Bog er en Stambog in Triplo, hvori enhver Fader eller Moder af Getreuers og Kones Familie haver deres Folium, og er indrettet ſom en Stamtavle, hvori Børnene ſtrax ved Fødſelen indſkrives i

en

en rød Cirkel, der hænger ved Familietræet, og er den ſort, betyder det at den i Cirklen indſkrevne er død.

Her betyder ikke den røde Cirkel hældig Plyndren, tilliſtet høieſte Yndeſt, ſnedigt Bedrag imod et heelt Folk, der ikke ſelv tør ſtraffe, men maa tilligemed Lovene tie. Her betyder den flittige, troværdige, anſtændige Borgerfolk, der ere af Getreuers Familie, og ſkal nyde godt af hans Godhed. Naar nogle af diſſe Familiers Børn giver ſig, faae de ſtrax Folium, og Beviſerne for Slægtſkabet følge Bogen.

Endelig Teſtatorernes Slægtninger, ſaavel ſom alle øvrige Legatarier, førſte Inddelning undtagen, have Ret til aarlig hos Curatorerne at ſøge Oplysning og Kundſkab om Stiftelſens Tilſtand.

Til hvilken Ende ſlige trykte Forklaringer aarlig ſkal trykkes.

(Proſit om Finantscollegierne give Nationerne ſlige ſandfærdige Forklaringer.)

De tvende trykte Forklaringer ere følgende:

Forklaring

over den Getreuerſke Stiftelſes Tilſtand i Følge Fundatſens 9. Art 16. §.

Fra 11te Junii 1786 til 11te Decbr. 1787.

1. Stiftelſens Tilſtand ſaaledes ſom den ved ſammes Begyndelſe den 11te Junii 1786 har været.

Den af Teſtatorerne til Stiftelſen beſtemte Capit. i Følge 2 Art. 1 §. var Rdlr. 93300

Og Overſkuddet, ſom i Følge benævnte Art. og § dertil ſkal henfalde, er i Følge Skifte-Acten — 1213:69 ß.

Stiftelſens ganſke Capital var altſaa ved ſammes Begyndelſe Rdlr. 94513:69 ß.

2. Stiftelſens Tilſtand til 11te Decbr. 1787.

Til overſtaaende Capital ſom Stiftelſen eiede til 11te Junii 1786 Rdlr. 94513:69 ß.

Er i Følge det aflagte Regnſkab til 11te Decbr. 1787 oplagt til Capitalen ſelv — 154:20 "

Altſaa er Stiftelſens Capitals virkelige Beløb til 11 Dec. 87 Rdlr. 94667:89 ß.

Stiftelſens Capital har altſaa tiltaget fra 11te Junii 86 til 11te Decbr. 87 Rdlr. 154:20 ß.

Naar nu herforuden tillægges hvad til Capitalen for nogle af Arvingerne in depoſito er oplagt der i Følge Regnſkabet beløber — 276:19 "

Og

Og endelig Stiftelsens eiende Capital til 11te Junii 86 der var : — 94513:69 .

Bliver Stiftelsens ganske Capital til 11te Decbr. 87 Rdlr. 94944:12ß.

3. Af denne Capital tilhører i Følge Regnskabet enhver Inddeling som følger:

1. Inddelings 1. Afdeling . Rdlr. 7800
— — 2. dito. . — 5007:63 ß.
— — 3. dito. . — 6500

Rdlr. 19307:63 ß.

Den 2den Afdelings Capital sees altsaa i Følge Fundatsen at være tiltagen Rd. 7:63 ß. og er i denne Inddeling ingen Portioner ledige.

2. Inddeling : — 10061:19 .

I denne Inddeling er en Portion ledig som i Følge Fundatsen ei kan besættes, og sees det af Fundatsen at denne Inddelings Capital har tiltaget Rdlr. 61:19 ß.

3. Inddelning . — 3524:31 .

Denne Inddeling sees i Følge Fundatsen at være forsøget med Rdlr. 1324:31 ß:

Som er 1. af Overskuddet, som Stiftelsen skulde tilfalde Rdlr. 1213:69 ß.
— 2. : hvad der in depoſito er tillagt Capt. Rd. 25:24.

— 3. — hvad til Capitalen
selv er oplagt Rd. 85:34.

Rdlr. 1321:31 ß.
Af denne Inddeling uddeles
32 1/10 Portion,
og de under visse Vilkaar end-
nu i Følge Fundatsen belo-
vede reserveres 2 1/2 Portion;

4. Inddeling — Rdlr. 30250:91 —
Denne Inddeling sees i
Følge Fundatsen at være
forøget med Rd. 250:91 ß.
som er in depoſito her under
oplagt, og er i denne Ind-
deling ingen Portioner
ledige.

Summa Rdlr. 94944:12 ß.

P. Hansen. M. Frydensberg. L. Bertelsen.
J. W. Bathje. L. P. Lange.

Forklaring
over den Getreuerſke Stiftelſes Tilſtand i Følge Fundatsens 9. Art. 16. §.
Fra 11te Decbr. 1787 til 11te Decbr 1788.

1. Stiftelsens Tilſtand til 11te Decbr. 1787 var
saaledes:

a. Hovedcapit. der til alle Stiftel-
sens Ind- og Afdelinger blev
modtagen — Rd. 94513. 69ß.

b. Hvad

b. Hvad til Capitalen er oplagt ſiden Stiftelſens Begyndelſe der er . Rd. 154. 20 ß.
c. Hvad in depoſito i ſamme Tid under Capit. er oplagt ſom er — 276. 19.

Til 11te Dec. 1787 var altſaa Stiftelſens Capital . Rd. 94944. 12 ß.

2. Stiftelſes Tilſtand til 11te Dec. 1788 bliver altſaa:

Indtægt.

a. Den beholdne Capital til 11te Dec 87, ſom oven er anført Rd. 94944. 12 ß.
b. Hvad ſom i Følge Regnſkabet til Capit. dette Aar er oplagt, ſom er . 145. 36 ß.
c. Hvad ſom ligeledes dette Aar in depoſito under Capit. er oplagt, ſom er . — 163. 43.

Summa Indtægt for Aaret 1788 Rd. 95252. 19 ß.

Udgivt.

I Følge Regnſkabets Udviisning er i Aar bleven udbetalt af det, ſom in depoſito ſaavel forrige ſom dette Aar under Capit. var oplagt Rd. 233. 13 ß.

Naar altſaa denne Udgivt fradrages Indtægten, er Stiftelſens Capital til 11te Decbr. 1788 . Rd. 95019. 78 ß.

3. Hvoraf i Følge Regnſkabets Udviisning tilhører:

1. Ind 1. Afdeling. Dens udlagde Capital . Rdlr. 7800
2. ditto. a. Dens udlagde Capital Rd. 5000

b. Hvad hertil ſiden er oplagt R. 13 2 ß.

— 5013. 2 ß.

3. dito. Dens udlagde Capital — 6500. 2ß.

— 19313. 2 ß.

I denne Inddeling og dens Afdelinger er ingen Portion ledig.

2. Ind. a. Dens udlagte Capital Rdlr. 10000

b. Hvad hertil ſiden er oplagt Rdlr. 104. 6 ß.

— 10104. 6ß

I denne Inddeling er ingen Portioner ledige, der kan beſættes.

3. Ind. a. Dens udlagte Capital, der i alt udgior R. 35213. 96ß.

b. Hvad hertil ſiden er oplagt — 182. 48ß

— 35396. 21ß

I denne Inddeling uddeles $23\frac{1}{10}$ Portioner og reſerveres i Følge Fundatſen $2\frac{1}{2}$ Port. Der er altſaa ingen Portioner ledige.

4. Ind. a. Dens udlagte Capital Rdlr 30000

b. Hvad under denne Capital in depoſito er oplagt — 206. 49 ß.

— 30206. 49ß

Og

Og er i denne Inddeling heller ikke nogen Portion ledig.

Summa Rdlr. 95019. 78 ß.

Hanſen. Frydensberg. Bertelſen. Bathje. Lange.

Iligemaade trykkes 90 Exemplarer af alt det, der udgiør denne Stiftelſes første Indretning, ſaaſom Teſtamentet ſelv og de dermed forbundne Kongelige Bevilgninger.

Stiftelſens Bud, Portefeuille Fyrbøder er i et og alt Fattigfogden ved Helliggeiſtes Kirke, ſom derfore nyder 6 Rdlr. aarlig; han haver Rang efter ſit Embede, maa altſaa vige andre mægtige Høikongelige Fyrbødere og Bud, der ere krogede og ſaare nedbøiede af at bære Rigernes Vee og Vel fra den ene A'lombre ſpillende Underſkrift til den anden.

Stiftelſens faſte Udgifter ere:

1) til Curatorerne aarlig 50 Rdlr., der til fem udgiør 250 Rd., hvilke herefter kuns ſkal være 4re i Tallet, naar den brave og for det offentlige nidkiere, og af denne Stiftelſe høiſtfortiente Hr. Frydensberg døer.

2) til Sognepræſten ved Hellig Geiſtes Kirke 25 Rdlr.

3) til Oberformynderiet aarlig 25 Rdlr.

4) til Hellig Geiſtes Sogns fattig Commiſſion 25 Rdlr.

5) til et Bud 6 Rdlr. aarlig, hertil er kommet ſiden Getreuers Død.

6) til en Reviſor 50 Rdlr. aarlig.

7) til Inſpecteuren ved St. Hans Hoſpital 20 Rdlr. aarlig.

8) til en Bogholder 300 Rigsdlr. aarlig. Denne Mand er Hovedhiulet i denne Stiftelſes Gang, han maa beſørge alle Portionerne uddeelte, imodtage Qvittering, ſkaffe Slegtſkabet beviiſt, holde nøiagtig Regning med det der ſkal oplægges fra Barnsbeen af til de vil ſætte ſig ned, og endelig ſtedſe have ſine 5 Hovedbøger i den Stand, at de kan ligge til Efterſyn for over hundrede Perſoner, der i Følge Teſtamentet have Ret til at efterſee dem.

Man

Man tænke ikke at disse nye byrdefulde Udgivter tages af Stiftelsens Fond, som maaskee Skik og Brug er ved andre Rigers Fattigvæsen, og Fabriks Bestyrelse. Som, naar en Fabrik, hvis Fond er kanskee 50000 Rd., skal først fortiene 3200 Rdlr. til Gage for en Opsynsmand og Mester; vinder nu Fabrikken intet, er jo i 15 Aar den Fabrik opædt.

Nei det Getreuerske Testamente henhvilede næsten i tvende Aar, og i den Tid oplagdes en saa stor Capital, som er mere end tilstrækkelig til, med sine Renter at bestride disse nye Udgivter.

Efter at have giennemlæst det foregaaende, kan Getreuers og Kones Minde ikke andet end være for enhver Dansk Mand evig agtværdigt og uforglemmeligt. De efterlade sig et følgeværdigt Mønster for rige Familier, hvorledes de kan holde deres Efterladte til at udbrede Vindskibelighed og Sædelighed, og ved fornuftig Medlidenhed at redde dem fra Nød, og sætte dem, saalænge Tiden rækker, i Stand til at opdrage deres Børn til gode Borgere.

Hvo

Hvo hædrer nu ikke Getreuer, som Fædrenelandets beſte og ſande Ven? Hans Navn ſkal af alle Slægter med Glæde igientages, naar Forbittrelſe og Haan ſkiule hine Stores Marmorvaaben og Liigkiſter, hvormed de ſagde Verden: See her, hvortil vi brugde flere Alderes Taarer og Sveed.

Vi tvivle ikke paa, at jo enhver Læſer ønſkede at kiende Getreuers Liv og Levnet. Om en Velgiører kan man ikke høre nok til hans Berømmelſe.

Chriſtian Friderich Getreuer, var født 1710 i Odenſe, hvor hans Fader var Maler. Kom til Kiøbenhavn 1730 med 3 Mk. 8 ß. i Lommen. Som Malerſvend var han ſaa flittig og ordentlig, at han ikke allene 1733 kunde betale ſit Meſterſtykke, men endog giftede ſig ſamme Aar med en fattig Pige, Marie Riis. Hun var ligeſaa vindſkibelig og tarvelig ſom han. Hverken Kaffe, Tallotterie, Rangſyge, Ære af Fiantepynt, havde endnu forgiftet Borgerſtanden i Kiøbenhavn. I det første Meſteraar havde Getreuer og Kone, der begge

fort-

fortsatte deres Handtering med utrolig Flittighed, oplagt 400 Rdlr. Getreuer og Kone, foruden at male, laquerede, lavede Fernisser, distillerede Spirituſſer, ikke allene til eget Arbeide, men havde endog heraf Leverance til det Kongelige Sølvkammer. Hvor Tydſkerne ene vare betroede at bruge Danſke Tillavninger, ellers lugtede man at Arbeidet var kommet fra Danſke Hænder. 1740 forgyldede og laquerede Getreuer og Kone Værelſerne paa Jægerspriis for Kronprinds Friderich, han talede ofte med ham og giorde ham til ſin Forgylder, hvilket blev ſtadfæſtet da han blev Konge. Getreuer ſkaffede gierne det lovede Arbeide færdigt til beſtemte Tid, (og ikke ſom nu, lovede alt og holdt intet), var meget troe i ſit Arbeide, blev derfore meget ſøgt af de Rige, ſom endnu ikke hadede Danſk Arbeide, giort af Danſke Hænder. 1743 aflagde Getreuer et ubedrageligt Beviis paa ſin Kierlighed for det Offentlige; han opofrede for dette alt det, man kunde fordre af en Haandværksmand. Accort var ſluttet med ham at ſtaffere Nicolai Kirke indvendig, og at forgylde Kuglerne, hvorpaa Taarnet hviler,

ler, ſamt alle andre udvortes Zirater. Getreuer og Guldſlageren bleve enige om at ſætte den paa Arbeidet havte Fortieneſte, paa Kuglerne, og ſaaledes at forgylde deſto trofaſtere. Følgen blev, at endnu i vore Dage 46 Aar efter, ſee Kuglerne ud ſom om de nyligen vare forgyldte. Vilde Statens Leverandeurer af og til viſe den Ædelmodighed, og ſætte noget af deres Vinding paa Leverancerne, man kunde ſnart forledes til at forſone ſig med dem. Nu derimod, er en Leverance ſnart at anſee ſom en fredløs Stiemand, ſom enhver retſkaffen Underſaat bør efterſtræbe; thi igiennem Omveie ſtiele de fra enhver enkelt Mand med Glæde, og det ved Hielp af Rettens Betientere.

Da Getreuer og Kone 1750 havde Forgylderarbeidet paa Chriſtiansborgs Slot, vare de allerede Eiere af nogle og 20000 Rd. De havde ingen Livsarvinger. For ſelv at ſee Frugterne af deres Godgiørenhed, indtoge de Rederieſkab med ſig, Getreuers ſande Ven Jens Brædſtrup, der ſad ſom en fattig og af Nød trykket Malermeſter i Kiøben-

havn

havn med mange uopdragne Børn. Brædstrup var en ærlig og flittig Arbeider, og dertil en sagtmodig Mand, saa at Getreuer og han levede i beste Overeensstemmelse. Getreuer ærede sin Ven, Brædstrup agtede og elskede sin Velgiører.

Ingen var mere bedrøvet end Getreuer, da han maatte 1778 see paa hvorledes Døden bortkaldte hans Ven. Getreuers Venskab var ikke indsvøbt i Følelser, han skienkede Brædstrups 6 Børn, hver 700 Rd. Capital, og den, han havde staaet Fadder til, fik i Faddergave en Bancoactie, som blev med Capital og Rente udsat paa Livrente, saa at han nu nyder deraf aarlig 150 Rdlr.

Allerede 1770 søgte Getreuer om at faae sin Compagnons ældste Søn deeltagen i Forgylderarbeidet ved Hoffet, men forgieves. Han havde ingen rommelig og god tydsk Mund. 1778 miſter Getreuer sin sande og af ham inderlig elskte Medhielperinde, sin Kone. Efterat dette Stød var knap overstaaet, forvindes kunde det aldrig, maatte den gamle Getreuer døie meget af dens Søn han havde

over-

overøst med Velgierninger. Nu havde og Tidernes Smag hos Ungdommen ganske qvalt gammel Ærlighed. Forgylderarbeidet blev ved Hoffet Getreuer frataget, hans Vens Enke forlod ham, Getreuer vilde ikke vandre den slagne Vei for at faae betydelige Arbeider, han kiendte ingen anden Maade at fortiene Arbeid paa, end Ærlighed og Flid.

Naboe til den værdige Familie, Slotsforvalter Dølner ved Charlottenlund, levede Getreuer paa sit Lyststed ret fornøiet, men stedse tarvelig. Han vilde stedse spare saameget aarlig, at hans Plan efter hans Dage kunde udføres, at efterlade sig 93000 Rdlr., hvormed hans Villie kunde opfyldes.

Den gamle Ærlighed og Tarvelighed forlod han ikke, uagtet han levede til 1783, da Tiderne, lydige imod den herskende Smag, vare blevne flanevurne, pralende, ødsle og bedragerske.

Naar Getreuer bad gode Venner ud til sig paa Landet fra Kiøbenhavn, maatte de finde sig i at imodtage af ham Portpenge og

Vogn-

Vognleie. Hans Venner ſkulde i et og alt være hans Gieſter.

Tidernes Smag haver vel Aarſag til at belee denne enfoldige Mand, han ſkulde have bedet Gieſter, for at faae Kortpenge, for at vinde fra dem i Spil, da havde han ved Spillebordene ſkaffet Peſthuſet Kortpenge. Men Getreuer brugte ikke Spilleborde for at være Menneſkeven, igiennem diſſe trængte ikke Menneſkelighedens Fordringer ind paa ham, han ſkienkede en Capital 6500 Rdlr. til Peſthuſet. Endog heri viger Getreuer af fra de Adelige, Rige og Fornemme.

Flere Folianter ſkrevne med egen Haand efterlod denne gode Mand ſig, ſom alle tilſammentagne indehold hans ſidſte Villie der ſkulde følges. Hans endelige Mening var ſaa ofte forandret, forbedret, omgiort, ſaa at man havde et uforſtaaeligt Modſigende Chaos i Folianter, (hvilket ofte hænder) der aldrig ſom det var, af nogen kunde forſtaaes, endnu mindre bruges ſom Retteſnor. Den Afdøde havde ophævet og ſtadfæſtet, med ſin Villie og imod ſin Villie ſine Teſtamenter af 1740, 1744,

1762, 1776, 1779, 4de Maji 1780 og endnu tvende andre ſamme Aar.

Det galdt nu om at ſige, hvilket af alle ſkulde være gieldende, og hvorledes af alle kunde giøres eet.

Publikum og alle de Fattige, ſom nyde godt af denne Stiftelſe, ſkylde Juſtitsraad Uldal og Sekretair Schifter offentlig Tak for den Umage og det Slæb, hvormed de i henved atten Ark in Folio have ladet i Trykken bekiendtgiøre den Afdødes ſande og tydelige Villie, hvorved til Efterverdenen er overleveret et Mønſter paa en evig og fornuftig gavmild Stiftelſe, der ſtedſe udbreder Flittighed, iſteden for at flere milde Stiftelſer ganſke qvæle den, og ere en ulægelig Kræft paa Staatslegemet.

Det er ikke Skilderiets Forfatter, der i at behandle denne Stiftelſe haver forſeet ſig imod Tidernes Smag, Juſtitsraad Uldal og Sekretair Schifter ere medſkyldige. De unddroge ſig Smagens Herredømme, bragte Lys og Orden i dette Chaos, iſteden for at

deres

deres Erklæringer burde i deres Levetid have gaaet derhen, at det ikke var at tænke paa, at kunde faae Orden ind i denne store Uorden. Ja det er sandt, naar der aldrig begyndes paa at remme op i Finantsuordener, blive de saa evindeligen.

At trende Aar forløbe med at bringe Getreuers Stiftelse i Orden, da Getreuer døde 1783, og Stiftelsen begyndte 11te Junii 1786, var til største Gavn, og paa samme Vilkaar maa Finantsernes Regnskaber og Ord gierne henstaae, dog skulde Borgen herfor ikke bestaae i Løfter. Getreuers Stiftelse steeg fra 93300 Rdlr. til 122141 Rdlr. 61 ß.

Altsaa Stiftelsens sande Forklaring 1789.

Den Getreuerske Stiftelse blev modtaget

Med Capital . Rd. 124048. 69 ß.

Deraf var Hovedfonden Rd. 94513. 69 ß.
og hvad derved er passeret viser de ovenanførte tvende trykte Forklaringer.
Det Legatum istedenfor Sængene i Wartouv er uden Forandring og er Legatum den Tid det blev modtaget 3200 Rdlr.

Den Capital, hvoraf Lønningerne betales, er og uden Forandring og er 9875 Rdlr.

Rd. 107588. 69 ß.

Det Diverſe Perſoner udlagte Legatum var Rd. 8460
og det til
40 Brødre og Søſterbørn 8000 Rd. 16460

124048. 69 ß.

Af det Legatum der er udlagt Diverſe Perſoner " Rd. 8460

Er udbetalt til 18de Decbr. 86.

Til Berthe Marie Bagge	Rd.	460.
" Chriſtiane Friderica Getreuer	—	200.
" Niels Pederſen Smidt	—	200.
" Ellen Smidt "	—	200.
" Eliſabeth Smidt "	—	200.
	Rd.	1260.

Til 11te Junii 87.
Eliſabeth Rønnow 300
Til 11te Decbr. 87.
Thor Pederſen 300

1860

altſaa er dette Legatum nu ikkun 6600 Rd.
hvortil endnu er henlagt hvad ſom in Depoſito er oplagt " 26 "

Til 11te Decbr. 1788 er altſaa Diverſe-Perſoners Legatum Rd. 6626.

Af det Legatum der er udlagt de 40 Brødre og Søſterbørn 8000 Rd.

Der-

Deraf er ubetalt til 11te Decbr. 86.

Til Stine Birgitte Bortman	200 Rd.	
til 11te Junii 88.		
Til Johan Daniel Dam	200 "	
til 11te Decbr. 88.		
Til Anne Chat. Nielsdatter	200 "	
	600 "	
altsaa er dette Legatum	Rd. 7400	
hvortil endnu er henlagt hvad ſom in Depoſito er oplagt	20 " 79 ß	
Til 11te Decbr. 1788 er altsaa Søſtre, Brødre og Børnenes Legatum		7420 Rd. 79 ß.
Det Legatum iſteden for Sengene	3200 Rd.	
Det Legatum til Lønningerne	9875 Rd.	13075 Rd. "
Og Hovedſonden efter Forklaring		95019 — 78 "
Stiftelſens beholdne Capital er altsaa		122141 Rd. 61 ß.

Sikkerheden, at denne Stiftelſes Capitaler ikke kan forſvinde eller komme i Skuddermudder, beſtaaer deri, at de ikke allene ere under Oberformynderiets herlige Forvaltning, der troligen ſiden 1771 haver viiſt, hvorledes det uden mindſte Tab haver kunnet forvalte 2 Millioners Arvemidler; men endog haver Stiftelſens Curatorer en ſaadan Contract med Oberformynderiet, at diſſe have en

Desiignation over alle Stiftelsens Panteobligationer, og at Stiftelsens Penge nævnes, hvor de end staae som Penge laante af den Getreuerske Stiftelse. Dernæst efterſee Curatorerne Panternes Sikkerhed, ja i alt beſtyrer Stiftelsens Capitaler med ſamme Omhyggelighed, ſom de Umyndiges Penge.

Hertil kommer Offentligheden, der herſker i denne Stiftelſes Beſtyrelſe. Teſtamentet er trykt, Forklaringen over Stiftelsens Beſtyrelſe gives aarlig i Trykken. Alle Legatarier og Portion-Nydende, ſom ere af Stifterens og Konens Slægt, have Ret til, naar de vil, at efterſee Stiftelsens Beſtyrelſe. Afſkrifter findes af alt, ſom vedkommer Stiftelſen, hos Magiſtraten, Sognepræſten ved Helliggeiſtes Kirke, hos Bogholderen, og hos Oldermanden for Malerlauget. Intet udbetales uden efter Curatorernes Deciſion. Bogholderen imodtager Renterne af Oberformynderiet, Magiſtraten deciderer det revideerte Regnſkab, og Bogholderen imodtager Generalqvittering, efter at have legitimeret ſine Udgifter med deres Qvitteringer, der ere berettigede Portionviis at nyde Stiftelsens Renter.

Magiſtratens Iver er uſkrømtet i at vaage over ſlige Stiftelſers Ordens Vedligeholdelſe, om nu

end

end ikke deres Nidkierhed er mandig nok, i at bringe forfaldne Stiftelser i Orden. Man kan haabe, at Magiſtraten vil med Glæde engang begynde paa at ordne alle Stiftelser efter dette Getreuerſke Mønſter.

Skal denne Stiftelſe forrykkes, ſaa ſkal Overformynderiet forfalde, Magiſtraten, Reviſor, Curatorer, Bogholder, Sognepræſt til Helliggeiſtes Kirke, Oldermanden for Malerlauget, ſamt hundrede Perſoner, hvis Vel og Underholding beroer paa at efterſee denne Stiftelſes Beſtyrelſe, alle være enige i at være uredelige, hvilket er en moralſk Umuelighed.

Vel kunde en underlig Søvn hendyſſe Beſtyrerne, men deres Nød og Egennytte, ſom oppebære Portionerne, vilde neppe ſove rolige.

Hvilket indtagende Syn er det ikke i Dannemark, ja i Kiøbenhavn ſelv, at ſee en mild Stiftelſe bygget paa en ſaa uryggelig Grundvold, ſom Offentlighed, og uophørlig Efterſyn og Efterregninger.

Som Anhang til Teſtamentet findes adſkillige Collegiers Breve til Curatorerne, iblandt hvilke Generalpoſtamtets og Finantscollegii Skrivelſe ere,

der

der ikke vise sig denne Stiftelses Venner. Det var derfore dristigt at ønske begge disse ordnede i den Getreuerske Smag. Cancelliets Omhue derimod, for at grundfæste denne Stiftelse, maa Glæde enhver Undersaat.

Maaskee Skilderiet paa denne Maade haver opfyldt sit Løfte, som dette Numers angivne Indhold lovede.

Formodentligen vil vel endnu flere Stiftelser, som denne Getreuerske, fortiene Skilderiets Bifald, og de skal heller ikke savne det. Andre Stiftelser, som sukke under Uorden og Dynger af Papirer, tør man vel neppe tage fat paa, af Frygt for den herskende Smag, og dennes vældige Venner.

Juvenal trøster her, som ofte:

Infremuit, rubet Auditor, cui frigida mens est
Criminibus, tacita sudant præcordia culpa.
Inde iræ & lacrimæ.

Maanedſkriftet

Kiobenhavns Skilderie.

No. 10. 11. 12.

Tredie Aargang.

Auguſt, September, October 1789.

Ergo ut miremur te, non tua; primum aliquid da,
Quod poſſim titulis incidere, præter honores.

Juvenalis.

Fortale.

Hvorfore er dette det ſidſte Nummer af Kiobenhavns Skilderie?

Juvenal haver allerede med hans anførte Ord beſvaret det. For Tydeligheds Skyld vil man føie nogle flere Grunde til. Hvo kan nægte, at Skrivefrieheden i flere Stater er andet, end noget Moerſkab, man lader Folket beholde. Det moerer ſig ſelv indbyrdes med at raabe til forfaldne Mure:

Spæk ud hiſſet, ſpæk ud her, ellers falder hele Bygningen!

Denne Stemme sender Echo vel hundrede Gange tilbage, uden at derfore Brøsten bliver hævet. Forfatteren til Kiøbenhavns Skilderie overlader til Yndestens Glutte at være Echogale, han vil ikke nu det fierde Aar forstyrre Kiøbenhavnernes Roe med flere Skrig om Misbruge og Uordner.

Glæde, ja mere end Belønning var det for ham, at mange velmeente Danske gientoge det han raabte. Men hvortil al denne Støi? Bestyrerne staae for høit oppe paa Lykkens Top, Folkets Skrig er under dem, og hvad de ikke høre, kan man jo ei forlange at de skulde værdige nøiere Eftergranskning.

Forfatteren maatte kaldes en Daare, hvis han vedblev længere dette unyttige Arbeide. Skulde han derimod i Fremtiden falde paa at moere Læserne med denne eller hiin offentlige Stiftelses Bestyrelse, da bliver det under Navn af Kiøbenhavns Virkeligheder.

Erfarenhed haver overtydet Forfatteren om sin tvende Aars Forblindelse; han troede, at virkelige Misbruge, Mangler, Rænk-

Rænker, Uretfærdigheder af ham bleve malede. Han ſkuffede ſig ſelv, thi alle ere blevne ſom de vare, ja end under Lovenes Skygge ere tiltagne, derfor indſeer han nu at de gale og ſlette Malerier, ſom han haver ekket Publikum med, bør tilſkrives ene hans Øines Svaghed, der lod ham ſee Tingene bagvendte, og at hans Siel haver manglet Fornuft og Smag til at vende det ret han ſaae. Deri beſtod hans Feil fornemmelig, at han ikke igiennem Vanens Glas beſaae ſin Gienſtand, Underſkrifterne bleve for ham bagvendte, Grundene uden Sammenhæng; thi hverken Ærbødighed for Rangforordnings Store eller for Slendrian var det Speil, han brugte, ſom ene kan vende det om paa Benene, der forhen ſtod paa Hovedet. Og nu Forfatteren haver bortkaſtet ſit Microſcopium, er det billigt at han retter i hans trende Aargange de begangne Feil, ſiden han nu er ſaa lykkelig at ſee Tingene ſom de ere.

Tiggerie, beſkuet med Øineglas, ſleebne i den anordnede Commiſſion, hæves beſt ved at lade Tiggerne bringe til Børnehuſet, hvorfra de ſnart maae udjages.

Caffe, Tallotterie, ſlet Opdragelſe, inge
Underviisning i Haandværks Vindſkibelighed
ingen Kappen efter nogenſinde med gode Fa
brikker at udelukke fremmede Varer, kan ma
anſee for Betleriets Kilder; Omſorg for diſſ
er ogſaa ganſke unødvendig.

Fattigfogder udgiøre en Fabrik, der ka
holde flere tuſende Arme i Arbeide. Sognene
Arbeids Skoler kan omſider ikke andet end a
blive rige, da det er ingen Sag at ſælg
Varer, hvis Fabrication ſkal bære mang
Omkoſtninger, Fabricationen ſelv ganſke
uvedkommende.

Statiſtiſk Viisdom og ſoleklare Sand
heder ere, naar de betragtes igiennem tydſke
Briller, Pletter i de politiſke Sole, der efter e
nye Aſtronomie tiene til diſſes Næring og Føde.

I Maleriet om Oplysningens Høide
hos os, begik Forfatteren en alt for grov Feil;
han paaſtod at vi burde følge kloge Natio
ners Mønſter, ikke i Videnſkaber ſtrax at
vilde være Mænd, at vi burde følge Natu
rens ſkridtviſe Udvikling. Med hvor megen

Ret

Ret beloe ikke Oplysnings Heltene dette? Daaren, hedte det, vil ikke, at 30 Aar skal vindes for Staten, vore unge Lærde fødes Mænd, kan strax gifte sig, kan altsaa, da de arbeide 30 Aar før andre begynde, let fortiene af Staten 2000 Rdlr. aarlig Gage.

Skadeligt, ja skiendigt for Nationens Ære og Credit troede Skilderiet at svigefulde Falliter og Banquerotter maatte være; men da Friderich den fierdes Briller bleve bortkastede, og mansaae igiennem de Glas, som Tidernes Smag haver givet Lovkyndigheden i Hænderne, bleve Fallitter til Guldminer. Og ingen Ret kan undslaae sig for at behandle, endog ved Langdrag og Formaliteters nøie Jagttagen, alle Stervboer som Fallitboer, og paa denne Maade at hædre den Afdøde. Aldrig kan nogen Borger ønske sig et mere hæderfuldt Æreminde, end en prægtig Begravelse og Commissarier i hans Boe. At nu mange i levende Live vil smage den Ære, ham skal vederfares efter Døden, er ikke sært, naar man kiender den menneskelige Forfængelighed.

Hvor ſtor er ikke Forfatterens Forblindelſe i det, han ſkrev om Intet! nu han ſeer dette Intet med Smagens Microſcopium, vil han befinde, at det er Millioner større end det lod til for de blotte Øine.

Toldbetienternes Nyſſen. Fabrikker, der ikke ere byggede paa anden Grundvold, end paa Forſtrækninger, Privilegier og Monopolier, anſaae Skilderiet ikke for de ſikkerſte Midler til at udbrede gavnlig Vindſkibelighed for Landet; men endog heri feilede det. Under Smagens Microſcopium ſeer alt dette ud ſom omveltede Overflødigheds Horn, der rundt om udbrede Glæde og Penge, helſt Orden i Finanzer ikke løfter Hornet op.

Forſlaget om at aſſurere ſine Lemmer paa Kiøbenhavns Gader, haver nærværende Politiemeſter, endog da Vinteren opbød al hans Aarvaagenhed, giort ganſke unødvendig. Ved at ære og rigtig belønne flere ſaadanne Embedsmænd, blev Kiøbenhavns Skilderie ſnart tvunget til at ſige med Sandhed: Forraad mangler til at ſkrive; Pletterne

ere

ere afviſkede, Retfærdighed og Paapaſſenhed ſtyre til et Øiemed.

Aſſurancen paa Landeveiene er derimod ikke et ganſke unødvendigt Forſlag.

Frue Hafnia, ſom man paa Nyeaarsdag vilde bringe til nogen alvorlig Eftertanke, haver tilfulde overbeviiſt Skilderiet om, at hendes Angers-Tid endnu vedvarer, og at hun ikke ſaa ganſke flaner hen over de der anførte Sandheder.

Kiedſommelighedens Triumph bliver hver Dag prægtigere og prægtigere, endog Børn fra 8te Aar af kiedes ved Forlyſtelſer. Og Parterret griber til Galleriet værdige Handlinger, keedet i Skuespilhuſet, opfører det gode Drengeſtykker, ſom de ſammenſætte og opføre paa Stedet. Med Piben og Skrigen vil det faſtſætte Tilſkuernes borgerlige Agtelſe; ligeſom at man blev reen og dydig ved at være ubehøvlet til at pibe. Lærte Tilſkuerne noget ſundt af de opførte Stykker, bleve de paa en ædel og værdig Maade morede, kunde Drengeſtykker ikke ſaaledes

bræke frem, der i Ubeſindighed ikke over-
legge, hvorledes Klogeres Hevngierrighed,
Nedrighed, kan misbruge Ufornuft til hem-
melige Rænkers Udførelſe.

Den af Skilderiet omtalte Klokke
haver endnu ingen Knebel, ſandelig er og
derfore en lige god chriſtelig Klokke. Pade-
hatte groe og ved chatolſk Kirke ligeſaa vel ſom
i Marmor Kirken. Trommens Bulder hin-
drer i at høre den franſke reformerte Taler, der
er ſig ſelv ſtedſe lig, i Grundighed og mageløs
mandig Veltalenhed, kuns og døvende Trom-
mer er det eneſte, der kan giøre det umueligt
at høre ham.

Vellevnets Logik haver ligeſaa lidet ſin
Lærer ved det kiøbenhavnſke Univerſitet, ſom
alle for det borgerlige Liv nyttige Viden-
ſkaber. Skilderiet troede dog at have deri
rettet ſig efter academiſk Smag, at indklæde
denne Videnſkab i ſcolaſtiſk Form. Men Er-
farenhed lærer, at naar Videnſkaber ikke i
Examens Protocol have deres egne Spiltoug,
da er det ei værd at lære en Videnſkab,
hvori ikke examineres. Og Vellevnets
Logik maae ligge oppe paa det academiſke
Pulter-

Puiterkammer eller Theatrum naturæ, ligesaavel som Chymien, Naturhiſtorien og den grandſkende Dyr-Anatomie.

Den naturlige Vellevnets Logik eller Tryglerkonſt ſves hiſt og her til megen Nytte for dem, der ikke alt for jydſk taler det tydſke Sprog.

Børnehuſet er jo en evig uforbederlig Indretning, det haver ingen af de Mangler Skilderiet fandt ved det. En af Manglerne var Inſpecteurens indſkrænkede Magt, og denne Hindring haver jo Døden ryddet af Veien. Skulde kuns ikke den afdøde Inſpecteurs Minde ſkade den nærværende, og denne Hindring kan ingen verdslig Magt hæve. Thi ſande Fortieneſters Straaler efter Døden ere ſom Solens uſtandſelige, og den ſunde Fornuft veed ſnart med ſit Glas at ſamle dem hen paa den Punct, hvor den vil opbrænde Myndigheds og Slendrians Uordner.

Den afdøde Oeſt lærde Verden, hvorledes en Inſpecteur over Børnehuſet kunde være. Og Alderen, der levede med ham,

lærte Efter-Verden, at han ikke var ſkabt til at leve i den.

Børnehuſet haver ikke flere Vand- eller Guldbække end det havde før; og ved Domme bliver det giort almægtigt. Det ſkal afſkaffe Tiggerie, det ſkal giøre Dovne til Vindſkibelige, Uſædelige til Sædelige, Beſmittede til Rene, Ukydſke til Kydſke, Arrige til Sagtmodige. Hvilket mægtigt Navn, Navnet Børnehuus!

Hvis man ſkal troe Rygter, haver en af Skilderiets Patienter udſendt Vrede imod Skilderiet; hvorfor kan han dog være saa længe vred, fordi vi foreſlog ham de ſimpleſte Huusraad til hans Helbredelſe? Havde vi roeſt ham, havde vi ſmigret hans Sygdom og hans Nerver havde tabt al deres Spending, thi Selvtillid er en næſten ulægelig Sygdom. Vi troede derimod, at afførende, beroligende, ſtyrkende Midler vare ham tienligere, endog heri feilede Skilderiet.

At Skilderiet ærede Gerner, bleve Faa ſnydvrede over, men ſaare lidet er endnu giort

giort, for at mange ſkulde opflammes til at træde i hans Fodſpor.

Store Ting vide vi at der er ſkeet til Søe-Etatens Ære. Sparſomhed og Orden ere mange Steder indførte; den Høflighed, med Eftertryk at ønſke et glædeligt Nyeaar, burde jo Marinen, der ſtedſe var beleven, ei afſkaffe. Større Ret havde den derimod til at indføre mageløs Pleie for de ſyge Matroſer, og ſtandſe den ſtygge Overtroe, at døde Matroſer kunde indſtævnes for Søeretten, og at fra de Døde opſtandne burde aflegge uforkaſtelige Vidnesbyrd.

Tiden vil lære os, om Matroſerne faae det gode Lærret i Skiorter, der ſtundom kiøbes til dem, og om Lybekkerne kan levere Hamp for bedre Kiøb, end Kiøbmændene i Riga. Saameget glæder det Skilderiet at det med Vished kan ſige, at i det Hele er Flaaden mere Orlogsflaade, end den i de ſidſte 20 Aar haver været. At kunde ſeile naar man vil, er unægtelig en god Ting; før ſkulde det til Seilenes og Proviantens Erklæring, nu paſſer alt til Villien.

Den

Den offentlige Opdragelse er under Opdragelses-Commissionen i bedre Hænder, end Guldhuset. Ganske forkastelige og foragtelige vare de Tanker, som Skilderiet yttrede om begge Dele. Guldhusets Capital er stor, dertil høre ikke Regiments-Kassernes indleverede Besparelser. Og det Skilderiet sagde om den physiske Opdragelse er blot Piat. Ja endog til at lee af var det, som Num. 7.-10. anden Aargang sammenvævede om den physiske Udartning og Følgerne af den veneriske Smitte, hvilket beviser af den liden Hielp, man understøtter Politiemesterens Aarvaagenhed med, og at Pesthuset skal vedblive at være som det er.

En Sandhed vil det alletider blive, at hvis man har sendt det, som Skilderiet skrev om Pesthuset, til Lemmernes Erklæring, ere disse vist blevne vrede paa Forfatteren, som deres Lykksalighedes Forstyrrer. At raade til at rive dem ud af den Fortryllelse, hvori de leve, var et latterligt Indfald. De Gale kan ikke have det bedre, de maatte først føle Kummer, naar de lærte hvad Kummer og Nød er. Maaskee de veneriske Syge bleve

ulyk-

ulykkeligere, hvis man undte dem den Reenlighed, den Pleie, som de, siden helbredte, ikke mere kunde skaffe sig. Og hvor daarligt, at raade til en Indtægt igiennem Kortpenge! Tienerne ere ulykkelige, de maatte dse af Sult for Caffe, Friller og Tallotterie, hvis de hver Aften fik 5 Mk. isteden for 1 Rdlr. Bedre er det at giemme denne Indtægt, indtil den som Skat bliver fordret, for at erstatte de Summer, der ved en eller anden Stiftelse maatte, midt i Uordener og Flotninger, være blevne forlagte, thi opædte haver ikke Sted ved offentlige Stiftelser, der staae under Revision. Utallige ere Grundene for, at lade Pesthuset blive som det er.

Waisenhuset havde ligeledes ingen Mangler. Dets Directeurer ere endog, til Beviis paa hvor feilfrie Stiftelsen er, blevne dens egne Dommere. Det er naturligt, at det Directeurerne have bifaldt i Waisenhuussalen, maae de og forsvare ved Cancelliebordet. Hvilken mageløs Bestyrelse! naar Tingene saaledes kartes sammen, haver de naaet en Fuldkommenhed, der maae opvække den Klogestes Beundring.

Beskrivelsen over Getreuers Stiftelse, var jo blot et Skiul for mange Platheder, som man sagde den herskende Fornuft og herskende Smag, der stedse er den sunde.

Efter at alle disse Grunde ere ret overveiede, var det en misundelsesværdig Egensindighed, der næsten grændsede til Galskab, længere at vedblive at skrive Kiøbenhavns Skilderie som hidtil. Man behøver ikke, ved herefter at skrive om Virkeligheder, at føre et forblommet Sprog, man skriver mere forstaaeligt, og de saarede Samvittigheders skiulte og lumske Hevn undgaaes. Thi naar man taler tydeligt, kan jo enhver Ret give Opreisning.

Alt som Menneskene mere og mere føle deres Værd som frie moralske Skabninger, og ret overveie, om de Diemede opnaaes, hvorfore de traadte i Selskab og underkastede sig Regieringer og Love, bliver det let for Skribenten, at overtyde sine Læsere om deres Laster, Feiltrin, overvindelige eller nødvendige Byrder. Thi ere hans Raad følgeværdige, have disse ei Herskesyge, Overmod enten at smigre for, eller bringe til at tie. Man

tør

ter tale om Uordners Kilder og Selskabs Trængsler som noget, der stedse maae søges i deres enten Ukyndighed, Selvraadighed og Egensindighed, som have Hævd paa at bestyre Menneskelige Selskaber med Love.

Frygten for Rovdyr og vilde Krigere vare nogle af de første Kilder til Menneskelige Stater; og dā alting ved Ælde fordærves, saaledes og Stater. Nu splitte de sig ad, fordi Rovdyrene optrukne i deres egen Barm rase imod Statens Borgere. De Love, Collegier og Indretninger, som bleve til for at pleie Retfærdighed, at fremme og tryggiøre Velstand og Forfinelse, de forsvare Uretfærdighed, udbrede Vellyst, Ladhed, Fattigdom, og Ulyst til al Slags Forfrinelse. Naar Undersaatterne daglig see Følgerne af disse skiulte Voldsmænd, er det ikke troligt, at de skulde vedblive at hade dem selv og deres Afkom saa meget, at de kunde roligen see paa, at disse bleve omsider Rovet for hine Hyæner, der ikke mættedes ved dem, men bleve endnu graadigere.

At male denne Gierings umerkelige Boblen og Løftning, er ikke Forfatterens Lyst; han nedlegger villig og frimodig sin Pensel, ligesom han tog den i Haanden. Overlader den til de betalte Malere, der kiende Tidernes Smag, og male alt i Kiøbenhavn lifligt og indtagende; hvilket ikke kan falde dem vanskeligt, da de anſee det for Pligt, hellere at male Konſt end Natur. Forfatteren vil ende ſit Kiøbenhavns Skilderie med dette Spørgsmaal: Kan det ſkade, at lære Friderich den Fierde noiere at kiende? og bør Kiøbenhavnerne troe, at de kunde være Friderich den Fierdes værdige Underſaattere?

Skal det første Spørgsmaal værdigen beſvares, maae og vi med Oprigtighed først kunde svare os selv: ere vi og værdige at være Underſaattere under fierde Friderich? Hvorledes ere de treſindstyve Aar forløbne siden han forlod os, denne vores Fader, Ven og sande Huusholder? See Skaren af Staatsſtyrerne paa hiin Side Graven, hvor de nedslaae deres Øine. Men Friderich i hine evige Boliger, endnu bekymret for ſit kiere Dannemark, med hvilket han deelte saa

megen

megen Nød og Kummer, spørger de Mænd, der i Forveien ere traadte ind over Graven før os: Er Dannemark ikke Østersøens Herre? Haver det ei vundet 1 Million flere frie Borgere? Ere alle Hovedgaarde og Friheriskaber ikke opløste godvilligen af sig selv, og ere blevne til frie Familiers Underholdning? Bestaaer Armeen af andre end Indfødte? Ere Renterne af Eiendomme og Capitaler, jeg efterlod mig, ikke saa store, at Kongens Hofholding ei behøves at tages af Rigets Casse? Hvor stor ere de aarlige henlagde Summer til at afholde uventede Udgifter med, at ikke de aarlige fastsatte Indtægter og Udgifter skal forrykkes? Haver man tredsindstyve Aars aarlige General-Finansberegninger af Kongerne efter mig revideerte og qvitterede? Have Hamborgerne og Lybekkerne endnu Hals og Haand over Dannemarks Handel? Er den nye Lovbog kommet i Stand? Lønnes Rettens Betientere saaledes, at man ikke fordrer Retfærdighed af nogne forsultede Tryglere? Søger man Mænd til Embederne, eller hine trygle om dem? Ere mine Instruxer for Amtmænd trykte? Examineres og straffes de efter disse,

ſom blive Amtmænd? Dyb Taushed herſkede iblandt de afdøde Miniſtere, nu de ſkulde til i Evigheden at befries fra Ordet Anſvar, hvormed de fangede Enfoldige her paa Jorden. En af de afdøde Finants-Collegii Betientere tog Ordet, og ſvarede Kongen: Jeg merker, Deres Majeſtet! at de afdøde Skatmeſtere og Miniſtere vil, ſom ſædvanligt var i deres levende Live, ikke oplyſe Kongen og Folket om det Sande. Nei, Dannemark haver langt flere Herregaarde end før, mindre fri Bønder, faa Soldatere af Landets egne, der grue for at være det. En femte Deel mindre Flaade i Søen end under Deres Majeſtet. Kongegodſerne ere borte, og ingen andre rede Penge ere i Omløb, end Sedler og Gieldsbeviſer. Et ſtort faldefærdigt Huus, og flere andre Bygninger efter Culumbakiſk Luner, haver opædt den Skat, De efterlod Dem. Den Adel, De ikke vilde have i de Forretninger, der ſaa let blendes og forvirres under Navnes og Anſeelſes Skygge, haver ſiden Deres Bortgang ofte beſtyret Riget enevældigen. Hamborgere og Lybekker reiſe endnu omkring i Provindſerne og udſuge den ſidſte Skilling.

O, raabte

O, raabte Friderich, mit kiere Dannemark! Forsynet synes efter min Død besynderligen at have taget dig under sin Varetægt! Naar alle Verdens Beboere sukkede under Krigens og Vandflods, samt Hungers Sværd, kunde dette høste sine Frugter rolig under Fredens Skygge. Oplysningen kunde rolig udbrede sig; de Lænker, Geistlighed og Overtroe paalagde mig, haver den almindelige Overbærenhed og Tænkefriehed brækket for mine Tronfølgere. Vi erkiende nu først, svarede Folket deres Friderich, at vi selv have opdraget i vores Barm en Yngel af Misbruge, der nu rase i vores Indvolde, langt fra at vi vare mandige nok til at udrydde dem, nei vi lagde hellere Skiul paa dem, og pleiede dem. Vi vare langt fra ikke værdige til at bestyres af Friderich den Siette, hvis menneskekierlige Hierte til de ringere Stænder, hvis mageløse Afholdenhed, Tarvelighed, Orden i Levemaade, opvække de sikkerste Formodninger om, at den beste Konge, fierde Friderich, i hans Person skal atter indføre Orden i Pengesager og Retfærdighed, samt Lighed i Stændernes Byrder. Og Drømmen forsvandt.

Hvor bange ſlaae ikke vore Hierter over den Tanke, at vi engang i Evigheden ſkal indſee, at vi ikke vare opdragne og vandte til at arbeide med vores tilkommende Thronfølger til ſaa ſtort et Maal. Vi ſtane alle, ædle Kiøbenhavns Borgere! hen over de Pligter, vi ſkylde os ſelv, vore Børn, Kongen og Staten. Nedbryde vi ikke forſætligen, for at adlyde den herſkende Smag, vor Siels Munterhed og Legems Styrke? Ødſelhed, Ledighed, Higen efter Yndeſt og tomme Æres Navne, forøde vores Levetid. Nærme vi os Tronen, er det ikke med mandige Sandheder, med nyttige Forſlag, men for at trygle, for at vinde til at fortsætte vores ødſle Levemaade, derfor ſmigre vi, derfore laſte vi alt ſundt og nyttigt, ſkrige paa Uretfærdighed naar Retfærdighed øves, thi midt i Tingenes Vilderede, midt i den ſvage Naades og Godheds-Tid, trives den Liſtige og hans ſkrømtefulde Fortieneſter beſt. Nei, ædle Borgere! vaagner op af Smagens fortryllende Søvn, betænker, at kuns ved Opofrelſen af Ødſelhed og Ørkesløshed kan Staten reddes! hver Borger maae ſpare, forſage ſig alt det fremmede, der ſkal kildre hans Sandſer,

ſtræbe

ſtræbe at forarbeide først ſine egne Nødvendigheder; ſiden at tænke paa Smagens Flitter. Vi fordre Under-Værker af Regieringen, vi burde undſee os over, ſtedſe at bruge Miniſterens Yndeſt ſom Nagleſtrengen, hvorved Trygler-Nationen vil hænge. Miniſternes Leve-Safter trækkes jo fra Landet. Hver Borger, helſt Kiøbenhavns, tager ſit Quantum af Skaalen bort fra Dannemarks Handels Vægt, der veies i Europa, endda undrer manſig over de ſlette Tider, de ſlette Penge. Borgerne arbeide imod Regieringen, og hvad ſkal denne kunde vente ſig? Borgerne vilde jo ikke engang hielpe deres trængende Medbrødre i Peſthuſet med en ringe Afgift af de Kortpenge, Ødſelheden bortſlenger.

Kan ikke en ſaa liden Opofrelſe ventes af Kiøbenhavns Borgere i det Mindre, hvad ſkal man kunde haabe i det Større?

Skal det da være en uimodſigelig Sandhed, at nærværende Alder er alt for forkielet, for følſom, for ſvækket til at handle ſom Mænd, til at ſætte den ſande Ære i Statens Ære, deres eget Vel i Statens Vel? Vil ingen føle, at Tarvelighed, oplyſt

lyſt Vindſkibelighed, og redelig at tiene og hielpe Regieringen, ere de eneſte Midler til at dæmpe de Gifte, Staten paa ſaamange Maader ere tilbragte? Da, I Fædre! arbeide i det mindſte med Glæde paa, at Edres Børn kan blive Underſaattere, elſkte af Friderich den Fierdes værdige Efterfølger! Lad Eders Børn nyde en god phyſiſk Opdragelſe! lad dem lære alle efter enhvers Stand paſſende og nyttige Videnſkaber! Og glem aldrig, at afrettede Chriſtne ere langtfra at være oplyſte vindſkibelige Borgere.

Naar da Alderen efter os haver ved egen Tarvelighed og Vindſkibelighed bragt Balance ind i Dannemarks Handel, og at erhvervede Fortieneſter ganſke have fortrængt de, ſom Fødſel og Beſtalninger udkaſte i Fleng, da kan Friderich den Siettes Attraae at giøre ſit Land lykkeligt, virkeliggiøres. Naar Sygdommen ſaaledes er hævet, kan Matheden, ſom Følgen heraf, ikke nedſlaae Danſkes Mod, der haver efter langt ſtørre Ulykker ſanket Kræfter i Fordums Dage.

Og, ædle Borgere! lad os afſkye det Selvbedrag, der daglig mishandler os, at vi

troe

troe os ſelv at være retſkafne Borgere, fordi vi raſk dadle alle Regieringens Foretagender, og herover gleumme vi, hvilke vigtige Pligter vi ſelv forſømme ſom retſkafne Borgere. O, I Kiøbenhavnſke Borgere! der alt for villige foreſtille den danſke Nation om Thronen, betragter Eder ſelv under Friderich den Fierdes Scepter. Denne elſkværdige Monark vilde modles lade Scepteret ſegne, naar han ſaae, hvor lidet hans Regiering paſſede til Eder.

Lad os med faa Træk male hans Regiering, og vi erfare ſnart, at hans Retfærdighed vilde ganſke ſønderknuſe vores bange Hierte og onde Samvittighed. Friderich den Fierde, var ſom Kronprinds, opdraget til at trænge i alt til andres Øine og Hænder. Uagtet han i Faderens levende Live havde været 4re Aar givt, maatte han ligeſaave ſom den ringeſte Underſaat taale, alt hvad overmodige Miniſtres Luner føre med ſig.

Heraf lærte han at foragte de ſeſte Kongers usle Liv, der ere, naar de omgives af Hoffværmen, ſaaledes plagede af diſſe

Inſecters Suſen og Stik, at ikke et Øieblik bliver tilovers for dem til ſindig Eftertanke, og heraf flydende mandig Beſlutning. Vanen qvæler al Lyſt til eget Arbeide hos dem, ja det endog afſkyes ſom en Peſt, der ene kan fordrives ved idelige Adſpredelſer.

Friderich indſaae allerede ſom Kronprinds, at han maatte arbeide ſelv, og ſee med egne Øine. Neppe havde han været fem Maaneder paa Thronen, førend hans Faders Miniſtere ſkielvede for ham. Saa ſtor var hans Arbeidſomhed; han begyndte med fem Timers dagligt Arbeide i ſit Cabinet, og endte ſine ſidſte Regierings-Aar med 10 Timer.

Hvori beſtod Kongens Arbeide? I at efterregne Rigets Finanzer, i at undersøge de foreſlagne Udgivter, og i at ſtaae fra 11. til 12. Formiddag ved Suppliqueliſten, hvor han ſelv imodtog Vetlerens, Bondens, Haandværksmandens, Grevens Klagemaal, og lak ſelv deres Memorial i Kiſten, hvortil kun ene havde Nøglen. Om Aftenen maatte hans Ven, thi han kiendte Kongens

Svag-

Svagheder og elſkede ham, Kammertiener Andreas Lüders oplæſe Memorialerne, hvorpaa Kongen dicterede Lüders ſin Meening om det anſøgte, og holdt Bog over ſamme. Miniſterens jevnligſte Referat i Statsraadet beſtod i, at hente ſit Collegiums Portofeuiller hos Kongen, hvori Memorialerne vare lagde.

Kongen underſkrev ikke Miniſternes Mening, men diſſe Kongens.

Stedſe var Friderich villig, endog naar han ſtod nede i Stalden, og tovede indtil Kudſken havde ſpendt for, at tale med alle og enhver, ſagde dem at møde ſig med deres Memorial imellem 11 og 12, paa Monarkens langt ærefuldere Sted end Thronens Purpur, ved Suppeliquekiſten; ja Friderich forlod aldrig dette Sted, endog i hans ſidſte Leveaar ſtod han der med hovne og ſmertefulde Been, og maatte lænne ſig paa en Stol.

Ikke allene den i Bilaget aftrykte Inſtruction for hans Finance-Collegium vidner om, hvor alvorlig han ſelv revideerte Ri-

gets

gets Regnſkab; men endog den Angeſt han indjog Sekman, der den Gang var Fuldmægtig i Rentekammeret, hvilken han overrumplede paa Kammeret Klokken 11 om Aftenen, da Kongen ſøgte Contoiret, for i Bøgerne at efterſee noget. Vel anſtillede Kongen ſig vred paa Sekman, foreholdende ham ſin giorte Eed. Denne derimod beviſte, at Efterretningerne vare uſkyldige, han meddeelte Venner i Provindſerne, og at hans Fattigdom tvang ham dertil. Men da Sekman kiendte Kammerſagerne godt, og vidſte at ſkaffe Friderich Efterretning om det han ſøgte, blev han tegnet i Kongens Lomme-Kalender, og da han ved en Renteſkriver Pladſes Beſættelſe var kaſtet langt ned paa Liſten, et heelt Aar efter, befoel Kongen at Sekman ſkulde være Renteſkriver. Endnu ſom Cabinets-Stykker haver man det aarlige Regnſkab over Finanzerne, ſom Kongen lod ſig forelægge, hvoraf ſees, at han lige til 1730 fulgte denne Plan ſom han havde lagt 1700.

Denne indførte Orden i Pengeſagerne var det Træe, Kongen ſelv plantede 1700 den

9de

9de Januarii; han ſlottede det ikke hver Aar i ſin Regieringstid, han lod det ſtaae roligt, hyppede om det, ſkar Vandgrenene bort, pleide det paa det beſte, og Træet groede frodigen, bar for Kongen og Landet fuldmodne Frugter, af Velſtand, Ærlighed i Pengeforvaltningen, Credit hos Naboerne, rede Penge i Underſaatternes og Kongens Skatkammer.

Endog de allerhaardeſte Uveir kunde ikke rykke Friderichs Finanzer. Derfore kunde man ikke tvinge ham til Fred. Frankrig lod han vedblive at true, men vel hiemme frygtede han ikke for bydende Mellemmegling af fremmede Magter. Diſſe kunde ingen Love foreſkrive ham, fordi hans Finanzer og Credit var i Orden.

Friderich gav Bønderne frie, og tillige indrettede en Landmilice. Forſkaffede Soldaten Armatur og ſtærke varme Klæder af indenlandſk Uld; og overflødig Armatur var fordeelt omkring i Provindſerne, hvorved væbnede Folk kunde være Strandvagt, at Fienden i 10 Aars krigen ikke et eneſte Sted giorde Landgang af Betydenhed. Neppe haves Geværſkabene paa Landet til Erindring af denne Indretning,

ning; Pleielſlage, Høetyve, ere de eneſte Vaaben, Bonden kan møde Fienden med. Stod ikke Friderichs Frieheds Anordninger og Indretninger uryggelige i 27 Aar? Efter hans Død var alt dette galt, og man fik Smag paa at øve det ſom Friderich afſkyede; han kuldkaſtede aldrig noget, thi han vidſte Forſkiellen imellem at forandre og forbedre.

Friderich elſkede ikke Adelen paa de andre Stænders Bekoſtning; han arbeidede idelig paa, at adle fortiente Borgerfolk, at Adelen ſkulde tabe ſig i Borgerſtanden. Han frygtede de mægtige Familiers Indflydelſe og Svogerſkab i Forretningerne. Endog hans Miniſtere maatte ſelv ſige til Adelens Børn: vi kan ikke foreſtille dem Kongen til noget Embede, fordi de er af en ſtor Familie, men fordi de kan arbeide ligeſaa godt ſom en Borgerlig. Og de Adelige maatte beviſe at det var ſaa, thi Kongen foretrak til Statens Anſvarsfulde Embeder en Borgerlig for en Adelig.

Kongens Inſtruction af 1700 til Amtmænd og Stiftamtmænd vidner om, at Adelen maatte oplæres borgerligen, for at kunde opfylde de dem paalagde Pligter. Og ſandelig det var ikke ilde, om en af kyndige Mænd hædret Profeſſor blev lønnet for at holde et lærerigt Collegium over diſſe Kong Friderichs Inſtructioner. At Pligterne dog vare bekiendte, inden Amtet tilfaldt den Adelige.

Friderich ſparede intet for at forbedre Lov og Rettergang. Allerede 1708 var en forbedret Lovbog meſten færdig. Siden fandtes ingen, der vilde fortage ſig dens Udgivelſe.

Høieſteret ſaae Kongen alvorlig paa Fingrene. Aſſeſſorerne vare ikke i hans Øine himmelſendte feilfrie Væſener. Efterat han havde ſat endeel af Aſſeſſorerne paa faſt Gage, indførte han den Skik, at i alle Sager, ſom enten angik Landvæſen, Told, eller Handel, ſkulde Retten have ſom Bieaſſeſſorer Deputerede for diſſe Collegier, der kunde oplyſe Retten.

Trende

Trende Gange tillod han, at Rettens Dom blev forandret, efter at Acterne vare paa nye i hans Stasraaad giennemgaaede, dog saaledes, at Rettens Anseelse ei tabte derved.

Det er ikke klogt, hvis hver enkelt Asseſſor i Høieſteret troer ſig fornærmet, fordi man ønſkede hans Votum trykt; thi Tilfælde ſatte ham jo paa det Sted, hvor han ſidder, og i vore Dage troer ikke den ſkarpſindigſte Mand, at Vished og Sandhed er at finde uden igiennem mange Feiltagelſer. Folket, hvis Ære og Velfærd er betroet i saa faa Underſaatters Hænder, burde dog have anden Caution for Aſſeſſorers uſkrømtede Dueligheed, end blot en Beſtalling og en Kappe. At lade Vota trykke, vilde meget biedrage til at rodfæſte hos Folket uryggelig Tillid.

Friderich elſkede Mildhed imod de ringere Stænder, men Strenghed imod de Fornemme. Hans værſte Fiende, den Holſteenſke Adel, kunde han ikke elſke. Begyndelſen lagde han til, at de ſkulde bære lige Skattebyrder med danſke Underſaattere, men

og

og nu maae det glæde dem, at denne Konges Plan med dem og hans Minde overlades Forglemmelſen.

Intet holdt Friderich mere helligt, end det han i ſine Forordninger lovede ſine Underſaatter. Creditens Vedligeholdelſe i Pengeſager, Troe og Love i Regieringskunſten, anſaae han for alle Troners eneſte faſte Grundpiller. Aldrig krænkede han diſſe, udſtod hellere Krig og ſtore Farer, ſerend han vilde ſønderrive diſſe Baand.

Først efter i fire Aar at have holdt i Krigen mod Svendſken 70000 Mand paa Benene, og 18000 Matroſer til Flaaden, maatte han gribe til at betale 16 Tønder Guld i Myntſedler. Dog ikke anderledes, end at den Kongelige Caſſe imodtog og udbetalte halvt i Sedler og halvt i klingende Mynt. Desuagtet vilde ingen godvilligen imodtage diſſe Sedler, helſt de ſaldt ſtrax 50 til 60 Pro-Cento. Omſider overvandt Kongens Ordholdenhed alle Vanſkeligheder, ſiden han begyndte lidt efter lidt at kaſſere dem ſom kom ind, indtil Sedlerne omſider havde

lige

lige Cours med klingende Mynd. Iøvrigt havde Kongen et særdeles Had til disse uskyldige Sedler. Men og heraf see vi, hvor uoplyst en Finanserer han var. Blot den Tanke at fremmede Magter kunde giøre disse Sedler efter, bestemte ham til at ile med deres Udslettelse; Thi, vare hans Ord: mine Undersaatter have dog nogen sand Værdie i falsk Mynd, men ved falske Sedler bedrages de ganske.

Friderich havde utallige mange extraordinaire Udgifter, som han ikke skabte sig selv, men som Himmelen nedsendte over ham. Ikke allene i de ti Aar at Krigens Lue omspendte hans Rige, fortærede Ildens Flammer mange Byer, og Pesten øste almindelig Bedrøvelse ud over Folket. Dog vidste han ved Orden i Pengesagerne saaledes at holde Udgifter fra sig, at hverken Procentoskat, Extraskat, Tallotterie, forøget Stempelpapiirskat, høiere Consumptionsskat bleve paalagte, for at finde Capitalen, oplagt til Waisenhuus og til gamle udtiente Embedsmænd og Præste-Enker. Postcassen maatte bestride disse.

Man

Man vil kanskee belee Kongens Gniskhed i at kiøbe Gaarde, beſee dem, ſelv giøre Overregning over deres Ombyggelſe, og med Muur- og Tømmermeſtere at tinge alt paa det nøieſte. Det var og under hans Værdighed, at ſidde omringet af Udgifs-Ordres, at høre ſin troe Ven, Lüders, oplæſe dem, og efterregne Regnſkabet, og ſaaledes at approbere det aarlige Udgifts-Reglement.

Utrolig vare Snyderierne i Cavalleriet med Fourage, og denne Skat trykkede formeget Bonden, hvis Byrde Friderich lettede. Fouragen ſkulde indſkrænkes, ikke ved at befale inden man vidſte at Befalningen kunde adlydes, men ved at indrette det ſaaledes, at Bonden og Officeren kunde begge være fornøiede. Han lod da ikke foreſpørge hos Eſcadrons-Chefs og Amtmænd, hvor meget Fourage en Rytterheſt behøvede. Han overlod det til ſin troe Kammertiener Lüders at udvælge en paalidelig Materialkudſk. Denne blev givet et Par Materialheſte, ſom han ſkulde kiøre Materialier med, en Dag til Friderichsborg og

tilbage igien her til Byen, et heelt Aar igiennem uopholdelig. Og denne ſkulde angive til Maal nøiagtigen, hvor megen Fourage han brugte af Høe, Havre og Hakkelſe, og Kudſkens Regning, da hans Heſte vare fede og raſke, blev lagt til Grund i Kong Friderichs Fourage-Forordning.

Friderich indſaae meget vel, at Kiøbenhavns Univerſitet hverken forvaltede ſine Midler ret, endnu mindre her i Hovedſtaden ſtiftede Nytte. Han havde næſten været nødt til at bede viſſe Profeſſor-Familier om Tilladelſe til at ſætte Horrebov til Profeſſor i Matheſis ved Academiet. Kunde de mægtige Leviter ikke paa anden Maade imodſætte ſig Kongens Befalning, ſaa i Horrebovs Deſputats, holdt pro Loco, fandt de Exempler, ſom ſyntes at vidne om Vranglærdom i Treenigheden. Naturligviis vilde det rettroende Conſiſtorium ikke taale ſlig kietteriſk Suurdei imellem ſig. Friderich kied af Conſiſtoriets Vrangvillighed, ſkiult under Rettroenheds Kaabe, ſkriver til Conſiſtorium: Horrebovs Exempler i hans Deſputats ere mig ligegyldige, jeg haver beſkikket

ſkikket ham til Profeſſor Matheſis og Aſtronomie.

En ubegribelig enevældig Staat har det Univerſitet været under alle Konger; og udmærker ſig meer med Vellevnet, end med Iver for nyttige Videnſkabers Udbredelſe. Friderich døde inden han fik dets Flytning i Stand. Af Finantz Inſtructionen til hans Deputerede ſees, at Regnſkabet over Academiets Midler laae under deres Reviſion, altſaa og under Kongens. Og meget vidner om, at Frygten haver været ſtor hos Profeſſorerne for Friderichs Reviſion; derfore aflagde Profeſſorerne deres Regnſkab under Chriſtian den Siette bedre, end i vore Dage.

Friderich giorde utrolig meget for Skolevæſenet. Ikke var det hans Skyld, at Præſterne ei kiendte ſtørre Oplysning for Almuen end Catechismus, Evangeliebogs og Pſalmebøgers Læsning.

Friderich gav villigen Capitaler hen til Skoler. Hvorledes ſkulde denne Capital kunde udbrede Oplysning, og ſætte Præ-

ſterne hvor de burde ſtaae paa engang? Præſter vedblive ſtedſe at være hellige og uforanderlige Samvittigheds Herrer, ſaalænge Troe er mere end ſund Fornuft; ſaalænge det er almindelig antaget, at kuns Troende bør vente Himmelens Velſignelſe, og for at udgrave diſſe af Naturens Skiød, behøves ikke Oplysning, ikke Vindſkibelighed, men ilde forſtaaet Gudsfrygt og Tillid til Forſynet.

Friderich forefandt en til Tænkefriehed ganſke uſkikket Nation, og en Præſteſtand ganſke polemiſk og hierarchiſk. Ingen Konge kan med Magt uddele Oplysning til ſine Underſaatter. Denne giemmes ikke i Fyrſternes Skatkammer, den kommer utvunget af ſig ſelv. Friderich ſkienkede ſine Underſaatter, de betrængte Bønder, det han havde, nemlig Friehed og Opmuntring til at blive vindſkibelige og oplyſte.

Præſterne, ja ingen Lærd foreſlog for Friderich Realſkoler eller Indretninger, dannede efter det paa hans Tid bekiendte Inſtitut i Paris, Portrojal. Og dog befoel Friderich at Børn i Waiſenhuſet ſkulde lære Haandværker og Konſter. Og Friderichs Navigations-

tionsſkole paa Møen, nu et ilde ſtyret, men meget rigt Tugthuus, vidner nokſom om, at han ønſkede Almuen oplyſt.

Vi maae nedſlaae vore Øine, at vi i den offentlige Opdragelſe ikke er rykket et eneſte Skridt frem. Vi maae vente paa, at Nationen heri hielper ſig ſelv, hvorpaa den ſaa vældigen haver begyndt, ſom i meget andet.

Friderichs hele Rangforordning udgiorde neppe et Ark ſkrevet.

Gabel blev Kammerherre fordi han vandt et Søeſlag, ikke fordi han ſkulde gifte ſig med en Freken over hans Stand. Sande Fortieneſter belønnede Friderich. Deichmann, Tordenſkiold og Raimus ere derpaa Beviſer; ikke at tale om utallige andre. Hans Plan var, at den gamle Adel ſkulde overveies af den nye Adel, hvortil han antog alle fortiente Borgerlige.

Friderich elſkede Munterhed, ja og Pragt ved ſit Hof, uagtet han lod til at være Alvorlighedens ſelv; han kiendte Kier-

ligheds Magt, og var en meget beſtandig Elſker. Ane Sophie fortiente hans Venſkab, nød hans Fortroelighed, og han igien hendes oprigtige Kierlighed, og ſandelig Hiſtorien, naar den engang tør tale, vil male Ane Sophie ſom de ringere Stænders Velgiørerinde, og Friderichs ſande Fortrolige. Vel fremmede Ane Sophie ſin Slægt, men kunde dog ikke ganſke qvæle Friderichs Retfærdighed. Oberſecretair Roſtgaard havde fortient Kongens Unaade, maatte føle den i ſaadan Grad, ſom man nu vilde kalde Grueſomhed. Ane Sophie bad vel for denne ſin Slægt, men torde ikke bede om Naade og Tilgivelſe.

Man nævne os til Slutningen Friderich den Fierdes Yndling. Denne var ingen Milionair, ſom havde med Smiger og Ränker ſammenſkrabet Nationens ſidſte Blodsdraabe, og ſom maatte ſkaffe ſig en rædſelfuld Udødelighed af Marmoret. Dette kolde tvetydige Vidne ſkal være det eneſte i Staten, der ſiger Efterverden, at en ſaadan var Kongens og Folkets Ven. Friderichs Fortrolig var Andreas Lüders, der til 1721 havde

havde tient sin Herre som Kammertiener i 23 Aar, og til 1727 under Titel af Cabinets-Secretair, dog ikke forvaltede andet, end det han havde giort i saa lang Tid, været sin Konges troe Ven. Og her er Æremindet: Friderich sagde med bedrøvet Hierte om Lüders, da man meldte ham hans Død: **Han var mig en troe Tiener, han bagtalede aldrig noget Menneske.**

Forruden Friderich den Fierdes egenhændige Brev af 1704 indført i Kiøbenhavns Skilderie anden Aargang pag. 88-91. beder man Kiøbenhavns Borgere at læse alvorlig følgende Instruction.

1700 den 9de Januarii.

Inſtruction,

hvorefter vi Friderich den Fierde allernaadigſt befale vores tre Deputerede ved Finanſerne at forholde ſig, indtil vi allernaadigſt anderledes tilſigende vorder;

I.

De ſkulde være betænkt os allerunderdanigſt at foreſlaae Middel og Veien, hvorledes enten ved Credit eller paa anden Maade udi Tide kan gotgiøres, hvad ſom Udgifterne overgaae Indtægterne.

II.

Til den Ende ſkulde de dagligen og flittigen komme tilſammen paa Kammeret, og naar alting er bragt udi Rigtighed, Dagene ret inddele, hvad paa enhver ſkal foretages, alt med hverandre vel overlegge, paa det alting kan holdes udi god Orden. Og hvad ſom da bliver ſkikket og forrettet, ſkal Kammerſecretairen føre til Bogs, og maae hannem en Perſon tilſtaaes, at Expeditionen desbedre kunde befordres.

III.

III.

Naar Balancen for indeværende Aar er ſluttet og faſtſtillet, ſkal Bogholderen derefter indrette ſin Bog, og ſkal det ſkee paa denne Maade, at han a parte udi en anden Bog under lige ſamme Titel, ſom udi Hovedbogen, maanedlig og quartaliter indføre Extracterne deraf, ſom af Caſſereren ere underſkrevne, hvilke os ſkulde foreviſes, naar vi det allernaadigſt forlanger.

IV.

Diſſe allernaadigſte anordnede Perſoner, ſom hidtil Dags ere brugte udi andre Affairer, ſkulde ſig herefter derfra entholde, og allene give god Agt paa Indtægt, Udgift og Cammer-Væſenet, hvorudi de finde Occupation nok.

V.

Perſonerne ved Finanſerne og Cammer-Væſenet ſkulde beſtaae udi efterfølgende. Først tre Deputerede, ſom vi nu allernaadigſt have forordnet, og vores Finanſer ville fortroe, og er vores allernaadigſt Villie, at

en af dem det Danſke, den anden det Norſke, den tredie det Holſteenſke og Oldenborgſke Væſen ſkulde foreſtaae, efterſom enhver er kyndig udi Landets Affairer, dog ſkulde de alle ſamtlige giøre Forretningerne, og flittig med hverandre communicere, og overlegge, hvad ſom paa ethvert Sted kan eragtes gavnligt til vores Tieneſtes og Intraders Forbedring og Formerelſe, førend det os allerunderdanigſt til allernaadigſt Approbation foreſtilles, og ſkal ikke for gyldigt paſſere, ſom ikke tilforn af dem ſamtlig er overlagt og underſkrevet. Men hvis de imod Formodende, udi et eller andet ſkulde vorde af ulige Meninger, da haver enhver ſine Tanker allerunderdanigſt ſkriftlig til os at indgive, og vores allernaadigſt Reſolution derom allerunderdanigſt ervarte.

VI.

Men ſom ved Kammeret falder mange og ſtore Forretninger; ville vi allernaadigſt til Hielp og Værkets Fortſættelſe anordne tre Perſoner til at være hos dennem paa Kammeret, ſom ſkulde herefter ſom tilforn med dennem i Kammer-Seſſionerne være

over-

overnærværende, naar Retten holdes og tvivlraadige Sager forefalde, og ellers tillige med dennem have flittig Indseende, at Renteskriverne forrette deres Embeder med Flid og Troskab, og naar Antegnelserne udi Regnskaberne ere giorde, da skulde de med Flid og Troskab samtlige dem revidere. Dog intet expedere, førend Regnskaberne med Antegnelser og deres Revision ere de tre Deputerede med deres Beskaffenhed foreviste til deres Approbation, hvoreffter de, naar alt er giort rigtigt, Qvittanzerne kunde strax expederes, saa at Betienterne ei derover opholdes.

VII.

Vi have allernaadigst anordnet en Casserer, som annammer Pengene, men han skal ei have Magt til at udgive en Daler, uden de tre Deputeredes Haand og Segl. Iligemaade ville vi allernaadigst anordne en Bogholder, som skal over Indtægt og Udgift, holde rigtig Bog og Regnskab, derudi flittig tegne, hvorledes Gielden enten tager af eller til, og skulde de tre Deputerede ved Finanserne have flittig og skarp

Til-

Tilsyn baade med ham og alle Kammer-Betientere, at enhver med Flid og Troskab forretter tilbørlig hvad ham tilkommer.

VIII.

Det som os allerunderdanigst til allernaadigst Underskrivning forelægges, saavel som alle Assignationer førend de udstædes, skulde først af de tre Deputerede samtligen underskrives, hvilke og skal skee med alle Breve og Ordre, som til de subalterne Betientere afgaae, hvilke de ved Secretairerne skulde lade contrasignere.

IX.

Og som vi allernaadigst have for got befunden, at der skal være tvende Kammer-Secretairer; en udi det danske Sprog, til at expedere alt, hvis vore Riger Dannemark og Norge, saa og derunder sorterende Lande vedkommer, og en udi det tydske Sprog, til de Expeditiones, som vore Fyrstendømmer og Grevskaber angaae, saa ville vi allernaadigst at tvende Secretairer enhver de Expeditiones, som han i hans Sprog og

Di-

Diſtrict udfærdiger og parapherer, os til Underſkrivelſe allerunderdanigſt forelægges.

X.

Vi have allernaadigſt ſadt os for, engang hver Maaned, i det ringeſte, de trende Deputeredes Beregninger os allerunderdanigſt at lade foredrage og ſelv at efterſee, og Dagen dertil have vi allernaadigſt berammet den første Onsdag udi hver Maanet, og ellers saa ofte vi det allernaadigſt befale. Og de Deputerede at lade tilſige at komme; og da kommer i Deliberation: 1) hvorledes en eller anden Afgang kan gotgiøres? 2) paa hvad Maade Crediten kan conſerveres og beholdes? 3) hvorledes Indtraderne paa beſte Maade kunde formeres og forbedres, ſom tilforn ilde have været forſømt og adminiſtreret. Til hvilken Ende de Deputerede kunde have deres allerunderdanigſte Forſlag og Memorialer tilrede, at derpaa kunde allernaadigſt vorde refereret.

XI.

XI.

Saaſom vi ugierne maae fornemme vores Amtmænds og Amtsbetienteres ſtore Skiødesløshed faſt overalt, hvor vi noget øde Jordegods eie, i det at de ganſke lidet bekymre ſig om dets Reſtauration udi en og anden ſkadelig Practiquer og Handlinger, der mere ere tienlige til at ruinere end at opbygge, i hvor vel de tildeels ere ſatte derfore at anvende deres Flid, at det øde Gods maatte blive beſat, og Landet komme i Opnahm og Velſtand: ſaa ville vi allernaadigſt at vores Deputerede ſig derom alvorligen, enhver i ſit Departement erkyndige ſkal, og Conjunctim tilholde Amt-Betienterne, at de under vores høiſt Kongel. Unaade corrigere, hvis hidindtil er forſeet, og være betænkt paa Raad og Middel, hvorved det øde Gods overalt kan komme i Hævd og Brug igien, hvorudi, naar vi fornemme deres allerunderdanigſte Forſlag derom, vi allernaadigſt vilde lønne demmem, ſom ſamme øde Gaarde antage til Hielp, enten med Frihed for Skatten, eller Afſlag i Landgilden, og de aarlige Afgifter.

XII.

XII.

Ved Regnſkabernes Producering ſkulde alle Aſſignationer ſom hvert Maaned ere udgivne, os allerunderdanigſt foreviſes og derhos berettes, hvilke ſom ere betalte, eller ubetalte, paa det vi udi dette Conſeil des Finances kunde allernaadigſt reſolvere, hvad ſom forneden giordes at betales i efterfølgende Maaned, og derefter udi vores Protocol lade notere, hvad vi allernaadigſt have reſolveret.

XIII.

Naar rigtige Relationer eller Memorialer fra Kammeret eller Holmen indkomme, ville vi dem allernaadigſt efterſee og reſolvere, hvorvidt vi deraf allernaadigſt approberer.

XIV.

Engang om Ugen ſkulle de tre Deputerede komme paa Commiſſariatet, for at efterſee, hvad ſammeſteds af de ſpecialiter Deputerede bliver forhandlet, ſærdeles contracter, og dertil ordinere, hvis Penge

ſom

ſom behøves, paa det ved rede Penge og contant Betaling ſaameget desmere udi Priſen kunde vindes, det ſamme ſkal ogſaa ved Hof-Etaten, og til den Ende om ikke hver Uge da engang hver 14 Dag med vores Ober-Kammerjunker og Hof-Marſchalk at komme tilſammen, for at overlægge hvis ſom kunde behøves.

XV.

Vi vilde og allernaadigſt, at de Deputerede ſkulde have Tilſyn med Academiets Menage, Regnſkaberne, Tid efter anden lade indfordre og efterſee, et og andet ſom fornøden kan være ordinere, og over hvis ſom Forandring behøves deres allerunderdanigſte Tanker os Conjunctim lade indgive.

XVI.

Naar extraordinaire Paalæg, Capitaler at optage, eller og extraordinaire Udgifter forefalde, kan ſaadant og komme i Deliberation, og ſkulde de Deputerede med hverandre vel overlægge, hvorledes det paa beſte Maade kunde ſættes udi Værk.

XVII.

XVII.

De tvende aarlige Reglementer og deres Repartitioner, nemlig: Hof, Søe- og Militair-Etaten, ſkulle af os allernaadigſt efterſees og underſkrives, tilligemed deres Inſtructioner, førend de paa Kammeret vorde expederede, og ville vi allernaadigſt General Procureurens Inſtruction, efter Conjuncturerne og Tiderne confirmere eller reglere.

XVIII.

Saavidt mueligt er, ſkulle Aſſignationerne anviſes paa de Steder, hvor Penge ſtaae, og ikke uden Tab og Riſico kunde her bringes udi Caſſen, mens alle andre Penge og Indkomſter ſkulle her leveres udi Caſſen, indtil vores allernaadigſte Reſolutioner, ſom vi Maanetlig ville tage, ere faldne, hvorefter de da ſiden udgives eller bort aſſigneres.

XIX.

Angaaende de mange Reſtantzer, ſkal indhentes udførlig Efterretning om de foregivne Exceſſer, Reſtancer ere gyldige, ſom

vi allernaadigſt holde derfor, at den meſte Deel deraf vel kunde inddrives eller mueligt af Amtsbetienterne kunde gotgiøres.

XX.

Alle Slags Skatter kunde man give et Navn og dem formere eller forringe under det ſamme: 1) Contribution, 2) Proviſion, 3) Familie- og Folkeſkat, 4) Tiende og Tolden, 6) Conſumption. Flere Navne giøres ikke fornødne.

XXI.

Ved Credit-Væſenet var vel at overlegge, om nogen Middel ſkulde kunde findes, hvorved en Deel af den hidindtil giorte Gield kunde afdrages, og var vel at forhaabe, at mange i det Fald, ſkulde gierne reſolvere ſig til et conſiderabelt Afſlag, naar de vare ſikkre paa, at faae rigtigt, det ſom dem blev tilbudet, og Renterne dem imidlertid til præciſe blev betalt, uden at have fornøden videre derom at ſolicitere.

XXII.

XXII.

Over Myntvæſenet ſkulle de flittig deliberere og deres Betænkende fra ſig at give, hvorledes ſamme, jo længere jo bedre var at indrette, i Særdeleshed om det ei ſkulle være raadeligt at ſlaae andet Mynt end Specier og hvad for Sort, derhos at reflectere paa Biergværkerne udi Norge, og dennem ſom en ſynderlig af Gud forlenet Skat, udi bedre Stand at bringe, og at rette dem, hvis Brug og Mangler, ſom ei mindre derved end ved Myntvæſenet ſig haver indſneget.

XXIII.

De ſkulde viſſe Tider holde Kammer-Ret, og ſig derudi allerunderdanigſt efter den af Hans Majeſtet, den høiſtſaligſte Konge, vores elſkelige kiere Herr Faders høilovlige Avmindelſe, udgivne Kammer-Rets Ordning vedbørligen forholde, hvilken dog vel havde fornøden at revideres, ſaa og tilholder ſamme Fiſcalen, Tid efter anden, at giøre ſit Embede forſvarligen.

XXIV.

En Taxt ſkal af os allernaadigſt forordnes, hvorefter Sportlerne paa Kammeret ſkulle annammes, iligemaade en vis Repartition over hvad Kammeret og et hvert Cancellie ſkulde expedere, for at undflye den ſkadelige Confution ſom derover foreſalder. Den Inddelning ſom for nogle Aar blev giort, behøver vel nogen Forandring og Forbedring.

XXV.

En Taxa Sportulorum ſkal publiceres, og de ved Kammeret og Cancelliet allernaadigſt anbefales under Æres og Beſtillingers Fortabelſe ikke at tage mere for Expeditionerne for Regnſkabernes Revidering og Afklarering, og ſtrax enhver Betient derover tages udi Eed.

XXVI.

Endeligen behøves vel at reglere, hvorvidt Kammeret ſig med Hoſpitalers, Kirkers og Skolers Gods, og deſſen Regnſkaber ſig ſkulle bemænge, ſom ſligt i vores elſkelige kiere Herr Faders, ſalige og høilovlige

lige Ihukommelſe, Tid, tit og ofte har været fore, men dog ikke ere blevne regleret. Vores allernaadigſt Mening er, at Kammeret ſig herefter, det mindſte mueligt, dermed ſkulle befatte, at ſige, at de ei ſkulde være Forſtandere derfor, haver vel aarligen at efterſee Indtægter og Udgifter, om og ſaa Pengene ere vel diſtribuerede, og hvis dennem ſkulle nogen ond Adminiſtration forekomme, da os det allerunderdanigſt at tilkiendegive. Udi det øvrige have de vores Interreſſe udi høieſte Maade at antage. Givet paa vort Slot Kiøbenhavn den 9de Januarii 1700.

Man ſammenligne med denne Inſtruction Dannemarks Finanzers Regnſkab for 1768, 1769, 1770, 1771, i Büſchings Hiſtoriſche Magaſin XIV. Deel. Staats-Calenderens Folio 56, 57. 64, 65, hvoraf det da vil blive klart, at 50 Menneſker maae kunde arbeide mere end de 10 Menneſker Friderich den Fierde brugde til Finanzerne. Det er

og upaatvivleligt, at Pengene ere ſikrere for Ildsvaade og Tyvehaand, nu de ere fordeelte i flere Caſſer, end i en Caſſe allene, ſom de var under Friderich den Fierde.

Vi vilde efter Løfte lade al Malerie og Skattering fare for Fremtiden, derfore og forbiegaae de Anmærkninger, ſom Friderich den Fierdes Finanz-Beſtyrelſes Sammenligning med Nærværende kunde give Anledning til. Stolende i øvrigt paa, at Fremtiden nok vil overtale Regieringen til, at ligne Friderich den Fierdes Beſtyrelſe, og at Kiøbenhavns Borgere vil foregaae alle Underſaatterne med det viſe Exempel, med Tarvelighed, og Tillid til Regieringen, at arbeide paa Fædrenelandets ſande Vel, ſaaledes at baade Beſtyreren og Folket kunde med Glæde længes efter at regieres af Fierde Friderich. Man glemme kuns ikke at ſtore, tomme Navne, Tryglegrunde, Ødſelhed, Ørkesløshed, Uredelighed, var ham en Peſt, da han ſelv var Orden, Sparſomhed, Redelighed, og utrættelig Flid.

Juvenal var med at begynde Skilderiet, han maae og være med at ſlutte det.

Curandum in primis, ne magna injuria fiat
Fortibus, & miſeris! tollas licet omne, quod us
quam eſt
Auri, atque Argenti: ſcutum, gladiumque relin-
quens,
Et jacula & galeam, ſpoliatis arma ſuperſunt.
Quod modo propoſui, non eſt ſententia, verum eſt.
Credite, me vobis folium recitare Sibyllæ.

Det ſidſte om Peſthuſet.

Det er ikke i Sundheds Dage, at man ſkal tænke paa ſine lidende Medbrødre, men først, naar man ſelv vrier ſig paa Sygeleiet, er det beleiligt. Hvorfore ſkal man forgifte de glade Timer, ſom Verdens Suus og Duus ſkienker, med bedrøvelige Tanker? Alt hvad vore nødlidende Medmenneſker have at fordre af os, er en øm Medlidenhed, der yttrer ſig i Suk og huſvalende lydende Ynkker. Med diſſe fine Garn kan man ofte fange Enfoldige, ſom troe, at det Munden udſender kommer fra Hiertet, at kuns lindrende Taler kan opkomme i menneſkekierlige Barme. Sandelig, Verdens følſomme Rige og Store ere i Gield til Peſthuſet, for den Leilighed det ſkaffede dem, at lade deres Følſomhed ſkinne. O, haarde Siele! aflegger dette Selvbedrag, der ſaa vældigen nedbryder Eders og Afkoms Sundhed! den Alvidende veed nok at giøre Forſkiel paa virkſom Medlidenhed, og Følſomhed.

Hvor

Hvor merkelig er ikke den Straf, han nedſender over diſſe fra Menneſkeligheden Udartede. See hiin følſomme Vanſkabning, ſom Tidernes Smag haver dannet! Den ſkranter idelig, er beladt med Nervefyge, Slag, og Mathed i alle Lemmer; i Muſklerne er ikke mindſte Styrke; mat Sved bræfker allevegne ud; den piber i Steden for at tale, giſper i Steden for at drage friſk Aande; kryber, naar andre gaae, kan hverken taale Dag eller Luft; det ſom fryder andre, forbittrer denne Livet. En utrolig Selvtillid til egne Fuldkommenheder, en foragtelig Egenkierlighed fordrer, at alle ſkal opofre alt, for at glæde en ſlig Skabning, der ikke kan føle mere af alle Verdens Lykſaligheder, fordi Vrantenhed er traadt i den naturlige Følſomheds Sted; Nerverne ere døde og Livets Bevægelſe er blot blevet tilbage i Maſkin-Menneſket. Til ſaadan Ufølſomhed afhærder den falſke Følſomhed, lidet efter lidet, Menneſkene.

Vogt dig, o Menneſke! for de førſte 10 Gange at føle din Broders Nød uden at lindre den; Thi den fordærvelige Vane,

at føle uden at handle, overraſker dig haſtigere end du troer, i en Verden, hvor følſomme Ord, medlidende Øiekaſt, dybe Sukke forſkaffer dig Rygte om et godt Hierte, hvor man tager Maſchinens Gebærder for Menneſkelige Dyder.

Utallige have følt, ſukket over Peſthuus-Lemmernes Nød. Faa, ſaare faa, have huſvalet, og agtet det Værd at ſkienke diſſe Elendige de Penge, de ofte tabe under Spillebordene og lade ligge. Endog vilde de forbande Tanken om diſſe Elendige af deres andre flanevurne og ofte ubetydelige Tankeforbindinger.

Til diſſe er det ſpilt at tale deres Hierters Sag. De ere ophøiede over al Dyd og Fornuft.

Diſſe hverken bidrage til at fremme noget ædelt og ſandt, men finde blot det nyttigt, ſom kan moere; deres Dadlen og Roes kan ikke blive vigtigere end de usle Fornuftgrunde, ſom de formaae at handle efter. Vi bede da alle flanevurne, forvil-

dede,

bede, kortſpillende Væſener om Forladelſe, at vi have forbittret nogle af deres Øieblik med vores Beſkrivelſe om Peſthuſet! tilgiv den Uforſkammenhed, at man ved hver Aftens Spillebord vilde minde dem om 400 af deres Medbrødre, der ſukkede om Hielp fra deres Haand. Det er vigtigere paa Veien til Graven at overregne, hvormange Penge man tabte i Spil, end at erindre ſig med Glæde hvormange man ſkienkede til Syge, Fattige og Elendige.

O! Adſpredelſens Slaver, værdige følgende gamle og forſlidte Advarſel, eders Opmærkſomhed! Ungdommens Vaar begynder i Vellyſtens Dal, Livets Soel trækker os alle høiere og høiere op paa Livets Bierg, vi ſee hele Livet for os med alle ſine Yndigheder. Endnu i Alderdommen ſtaae vi og overſee Følgerne i Livet af vores Handlinger. Men Solens Dalen trækker os med ſig paa hiin Side Bierget, hvor Hældningen begynder fra Livet til Graven. Her ſee og nyde vi ikke Livet mere, vi have blot Erindringen af det. Paa Hældningen findes ikke mere Aſſemblees, Skueſpil, Dands og Kaart-

ſpil,

ſpil. Vertshuſene, hvor Vandrings-Manden kan udhvile ſig, ere ikke andre end Peſthuſe, Hoſpitaler, Sygeleier.

Paa denne ſidſte Vandring kan intet muntre Sindet, ſom finder hvert Øieblik Tyngden af at leve, uden Beviſtheden af gode Handlinger. Følelſer kan ikke oplive, thi diſſe kunde ikke indprente ſig Hukommelſen, de ere med andre ſandſelige Forlyſtelſer forſvundne i Adſpredelſens Hav. Er det da fornuftigt, at ſlane lige fra Ungdommen af til Graven?

Peſthuſet haver fundet ſande Velgiørere, og til diſſe vover man at tale Peſthuſets Sag, ja at raadføre ſig med dem, fordi de i Gierningen have viiſt, at de vilde lindre deres elendige Medbrødres Kaar.

Hans Kongelige Høihed Kronprindſen haver ſkienket denne Stiftelſe 400 Rigsdaler. Magiſtraten haver ſendt ſamme 400 Rdlr. og de fleſte Klubber have indſamlet Penge

til

til denne Stiftelſe, paa hvis Anvendelſe de allene bie, for at give deres aarlige Tilſkud et varigt Diemeed. Nøden er ſtor i Peſthuſet. Nogenheden, Kulden, uſſel Pleie, en halv raaden Bygning, der allevegne er aaben for Fugtighed, Regn og Vind giøre den til en Svamp, der aarlig bliver af diſſe tiltrukne Uſundheder tykkere og tykkere, indtil den maae falde fra hinanden.

Endnu tør man vel ikke haabe Blaagaard til et Pleiehuus for Veneriſke, Drukkenbolte og Gale af alle Stænder, hvor enhver efter ſin Stand kunde pleies, uden at derved ſkulde hænge mindſte Haan.

Haver Aſſurance-Compagniet ſaa ſtore Summer tilovers, da er her en værdig Maade at anvende dem paa. Hvorfore ſkulde ikke Blaagaard kunde overlades imod aarlig Afbetalning? hvorfore ſkulde man ikke ligeſaavel kunde oprette et Compagnie, hvor Udbyttet beſtod i helbredte og huſvalede Medborgere, ſom at mange Compagnier ere blevne oprettede for at fede Directioner?

En

En Capital af 30,000 Rdlr. var vel at ſammenſamle, og da kunde Blaagaard blive til en af Dannemarks ſtørſte Zirater.

Det er blot Udlægget det gielder om, thi i Fremtiden vilde dette Pleiehuus viſt mere end ſvare ſine Renter. Baade Søe- og Land-Etat vilde vinde meget ved at ſee ſig renſede fra deres veneriſke Syge; kort alle Laugene, hele Rangforordningen, ſkiule Syge, der med Glæde betalte noget anſeeligt, naar de ſtandsmæssigen og ubemærkt kunde blive helbredte.

Sandelig det er en ſtor Skam for en oplyſt Nation at ſee, hvorledes veneriſk Syge i Quæſthuſet og flere Steder, ſkal med deres utaalelige Stank ekle friſke og ſyge Fattige, vanſkeliggiøre mange indvortes Sygdommes og de fleſte udvortes Saars Helbredelſe. Denne for Menneſket ſaa egne Peſt ſkal ikke have ſit eget Pleiehuus! Ja at det endog ſkal taales, at veneriſke fødte Børn, ſkal patte deres veneriſke Mødre, eller og diſſe fødte friſke, ſkal die enten den beſmit-

tede

tede Moder eller Ammen, og disse friske skal smittes af Børnene, Ægtefæller hinanden, og Skiørlevneriet ender med at smitte hele Nationen.

Man tænke forgieves paa, ved moralske Grunde og Tvangs Midler at vilde i Sovestæderne hemme denne Smitte. Det er Tid at man behandler den som en Plage, udøst over det menneskelige Kiøn, og at standse dens Følger. Helst denne Sygdom haver Grader, der i Førstningen kan læges, men siden ikke mere. Endnu viser sig deri Skaberens Godhed, at denne Sygdom ei strax nedbryder Legemet, men skridtviis. Og denne Skaberens Godhed lade vi, som i alt, være ubemærkt, ja unyttet. I et ordentlig Pleiehuus kunde kyndige Læger blive Mestere af denne Smitte, her kunde de lære endnu flere Forsigtigheds Regler, hvorved Menneskene kunde blive opmærksomme paa deres egen Sundhed.

Man overveie disse Tanker, og begynde paa at indrette og uddele Actier til et saadant Helbredelses-Compagnie. Vi tør haabe

haabe at der aabner ſig Kilder, der nu ere ſkiulte.

Slig Plan behøver Tid inden den modnes. Noden i Peſthuſet er hvert Øieblik paa Dagen følelig for de Elendige, vi vilde da her foreſlaae fire Maader, paa hvilke de allerede indſamlede Penge kunde anvendes.

Den første og vigtigſte er at klæde de Nøgne. En Peſthuus Lems Garderobe er vel forſynet med følgende Klædeſorter:

Til en Mandsperſon

en Veſt eller Trøie og et Par Buxer af $3\frac{3}{4}$ Alen Klæde a 4 Mk. 8 ß.	2 Rd.	4 Mk.	14 ß.
$6\frac{1}{2}$ Alen til Underfoeder a 1 Mk.	1		8
brunn og ubleget Traad			10
Syelon for Veſt og Buxer		2	
5 Alen Ravndug til en Skiorte a 22 ß.	1		14
Syelon for ſamme og Traad			10
$1\frac{1}{4}$ Alen Lærred til en Halsklud		1	9
Syelon			2
en ulden Nathue og et Par Strømper		5	
	6 Rd.	4 Mk.	3 ß.

Til

Til et Fruentimmer:

5 Alen Klæde a 4 Mk. 8 ß.	3 Rd.	4 Mk.	8 ß.
4½ Alen Lærret a 1 Mk.	,	4	8
Syelsn, Traad og Hægter	,	2	,
1 Serk med Syelsn og Traad	1	2	8
1½ Alen Lærret til et Halstørklæde og Traad 2 ß.	,	2	,
1½ Alen Kattun til en Kyse 1 Mk. 2 ß. til Ravndug og Syelsn 8 ß.	,	1	10
til et Par Strømper	,	2	
	7 Rd.	1 Mk.	2 ß.

En saa vel rigelig klædt Pesthuuslem fattes endnu Skoe, vilde altsaa nogle af Klubberne lade sig tegne for et vist Antal Lemmer at klæde aarligen, der kunde bære Klubbens Navn, og dem foreviſes i deres fulde Paaklædning, da blev Udgiften til en Mandsperſon aarlig 7 Rdlr. 4 Mk. 3 Skl. til et Fruentimmer 8 Rdlr. 1 Mk. 2 Skl.

Vilde man ſelv være Hienvidne til denne Nøgenhed, overbeviſte man sig snart om Nødvendigheden, helst i Vinterens Kulde ikke at forhale denne Hielp. Sandelig det er et haardt Fængsel, at være nødsaget at holde Sengen af Mangel paa Klæder.

Naar Klubberne tilſtille Hr. Inſpecteur Matzen Pengene for de Perſoner, de vil have klædte, meddeler han dem ſin Qvittering, og de nye klædte og glade Lemmer kan ſnart foreviſes.

Andet Forſlag.

Ved Magiſtratens Aarvaagenhed, og Inſpecteurens utrættelige Flid er det dog med en nye Arbeids Anſtalt kommet ſaavidt i Peſthuſet ſiden Julii Maaned forrige Aar, at Hoſpitalets Lemmer haver ved deres Haandarbeider fortient, ſom Tillæg til deres Pleie, 215 Rdlr. 3 Mk. 11 ß.

Foruden dette Spinderie forfærdiges og i St. Hans Hoſpital Dukketøi. Døve og dumme Drenge oplæres til at være Rokkedreiere, og i Snedker Arbeidet.

Vilde nu Klubberne og alle Peſthuſets ſande Velgiørere ſkienke diſſe Arbeids Anſtalter noget aarlig, enten til Præmiers Uddeling eller til Materialiers Anſkaffelſe, kan Inſpecteurens aarlige Regnſkab for diſſe

Penge

Penge ſnart overbeviſe Giverne om, hvor godt de ere anvendte.

Tredie Forſlag.

For nærværende Tid kan kuns den ſtørſte Uſſelhed, forenet med veneriſk Smitte i en høi Grad, overtale nogen til at legge ſig ind imellem 30 Elendige, der pleies alle i tvende Stuer paa det kummerligſte. En veneriſk Patient fra Landet koſter 9 Mk. ugentlig, fra Byen 7 Mk. Maaſkee, uagtet Leilighed er ſlet og knap i den faldefærdige Bygning, var det mueligt, naar nogle ædelſindede vilde ſkrive ſig for en Seng eller flere Senge for Veneriſke, at diſſe for Penge et nogenlunde ſærſkilt Sted i Stiftelſen kunde indrettes; men da ſlig Indretning næſten er frugtesløs her, af Mangel paa beleilig Plads, ſaa raader man hellere Velgiørerne til at henlegge 8 Rdlr til Opklædning for flere af de meſten nøgne veneriſke Patienter. Helbredes de ſom oftеſt her, ſaa maae de i Pialter forlade Peſthuſet. Og med diſſe, af alle foragtede, kan de ikke nogenſteds faae Tieneſte. Som vi og overlade de

Lovkyndige at udfinde Midler til at ſtandſe den haarde Overtroe, at alle ſom have været i Peſthuſet for at helbredes, ſkal anſees for brændemærkede og flyes af alle, ſaa at diſſe Elendige, nu helbredte, maae gribe til ſkiendige Midler for at opholde Livet.

Høiſt Menneſkekierligt var det, om diſſe helbredte kunde nyde nogen Underholdning indtil de kunde komme i Tieneſte.

En Vildfarende ſkylde vi ikke allene Legems Pleie, men endog at hielpe ham tilbage paa Dydens Vei. Hunger og Nøgenhed tillade ikke Dyds Øvelſe.

Fierde Forſlag.

Mange ere Børnene, der opbringes til Peſthuſet, at diſſe nu underviſes i Haandværker, er høiſt priisværdigt. Deres Siel burde og dannes for at blive nyttige Borgere. En Skolemeſter burde Stiftelſen have. Ikke for at danne Ungdommen til at blive Catechismus Glutte, men at lære dem at regne og ſkrive, tilligemed Chriſtendom og Sædelighed. Naar mange ſkyder ſam-

ſammen, kan en ſaadan Skolemeſters Løn ſnart blive færdig. Diſſe vigtige Mænd, Skolelærerne, maae kun have lidet, dette er jo engang Hierarchiets egen Indretning. De der meſſe engang om Ugen ſkal have hundrede Gange dette Arbeide bedre betalt, end de ſom daglig underviſe Ungdommen.

Hvilke af Velgiørerne der i diſſe Hiemeed vil bidrage til at lindre Peſthuſets Nød, kunde med deres Befalning henvende ſig til St. Hans Hoſpitals Inſpecteur, Herr Matzen, ſom med Nidkierhed og Glæde opfylder deres Ønſker. Og offentlig Regnſkab, ſamt Givernes egen Eterſyn, vil beſt kunde vidne om Gavernes rigtige Anvendelſe.

Virtus, id dare, quod re ipſa debetur honori,
Hoſtem eſſe atque inimicum hominum morumque malorum,
Contra defenſorem hominum morumque bonorum,
Magnificare hos, his bene velle, his vivere amicum:
Commoda præterea patriæ ſibi prima putare,
Deinde parentum, tertia jam poſtremaque noſtra.

Lucilius.

Trykfeil:

Pag. 224 næst sidste Linie, istedenfor Præste-Enker, læs deres.

Faa

Tanker

til

Grundigere Eftertanke

om

muelige Forbedringer paa Almindelig Hoſpital.

af

Stedets Præſt

Eric Olſen.

hvoraf Fordeelen tilfalder Hoſpitalets Fattige

Kiøbenhavn, 1791.

Trykt med Mad. Svares Skrivter.

Til

Deres Høy Grevelige Excellence

Hr. Grev von Osten

med samtlige Høye og Velædle

Magistrat.

Hvem ſkulde jeg heller hellige diſſe blade! end Deres Hoy-Grevelige Excellence med ſamtlige Hoy- og Velædle Magiſtrat, ſom Forſynet har ſat ligeſom til Fædre for ſaa mange hielpeloſe og elendige Menneſker? Hvo kiender ikke Deres Hoy-Grevelige Excellences, og den Hoy- og Velædle Magiſtrats milde Omhue for Deres lidende Medmenneſker? Men Hoved-Stadens mange og vigtige Anliggender, der fordre ſaa megen Opmærkſomhed og Tid, maa nodvendig

giøre, at De ikke kan have den beſyn-derlige Kundſkab i de ſmaa Ting paa Almindelig Hoſpital, ſom den der daglig haver et opmærkſomt Øye paa hvad der foregaaer. Og da jeg troer, at der ved forbedrende Forandringer i diſſe Smaating kunde dog nogle elendige Mennesker hielpes, efterſom de behøve kun lidt, og kan i lang Tid finde nødtorf-tigt Ophold af det, ſom den Overdaadige paa eengang forøder ved et vellyſtigt Maal-tid; og Deres Excellence med ſamtlige Høy og Velædle Magiſtrat nødvendig maa finde Hindringer i at udbrede ſaa meget Godt blandt de Fattige, ſom mueligt, naar De ikke kiende alle endogſaa de ſmaa Omſtændigheder; hvorledes ſkulde jeg da kunde tilgive mig det ſelv, at ikke ville efter Evne bidrage til de ædleſte

Hen-

Henſigter, naar jeg først havde fattet diſſe Tanker, at kunde virke til Gavn for de Elendige, der mangle baade Evner og Driſtighed til at tale for ſig ſelv? Daglig Erfaring viſer mig deres Nød, jeg hører deres Klager og Sukke, og hvad maa ikke et Hierte føle, ſom Vanen endnu ikke har giort ligegyldig ved at ſee deres Nød? Hvor mange have ikke ønſket, at en Mand, med grundig Kundſkab om Almindelig Hoſpitals Forfatning, vilde ſkrive om Forbedringer? og længe haver jeg, overbeviſt om mine ſvage Evner til at ſkrive første Gang for et Publicum, hvor der findes ſaa mange indſigtsfulde og ſkarpſindige Dommere, afholdt mig fra et ſaa vanſkeligt Arbeide, allerhelſt da Sagen var ganſke uden for mit Fag. Men min Samvittighed bød mig,

at anvende de Evner, jeg havde, og ofre de faa Indſigter, ſaa ſvage de vare, til de Fattiges Bedſte. Jeg fremtræder da med Frimodighed at tale deres Sag, med den Fripoſtighed, ſom Sandheden fordrer, da jeg ſkal beſtræbe mig for al den Beſkedenhed, ſom den nogenſinde tillader. Jeg tilſtaaer, at hvad jeg her ſkriver, er endnu kun ubetydeligt, da jeg endog har maattet udelade en og anden vigtig Poſt, ſom kunde høre med til nærværende Plan, fordi jeg ikke tiltroede mig, at kunde uden Vanſkelighed beviſe den, naar det blev fordret. Men dette er kun en Begyndelſe; thi efterſom min Kundſkab om Hoſpitalets Oeconomie og indvortes Forfatning, der ſaa meget undgaaer det opmærkſomme Øye, forøges, ſkal min Beſtræbelſe i lige Grad

til-

tiltage; ſaa længe ikke Forſynet kalder mig til andre. Deres Hoy-Grevelige Excellence med ſamtlige Hoy- og Velædle Magiſtrat har beviiſt mig Deres Bevaagenhed, derfor ofrer jeg Dem diſſe Blade med Hengivenhed, i den ſtadige Tillid, at, ſaafremt jeg har fulgt Sandhed og Oprigtighed, De da vil være mit Forſvar og min Talsmand, naar det Had, ſom Sandheden, endog den uſkyldigſte, ſaa ofte foder af ſig, vil maaſkee berove mig mit Sinds Roe, og en betydelig Deel af min timelige Lykke. — Og i den Tillid henlever jeg Deres Hoy-Grevelige Excellences med ſamtlige Hoy- og Velædle Magiſtrats

Kiobenhavn den 24 May 1791.

Underdanigſte Tiener.

E. Olſen.

Til Læseren.

"Vi have tilladt Trykke-Frihed," siger Ma-
"jestæten" i det velgiørende Øyemærke:, at
"Kundskab destomere kunde udbredes, og vi
"have afskaffet Censuren, paa det at enhver god
"og oplyst Mand ikke derved skulle hindres fra
"med Frimodighed og Redelighed offentlig at
"fremsætte sin Meening om, hvad han efter
"beste Skionsomhed troede at kunde bidrage
"til det almindelige Beste, der er en saa vigtig
"Sag for os som Konge og Lands Fader:"
Hvo seer ikke heraf Majestætens faderlige Hensigter, der opfordrer enhver Retskaffen

med

med Indsigt og Reedelighed at virke til det almindelige Gavn; hvilket uskatteerligt Gode er da ikke denne milde Tilladelse, der viser, at Majestætens faderlige Hierte er aabent endog for de ringeste af hans Undersaattere; Hvilken værdig Frugt heraf er det ikke, at man offentlig har kundet tale de Forurettedes og Undertrykkes Sag, da Majestæten selv har villet antage sig dem, og skaffe de Elendige Ret, og udbrede baade Tilfredshed og Glæde i en Barm, som ufelsomme egennyttige Menneskers ubillige Behandling har voldet saa megen Harme, Græmmelse og martrende Sukke, naar de have foreget sin Pragt og Vellyst med Frugterne af de Fortrængtes Meye. Men hvo var vel istand til at kunde overse, hvor velgiørende denne Majestætens Velgierning er i saa mange Deele; hvor maa det ikke forbinde Undersaatternes Hierter til Majestæten, da han paa saa mange Maader lader see, at han har bundet sit til dem. "Men Majestæten har med Mishag "maattet see, at man har misbrugt denne "Frihed til at haane de offentlige Foranstalt"ninger, og angribe agtbare Medborgeres Ære "uden at torde være deres Navne bekiendt, "naar enten de Fornærmede, eller Embeds"mændene, som ere satte til at holde over

"Orden

"Orden og Sædelighed fordrede dem til Regn-
"ſkab for ſlige ſtrafværdige Handlinger." —
Intet ſkulle meere krænke mig, end at giøre
mig ſkyldig i ſaadan Majeſtætens Mishag;
hvorfore jeg ikke ſkriver for at haane offentlige
Foranſtaltninger, men om mueligt, med mi-
ne faa og ringe Indſigter, at virke til Nytte
og Gavn, da jeg med mueligſte Varſomhed ikke
har villet berøre andet, end hvad jeg troede, der
kunde forbedres. Og da jeg ikke troer at
have angrebet mine Medborgeres Ære, haa-
ber jeg, at torde være mit Navn bekiendt,
ſom en Mand der vil ſvare til hvad jeg har
ſkrevet. Jeg tilſtaaer vel, at der neppe fin-
des nogen Sag af dette Slags ſaa tilſtrække-
lig klar og oplyſt med Grunde, at den jo kan
fordunkles med Modgrunde, og ved ſindrige
Vendinger faae en ganſke modſat Anſeelſe,
men jeg haaber dog, at hvad denne Sag
angaaer, naar mig tilſtædes tilbørlig Tid,
man tillader mig ſelv at forklare mine Ord, og
man vil værdige dem en alvorlig Bedømmelſe,
at endogſaa Modgrundene tilligemed fleere
Omſtændigheder ſkal ſkaffe den et klarere Lys.
Aarſagen, hvorfore jeg fremſætter mine Tanker
offentlig, er for det første, at de Forbedringer,
ſom jeg ønſkede, kan ikke alle for nærværende Tid
iværkſættes, men maa beroe til Vacantzer ind-

treffe,

treffe, og hvo veed, om de Høye Herrer, som for nærværende Tid ere Stiftelsens Directeurer, da ere det. For det andet har jeg ikke fremsat disse faa Tanker offentlig, fordi jeg troede, at man just vilde følge min Plan, men meget meere for at give saavel Vedkommende ved Stiftelsen, som ogsaa Indsigtsfulde, Skarpsindige og Redelige blandt Publicum Anledning til grundigere Eftertanke, og hvor meget skulle da Majestæten ikke opnaae sine Hensigter, naar Oplysning i saa vigtig en Sag blev udbredet, og man med nyttige Indretninger, forbedrende Forandringer, og fornuftig Sparsomhed kunde komme ligesaa mange elendige Mennesker til Hielp, som med en stor Sum Penge; og hvor skulle der vel gives meere Materie for den Indsigtsfulde og Oeconomiske at skrive til Gavn for de Fattige, end paa Almindelig Hospital; og hvilken Fordeel vilde det ikke blive for Stiftelsen, naar almindelig Kundskab om samme var udbredt blandt Publicum, at de gode Mænd, som bleve beskikkede Stiftelsen til Directeurer, og havde Iver og Nidkierhed at virke til de Fattiges Beste, at disse, naar de ikke paa andre Maader havde i Forveien erhvervet sig Kundskab om Stiftelsen, ikke skulde nødsages til, at lade sig enhver Ting anvise fra den samme Synspunkt,

punkt, fra hvilken baade Fordom og Egennytte ſtedſe kunne have betragtet den; men at de ſtrax begyndte at ſee med egne Øyne. — Saadant Gode, den Alvidende kan eene ſee, hvor ſtort og betydeligt det vilde blive, ønſkede jeg det Almindelige Hoſpital.

Forfatteren.

De bedrsveligſte Exempler have beviſt, at ey alleene Armod og Nøgenhed have i denne Vinter drevet mange Elendige til at ſøge Tilflugt paa Almindelig Hoſpital, men endog at Sygdomme have iſær i denne Vinter og Foraar giort ſaa mange trængende til Hoſpitalets Hielp, at ey alleene Sygeſtuernne have været fulde, men ofte paa Contoiret lagt tyve til fyrretyve Syge-Sedler. Man tænke ſig nu diſſe Fattige, ſom ingen Hielp have, angrebne af Sygdom, manglende det nødtørftige Brød, og den høyſt fornødne Pleye, hvor er det ikke at formode, at mange des Aarſag have maattet omkomme i deres Elendighed, da Hoſpitalet ikke har kundet redde dem, og ſkiønt mange ere komne ind omſider, havde dog Sygdommen, ſom i ſin Begyndelſe let

kunde

kunde helbredes, taget saa stærk Overhaand, at nogle af dem dog maatte blive et Rov for Døden. — Men det er ikke de Fattige alleene, hvis veemodige Taare, man har seet at beklage denne Nød; men saavel Pleye-Anstalterne, som ogsaa de Amter, der pleye at indlegge deres syge Svenne for Betaling, saavelsom andre have besværet sig over denne Hospitalets Mangel; og at det har gaaet mange af disse ligesom hine, er høyst rimeligt. Mig synes det var en Sag af Vigtighed, at afhielpe saadan Mangel, og, om mueligt, at skaffe Redning for de Elendige, der paa saadan Maade kom til at trænge til Hospitalets Hielp. Man averterede vel i Adresse Avisen No. 11 d. 14 Januarii: "da alle fra Sogne Commissionerne "og ellers anmeldte Syge for nærværende Tid "ikke kan imodtages paa almindelig Hospitals "Syge-Stuer af Mangel paa Plads, saa ønskede "man for nogen Tid imod billig Betaling at kun"de erholde Leilighed for sexten, tyve a tredive "deslige Personer i Nærheden af Hospitalet, "enten i Adelgaden, Tvergaden, Borgergaden, "eller store Kongensgaden, ꝛc" Men da der hverken blev giort Anstalt i Byen eller paa Hospitalet, saa blev Nøden lige stor, og saa mange maatte savne den Hielp, der eene kunde redde dem. Jeg er af den Formeening, at saadan Mangel paa det Almindelige Hospital, som Landsfaderlig Omhue og christelig Medlidenhed har aabnet til de Elendiges Hielp, kunde for en stor Deel allerede paa nærværende Tid, og for en større ved forefaldende Leiligheder afhielves. Den gunstige Læser værdige mig sin Opmærksomhed, og dømme selv hvorvidt jeg følger eller afviger fra

Sand-

heden. Hoſpitalet eyer en Stue til Gaarden paa 3 Fag, der ikkun bruges til at uddeele Penge til Lemmerne hver Mandag, og til at forhøre de opbragte Tiggere i tvende Gange om Ugen; i øvrigt er den ledig, uden naar det en og anden Gang hændes, naar et Liig ſkal begraves med Følge, at de, ſom ſkal følge, ſamles der; men dette er langt fra ingen Fornødenhed, da de nok kunde blive anviſt andre Steder. Og denne Stue kunde efter mine Tanker først blive ſat i Brug, da de Fattiges og Syges Trang ſaa høyligen fordrede det, efterſom den i alle Maader er fuldkommen indrettet til Beboelſe. Pengeuddeelingen kunde jo ſkee i Borreſtuen, eller og paa Stuerne ſelv, hvor de Fattige ligger; et aparte Værelſe hertil har hverken Wartov eller St. Hans Hoſpital forlanget; Commiſſionen for Tiggere kunde uden mindſte Hinder igien holdes i den ſaa kaldte Directionsſtue, der ikkun er i Brug nogle Timer om Ugen; og jeg veed ikke om jeg forſaae mig ved at yttre den Meening, at ſelv Directionsſtuen kunde tiene til ſaa chriſteligt et Brug, da ſaa mange beklagelige Mennekers Sukke og Taare gisre Fordring paa Hoſpitalets Biſtand; Mon ikke en af Betienterne kunde indrømme ſaavel Directionen ſom Commiſſionen et Værelſe nogle faa Timer om Ugen. Paa St. Hans Hoſpital forſamles Directionen hos Inſpecteuren, og i Wartow var et af de 6 Værelſer, Hans Høyærværdighed Biſkop Egede vare tildeelte, betinget til Directionsſtue. Hoſpitalet kunde da ved denne Forandring vinde tvende ſtore Værelſer, de Fattige og Syge vilde ikke ſukke længere forgiæves over, at den Tilflugt, ſom Landsfaderlig

Omsorg havde aabnet dem paa Almindelig Hospital, var dem betagen. Paa Hospitalet findes endnu tvende Værelser til Gaarden, det ene paa to og det andet paa et Fag, hvor den forarbeydede Værk ligger. Med ringe Bekostning kunde disse istandsættes, ved at nedrive Mellemvæggen og gisre dem begge til et, samt anbringe en Kakkelovn, da de i øvrigt ere istand til Beboelse. Til Gaden findes et Værelse paa to Fag, hvor de fattige Lig, som skal begraves for Hospitalets Regning blive henlagte, og tiener i øvrigt som et Magazin for Ligkister til de Fattige. Hvad Ligene angaaer, da kunde de gierne blive lagte i den anden Ligkielder, der ligeledes er paa to Fag; thi Hospitalet behøver vist ikke to af dette Slags; og Ligkisterne skal jeg anvise nærmere Plads; man finder da her en Stue, som ved liden Bekostning, nemlig ved Kakkelovn, og et Vindue over Døren til Lysning i Gangen kunde sættes istand. Næst ved samme er ligeledes et Værelse paa to Fag hvor en Deel Brænde og Steen-Kull forvares, som ogsaa kunde indrettes til Beboelse. Hertil kommer endnu i samme Rekke tvende andre Stuer, hver paa et Fag, hvor man giemmer Hospitalets Sand og Koste. Man seer vel, at der i disse Kieldere, om hvilke der ingen Tvivl er, at de fra først af ere indrettede som til Beboelse, findes noget i hver, saasom jeg haver anført; men kunde man ikke gierne lade opslaae et Skuur af Bræder i Hospitalets Gaard, hvor slige Ting kunde giemmes, eftersom de dertil bequemme Steder paa Hospitalet ere for nærværende Tiid i Brug til Stalde og Høelofter. Eller og for at komme lettere dertil, behøver man ikkun at lade opslaae

ſlaae af Bræder et Skuur paa Plank-Værket i Gaarden for Hoſpitalets Brænde, hvoraf den ſtørſte Deel desuden ſtaaer under aaben Himmel næſten den heele Vinter; man fandt da i Brænde-Kielderen under Kirken Rum nok til for bemeldte Materialier. Men angaaende de Værelſer, ſom kunde anſtaffes i underſte Etage, er det langt fra mine Tanker, at de ſkulde indrettes til Sygſtuer, men de friſkeſte af Hoſpitalets Lemmer, og de ſom for det meſte ere ude den heele Dag, kunde der nedflyttes, og deres Stuer, der formedelſt det, at de ere høyere i Veyret, ere meere forſynede med friſk Luft, kunde igien indrømmes de Syge. At foranførte Værelſer i underſte Etage ere baade tørre og begemme til Beboelſe, vil ved Eftersyn erfares, og derom kan heller ingen Tvivl være, naar man betænker, at ey allene mange Mennesker opholde ſig daglig i Stuer ved Siden af de angivne, men og at Spiſe-Meſteren, ſaavel ſom Portneren boer i den underſte Etage, og af viſſe Aarſager har jeg ſelv maattet opholde mig med Familie det meſte af en Vinter i ſaadan en Kielderſtue paa et Fag. Anførte Værelſer kunde derfor ſtrax efter mine Tanker komme de Fattige til Gode. Men ved forefaldende Leyligheder, nemlig ved Vacancer af Betienternes Embeder, kunde Hoſpitalet endnu vinde meere ved at indſkrænke de overflødige Værelſer til de fornødne. Jeg troer ikke, at jeg ved at yttre ſlig Tanke ſkulde fornærme enten Hoſpitalets nærværende Betientere, eller deres Eftermænd, da man gierne lader de første beholde, hvad dem er indrømmet, og de ſidſte ikke kan giøre Paaſtand paa overflødige Værelſer, naar

Hoſpitalet ſelv manglede de fornødne, heller ikke fordre, at tredſindstive fattige Mennesker, (thi meer vil jeg ikke ſige) ſkal mangle Huuslye og udſættes for Elendighed, Kulde og Froſt, kun for at en eller anden Betient ſkal have Værelſer til ufornødent Brug; og jeg troer, at enhver Retſindig vil tilſtaae, at det er høyſt billigt, at Betienterne paa et Hoſpital, hvor fire og tive til halvtredſindstive Mennesker ligge tilſammen paa en Stue, bør lade ſig nøye med Værelſer efter Fornødenhed, da Betienterne ere for Hoſpitalet, og Hoſpitalet ikke for dem; og Hoved-Hensigten af ſaa velgiørende Stiftelſer, og de ſtore Bekoſtninger, ſom baade hans Majeſtæts faderlige Omſorg, og den arbeydende, ja ſelv ſaa ofte trængende, Borger ſammenſkyder, er, at ſkaffe diſſe elendige en Tilflugt, der i en ſkrøbelig Alder ere angrebne af Sygdom og Smerter, og maae kiempe imod den grumme Armod, der ey allene ſaa ofte negter dem det tørre Brød, men endog de bare Straae under et Tag i Vinterens Kulde. For at ſætte den gunſtige Læſer i Stand til ſelv at kunde domme, om min Formeening er grundet eller ey, vil jeg ikkun give en Optegnelſe paa de Værelſer, ſom nogle af Betienterne ere tildeelte; da man ſtrax af den Ulighed, der er imellem dem, nødvendig maae falde paa den Tanke, at nogle have tilovers, naar, de ſom haver mindſt, ikke behøve fleere —

Spiiſemeſteren haver i underſte Etage to Kamre til ſine Fødevare, hver paa et Fag, et Kiøkken paa et, en Dagligſtue paa to Fag, en Skiænkeſtue og et Kammer. I anden Etage en Sal paa to og en Stue paa et Fag, og

et

et Kammer over den halve Deel af Porten; hvortil kommer det fornødne Rum til det Brænde, som han maa anskaffe til Sygestuerne. — Præsten har et Spiisekammer, en Stue, og et Kiskken, hver paa et Fag, i underste Etage. I anden Etage en Dagligstue paa et, og en Sal paa to Fag, samt et Kammer over den anden halve Deel af Porten; i tredie Etage tvende Værelser, hver paa et Fag. Lægen paa Hospitalet er tildeelt i anden Etage tvende Sale hver paa to Fag, en Stue paa et Fag, og paa den til Gaarden udbyggede Floy et Kiskken med Spiisekammer, tvende Værelser, hver paa et Fag, foruden tvende smaa andre. Inspecteuren haver i underste Etage til Gaden tvende Værelser, det ene paa et, det andet paa to Fag, til Gaarden tvende Kieldre. I anden Etage tre Værelser, hver paa to Fag, et Contoir paa to Fag, samt tre andre, hver paa et Fag, foruden det heele Rum over Porten, indrettet til tvende Kamre, samt et lige Rum paa den anden til Gaarden udbyggede Floy, som jeg forhen har meldet, at Lægen ved Stiftelsen haver, som ligeledes her er indrettet til Kiskken og Kamre enten paa denne eller en anden Maade; i tredie Etage et Værelse paa to Fag, som formodentlig er indrettet til Lemmernes Tieneste, da det ligesom de andre er numereret, samt et andet paa et Fag; foruden i femte Etage et Værelse til hans Fuldmægtig. Den gunstige Læser tilgive mig, at jeg har giort denne kiedsommelige Optegnelse, da jeg troede, at den i visse Maader kunde have sin Nytte og bidrage til mere Oplysning; saa meget jeg end haver bestræbet mig for Tydelighed,

vil jeg dog tilstaae, at den kan falde uforstaaelig, naar man ikke tillige giør sig bekiendt paa Hospitalet, ved at tage det i Øyesyn. Foruden anførte er Inspecteuren tildeelt, Stalde til Hesse og Kiør, Vognremise som til tre Kareter, med behørige Hselofter, og et til en Arbeydsvogn opbygget Skuur; hvortil kommer en Have i Gaarden, og Græsning af tvende Kirkegaarder uden Porten for de Fattige. Hvad dette har kostet Hospitalet saavel ved første Indretning, som ved aarlige Reparationer, overlader jeg til den Kyndigere at bedømme, som maa giøre slige Bekostninger af sin egen Kasse; og hvor mange elendige Mennesker kunde herved blive glædede og hiulpne, overlader jeg den Retskafne at afgiøre, som forener Indsiat med Iver at virke til deres Vel. Den gunstige Læser, beskylde mig ikke for, at jeg har ladet Misundelse styre min Pen; thi hvad Værelserne angaaer, da haver jeg flere end jeg behøver; et haver jeg havt at overlade en anden, og kunde gierne undvære et foruden, naar de øvrige vare beqvemmere indrettede, endskiønt min Familie er lige saa stor som nogen af de andre Betienteres, hvorfore jeg maa trænge ligesaa meget til fornødne Værelser, som de; og naar Hospitalets Trang udfordrede det, var Hr. Chirurgus Jacobsen, som jeg, villig at afgive et af sine Værelser; desuden kan jeg forsikre den gunstige Læser, at jeg gierne vilde ønske Stedets nærværende Inspector al den Lykke han kunde nyde, da han stedse har viist sig som min Ven, og redebon til megen Tieneste; hvorfor jeg stedse, hvad mig angaaer, skal findes erkiendtlig; Men dette forlanger jeg altid af enhver Retskaffen, at han ikke vil

formeene

formene mig at tale Sandheder, hvortil Pligt og Samvittighed opfordrer mig, om de end kulle ſtride, ſaavel mod egen Ære ſom Fordeel, naar de have det almindelige Vel til Øyemærke. Da nu den gunſtige Læſer uden Vanſkelighed maa ſee, at Inſpecteuren allene er tildeelt mere end baade Lægen, Præſten og Spiiſemeſteren tilſammen; ſaa troer jeg, at han vil finde min Meening grundet, at man uden Fornærmelſe ved Vacance af Embedet kunde vinde Værelſer til Hoſpitalets Tieneſte, da Eftermanden neppe kan giøre billig Fordring paa ſaa meget; og ſkulde han have ſaa beqværlig en Siæl, burde han viſt ikke være Inſpecteur paa en fattig Stiftelſe. — Hoſpitalet kan ſelv komme til at trænge til alle de Værelſer, man der kan anſkaffe, man foreſtille ſig, at epidemiſke Syge, hvis Komme man ikke kan forudſee, paa eengang angriber mange Mennesker, de ſøge da Hielp og Redning paa Almindelig Hoſpital, men afvises, ligeſom nu ſkeet er, med det Svar, at der er ikke Plads, eller og, om man da først vilde begynde at giøre Foranſtaltninger til at imodtage dem; hvor mange vilde det maaſkee ikke koſte Livet, fordi de ikke bleve modtagne i rette Tid. Dog er dette ikke det eneſte Tilfælde, hvorved Hoſpitalet kan komme til at trænge til meere Plads. Hvo veed, hvor mart Forſynet kan opvække Mænd med Indſigt og Iver, der veed at ſætte de mange arbeidsløſe Hænder i Arbeyde, ſom kan være paſſende til deres Kræfter, og derved giøre de mange Almiſſe-Lemmer til nyttige og arbeydende Lemmer, ſom ey allene kunde fortiene ſin egen Underholdning, men og noget til at meddeele Gamle, Syge og Sengeligen-

de, der ikke kan hielpe ſig ſelv. Sandt er det, at endeel paa Hoſpitalet ſpinde Uld og Hør, andre ſtrikker og ſyer, naar de ere ſaa lykkelige at faae dette Arbeyde; Men hvilken betydelig Deel af dette ſtore Antal nemlig 7 til 800 Lemmer, ſees ikke arbeidsløſe, ſaavel Mænd ſom Qvinder; hvormange ere der ikke, ſom ei kan ſpinde, enten formedelſt Skade i Beenene, Gigt eller Contraction i Hænder og Fingre, ſvage Øyne, og af flere deſlige Aarſager; ja mange, fordi de ikke have vant ſig dertil; men mon der da ikke kunde findes andet Arbeide, hvortil de vare beqvemmere, og naar man da kunde beſkiæftige diſſe arbeidsløſe Lemmer med paſſende Arbeyde, vilde man ligeſaa vel her ſom andenſteds vinde meget, ved at paaſee, at de, ſom ſelv kunde fortiene deres Underholdning, ikke ſkulle nyde de Trængendes Almiſſer. Hverken min Plan eller Indſigt tillader mig at indlade mig videre i denne Sag; hvad jeg fornemmelig bygger paa, er Erfaring, der med de priſeligſte Exempler har beviiſt, hvad nidkiere Mænd med redelige Beſtræbelſer og ufortrødent Arbeyde kan udrette. Man beſee f. Ex. et Frue Sogns Fattiges Arbeyds-Anſtalt, man ſee, (jeg nævner kun diſſe) Børn af begge Kiøn beſkiæftigede med nyttigt Arbeide, hvorved deres unge Siele blive vante til Alvorlighed og Stadighed, ja hvorved de ey alleene blive deres fattige Forældre til liden eller ingen Byrde, men hvorved de tillige blive betagne de ſlemme Leyligheder til at nære Vanarten med ondt Selſkab og kaad Frihed; man ſee dem nu, hvilket glædeligt Syn! ſelv at fortiene ſine Klæder, og tillige at nyde Underviisning i den ædle Chri-

ſten-

ſtendoms Kundſkab, der meget maa fremmes ved den Alvorlighed, de Unge ſaa tidlig blive vante til, og ſelv maa den have virkſomſte Indflydelſe paa den Sinds Stadighed, der ſkal giøre dem til vinſkibelige og retſkafne Menneſker; thi hvo veed ikke, hvad Forbindelſe Siels og Legems Arbeyde ſtaae i med hinanden til fælles Fremme. Ja man beſee fremdeles et St. Hans Hoſpital af omtrent 300 Lemmer, hvor der findes vanvittige, afſindige, ſvage, og af ſlemme Sygdomme angrebne Menneſker; her ſynes denne Fordom at finde Medhold, at diſſe vare alle Almiſſe-Lemmer, der burde leve uden Arbeide; men fornuftig Opmærkſomhed viiſte den nidkiære Mand, ſom hverken tog Egennytte eller Magelighed i Betragtning, at om et Lem var beſkadiget, vare dog andre friſke og ſunde, og at omendſkiønt Beenene vare hovne, Tærne borte, kunde dog Armene og Fingrene bruges, og om nogle ikke kunde ſtaae for at beſtille, kunde de ſidde, de ſom ikke taalede at ſidde, kunde ligge, og dog alligevel nytte ſig ſelv og andre; og enhver anbringes til et Arbeide der paſſede til hans Kræfter. En Arbeyds-Anſtalt til Snedker- og Dreyer-Haandværk blev førſt indrettet, hvor Kryblinge ja Stumme har bragt det vidt til megen Beundring; Betienterne paa Hoſpitalet afgave godvilligen noget af ſine Løfter til denne Indretning; og den ſamme, ſom vidſte at anbringe de friſke Lemmer paa et vanført Legeme til Gavn og Nytte, forſtod ogſaa at muntre den Dovne til fyrrig Virkſomhed; giør, ſaa ſiger han til den Arbeidende, giør

rm du vil, en Rok i et heelt Aar, og du skal have 28 Skilling, naar den er færdig, og om du giør en fra Morgen til Aften, skal du have 28 Skilling hver Dag; hvor opmuntrende maa ikke dette være for den Arbeydende, naar han for sit færdiggiorte Arbeyde strax faaer sin Betaling, gaaer hen og vedervæger sig, og derved samler Lyst og Iver at gribe fat paa et nyt Stykke. Man er i Almindelighed eenig om, at Legemet vinder meere i sin Førlighed og Styrke, Sielen i sin Munterhed ved maadeligt Arbeide, end ved Leediggang, og denne Sandhed, synes mig, at Erfarenhed har bevist paa bemeldte Hospital. Ommeldte Arbeyds-Anstalt samlede snart en Fond, der satte nogle af Fruentimmernes Hænder i Virksomhed med Spind og Strikning. Omendskiøndt dette endnu var en Begyndelse, have dog disse, som forhen vare ørkesløse, fortient noget anseeligt, hvilket meer og meer vil forøges, eftersom Arbeydernes Færdighed tiltager. Den lykkelige Fremgang lader formode, at disse vil engang kunde ernære sig selv. Hvo skulde nu ikke see de saa længe forønskte Midler til at ophielpe Fattig-Væsenet? Men endnu maa jeg erindre, at der maaskee kunde findes Arbeider, der kunde indrente meere, og gaae bedre fra Haanden end det hidtil begyndte; rigtig synes mig den Formeening at være, som en vis Mand har yttret, at der maaskee kunde bringes flere Hænder i Arbeide, naar der blev giort Anstalt for dem til at snitte Tolle, binde Kurve, giøre Øxe- og Spadeskafter, flette Gulvtepper med meere. Hvor behageligt maa det ikke være for slige ædelmodige og retskafne Mænd

at

at tænke sig det meget Gode, de have udbredet, naar de have forsaget egne Fordeele og Maglighed for at virke til de Elendiges Beste; og hvor lydmygende maa paa den anden Side den Tanke ikke være for en Betient paa et saadant Hospital, at den Deel, han har været Stiftelsen til Byrde, langt overstiger den, han har været samme til Tieneste og Nytte. Man vende sig nu til Almindelig Hospital, og see, hvor mange orkesløse der ere baade af Mænd og Qvinder, de Arbeydendes Antal er kun lidet, og det, de fortiene, skal ikke opmuntre dem til glad Virksomhed; thi at spinde Hør en heel Uge for 10. 12 a 14 Skilling; at staae tidlig op om Morgenen for at kunde skaffe et Lispund Værk pillet om Ugen for 16 Skilling, maa skee meere af den bittre Armod end af Lyst og Drift; og naar nu de fleeste af disse have 12 a 16 Skilling Ugentlig af Stiftelsen, saa er deres heele Indkomst ikke større end deres paa St. Hans Hospital, om de ikke fortiende noget ved deres Arbeyde, da de alle have af Stiftelsen 28 Skilling Ugentlig. Hvor ønskeligt vilde det da ikke være, at kunde see Arbeyds-Anstalter paa Almindelig Hospital, hvortil der vilde gives den beqvemmeste Leylighed, ey alleene i anførte Værelser, som kan forventes at komme Stiftelsen til Tieneste, men og paa de Lofter, som i Overflødighed kunde befindes at være en eller anden Betient tildeelte, samt i de Vaaninger i Gaarden, som bruges for nærværende Tid til Heste og Vogne. — Og hvorfor skulde man ikke ogsaa her torde vente sig en velsignet Fremgang, naar man forsigtig vil følge hines kloge Plan, at begynde i det Smaa, ikkun gisre saadant

dant Arbeide, som man daglig trænger til, og derfor er mest afsætlig; og ikke forskrive udenlandske Mestere eller Arbeidere, hvorved de Summer, som skulde ophielpe Fattigvæsenet, kunde spilles i Fremmedes Hænder, og Hospitalet paa nye komme til at sukke under et ulideligt Tab, og see andre at feede sig med det, der var bestemt de Trængende til nødtørftigt Brød! og endda aarlig betale andres Uforstandighed med svære Renter.

Man tillade mig fremdeles at yttre nogle faa Tanker angaaende nogle af Betienternes Løn: den gunstige Læser værdige mig sin Opmærksomhed og redelig bedomme, hvor vidt jeg følger Fornuft og Billighed. — Hospitalets Portner haver fem Fag Værelser, en Stue paa et, nok en paa to, og et Kiokken paa to Fag; og bekommer i alt til Løn 100 Rigsd. Bemeldte Portner, der haver sex Børn, hvoraf fire ere uforsørgede, kunde ihenseende til sin Forfatning trænge til meere end dobbelt saa meget, da han skal deele sine faa Smuler ud til saa mange Munde; man maatte derfor ønske ham den oplivende Hielp, som den Ædelmodige saa ofte glæder sig ved at kunde rekke en sand Trængende; og naar jeg da derfor taler om Indskrænkning i saadant Embede, beder jeg den gunstige Læser ikke regne mig det til Last, og troe, at jeg vilde rive det nødtørftigste Brød fra de Umyndiges Munde, men betænke, at hvad jeg her skriver, henregner jeg til de Forbedringer, som ved Vacancer kunde iværksættes; heller ikke vil jeg troe, at den gunstige Læser vilde meene om mig, at jeg vilde formindske Brødet for Eftermanden, og blive ham hinderlig i at nyde den Løn, hans Formand har

havt;

havt; ney min Hensigt er just at vise en bedre Anvendelse af den samme Løn, hvorledes Hospitalet kan bedre opnaae sine Hensigter med mindre eller samme Bekostning, og være desfleere Trængende til Hielp, som ere de sande Gienstande for dets Understøttelse. Ved Wartou haver Portneren kun een Stue, det samme kunde da finde Sted paa Almindelig Hospital; Stiftelsen kunde derved vinde en Stue og et Kiøkken hver til to Fag-Mand vil letteligt indsee, at der ikke behøves fleere Qvaliteter til at være Portner end til at være Gaards-Karl; thi Bestillingen er jo langt lettere, og giver meere Tid til at arbeyde noget for sig selv end hiin; man kunde da vel altsaa faae en Portner for samme Gage som en Gaards-karl, nemlig 2 Mark 10 ß. ugentlig, som siden skal vises.

Mine Tanker i denne Henseende vover jeg at fremsætte, den gunstige Læser dømme selv hvor vidt de ere grundede eller ikke. Man indrette den forreste Stue til tvende Senge, og nedlegge der fra Hospitalet to saadanne Lemmer, som formedelst Beenskade, en eller anden udvortes incurabel Svaghed, (naar den var af den Beskaffenhed, at den ikke heri var dem hinderlig) ellers maa ligge paa Stiftelsen og fortære sin Tid i ørkesløs Kiedsommelighed under kummerfulde Omstændigheder med 8 a 16 Skilling ugentlig; man give dem nu hver 3 Mark ugentlig for at passe Porten, samt holde den reen og ordentlig; saa har Hospitalet vundet deres Plads og Ugepenge, disse ere hiulpne, og kan rigelig leve, saa meget meere, som de i sit Værelse, eller naar de sidde

i Por-

i Porten, kan pille Værk, Ild, eller foretage sig et eller andet Haandarbeyde. Man giøre ligesaadan Indretning i den anden Port i det Kiøkken, hvor Medicinen koges, der meget bequemt kan bruges til Stue. Man legge ligeledes to af Lemmerne hid ned, give dem hver 3 Mark ugentlig med samme Betingelse at passe Porten, holde den ordentlig og reen: een og samme Løn kommer nu fire til at kunde leve; og naar jeg antager, at disse vare forhen aflagde med 1 Mark ugentlig, saa sparer Hospitalet Aarlig 34 Rigsd. 4 Mark, og erholder en saa nødvendig Reenlighed og Orden i den sidste ommeldte Port, som nærmere skal vises. Men Medicin-Kokken skulde igien anvises et Kiøkken til at koge Hospitalets Medicin, og dertil kunde det anvises heude, som nu er et Koge-Kiøkken i samme Port for Hospitalets Lemmer, da det skikker sig meget ilde til et Kiøkken for saa mange fattige Lemmer, fordi det er lidet, kun paa et Fag, og hverken forsynet med Retterbænke eller Borde. Og i dets Sted kunde ommeldte Portnerens anvises til Koge-Kiøkken, som det der er større og begemmere, naar der blev anbragt en Dør ud til Gangen, som eengang har været, men er siden tilmuret.

Hospitalets Vægter er tilstaaet 4 Mark 8 ß. ugentlig, som Vægter; og 6 ß. daglig som Gaards-Karl; en anden, som er Lem af Hospitalet faaer ligeledes som Gaards-Karl 6 Skilling daglig; naar man nu betænker: at disse have kun lidet Brød at æde i deres Anstigtes megen Sved, kunde man ikke andet end ønske paa deres Vegne, da deres Arbeide er betydeligt, at de maatte skee

lige

lige Ret med andre, der lønnes af samme Kasse for lige Arbeide, som f. Ex. paa St. Hans Hospital; thi man kan nok indsee, at omendskiønt den største Billighed udfordrede, at disse saa meget arbeidende ikke burde saa knap tildeeles det nødtørftige Brød, at de dog selv ikke fordriste sig til at ansøge meere, da de maaskee kunde frygte for at faae at høre, at dersom de ikke vilde tiene derfor, saa vare der andre. Det er en vigtig Pligt at spare, men Billighed bør dog iagttages, og man bør giøre den ene lige Ret med den anden; thi Hospitalet lønner jo desuden en Gaards-Karl, og giver 8 Mark ugentlig og et eget Værelse. Hvorfore man har antaget en Fremmed hertil for saa stor Løn, da Hospitalet selv har Overflødighed af fattige Lemmer, som man kunde have ligesaa vel som hine for 6 ß. daglig, synes noget underligt, og naar man fremdeles betænker, at den samme er Inspecteurens Kudsk, og skal passe Vogne, Heste og Kiør, (thi disse kan jo ikke forsømmes,) og desuden forrette en Kudskes Gierning, saa vil der maaskee findes flere end jeg, der ikke kan indsee, hvorledes han kunde giøre sig tre Gange meere fortient af Hospitalet end en af de andre Gaardskarle, eftersom han lønnes meere end tre gange saa meget, som nogen af dem; og Erfarenhed vil neppe kunde bevise det; thi skal man tilstaae enhver den Ret, som ham tilkommer (og hvilken Pligt er det ikke at lade den Ringe vederfares Ret,) da troer jeg, at mange med mig skal kunde vidne, at man bestandig seer disse bestiæftigede med Hospitalets Arbeyde, naar man kiender hin mere som Kudsk, end som Gaardskarl: Man kan nu let forestille sig, at disse, som

bære

bære Dagens Byrde og Heede, maa føle Fortrydelse over, at en anden nyder den Løn, som deres Møye fortiener, men tør i alt dette ikke knurre, at de ey skal miste det lidet, de have. Saavidt jeg kan dømme, troer jeg tilforladelig, at denne heele Gaardskarls Tieneste kunde ved Leilighed gaae ind, uden Savn for Hospitalets Reenlighed, da de andre to kan gierne overkomme det heele, især, maar de forhen omtalte Portnere besørge Portene feyede. Hospitalet vandt da nu ved Forandring af to saa ubetydelige Tieneſter 100 Rigsd aarlig, hvilke kunde komme sex fattige og nødlidende Lemmer til Hielp med 2 Mark ugentlig, og i Betragtning af de Trængendes Kaar blev denne Summa betydelig: og jeg tviivler ikke paa, at man først af denne besparede Summa vilde forbedre forhen nævnte Gaardskarles Løn.

Hospitalet haver en af sine fattige Lemmer til Kirke-Pige, som aflegges med 2 Rigsd. aarlig, og veed desuden ikke af Accidentzer. Man tillade mig at tale hendes Sag, da Ret og Billighed synes at fordre det. Jeg tilstaaer vel, at paa et Hospital, hvor Armod og Mangel er saa stor, kunde man maaskee finde den, der vilde trælle for det halve, men derfor kan Fornuften ikke billige, at man vil betiene sig af den Armes Fattigdom til at betinge dens Møie og Arbeide for det allerringeste. Man betænke kun, om 4 Skilling ugentlig kan være Løn nok, naar hun ei alleene skal holde Kirken reen, men og være tilstæde i anstændige Klæder hver Gang, der holdes Guds-Tienneste, Skriftemaal med videre, og desuden haver andre daglige Forretninger som Kirke-Pige, med

at

lukke Kirken op, ringe tilſammen, naar den daglige Bøn ſkal holdes, hvilket jo maa meget hindre hende fra det Arbeide, hvormed hun ſkal fortiene noget til Livets Underholdning. Sandt er det, man kan ſige: hun haver jo aldrig havt meere; men dertil vil jeg ſvare: ſaa haver hun jo deslænger tient for ſaa lidet; og desmeere tilkiender jo al Billighed hende Belønning. Man kan let forestille ſig, at ſelv fordriſter hun ſig ei til at klage ſin Nød; og naar ikke andre vil tale de Ringes Sag, maae de ſukke forgieves under deres Byrde. Hoſpitalet, hvis Hensigt er at hielpe og underſtøtte Nødlidende, fordrer ikke, at man ſkal negte dets arbeidende Lemmer det nødtorftigſte for deres Arbeide, omendſkiøndt dets Tarv raader til, at man ſkal ſpare i de ſtørre og vigtigere Poſter. Man tillade mig fremdeles at ſiøre faa Betænkninger over nogle af de andre Betienteres Lønning; den upartiſke gunſtige Læſer domme ſelv, hvorhvidt de ſtemme overeens med Fornuft og Billighed. Men da de engang ere beſtemte ved et Kongl. Reglement, ſaa maa jeg i Forveien nøiere forklare mig, at Ubeſindige ikke ſkulde beſkylde mig for at dadle Majeſtætens Handlinger.

Majeſtæten kan ikke være partiſk; han ſtaaer ikke i mere Forbindelſe med den eene end med den anden af Hoſpitalets Betientere; han kan ikke ſom Landsfader ville andet, end at enhver af dem ſkal lønnes efter deres Embeds Vigtighed, og ſammes mere eller mindre Arbeide. Men Majeſtæten er ikke alvidende, at han kunde overſee det Hele, han maa derfor betroe ſig til Mænd, paa hvis Ind-

ſigt og Redelighed han forlader ſig; men nu er det jo i ſig ſelv umueligt, at diſſe enten af meer Yndeſt for den eene end for den anden, eller af Fordom, eller og fordi de ſelv ere bedragne af falſke Foreſtillinger, kunne giøre urigtige Forſlage, og komme dem til at bevilges; og hvad engang er beſtemt, kan ofteſt ikke uden Vanſkelighed og nye Foreſtillinger forandres. Men det er ſaa langt fra, at jeg her vilde miſtænke Hoſpitalets afdøde Directeurer for noget af dette, ſom det jo er upaatvivleligt viſt, at de henfarne Tider kan have været meget forſkiellige fra de nærværende, og hvad ſom den Tid var billigt og ret, kunde gierne ved Tidernes og Omſtændighedernes Forandring ikke være det nu; man erindre derfor, at jeg ſkriver for nærværende Tider, og indſkrænker mig blot til Almindelig Hoſpital, da Forfatningen paa de andre er mig kun lidet bekiendt; og Fornuften ſynes at billige, at man giør Forbedringer efter Tidernes og Omſtændighedernes Forandring. En og ſamme Sag kan anſees fra forſkiellige Synspuncter, ſom Erfaring har beviiſt med Exempler baade i det daglige Liv, ſom i Retter og Domme; Menneſke-Forſtanden er ofte for ſvag til at kunde overſee en Sandhed i ſin hele Omfang, og maa derfor lade ſig nøie med at betragte den fra forſkiellige Sider, men fra jo flere Synspuncter en Sandhed bliver den anviiſt, jo tydeligere bliver Begrebet om ſamme. Man tillade mig nu at anviſe nærværende Sag fra min Synspunct, ikke ſom fra den retteſte og ſande, men blot ſom den, fra hvilken jeg ſeer Sagen an. Hoſpitalets Chirurgus haver 300 Rigsd. aarlig

og

og er tillige forbunden at holde en Under-Chirurgus! Præſten haver 250 Rigsd. af Almindelig Hoſpital, 50 Rigsd. af Abel Katrinas, 6 Rigsd. af Opfoſtringshuuſet; og de accidentelle Indkomſter kan det eene Aar iberegnet med det andet udgior 100 Rigsd. Inſpecteuren haver 670 Rd. for Almindelig Hoſpital, 50 Rigsd. for Abel Katrinas, og af ſamme lønner en Fuldmægtig, for hvilken 100 Rigsd. af ovenmeldte er ham tilſtaaet; de accidentelle Indkomſter ere mig for vanſkelige at beſtemme. Man tillade mig her at giøre nogle Betænkninger herover, efter mine ringe Indſigter, ſom jeg indſtiller til den upartiſke og redelige Læſers billige Dom. Jeg holder for, at en Chirurgus paa et ſaa betydeligt Hoſpital ſom det Almindelige, hvor der gives ſaa mange Syge, jo maa være en vigtig Mand, da ſaa mange Menneſkers Helbredelſe dog virkelig beroer paa hans Flid, og paa Indſigter, ſom han forhen med ſin Ungdoms Opofrelſe og Møye maa have erhvervet ſig for at blive nyttig i ſit Fag, og man kan let foreſtille ſig, at ſaa ſtort Antal Syge maa kræve megen Tilſyn; paa Grund heraf troer jeg, at et Embede ſom dette, ikke burde for Eftertiden aflegges ſaa ringe, da maaſkee Følgen kunde blive, at ingen Chirurgus af Indſigt og Duelighed kunde tiene for ſaa lidet, hvorved mange Syges Helbredelſe jo vilde komme til at lide, og Hoſpitalet ſelv, naar de Syge des Aarſag forbleve længere end de havde behøvet, kunde komme dyrt til at betale denne Sparſomhed; det bliver ſaa meget vigtigere her at have en Mand, hvis Indſigter og Duelighed man kan lide paa, ſom de Syges rigtige Cour og Behandlingsmaade jo ganſke er

anbetroet ham, og Directionen ikke saa nøye kan paasee Lægens, som Inspecteurens Embede ved Stiftelsen. Dog! en Lykke er det for saadan Mand, at Praxis i Byen kan skaffe ham det nødvendige til Ophold for sig og Familie, som Hospitalet negter ham, og hvorved han kan undgaae de krænkende Bekymringer for nødtørftig Udkomme. Inspecteur-Embedet ved Stiftelsen er aflagt med 620 Rigsd., naar man fraregner 100 Rigsd. til en Fuldmægtig. Uden at fornærme Love, Ret eller Billighed haaber jeg at kunde give mine Tanker tilkiende, hvorfore jeg ikke kan anſee denne Tieneſte saa vigtig mod hin. Grundige og med Møie erhvervede Indſigter kan ikke være Aarſag til, at dette er meer end dobbelt mod det andet, der ikke er forbunden med nogen Accidentze; og meget Arbeide og møysommelige Forretninger kan ligeſaa lidt paa Almindelig Hospital giøre Fordring paa saa udmerket Gage; thi man betænke, at Fattig-Væſenet lønner, foruden benævnte Fuldmægtig, endnu tvende Qvarteer-Mænd, der daglig staae til Inspecteurens Tieneſte; og var der da end meget at besørge, saa maae jo diſſe tre ſidſte, der lønnes med 328 Rigsd. aarlig, tage en betydelig Deel af Byrden. For at undgaae Vidtløftighed i at beviſe min Setning, vil jeg kun beraabe mig paa Erfaring, der har beviſt, at Inſpecteuren har kundet reiſe bort omtrent 2 Maaneder; overlevere alting til sin Fuldmægtig, uden Savn for Hospitalet; da Lægen og Præſten ved samme Stiftelſe neppe kan være een Dag borte derfra, uden at skaffe Mænd i sit Sted,

der

der kan beſorge hvad der forefalder. Vel-ſkulde jeg ikke formode, at Hoſpitalets Controlleur blev imidlertid beſtikket i Inſpecteurens Sted; da jeg veed, at han i lige Tilfælde var beſtikket paa St. Hans Hoſpital; og om end ſaa ſkulde være, ſvækker det dog ikke meget mine Grunde. Den retſindige Læſer, haaber jeg, vil ikke her beſkylde mig for, at jeg ſkriver Inſpecteur-Embedet ved Stiftelſen til Præjudice; thi jeg kan ikke anviſe Sagen fra anden Synspunct end den, fra hvilken jeg ſelv ſeer den an; og hvo der vil domme med Upartiſkhed og Oprigtighed, vil indſee, at Sandhed og Pligt opfordrer mig hertil, for at viſe den Ret, de andre af Hoſpitalets Betientere tilkommer. Majeſtæten ſelv fordrer den blotte og frimodige Sandhed, og denne, troer jeg, kan beſt forjage ſkadelige Fordomme, og ſnareſt tiene til at befordre Høyſtſammes milde og faderlige Hensigter. Men jeg ſagde før, at grundige og med Møye erhvervede Indſigter kan ikke være Aarſag til, at dette Embede er ſaa vel aflagt mod hint. Jeg ſkulde have givet billig Aarſag til Fortrydelſe mod mig, og have fornærmet mange brave og fortienſtfulde Mænd, om jeg havde meent, at uſtuderede Perſoner ikke kunde have lige Fortieneſter og være competerede til lige ſaa vigtige Embeder, ſom de, hvis Ungdom haver opofret ſig til Studeringer, da dog vort Land har fremviiſt ſaa mange indſigtsfulde Mænd, ſom foruden det, at have grundig lagt ſig efter at blive ſit Fag mægtig, beſidde mange og nyttige Kundſkaber, ja Mænd, der ved den Flid og Møye, deres vigtige Embeder udfordre, have giort ſig ſærdeles fortiente; jeg tager der-

fore her ingen Perſon i Betragtning, men henholder mig kun til de Kundſkaber og Indſigter, ſom dette Embede ved Stiftelſer udfordrer, og at diſſe ikke ere ſaa betydelige, fordrer man vel ikke, at jeg ſkal beviſe.

At Præſte-Embedet ved Hoſpitalet ogſaa kunde fortiene nogle Betænkninger, vil den gunſtige Læſer ſelv nærmere indſee; men hvor mange ſkulde ikke her miſtænke mig for, at Egennytte drev mig til at tale min egen Sag. Jeg ſkriver, høyſtærede Læſer! meer for den tilkommende end for den nærværende Tid! og om jeg end vilde tale for mit eget Beſte, hvor Ret og Billighed tillod det, vilde ingen Retſindig fortænke mig deri, thi det var jo endogſaa Pligt for den, der har mange at ſørge for! og ſlig Beſkeedenhed, at ikke tale til ſin egen billige Fordeel, kun for at viſe ſig ſaa meget veltænkende for det dømmende Publicum, anſeer jeg kun for hykkelſk og taabelig; men her er hverken Tid eller Sted at tale for mig ſelv. Man tilgive mig derfor, at jeg taler om dette Embede, ſom et mig vedkommende, da det, jeg med Billighed ſyntes at kunne vente af ſamme, nemlig 50 Rigsd. til Brænde, er mig ikke tilſtaaet; desuden haver jeg den tillidsfulde Forhaabning til min Allernaadigſte Konge, der befæſter ſin Trones og Scepters Magt med Miſkundhed og Retfærdighed, at jeg ſnart maa blive hiulpet til et Kald, hvor jeg for mig og tilvoxende Familie kunde finde daglig Brød uden Sorg og krænkende Bekymring, der ikke kan andet end betage den Arbeidende baade Lyſt og Kræfter at forrette ſit Embede; da jeg haver tient ſom Capellan ved Wartou, Catechet ved Holmens Kirke,

Præ-

Prædicant ved Harboe Kloſter, og Præſt ved Almindelig Hoſpital nu næſten 5 Aar, ved hvilken ſidſte Forandring jeg vel er bleven lettet i Arbeidet, men ey bundet i Indkomſter. Mine Byrder og mange Forretninger have da været langt fleere, og mine Kaar langt tungere, end om jeg havde været den heele Tid ved Hoſpitalet. Majeſtætens faderlige Hierte, der har viſt ſaa megen Naade mod mine Formænd i et eller andet af diſſe Kald, hvis Beſværligheder jeg har baaret paa eengang, det ſidſte undtagen, vil viſt ikke tillade, at jeg med ſaa ſtor en Familie ſkulde blive et Nov for overlegen Gienvordighed, der negter mig daglig Brød for mit Arbeides Møyſomhed.

Jeg haaber derfor at kunde give mine Tanker tilkiende angaaende Forbedringer i dette Kald, uden at blive miskiendt for egennyttig. Jeg taler de Fattiges Sag; og ikke blot den plagtede Betler er at beklage, men endog den, der maa ſavne det Nødvendige til ſin Families anſtændige Underholdning og Opdragelſe, og er betagen alle Leiligheder til at erhverve ſig ſamme, og hverken kan grave eller trygle. Saavel Tiderne ſom Omſtændighederne ere mange Forandringer underkaſtede; jeg veed vel, at Kaldet ved Hoſpitalet har formedelſt bedre Vilkaar blandt Folk i Almindelighed og de bedre Tider kundet forſkaffe ſin Præſt det Nødvendige til anſtændig Underholdning, endſkiønt det dog ſtedſe har været anſeet for et Forbedrings Kald; men nu bliver der kun, formedelſt almindelig Mangel blandt Folk, lidet tilbage af Accidenzer, ſom ikkun beroer paa enhvers gode Villie, og maaſkee med Tiden

aldeles kan ophøre; da det desuden ingen bliver tilovers, naar jeg undtager Opfostringshuus-Børnenes Confirmation, hvorfore Præsten faaer 3 Mk. for hver, som bliver trolig nok fortient, naar det hender, at der ikkun ere 8 eller 10 Stykker: saa den heele Fortieneste for Underviisning og Confirmation bliver 4 a 5 Rigsd. Man forestille sig en Mand, der ikke har havt andet at begynde med end Fortienesten af sit Arbeide, at komme til Kaldet i de svære og dyre Tider, Familien at voxe til 6 a 7 Mennesker; (jeg vil ikke engang tale om, at han fører dem med sig dertil) daglig Brød kan ikke undværes, han indskrænke sig i alle Deele saa vidt muelig, han afholde sig fra alle endog de mindst bekostelige Forlystelser; (og dette er dog en tung Skiebne i et Land, som den Algode ikke saa knap har tildeelt sine Velsignelser,) saa kan han dog ikke undflye den krænkende Armod; hvor meget fordrer ikke da Billighed og den milde Miskundhed, som Lands-Faderen stedse viser, at han har for sine Børn, at man tænkde paa at forbedre Embedet ogsaa for Præsten; de billige Grunde dertil vilde her blive for vidtløftige at anføre, da endogsaa dette Kald er aflagt ringere end ved andre Hospitaler, hvor Embeds Forretninger ere langt fra ikke saa mange. Men saa længe Fattig-Væsenet var paa saa svag Fød, var det vist ikke mine Tanker, at noget skulde fragaae de Fattige til Kaldets Forbedring; men da Præsten ved Almindelig Hospital er tillige ved Abel Katrinas Hospital, og nyder derfor 50 Rigsdr. aarlig Løn, mon man da ikke engang torde vente, at det allerunderdanigst maatte Majestæten forestilles, at da Almindelig Hospitals Kald er saa

ringe,

ringe, Tiderne saa besværlige, og Stiftelsens Fonder i en aarlig tiltagende Vext, og har f. E. i Aaret 89 forøget sin Capital med 500 Rigsd., at Præsten maatte nyde Tillæg i sin Løn, da Harboe Frue-Kloster betaler en Student 60 Rigsd. aarlig for Cabinets-Prædikener. Ja mon det ikke kunde skee, hvorved baade Præsten kunde soulageres og Fattig-Væsenet selv vinde, at Præsten ved Almindelig og Abel Katrinas Hospital kunde tillige besørge Friderichs eller St. Hanses Hospital, naar der af Vedkommende blev lagt en grundig Plan, og man tilstod en Attestatus 50 Rigsd. aarlig for at assistere, som at prædike og trøste Syge; vil man nu kun forestille sig, at St. Hans Hospital, som det ringeste, blev foreenet med Almindelig og Abel Katrinas Hospital, og man af de 250 Rd. som Præsten ved St. Hans Hospital lønnes med, vilde tilstaae Præsten ved Almindelig Hospital 100 Rigsd. Medhielperen 50 Rigsd. saa sparede Fattig-Væsenet ved denne Forandring 100 Rigsd. aarlig. Endelig, naar man kunde vente bedre Omstændigheder ved Almindelig Hospital, de arbeidsløse Hænder satte i Arbeide, mange, som nu er Almisse-Lemmer, kunde komme til et ernære sig selv, og ikke blive Hospitalet til saa megen Byrde, saa kunde man formode, at man ogsaa vilde forbedre Præstens Indkomster: det var dog saa herlig en Sag især paa et fattig Hospital, naar man kunde see de Forsagtes Mod oplivet, og de Bedrøvedes Ansigter at blive glade.

Til muelige Forbedringer, som kunde giøres ved Stiftelsen, henregner jeg endnu følgende Poster,

ſom jeg ligeledes underkaſter den retſindige Læſers upartiſke Bedommelſe. Det maa vist, ſynes mig, anſees for en Mangel ved et Hoſpital, hvor der ere ſaa mange, undertiden 150 Syge foruden 7 a 800 Lemmer, at der ikke er et Sted i Gaarden, hvor de om Sommeren kan forfriſke ſig under Skygge for Solens Heede. Man tænke ſig engang Syge-Stuer, hvor 12, 16 ja 20 ligge ſammen; hvor qvalmt maa det ikke blive i de heede Sommer Dage! og hvor ſkal de, ſom begynde at komme ſig, ſøge den friſke Luft? at gaae ud ſtrax, man kommer op af Sygdommen, enten om Morgenen eller Aftenen, ſtrider, ſaa vidt jeg troer, mod Forſigtigheds Regler, da Patienten hverken taaler fugtig eller kold Luft, der er ſaa meget meere farlig om Sommeren, efterdi man om Dagen kan have været ſveedig; det er da den øvrige Tid paa Dagen Patienten ſkal forfriſke ſig i den fri Luft; men Solens Heede paa denne Tid bliver ham jo og uudſtaaelig, naar den ikke lindres ved Skyggen af gronne Træer; man har ſørget derfor paa Friderichs Hoſpital, hvorfor da ikke og paa Almindelig, at baade de Syge, ſom ogſaa de gamle og ſkrøbelige Lemmer, der ligeledes maa lide meget af Qvalme paa deres Stuer, naar 50 ja flere Mennesker ligge der tilſammen, at diſſe, ſiger jeg, der ere ligeſom udelukte fra de Fornøyelſer, denne Aarets Tid i Overflødighed ſkiænker, dog kunde nyde den vederqvægende fri Luft under en behagelig Skygge. Det er ſandt, det er kun et Fattig-Hoſpital, men mange ligge jo dog for Betalning; og Majeſtætens faderlige Hierte haver jo ſaa mildt udbredet ſig over diſſe fattige og elendige Mennesker, og giort

deres

)eres Vel og Pleie til Hovedgienſtanden for de
lore Bekoſtninger, der ydes; nion man da ikke
)gſaa kunde ſige, at man først bør tage deres For-
)eel og Nytte af Hoſpitalet i Betragtning. Paa
Grund heraf fordriſter jeg mig til at yttre de
Tanker, at det var høiſt billigt engang ved Lei-
ighed at lade Hoſpitalet ſaae det Stykke af
Baarden 30 Skridt langt og 14 Skridt bredt til-
)age, ſom nu er indhegnet til en Have for Inſpec-
teuren, og beplante det med Træer for de Syge
)g Fattige, og derved, troer jeg, mange vilde glæde
ig. — Men ſkulde maaſkee nogle beſkylde mig
for, at Misundelſe var Grunden til mit Ønſke, saa
)eder jeg dem, for at kiende den ſande, veye den
Fordeel, ſom kun lidet kan tilfredsſtille enkelt
Mands Begierlighed, mod den, ſom kan fornøye og
)avne 8 a 900 Mennesker, ſom Hoſpitalet haver
af Syge og Lemmer; og da ſpørge, om man burde
)ersøge diſſe, der veed af saa faa Glæder, den For-
nøyelſe og Lykke at indaande friſk Luft under en
)edergvægende Skygge, for dermed at give enkelt
Mands øvrige Fordeele ſaadant Tilleg. Hver-
ken min Indſigt eller Plan tillader mig at afgiøre,
hvilken af Parterne der har retmeſſig Fordring paa
Stedet; men dette veed jeg, at en Betient ved
Hoſpitalet, der kan øſe Glæder af saa mange andre
Kilder, kan bedre undvære Have til Fornøyelſe end
)e Syge og Fattige et ſaadant Sted til Vedergvæ-
gelſe.

En Forbedring ved Hoſpitalet troer jeg lige-
ledes det vilde blive, at den Port paa den neder-
ſte Ende af ſamme, ſom ſtedſe ſtaaer lukket, maat-
te blive aaben. De gunſtige Læſere, ſom have

local

local Kundſkab om Hoſpitalet, ville beſt kunne bedomme min Forneeening, og dem beder jeg at veye mine Grunde med hvad der kunde anføres ſom Modgrunde, og ſee ey allene paa deres Mængde, men fornemmelig paa deres Styrke, ſom vil blive des kiendeligere, jo meere man føler for Hoſpitalets Syge, og jo meere upartiſk man vil tilſtaae enhver ſin Ret. Aarſagen, hvorfor den ſtaar lukket, er mig bleven ſagt, ſkal være for at ſpare Lønnen til en Portner; men jeg haver allerede viiſt, at Hoſpitalet kunde for ſamme Løn, baade til Fordeel for ſig ſelv og for dem, holde fire Portnere; og om dette engang ſkulde komme til Virkelighed, tvivler jeg ikke paa, at denne Port jo ogſaa maatte blive aabnet, om ellers mine Grunde findes gyldige. Men ſkal jeg anføre diſſe, (thi jeg anſeer det for nødvendigt, da Sagen ikke er ſaa ubetydelig, ſom den ſynes,) da beder jeg den gunſtige Læſer ikke legge mig det til Laſt, at jeg rører ved en ſaa ubehagelig Sag, men hæve ſig ſelv op over den Emfintlighed at tænke paa, hvad der henhører til Naturens Nødvendighed! havde jeg vidſt en kortere Vey at gaae til at faae dette forandret, ſkulde jeg viſt ikke henſtille det for det høyſtærede Publicum, indtil Tiderne og Tænkemaaden forandres. Man foreſtille ſig dette Port-Rum, hvori ligger Opgangen til Lægens, Spiſemeſterens og Præſtens Værelſer, ſamt til Lemmernes, ſom ogſaa til de fleeſte Syge-Stuer, ſom ligge her baade tæt ved Porten, ſom ogſaa over ſamme; at det er uden Tilſyn af Portner eller nogen anden; hvor let indſees det ikke, at det ſnart maa blive ilde

til-

tilreedt af gamle, ſvage, ja dovne Mennesker, der ikke gider i de mørke og regnfulde Vinter-Aftener eller Nætter gaae ud i Gaarden; at Sagen forholder ſig rigtig, vil ey allene en ſtor Deel paa Stiftelſen kunde vidne, men og mange blandt det høyſtærede Publicum ſelv, der have beſværet ſig over ſaa megen Ureenlighed og dens ubehagelige Følger; vil man derfor i Eftertiden befrie Hoſpitalet fra ſlig Uleilighed, ſom nu for en ſtor Deel er hævet derved, at Broen i Porten er nylig oplagt, maae man i Tide ſørge for en bedre Anſtalt. I bemeldte Portrum er desuden et Kogekiøkken for Lemmerne, hvoraf ogſaa falder megen Ureenlighed, ſaavelſom ogſaa Røgen der ved viſſe Vinde fylder bemeldte Rum og trækker ſig ind ſaavel i Officianternes Værelſer ſom de Syges Stuer; man ſeer nu allerede, at den reene Luft, ſom er ſaa fornøden baade for Syge og Sunde, maa mærkelig fordærves. Men man tænke ſig end videre, at omendſkiønt denne Port ligger paa den nederſte Ende af Hoſpitalet længſt fra Byen, ſaa maae dog alle Renovations-Vogne omtrent hver anden Uge, (formodentlig efter en beſynderlig Ordre,) kiøre der igiennem; og den halve Deel deraf op igiennem Hoſpitalets Gaard til den øverſte Ende af Hoſpitalet, og derfra ſamme Vei tilbage; de romler da dobbelt ſaa meget forbi Hoſpitalet, nemlig baade til Gaden og Gaarden, da de ved at kiøre ind af den nærmeſte Vei kunde ſkaane de Syge og Lemmerne med den halve Tummel da den halve Deel ikkun behøvede at kiøre engang frem og tilbage inde i Gaarden; ſaameget meere fandt jeg dette billigt, ſom den Orden og Reenlighed,

ligh:d, Hovedſtaden med Rette kan roſe ſig af, fordrer, at endog Liigene ſkal kiøre den korteſte Vei, hvor meget meere burde man da ikke paaſee Orden i ſaadant Tilfælde paa et Hoſpital, hvor Reenlighed, friſk Luft og tilbørlig Roelighed ere ſaa meget fornødne; ſandt er det, at det ſkeer altſammen i Mørket; men ſlig en Billigheds Regel burde nok gielde lige ſaavel om Natten ſom om Dagen. Men man betænke fremdeles, at naar Porten lukkes ſtrax efter at Renovationen er forbi, maa jo naturligviis Luften blive høiſt fordærvet, ja ligeſom forgiftet, da den medbragte Lugt tilligemed de ſkadeligſte Uddunſtninger af al den anden Ureenlighed bliver indſperret i et Rum, der mangler den tilbørlige Træk, den maa da nødvendig fordeele ſig op af Gangene, trænge ſig ind paa Sygſtuerne, de her boende Betienteres Værelſer, ja Kirken ſelv, ſom derved bliver ubehagelig iſær for Fremmede. Som enhver nu maa ſee af de anførte Aarſager, at dette nødvendig maa blive Virkningen, ſaa bekiendt er Sagen tillige af manges Erfaring. Man maatte med Billighed finde det underligt, at ſaadant kunde ſkee; men, gunſtige Læſer! dette er dog endnu ikke det underligſte. Hvor ſkadeligt dette maa være for de Syge, der behøve ſund Luft, ſom nødvendig til ſit Helbred, og maaſkee i Mangel heraf kan blive Hoſpitalet længer til Byrde, end ellers var fornødent; ja hvor farligt, naar der regierer ſmitſomme Sygdomme, overlader jeg dem at afgiøre, ſom have Indſigt i dette Fag; ſlige Uleiligheder kunde man da undgaae ved at lade Paſſagen ſkee igiennem den nærmeſte Port, der om Dagen holdes beſtandig aaben, og lader den fri Luft ſtryge der igienem. At giøre flere Betænk-

ning-

ninger herover udfordrer ikke min Plan, ſom kun er at yttre Tanker til grundigere Eftertanker om Forbedringer; thi om jeg end udlod mig videre, var det dog uviſt, om det vilde tiene til Bedring.

Men det er ikke allene de Syges og Fattiges Sag, jeg her taler, det er ogſaa min egen; thi jeg vil ikke giøre mig ærligere end jeg er. Af alle de Værelſer, mig ere tildeelte, er Portkammeret det eeneſte, ſom jeg kan bruge til Sovekammer; man forundre ſig ikke herover, da jeg allerede har ſagt, at jeg har et Værelſe til at overlade en anden; man giøre ſig derfore bekiendt med Indretningen, og min Forfatning. I Kielderſtuen i underſte Etage ligger nogle af mine Børn med deres Pige, i anden Etage i Dagligſtuen paa et Fag er næſten det halve Rum optaget til Nedgang til Kiøkkenet og Opgang til Portkammeret; og bliver derved for liden til at være baade Stue og Sovkammer, paa Salen forlanger man juſt ikke at jeg ſkal ſætte ſlig et Meubel, ſom en Seng, og ligeſaa lidet, at man ſkal bringe et ſpædt Barn med Vugge og Tilbehør fra anden til tredie Etage Morgen og Aften; Portkammeret bliver da eene tilbage ſom Sovkammer, og man tænke ſig nu, hvilken ſlem Situation, at ligge over en Port, hvor Allarm og Støy, og den uideligſte Lugt giør den heele Nat fra Kl. 11 til 4 høiſt ubehagelig, og ſpilder den Sinds Roe og Munterhed, uden hvilken man ikk kan være bequem om Dagen til et Arbeide, der fordrer Siele-Evnernes Anſtrængelſe; og hvor fortrædeligt det er i Sygdoms tilfælde, naar man længes efter en roelig Søvn, der eene kan formindſke den Sy-

ges

ges Byrder, da at holdes vaagen af saa ubehagelig Tidsfordriv, har jeg selv for kort siden maatket prøve, og fik dermed des meere Begreeb om, hvad de mange Syge maatte lide paa Sygstuerne strax ved Porten og over samme, naar de længe har sukket forgieves efter, at Søvnen skal stille deres Smerter. Men man kunde jo maaskee sige, at blev ikke jeg derved forurolliget, saa blev jo Inspecteuren, som boer ved den anden Port, men dertil vilde jeg svare, at han haver ikke Sovkammer over Porten, og behøver ikke engang at ligge nær derved, da han haver Værelser nok til bequemme Sovkammere, og Sygstuer ere heller ikke saa nær derved. Man skulde nok synes, gunstige Læser! det var underligt, sagdan Uorden kan finde Sted; ja det synes jeg ogsaa selv; men da Uordener, som have slig Grund, staae vanskelig til at hæve, saa indsees let, at hvor farlig og skadelig den kunde være saavel for de Elendige, der maa lide derunder, som for Hospitalets sande Vel, tor dog ingen af disse fordriste sig til at besvære sig derover: jeg haver derfor atter besværet mig derover paa disses og mine Vegne, og henstiller mine Grunde til Fornuftens og Billighedens Domstol, haabende, at naar Tid og Tænkemaade forandres, man dog i det mindste vil skaffe saavel min Eftermand, som Hospitalets Syge, den Roe, jeg saa længe forgieves har ønsket, og sørge for, at ikke alle Ulæiligheder skal falde i een Mands Lod; at giøre en Lighed mellem lige værdige Personer, at tilstaae enhver den Ret, ham tilkommer, hen hører uden al Tvivl til muelige Forbedringer, der vil forekomme mange Ulæiligheder, og i dets Sted have mange gode Følger

paa

paa slig en Stiftelse. En meer besynderlig Indlagdelse i de enkelte og særdeles Omstændigheder i denne, som og i forbemeldte Poster, kan her ikke finde Sted; samme maa jeg henstille, indtil man nøiere vil undersøge Sagen, da jeg altid haaber at kunne besvare de forventende Indvendinger.

Allerede i December Maaned sidst afvigte Aar haver jeg Underdanigst ansøgt den Høye Direction for Hospitalet, at der i Betragtning af de fattige Børn, som ligge paa Sygestuerne ofte halve ja heele Aar, fra 8 til 20 i Tallet, maatte blive indrettet en Lære-Anstalt; Pligt og Samvittighed opfordrede mig til at giøre dette Forsøg, og indstille det til de Høye Herrers gunstige Betænkninger, der nøye kiendte, om saadant Forslag i Betragtning af Hospitalets oeconomiske Forfatning kunde iværksættes eller ikke; men da dets Kasse ikke tillod disse Udgivter, fandt jeg deri den billigste Grund, at den Høye Directions Retsindighed og nidkiære Omhue for Hospitalets væsentlige Hensigter, neml. de Syges Cour og Fattiges Pleye, ikke kunde bevilge saadan Indretning, naar Hoved-Giendstandene derunder skulde lide; og da jeg ingen anden Grund haver hørt anført mod mit underdanigste Forslag, men nogle endog have anseet det som godt og ønskeligt, vover jeg, uden Frygt for at støde an mod den Underdanighed, jeg er min Høye Øvrighed skyldig, at fremsætte samme for det Høystærede Publicum, i den Tanke, at der maaskee blandt det talrige og gavmilde Publicum vilde findes de, der glædede sig ved at bidrage til at udbrede Oplysning og Sædelighed blandt disse Unge; og naar denne

Tanke, den være sand eller falsk, først havde rodfæstet sig hos mig, bliver det unægtelig min Pligt at virke dertil saa meget det staaer til mig. Jeg tager mig hermed først den Frihed at anføre Indholden af min underdanigste Ansøgning derom til den Høye Direction:

Underdanigst Pro Memoria.

Da jeg i den Tid, jeg har været ved Hospitalet, har bestandig lagt mærke til, at der paa Sygstuerne, og især paa de saa kaldede Fnatstuer, opholde sig mange Børn, som for det meste af Fnat, Udslet eller anden udvortes Svaghed maa forblive en Tid lang paa Hospitalet, saa fordrister jeg mig underdanigst at fremsætte disse mine Tanker til den Høye Directions grundigere Betænkning. Disse Børn, som for det meste ere bersvede sine Forældre, og anbefalede til andres Pleye, ere i den kostbareste og virksomste Ungdoms Munterhed. Paa Stuerne, hvor de ligge imellem gamle og syge, maa Tiden naturligviis blive dem kiedsom; de søge derfor hinanden endog i den kolde og regnfulde Vinter paa Gangene og i Gaarden, og ere da bestandig overladte til sig selv. En stor Deel af deres bedste Lære-Tid forsvinder da ørkesløs hen, og hvo veed ikke, at naar Sielen, der i saa munter Alder virker med Fyrrighed, ikke ledes til gode og nyttige Gienstande, leder den sig selv til Daarskab; og hvo bemærker vel ei, hvad ulykkelige Følger, der kan flyde af en forsømt Ungdom. Jeg kan derfor ikke andet, som Lærer ved Stiftelsen, end indstil-

le

le dette mit underdanigſte Forſlag til de Høye og gunſtige Herrer, der ere anſatte ſom Fædre for diſſe hielpeløſe og umyndige Børn, med inderlig Begiering, at det maatte befalde dem, at ſørge for deres Oplysning i den ædle Chriſtendommens Kundſkab. Jeg tvivler ikke paa, at derſom mit Forſlag fandt Bifald, at man da helſt ønſkede en Indretning, ſom koſtede Lidet, og ikke førde megen Uleilighed med ſig for Hoſpitalet; og at jeg ikke ved at legge en vidtløftig Plan, der fordrede ſtore Bekoſtninger, mange Anſtalter, ſkulde blive de Unge til Hinder i at nyde den Underviisning, de efter Omſtændighederne kunde faae; haver jeg overtænkt Sagen ſaaledes: At der fire Dage om Ugen blev anvendt to Timer hver Dag til de Unges Lærdom. Et Værelſe til ſaa nyttig Brug kunde dog aldrig mangle paa et almindeligt Hoſpital, og det lidet Brænde der kunde forbruges, var alt for ubetydeligt, at komme i Betragtning. Hvad Lærdom der ſkulde gives, blev vel blot indſkrænket til at lære Børnene at kiende Bogſtaver, ſtave og læſe inden ad, ſamt Catechismuſen og Forklaringen derover uden ad. I Henſeende til en Lærer ved denne Indretning, naa jeg frit ud tilſtaae, at der juſt ikke behøvedes nogen, ſom maatte forſtaae Latin eller Græſk. Ikun en, der kunde lære Børnene at læſe inden ad, foreſætte dem Lectier, og høre dem uden ad; At Fruentimre have til ſlig Underviisning for Børn været duelige Lære-Mødre, derpaa haves mange Exempler; og jeg troer derfor, at paa et Almindelige Hoſpital ſelv kunde findes den, om dertil var bequem, og om hendes Løn for 8 Timers Underviisning blev beſtemt til 2 Mark

ugentlig, troer jeg, at hun dermed vilde være vel tilfreds.

Man kunde da have en Lære-Anstalt af den Beskaffenhed, at om det skulde hendes, som ikke i min Tid er skeet, at der ingen Børn var paa Hospitalet, kunde den ophøre, og, naar Børnenes Antal tiltog, igien begyndes.

Mig skulde dette stedse være en Fornøyelse, som jeg og vil troe, at mine Eftermænd ikke vilde undslaae sig for, uden mindste Fordring paa Vederlag, at have Opsigt med denne Indretning, naar det blev Præsten overdraget at vælge en Lære-Moder, som ey alleene forstod at undervise, men og havde de Egenskaber at omgaaes de Unge. Best syntes det at være, at hun fik sin Betaling ugentlig eller maanedlig, og at der i øvrigt ingen videre Forbindelse var imellem hende og Skolen, hun vilde derved bedre oppasse sine Forretninger; og befandtes hun at være uskikket til Undervisning, kunde Uordener des lettere hæves, og en anden antages uden videre deraf flydende Ulejlighed. Efter Omstændighederne vilde jeg selv paatage mig at paasee Lære-Moderens og Børnenes Forhold, deres Fremgang &c., og ved en ugentlig Catechesation giøre dem det forstaaeligere hvad de havde læst.

De faderløse og fattige Børn vilde derved erlange den fornødne Christendoms Kundskab, og deres Ungdoms dyrebareste Tid ikke spildes med unyttig ja skadelig Tidsfordriv, naar de efter

Docto-

Doctorens Bevilgning og Vidnesbyrd om deres Svagheds Beſkaffenhed, der ikke kunde hindre dem, bleve anviſte denne Lære-Anſtalt.

Underdanigſt

E. Olſen.

At dette Forſlag havde ſine Grunde, og kunde finde fleeres Bifald, haaber jeg, den gunſtige Læſer vil tilſtaae mig, naar jeg her anfører den Atteſt af Hoſpitalets Læge, hvormed min Anſøgning blev bilagt, da han af alle Hoſpitalets Betientere beſt kunde bedømme, hvorvidt dette vilde være gisrligt eller ikke, i Henſigt til Børnene, ſom ere under hans Cour, hvorfor hans Tanker burde i denne Sag gielde meſt.

Dette Forſlag vil ey alleene, fra den moralſke Side betragtet, have mange gode Følger, men ogſaa fra den mediciniſke Side kunde det være af megen Nytte. Jeg ønſkede derfor ligeledes, at det fandt den Høye Derections behagelige Bifald.

Kiøbenhavn den 16 December. 1790.

Underdanigſt

N. Jacobſen.

Jeg tvivler ikke paa, gunſtige Læſer! at, naar der paa Hoſpitalet blev anviiſt et Værelſe

hertil, da man endog kunde være tient med et meget lidet, samt det fornsdne Brænde, der neppe kunde koste Hospitalet 6 Rigsd. aarlig, om ellers Fonden ikke selv kunde taale at anskaffe det, og der tillige blev giort en vis Plan, hvorved de Ædelmodige, som vilde bidrage til denne Indretning, kunde see deres velmeente Gaver rigtig anvendte til sand Nytte, at der vilde maaskee findes mange, som glædede sig ved at virke til Oplysning og Sædelighed blandt disse Unge; jeg fordrister mig derfor til at fremsætte disse mine Tanker; de ædelmodige Christne, der vilde yde deres Gaver, tilkommer det med al Rette, at legge en gieldende Plan efter deres egen bedre Skiønsomhed og Indsigt.

Om man end istedenfor 2 Mark vilde ansette Læremoderens Løn til 3 Mark ugentlig, blev den aarlig 26 Rigsd., hvad andre Inventarier angaaer, saasom nogle Bænke og et Bordsamt Bøger til de Unge, hvilke eengang anskaffede kunde vedvare i nogle Aar, og om der endnu skulde findes noget dertil fornsdent, blev det dog alt endogsaa i det første Aar kun ubetydeligt. Man forestille sig nu, at nogle begyndte at subskribere sig for 3 a 6 Mark aarlig, og mon der ikke skulde findes dem, der vilde anteegne sig for meere; hvor let skulde man da ikke blive sat istand til at indrette slig en Anstalt? Man udvelge sig en retsindig og vel bekiendt Mand, der vilde paatage sig at modtage Pengene, besørge Udgifterne med videre; hvormange skulde der maaskee ikke foruden dem, der havde anteegnet sig for noget vist, bidrage med frivillige Gaver, store eller smaa, for at under-

underholde denne ubetydelige Sum, som efter min Skiønsomhed aldrig kunde, efter første Indretning, stige til 40 Rigsd. aarlig. Det maatte da være enhver af dem, som hertil vilde yde, tilladt at beſee denne Lære-Anſtalt, og forviſſes om, at deres Gaver bleve rigtig anvendte, da der desuden, ſaavel for de udgivne Penge, ſom for det overblevne, maatte hvert fierding eller halve Aar, offentlig aflegges Regnſkab, og Giverne Navne og Gaver bekientgiøres. Med Fornøyelſe vilde jeg paatage mig, hvad herved kunde forefalde af Beſtyrelſe og Regnſkab, at det ikke ſkulde blive nogen anden til Ulejlighed; i hvilket Fald jeg havde at henholde mig til Indretningens Caſſerer.

I Tilfælde af, at ſaadan Indretning beſtandig maatte ophøre, hvorom man ikke kan have mindſte Formodning, og Fonden ſkulde have nogle Penge oplagte, vilde det viſt ikke fortryde de ædle Givere, at diſſe Penge kom de fattige Lemmer til Gode. Saa ufuldſtændige, ſom diſſe mine Tanker ere, ſaa tilgive man mig dog, at jeg ikke her kan legge nogen Plan, da den maa aftales og beſtemmes efter Omſtændighedernes Beſkaffenhed.

Jeg ſlutter for denne Gang, gunſtige Læſer! med at give en kort Underretning om Lemmernes Tilſtand paa Hoſpitalet. Det høyſtærede Publicum haver ved mangfoldige Leyligheder beviiſt ſin ømme Medlidenhed mod ſine elendige Medmenneſker; men mange, ja den betydeligſte Deel

af de Ædeltænkende have ikke kiendt Tilſtanden paa Hoſpitalet fra ſin ſande Side; det bliver derfor en Pligt for mig, at adſprede diſſe Fordomme, for at lade et ſaa ædelmodigt Publikum, der ikke bortvender ſine Øyne fra de Elendiges Nød, ſee den i ſin ſande Skikkelſe. Jeg behøver ikke, gunſtige Læſer! at tage Kunſten til Hielp for at male den ſlettere end den er, for dermed desmeere at kunde røre de følſomme Hierter; havde jeg ikkun Øyner nok til at male den, ſaa ſlet, ſom den virkelig er, ſaa tvivler jeg ikke paa, at den nok ſelv vilde røre. Jeg vil ikke negte, gunſtige Læſer! (thi Sandhed er en vigtig Egenſkab hos den, der ſkriver,) at der jo blandt ſaa ſtort Antal findes forſkiellige Gemytter; men ingen ædeltænkende Chriſten vil derfor holde dem mindre værdige til ſin Medlidenhed i deres Kummer, fordi de maaſkee ikke have nydt den Opdragelſe, ſom andre, eller fordi deres udvortes Kaar i Verden ikke have tilladt dem den fine og polerede Levemaade; Synet, gunſtige Læſer! bedrager meget; Dyd og Laſt blive forſkiellig anſeete efter deres forſkiellige Paaklædning; da endogſaa en ringe Feil hos den Arme bliver en ſtrafværdig Laſt, fordi den ikke har Fornemhed at pynte ſig med; hvo vilde vel derfor erkiende dem uværdige til chriſtelig Medynk, uden den aandelige Stolte, der, ligeſom Phariſæeren fordum, er tilfreds med ſin egen Retfærdighed, og lader vor Herre vide, at han er ikke ſom andre Mennesker; og glemmer den ydmyge og ſagtmodige Forſoners Exempel, der venlig annammede Syndere, ſkiønt han var helligere end noget Menneſke? Men den gunſtige Læſer maa ikke tænke, at jeg giør

mig

mig Umage for at ſkiule grove Laſter; nei! til Juſtitiens Ære, maa man bekiende, at den ikke taaler nogen blant Lemmerne at tigge, og drikke ſig fuld, uden at de ſtraffes med Fængſel og Tugthuus, langt mindre, at nogen blandt dem ſtiæler og fylder ſig paa andres Bekoſtning. Men lad være, at der findes mange paa Hoſpitalet af dem, ſom man pleier at henregne til den ringe Klaſſe, hvis Kaar have været uanſeelige, hvis Sæder og Levemaade ikke efter den forfinede Verdens Smag, ſaa kan jeg tillige forſikre, at der blandt dette ſtore Antal findes mangfoldige brave, retſindige og veltænkende Menneſker, der i ſin Tid have været agtbare og vinſkibelige Borgere i Hovedſtaden, der maaſkee have giort Staten langt mere Nytte end mangen een, der ophøyes med en Agt og Ære, han ikke har fortient. Den ublide Skiebne, der ſaa ofte trodſer den Dueliges ivrigſte Beſtræbelſer, har omſider, efter megen Gienvordighed, drevet mange af diſſe til at ſøge Tilflugt paa Almindelig Hoſpital, naar mangt et egennyttigt og ſkadeligt Lem i Staten, ved ſammes Yndeſt, har været betryget derfor. Jeg beder derfor den gunſtige Læſer ikke lade Fordomme og vrange Foreſtillinger betage ſig de værdige Tanker og den Agt, ſom man ſkylder den Brave, den Retſkafne, den Erfarne, enten han er klædt i Purpur eller Pialter; thi mange af de agtbare Borgere, ſom nu nyde baade Agtelſe og Velſtand ved heldig at drive deres Profeſſion og Næring, har ligeſaa lidet Forſkrivning paa denne Lykkens beſtandige Gunſt, ſom hine, og ſkulde man derfore tabe ſin Værdighed, fordi man tabde ſin Lykke, og ſkulde ikke Alderdommens graa Haar

heller forhøye deres Agtelſe, end de ſkulde forringe den. Man tænke ſig nu diſſe mange Mennesker, ſom Armod og Mangel har drevet til at ſøge Hoſpitalets Hielp; nogle af dem have 2 Mark ugentlig, andre mindre lige til 8 ß, og en ſtor Deel ſlet intet uden den blotte Huuslye, og lidt Varme mod Vinterens Kulde. At dette, i Almindelighed betragtet, jo er en priſelig Underſtøttelſe, ſom man tillige maa ſkatte ſom en værdig Frugt af Chriſtendommens milde og ædle Tænkemaade, er unegteligt; men lige ſaa viſt er det og, at den allene ikke kan betryge Lemmerne for yderlig Armod og den dræbende Hunger. Saalænge den Fattige paa Hoſpitalet nyder ſin Helſen og kan faae klækkeligt Arbeide, kan han gierne undgaae at lide Nød, og er altſaa ikke at ynke, omendſkiøndt han intet nyder af Stiftelſen, og ſaaledes ere der viſt mange, ſom kan leve langt bedre end de, ſom have 2 Mark ugentlig; og at diſſe kan komme til at lide Nød, ſkiøndt de ere beſt aflagte, kan uden Vanſkelighed indſees. Man foreſtille ſig engang, det Erfarenhed viſer paa Hoſpitalet med mange Exempler: at Svagheder, Gigt, Smerter, Rørelſer, hvorved baade Hænder og Fødder blive aldeles kraftløſe, antaſter diſſe og ſetter dem ud af Stand til at arbeide; de ſkal klædes og fødes, men kan intet fortiene; hvorlidet tilſtrækker da deres 2 Mark til en heel Uge. Man ynker en Areſtant f. Ex. i blaae Taarn, ſom har kun 4ß daglig! men han kan tigge i Roe uden at blive opbragt, og kan nyde det heele til Føde; men hvormange Udgivter ſkal ikke beſtrides af hines 2 Mark ey alleene til Reenlighed, Skoe

og

og Klæder men til meget andet, der forefalder mon da disse ikke ere meget at ynke.

Men man tænke nu, naar denne Skiebne rammer dem, der have imindre, eller slet intet af Stiftelsen til Underholning; Kræfterne forsvinde, Legemet udtøres, Gigt, Krampe, og mange slags Svagheder og Smerter angribe deres gamle og skrøbelige Lemmer; der nedlegge dem paa et bedrøveligt Syge-Leye mellem de andre Fattige, hvor den eene ikke kan rekke den anden Haanden med en Smule til Hielp. Hvor mange af slige Beklagelige haver jeg ikke seet ligesom at staa færdige til at vansmægte, naar de med veemodige Taarer have bejamret sin Elendighed, at de ikke have havt noget at æde paa anden eller tredie Dag? og hvem seer dem, hvem hører dem i slig Tilstand, uden de, hvis Hierte med denne idelige Vane er bleven ligesaa haart til at føle, som deres Øyne er uformuende til at hielpe? hvo veed vel, hvor mange af slige Gamle, Svækkede og Udtærede der maae omkomme af Hunger og Sult? det falder vel noget haart at sige, men der er dog saa mangen Sandhed, der falder haard, men er dog Sandhed; naar saa skrøbeligt Legeme tidt og ofte maa hungre, og det lidet, det nu og da kan faae, er tørt Brød, haard og ufordøyelig Spise; da de ikke have Formue til at anskaffe sig bedre; mon da ikke det svækkede Legeme snart maa blive et Rov for Sygdoms og Dødens overlegne Magt; og hvor faa af disse Beklagelige og Ynkværdige naaer den Lykke at blive forflyttede til St. Hans Hospital, hvor deres tunge Kaar kunde blive formildede.

Sandt

Sandt er det, at Sygstuerne paa Almindelig Hospital, der giver den Forplegning, som en Patient bør have, skal modtage de syge Lemmer; men det gielder ikke om dem, som have incurable Sygdomme, og er da dette en Sandhed, hvormeget er det da ikke min Pligt, at jeg viser disse elendige Menneskers Tilstand fra den sande Side, da vrange Forestillinger om Hospitalets Forfatning har skiult den for mange fromme Menneske-Venner, der havde baade Villie og Evner til at lindre Bedrøvelse, stille veemodige Sukke, og maaskee redde Mennesker fra Døden; hvor tillidsfuld tør jeg derfor ikke haabe, at mange af dem, som have denne Verdens Gods og seer sin Broder at lide Nød, ikke vil lukke sit Hierte til for ham; hvormange der nyde Sundhed, Velstand og glade Dage, skulde ikke føle sin Lykke, med ydmyg Taknemmelighed mod det algode Forsyn, og vise sin Erkiendtlighed ved at meddeele den Arme, der er underkastet Sygdom og Smerter, Nød og Armod, og henslider baade Dage og Nætter i Elendighed og Jammer; hvor saligt er det da derfor ikke, hellere at give end at tage! Der gives da mange Tilfælde paa Almindelig Hospital, der giøre Lemmerne til ynkværdige Gienstande for christelig Medlidenhed; og for disse er det jeg taler, og beslutter derfor min Opmuntring med Frelserens Forsikring, Salige ere de Barmhiertige, thi dem skal vederfares Barmhiertighed.

Jeg fremlegger nu underdanigst disse faa Blade for det Høistærede Publicum, og beder at man vil bære over med mine ringe Evner, og

de

de mange Ufuldkommenheder og Mangler, den Indſigtsfulde opdager. Jeg har ikke ſkrevet for at viſe mig, eller at fortiene noget dermed; Ære eller Fordeel har ikke været mine Hensigter. Sandelig jeg ſkulde ikke have fordriſtet mig til at ſkrive offentlig i mit eget Fag, langt mindre i et fremmet, og allermindſt i en ſaa ſlibrig Sag, hvis jeg ikke havde anſeet det for ſaa høi Nødvendighed, at haade Pligt og Samvittighed opfordrede mig dertil. Jeg haver, gunſtige Læſer! fremſat alting efter den mueligſte Oplysning, jeg kunde faae, flere og vigtigere Poſter ſkulde jeg viſt have anført, om den ikke var under viſſe Omſtændigheder ſaa vanſkelig at erhverve; der hører viſt meer til, naar man vil ſkrive offentlig, end blot Overbeviisning hos ſig ſelv om Sagens Rigtighed; men ſaadan Oplysning er dog vel med Tiden at bekomme. Jeg haver giort mine Betænkninger; den gunſtige Læſer giøre efter bedre Indſigt og Domme-Kraft ſine! og omendſkiønt man kunde vente baade noget meere og bedre af den, der ſkrev om Almindelig Hoſpital, ſaa undſkylde man mig dog, at jeg ikke kan ſee længere end mit Syn rekker; men hvor matte og umodne mine Tanker end ere, tør jeg dog haabe, at de kan tiene til ſine Hensigter, nemlig at give Anledning til grundigere Eftertanker; og de ere det, der ſkal giøre Forbedringer. Af en Gniſt kan blive en Flamme, af en Kierne kan blive et Træe; det beſtyrende Forſyn udfører ſtore Virkninger af ringe Aarſager; ham være derfor alt anbefalet til Beſtyrelſe efter ſit Øyemed. Jeg tilſtaaer, gunſtige Læſer! at jeg har giort et forvovent Skridt, da jeg har fremtraadt ſaa fripoſtig med en Sag,

ſom

ſom ikke er ſaa aldeles ligegyldig, da jeg dog viſt maa vente, at mange med ſpidsfindig Vittighed, Skarpſindighed og lovkyndig Indſigt vil opſtaae mod mig, ja maaſkee anfalde mig, ſom den, der har fornærmet Retfærdighedens Love, og hvorlidet bevæbnet er jeg at møde til ſaadan Kamp; jeg maa derfor, førend jeg bliver udfordret til ſlig en Strid, reent ud erklære: at Lov eller Forordning haver jeg ikke lagt mig efter, men under dette mit Arbeide har denne Tanke ſtedſe ſmigret mig, at jeg fulgte Fornuft og Billighed, ſom ere Hovedgrundene til alle Love; og har denne Tanke været ſaa falſk at bedrage mig, da maa jeg ſøge taalmodig at bære de onde Følger af dens Bedragerie. Mangen Sandhed er desuden farlig nok, ſkiønt den ikke er i Foreening med Overtrædelſe af Lovene; den taaler man ofte ikke at høre, langt mindre at ſee paa Prent; ſkriv ikke ſaa, ſagde de Vanartige fordum til Pilatus da Sandhed og Dyd bleve begge fæſtede til eet Kors; men de maatte dog, til deres egen Beſkiæmmelſe, ſee Sandheden at ſtaae der; thi ſvarede han: Det jeg ſkrev, det ſkrev jeg.

Betænkninger

over

Velærværdige Hr. Olsens

Beskyldninger,

Som ligge skiulte i hans: Faa Tanker til grundigere Eftertanke om muelige Forbedringer paa Almindelig Hospital.

Den første Part tager jeg, fordi jeg kaldes Løve, den anden skal I give mig fordi jeg er stærk, den tredie fordi jeg formaaer meere end I, dersom nogen rører den fierde, skal han faae en Ulykke!

Phædrus.

Kiøbenhavn,

Trykt hos L. N. Svares Enke i store Kannikestrædet, No. 39.

Ved at læse Velærværdige Hr. Olsens: Faa Tanker til grundigere Eftertanke om muelige Forbedringer paa Almindelig Hoſpital, hvoraf Fordeelen tilfalder Hoſpitalets Fattige, tilſtaaer jeg aabenhiertig, at jeg neppe kunde bare mig for at lee, da jeg ſaae, at Hr. Forfatteren havde tilegnet S. T. Grev von Osten og den hele Magiſtrat dette Skrivt; thi da diſſe udgiøre Directionen, ſaa faldt det mig ind, at de alle nødvendigen maatte have den nøyeſte Kundſkab ſaavel om Hoſpitalets Mangler ſom Fordeele; og altſaa Manglerne ſkiulpne, uden at offentlig Klage ſkulde minde dem om ſligt; og derom bør man jo aldeles ikke at tvivle, da de alle ere bekiendte for retelige og retſkafne Mænd, der umuligen ville lade ſig nøie med at ſee med andres Øine eller ved Regnſkabs-Reviſioner lade ſig nøie med at ſee, om Hovedſummen er rigtig ſammenregnet.

Men ved nøiere Eftertanke fandt jeg dog nogen Rimelighed deri. — Umueligt er det for den Høie Direction at indſee alle Mangler eller, om jeg ſaa maa tale, alle muelige Kunſtgreeb, om nogen der havde Sted. Directionen beſtaaer af indſigtsfulde og retſkafne Mænd, men de ere, ſom Hr. Forfatteren tilſtaaer, Menneſker, og altſaa ei kunde overſee alt, ja maaſkee ikke engang det, ſom den, der hver Dag ſeer Omgangsmaaden paa dette vigtige Hoſpital, hvortil Stadens Indvaanere aarlig contribuere ſaa ſtore Summer, i den Henſigt, at deres gamle, ſyge og fattige Medmenneſker ei ſkulde plages af Hunger og fortærende Kummer. Henſigten er ædel, men Spørsmaalet er: opnaaes den i den Grad, den kunde og burde? Herpaa kan dog vel uden Forbrydelſe i det mindſte tvivles. — Men, maatte man ſpørge: hvorfor fremkommer Præſten paa Hoſpitalet med ſlige Projecter om Forbedringer, og det offentlig i Trykken? og hvorfor har ei Inſpecteuren fremſat diſſe Forſlage for Directionen? Det er dog vel værd at eftertænke! Det har maaſkee ſine vigtige Grunde. — Men hvorfor hans Velærværdighed ei vil reent ud med Sproget, og fordølger ſaa mange Sandheder, hvorom han dog vel maa være vidende, ſom Præſt paa Stedet,

begri-

begriber jeg ikke. At han er redelig ſindet, men tillige frygtſom for at ſtøde Vedkommende for Hovedet, ſynes man at ſpore af hans Skrivemaade. Hvorfor fremſetter han ei de Sandhedeer ligefrem, ſom ere ſaa beviislige. Nu til Sagen: den angaaer alle Stadens Indvaanere, men iſær de Fattige; og hvo tør ſige ſig fri for at blive fattig?

Hr. Inſpecteuren paa Almindelig Hoſpital er jo en paapaſſelig Mand, der noie agter paa alle Fordele; men maatte man ſige: hvad kan han giøre for, at Hoſpitalet ei kan rumme alle, ſom trænge dertil? Vi ſaae jo i ſidſte Vinter hans Omhyggelighed i Aviſerne for de Syge; og mon det var hans Skyld, at ingen Mand i Byen vilde eller kunde for en kort Tid ſkaffe Værelſer og Senge for ſaa mange Syge? Vil man giøre denne Indvending: hvorfor overlod Inſpecteuren ikke ſelv nogle af ſine mange Værelſer til ſligt Brug, da han endog ſynes at have bemægtiget ſig flere Værelſer end ham ere tildeelte, ſom f. Ex. et Værelſe paa to Fag, med Numer 12. paa, i tredie Etage, hvor hans Kones Søſter ligger om Natten, og et dito i ſamme Gang, hvor kun giemmes Sukker og Kaffebønner, m. v.; da haaber jeg, Hr. Inſpecteuren ſelv kan beſvare ſligt. — Imidlertid

tid maa man taale denne Indvending, at havde det været sand Alvor, saa var det jo langt fornuftigere at leie saa mange Senge, som alletider kunde faaes, NB. om det ikke skulde være sandt, som der siges, at der blev laant Senge fra Wartov Hospital, for at skaffe hastig Redning, men kom dog ikke til Brug, efterdi Værelserne vare optagne til andet Brug.

Videlyst er just ingen Last. — Om nu Publicum, som aarlig maa betale saa meget til Hospitalet og Fattigvæsenet, fik det Indfald at forlange rigtig Regnskab for sammes Anvendelse, mon dette kunde være nogen Forbrydelse? og om nu een og anden, der havde nogen Kundskab og Bekiendtskab paa Hospitalet, tog sig den Friehed at udforske, om Regnskabet i et og andet Stykke havde sin Rigtighed, vilde det dog vel kunde tilgives ham?

Var det f. Ex. en Forbrydelse, om man 1.) vilde spørge Portneren og Kudsken, hvorfra Inspecteuren de forrige Aar har faaet sit Brænde, samt Vægteren og Gaardskarlen, om de haver baaret Brænde op fra de Fattiges Brændestabel til Inspecteurens mange Kakkelovne? (NB. i Aar, veed jeg, han nylighar kiøbt 10 Favne) samt; hvorfor nu omtrent i 6 Aar maaskee henved 100 Favne

Bræn-

Brænde have ſiddet i Kielderen under Kirken, og der næſten er opraadnet; da dog kun ſaa overmaade knap Brænde uddeeles til Stuerne, ſaa at de ei faae meere om Ugen til hver af diſſe høie og lange Stuer i 4de Etage, med een Kakkelovn, end 12 Stykker ſmaahuggen Brænde og en liden finlapper Spand fuld af Steenkul, og i de haardeſte Vintere dobbelt ſaa meget, da dog baade Steenkul og Brænde er tilfalds. Den der kun har oplevet 10 Vintere, indſeer uden ſtor Beſværlighed, hvormeget ſaa lidet Brænde og Steenkul forſlaaer til ſaa ſtore Værelſer, iſær paa den øverſte Etage oppe under Taget, hvor man ud til Gaarden har Nordoſt-Vind og Kulde ligefra Stranden, men fornemmelig maae man betragte, at de, ſom ſkulde nyde got af denne elendige Varme, ere gamle, udlevede, ſyge og ſultne eller halvnøgne Mennesker, hvoraf nogle dog kunde fortiene ſig lidet til Hielp til Livets Ophold, derſom ei Kulden aldeles tvang dem til Sengen. Derimod har Inſpecteuren 25 Rigsdlr. aarlig til Brænde og Lys til den Stue, hvor Directionen, dog kun ved høilys Dag, kun eengang om Ugen, og kun en halv, en heel, eller høiſt halvanden Time er forſamlet. Kunde Directionen ei forſamles i et af Inſpecteurens

varme Værelser? thi hverken hans Kakkelovne eller Skorſteene mangle overflødig Brænde. Til at koge Thevand og til Vaſk kiøbes ti Favne Fyrrebrænde, ſom dog langt fra ei forbruges, da man dertil bruger Steenkul, og diſſe kun antændes ved nogle faa Pinde Fyrrebrænde; altſaa gaaer diſſe ti Favne Fyrrebrænde ei dertil, men hvorhen? Forlad mig, Læſer! om jeg ved dette og flere Steder yttrer den Tanke, at neppe en eneſte af diſſe fattige og elendige Lemmer torde ſige ſin Meening eller rettere Sandheden reent ud, derſom Directionen foretog ſig at holde Forhør over ſaadanne Poſter; men af Frygt for at blive lagt Mærke til, vilde maaſkee de fleſte tie; dog Sandheden vil vel komme for Dagen.

2.) Om man ſpurgde: hvem der har Fordeelen af Liigkiſterne. Jeg har hørt, Inſpecteuren beſørger dem giorte; dertil kiøbes Vraabredder af det uſleſte Slags, maaſkee til 1 Rigsdlr. Tyltet; men Bredder af Stalde og nedrevne Vandhuuſe, ſom vel have tilhørt Hoſpitalet, maae ogſaa tiene dertil; 9 hele Breder giennemſkiæres, og deraf maae Snedkerne ſkaffe 4 Liigkiſter, ſom altſaa maae ſammenflikkes af Stumper og Stykker og neppe kan holde, medens Ligene komme paa ſit Sted, da man med en Finger kan ſønderknuſe Laaget;

og

og for en saa sammenstykket Liigkiste faaer Snedkerne ei meer en 20 ß.; og dog vil man sige, at Hospitalet maae betale 1 Rigsdlr. for hver Kiste, som neppe efter min nu giorte Regning burde komme paa 3 Mark. Stykket. Dette er dog ei heller saa liden Profit imellem Aar og Dag, da derfra ei allene besørges Kister til dette Hospital, men endog til alle Fattige fra Byen, som besørges begravne paa Fattig-Kassens Regning. Men endnu mere; naar der f. E. bliver giort Kister til andre, som for Betaling have ligget paa Hospitalet, og enten af deres Venner eller af Laugene besørges begravne, og saadan en Kiste bliver giort til 10 Rigsdlr., og Snedkerlønnen f. E. betales med 10 Mark, Bredderne med 2 Rd. hvor blive da de 6 Rigsdlr. 2 Mark af? mon de ligesom de andre for en Sikkerheds Skyld falde i Inspecteurens Lomme, eller komme de Hospitalet til Indtægt. Behøvede Fattigvæsenet ei selv disse Penge, troer jeg ganske vist, at Snedkerne nok kunde trænge til dem, da det er deres Sved og Møie, som fortiener dem. Thi efter min Skiønsomhed maa det vel qvæle al Drift og Lyst til Virksomhed, naar Overdaadighed fortærer Frugten af den Vindskibeliges Møie.

3) Om man ſpurgde: Hvorledes gaaer det til med Lemmernes Liigkaſſebøger (thi mange findes dog paa Hoſpitalet, ſom have ſat i Liigkaſſerne) naar de ei længer ſelv kan holde dem, men maae overlevere dem til Inſpecteuren? Om nu ſaadan et Lem døer f. E. 2 Maaneder derefter, ſaa bliver vel Reſten rigtig beregnet Hoſpitalet til Fordeel, og ei afkortet meere end netop det udlagte for bemeldte 2 Maaneder? Man tvivler, naar man ingen Viished har.

4) Om man tog ſig den Frihed at ſpørge: om ogſaa, ved hvert Dødsfald, ethvert Nummer igien rigtig bliver beſat, eller rettere: om de Ugepenge, ſom den Afdøde har nydt, ſtrax bliver en anden til Deel, da man ei fordrer Atteſt om ſlige Dødsfald enten af Præſt eller Doctor; ſamt hvoraf den beſynderlige Forſkiel kan komme, at en gammel Kone, ſom næſten beſtandig holdes ved Sengen af vienſynlige Sygdomme, ikkun har 8 ß. ugentlig; da en anden, ſom uden Tvivl ei ſaa længe har været et Lem paa Hoſpitalet, kan gaae ud og forhverve ſig noget til Livets Ophold, har 2 Mark ugentlig? Mon det ei var bedre, om Præſt og Doctor toges i Raad med ved ſlige Ugepenges Uddelinger, da Hr. Inſpecteuren ventelig

ei

ei har Tid til saa nøie at overveie slige formeentlige Smaaeting?

5.) Siden man seer af Velærværdige Hr. Olsens Tanker til grundigere Efterkanke, at Hr. Inspecteuren har saa mangfoldige Værelser, at han endog har flere end baade Lægen, Præsten og Spisemesteren (hvilken sidste dog nok behøver temmelig Plads til Victualier m. v., hvormed han nødvendig maa være vel forsynet,) saa troer jeg, at man med god Grund tør spørge: hvorfor og hvorledes har Hr. Inspecteuren faaet disse mange Værelser, endog de mageligste? Man kan maaskee svare mig, Inspecteuren var den fornemste Person i at tildeele Betienterne Værelser; han kiendte sin egen Værdighed, at ham tilkom ligesaa meget alleene som 3 af de fornemste Betienterne tilsammen, efterdi han udvalgde den ene Ende af Hospitalet til sin Residents, og indrettede den anden Ende til de andre Tre, samt forsynede dem saavel med Ureenlighed og Stank, at man af alt kan spore saavel hans store Beskedenhed mod sine Medbetienterer, som den Agt, han føler for sig selv.

Men er dette Grund nok til Undskyldning mod de grove Beskyldninger, som Præsten Hr. Olsen giør Vedkommende i sine faa Tanker, naar han siger, at ei allene Fattige,

men endog Haandverksſvende fra Laugene og andre particulaire Syge ere afviſte med det Svar, at der ikke var Plads, da dog Kongen har anviiſt dem Almindelig Hoſpital; hvorfore mange maaſkee ere omkomne, da de ikke vare betænkte paa anden Tilflugt, og dette alt, fordi de Værelſer, ſom vare indrettede til Beboelſe, vare optagne til Sand, Koſte, Brænde og Steenkul, paa det de Bygninger i Gaarden, ſom dertil vare bequemme, ſkulde indrømmes Inſpecteuren til Heſte og Vogne? Hvad ſkal nu Majeſtæten og Borgerne tænke om ſaadan en Handlemaade? Hvo ſom ikke redder et Menneſkes Liv, naar han kan, ſiger Cicero en Hedning, han gier det ſamme ſom om han ſlog ham ihiel. Og hvo ſkal da bøde for ſaa mange unge nyttige og virkſomme Menneſkers Liv?

Nu noget angaaende det uſle Kiekken, ſom er indrettet for 700 a 800 Lemmer, og er dog kun paa eet Fag. Man maa heiligen forundre ſig, naar man læſer, at Hr. Olſen ønſker dem, ſom en Forbedring, Portnerens Kiekken paa 2 Fag med Borde og Retterbænk; hvem i Verden ſkulle have faldet paa, at Portneren var tildeelt et bedre, og dobbelt ſaa ſtort Kiekken med Bequemmeligheder, end de mange hundrede Lemmer, for

hvis

hvis Skyld dog Hoſpitalet er indrettet? det var dog Umagen værd at tage ſaa priſelig Indretning i Øiesyn for at ſee den ſtore Ombue, man bærer for de Fattige.

6.) Om man end videre tog ſig den Frihed at ſpørge: hvorfor Ligene ei forundes ſaa meget Jord, de kan ſkiules i, da der dog er Rum nok paa Kirkegaarden, derſom der ikke beſtandig blev gravet paa een Plet for at ſpare paa Græsning, hvoraf ogſaa kan høſtes Fordeel. Liigbærerne og Kirkegaarden vidne herom.

7.) Hvorledes tænker man for de Fattige, ſom ere Hoſpitalets ſande Gienſtande? Tages Fornuft og Billighed i Raad med? Man ſeer det formodentlig i de tvende Gaardskarles Exempler. Vægteren ſkal være Vægter om Natten og Gaardkarl om Dagen, og for Vægtertieneſten faaer han ugentlig 5 Mark 8 ß. Koſter det ikke ſaa meget at vaage paa Almindelig ſom paa St. Hans Hoſpital, hvor Vægteren faaer 8 Mark ugentlig, ſom dog gaaer af ſamme Kaſſe? eller har han for de 2 Mark 8 ß., han har mindre, kiøbt ſig Frihed at ſove endeel af Natten bort og overlade Hoſpitalet til vor Herre? Han ſkal være Gaardskarl om Dagen tilligemed en af Lemmerne for 6 ß. ugentlig. Mig ſynes ei, man her har tænkt ret dybt i Tingen. Jeg tilſtaaer vel,

det trætter et dyrebart Hoved langt mindre at bruge Magtſprog: ſic volo, ſic jubeo, ſtat pro ratione voluntas, end at raadføre ſig med Billighed. Men grundigere kunde man tænke ihenſeende til den tredie Gaardskarl, den ſaa kaldte faſte Gaardskarl, Ober-Gaardskarl, eller, om man heller vil have det ſaa, General-Obergaardskarl; der har man virkelig ret ſpændt Tankerne an, ſaa der maa bruges al Fornuft, naar man vil indſee dette ſindrige Anleg. Jeg holder mig til Hr. Forfatterens Ord i hans faa Tanker; han ſiger, at denne Tieneſte kunde gaae ind, da man kiender ham ſom Kudſk, og ikke ſom Gaardskarl, eller om der endnu behøves en tredie, kunde han jo faaes fra Stiftelſen ſelv for 6 ß. daglig, og ſaa, meener han, kunde de 5 Mark 8 ß. ugentlig ſpares, og endda meere b'ive giort til Hoſpitalets Reenlighed; en Tanke, der er ligeſaa fornærmende ſom beſkyldende, at der hverken ſees paa ſand Oekonomie, eller Vedkommende beopagte ſine Pligter. Dog det maae jo engang være Directionen foreſtilt, at ſaadan en Gaardskarl var høiſt fornøden; og de ſamme vigtige Grunde, ſom da beſtemte ham til dette vigtige Embede, maa ogſaa nu betrygge ham deri. Naar f. E. Inſpecteuren, ſom har Foreſtillings Ret, og beſt burde kiende

til

til Hoſpitalets Trang og ſande Vel i alle Henſeender, fremlegger ſine grundige Tanker til Bedømmelſe, uden mindſte Tvivl om, at ſaaſom de ere hans, de jo maae bifaldes; naar han f. Ex. har foreſtillet, at Hoſpitalet maa have en Gaardskarl fra Byen, ſom er ung og ſtærk og kan giøre det ſværeſte Arbeide, og ſaa kan det være tient med ham, naar man betaler et pr Lemmer lidt for at hielpe ham. Her var jo baade Forſtand og redeſlig Nidkierhed i Ordene; hvo vilde ikke med Taknemmelighed bifalde dem? Men ſaa viſt ſomdet er, at man kan tænke for meere end Een, ſaa let er det af Hr. Olſens Tanker at forledes til at troe, at, derſom Indſpecteuren har giort ſaadan Foreſtilling for Hoſpitalet, da har han tænkt mere for ſig ſelv end for det; thi naar han ſkulde have en Kudſk, maatte han være ung og ſtærk; en Hoſpitals Lem ſkikker ſig ei vel til at ſidde paa Bukken; men ſaadan Gaardskarl kan man ei have ringere end 8 Mk. ugentlig, og en Kudſk kunde heller ikke tiene ringere; hvilken det kunde være gandſke ligegyldigt, om han tiente ſom Kudſk eller Gaardskarl. Følgen bliver da unegtelig, at Inſpecteuren kunde have ham for lidet eller ſlet intet, naar han iſtedet for Gaardskarls Arbeide giorde Kudſketieneſte. At diſſe tvende Poſter

colli-

colliderer saa meget med hverandre, at det ene maa forsømmes, naar det andet skal forrettes, indsees let; og tvivler man derom, da vil Erfarenhed lære det, naar Sagen bliver undersøgt.

Nu maae man præke saa meget for mig man vil, og bruge alle Kneeb og Fordreininger, der kan giøre Hiernen saa forrykt, at man seer Alting bagvendt, saa skal man aldrig faae mig til at troe andet, end at jo Fattigvæsenet har lønnet Inspecteurens Kudsk; thi er det sandt, at enhver af de andre giør meer end han, og man kunde faae en Tredie fra Hospitalet for 6 ß. daglig, som er aarlig 22 Rd. 4 Mk. 8 ß., men man i dets Sted har betalt den anden med 69 Rd. 2 Mk., saa har jo Fattigvæsenet unægtelig aarlig betalt 46 Rd. 3 Mk. 8 ß. for intet; og har denne Obergaardskarl været blot Kudsk og slet intet giort for Hospitalet, som han heller ikke kan, naar han skal kiøre og reise bort med Inspecteuren, da man ei veed, at nogen i hans Sted er bleven constitueret, saa kan jeg aldrig see andet, end at jo Fattigvæsenet er bleven bedraget aarlig for 69 Rd. 2 Mk., som i 10 Aar udgiør 693 Rd.; en artig Summa paa en Gaardskarl aleene; thi at tage Gaardskarlen fra Hospitalets Tieneste til at være sin Kudsk, give ham et eget Værelse og Brænde af Hospitalets,

er

er endnu værre, end at tage 8 Mk. ugentlig fra Fattigvæsenet og ingen Gaardkarl holde. Den Høistærede Læser seer vel heraf, at jeg ikke her giør nogen Beskyldning; jeg henholder mig kun til Præstens Ord, og giør mine Betænkninger derover og Slutninger deraf; og henstiller derfor Sagen til en nøiagtig Undersøgelse, som ingen tvivler paa, man jo vil bedrdre i saa vigtige Tilfælde.

Hvo vil vel formaste sig til at pukke herpaa? man kan jo svare: det er baade foreslillet og bevilget; men saa maa man spørge: om det er bevilget, at Hospitalet skal have en Gaardskarl, eller Inspecteuren en Kudsk? Hvem har berettiget Hospitalets Foresatte, som Bestyrere af Kongens og Byens Penge, at de skal betale en Gaardskarl saa meget, naar de kan have ham for mindre end en tredie Deel, og hvor ter Inspecteuren give ham andet Arbeide eller tage ham bort fra Hospitalet, naar han er antaget, som nødvendig til dets Tieneste. Hvor kan man vel i en Række af Aar see igiennem Fingre med saadanne Misbruge, og hvo skal da nu værge for slige og andre snedige Indgreb i de Fattiges Penge. Nu indseer jeg Grunden til, hvorfor de andre Hospitalets Betientere, f. Ex. de

andre Gaardskarle og Kirkepigen, maa knibes til det yderſte, at der kan blive nok tilovers for andre; thi ellers vilde det ſaae en alt for haſtig Ende. Saaledes kunde man tænke, og Tanken dog være grundet, indtil Underſøgelſe afgiør, om Præſten Hr. Olſens Tanker ere ſande eller ei, hvilken Underſøgelſe man for Publici Sikkerhed inderlig ønſker.

8.) Har man efter foregaaende Poſter Aarſag at tvivle og ſpørge, kunde man vel og have Grund til at være nysgierrig efter at vide, hvormeget Sæbe man paa bemeldte Hoſpital forbruger om Aaret; om det bliver Oldfruen tilveiet, og om hun giver ſit Beviis for det modtagne. Tilgiv mig, Læſer! at jeg taler herom! det er virkelig ikke ſaa ubetydelig en Poſt, ſom man maaſkee troer. Efter Hr. Olſens Tanker kan man formode mange Ting, ſkiønt han ei har talt om denne og flere Poſter, ſom virkelig nok burde have været berørte; men det lader til, han har været frygtſom, og ei tordt ſkrive reent ud; maaſkee han har været bange for Had og Forfølgelſe, eller for at blive ſtandſet i ſin videre Forfremmelſe og timelige Lykke; dog, ſlig Frygt er virkelig her utidig.

Sagen

Sagen er ſandelig betydelig; den angaaer Kongen og alle Hovedſtadens Indvaanere, ſom aarlig maae yde ſaa betydelige Summer til Fattigvæſenet; og dog klages ſtedſe, at diſſe Summer ere utilſtrækkelige; og dog maae ſaa mange Fattige, Syge og Elændige lide Hunger, Kulde og Mangel i den høieſte Grad.

Gyſelig og for den Menneſkelige Følſomhed afſkyelig er allene Tanken om, at een Mand ſkulde berige eller mæſke ſig paa ſaa mangfoldige Elendiges Bekoſtning; himmelraabende er den Synd: uden Medynk at ſee ſin Broder henſtyrte af Mangel og Sygdom, naar man kunde redde ham paa ſin egen Bekoſtning, end ſige paa andres. Men, Høiſtærede Læſer! ligeſom en Slagter bliver tilſidſt ufølſom ved Vanen, ſaaledes bliver undertiden den Mand, ſom daglig ſeer ſine Brødres Elendighed, omſider ſaa haard, at, om endog Hundrede henſtyrtede paa een Dag, rører det ham dog ikke. Dog uværdig til det menneſkelige Selſkab maa viſt den Mand være, ſom, endog midt iblandt Gieſtebude og Livets henrykkende Glæder ſammendyngede, aldeeles kunde forglemme ſine Pligter imod de Elendige, ſom ſaa at ſige, laae for hans

Fødder og tiggede om en Smule Brød, der kunde falde fra hans rigt besatte Bord, om det endog var hans eget; men endnu meere uværdig maatte han være, dersom han, kun som Forvalter, nægtede dem den Vederqvægelse, hans Herre havde befalet at tildeele disse Ynkværdige, blot for at feede sig selv og sammenskrabe syndige Rigdomme.

Men hvorhen leder mig mine Betragtninger, og hvor vil jeg hen med slige Tanker? Saadan et Uhyre kiender jeg ikke; men af Historien veed jeg, der har været en Nero til, altsaa kunde dette og være mueligt; dog! gid det alt maatte være en blot Idee eller Drøm! saa vaagner jeg atter og begynder igien hvor jeg slap i mine Betænkninger.

Jeg tænker f. Ex. hvor mange Alen Lærret behøves der til hver Særk for Patienterne paa Almindelig Hospital? Man vil nok svare mig, der burde være 5 Alen i hver, naar de skal have den behørige Varme af dem. Dette skeer vel og; hvis ikke spørges, hvorfor og hvorlænge har de ei faaet 5 Alen til hver Særk, da Rygtet siger: der gives kun 4 Alen til hver? Jeg setter nu, det forholdt sig saaledes, hvad kunde da ei vindes, naar 4 a

500 ſlige Særke forfærdiges om Aaret? jeg mener ungefær 120 Rd.; og gaaer det ſaaledes dermed, kan der jo og anſeelig profiteres paa Lagener, Vaar og Fyld til Sengene m. vid., kort ſagt, alt hvad ſom kan give Penge?

Ingen Fornuftig anſee denne og fleere Poſter for Bagateller! Det er ingen Sag for en Velhavende at overſee Smaating med Ligegyldighed; men de Fattige, Syge og Medynksværdige glæde ſig maaſkee ofte meer ved 4 ß. eller Værdie derfor, end nogen kan foreſtille ſig; det maa altſaa høiligen bedrøve dem, naar de ſee en rig Mand mæske ſig, at jeg ſkal tale ſaa plat, paa deres Bekoſtning, eller maaſkee paa een Dag ved Overdaadighed og Traktementer bortøſle ſaa meget, ſom vel 10 a 20 ſlige Elendige kunde leve af et heelt Aar.

Det gaaer underlig til i Verden, det veed enhver. En Mand har bortſlæbt ſine Ungdoms Aar med Kone og Børn i Arbeide og Beſværlighed for at erholde det daglige og nødterftige Brød, har ſvaret Kongen og Staten ſine behørige Skatter og Udgivter, har arbeidet troelig og giort ſine Medborgere megen Nytte, har efter Evne contribueret til at underholde Gamle, Skrøbelige og Fattige,

deels med de paalagte Fattiges-Penge, deels med huuslige Almisser, har opdraget flinke Børn til Kongens og Statens Nytte og Tieneste; nu bliver han gammel og skrøbelig, kan ei længer være sig selv eller andre til Gavn, har intet til Bedste, maae søge sin Tilflugt til Fattigvæsenet, kommer ind paa Almindelig Hospital, faaer for det første, ja maaskee i lang Tid, intet uden Huusly, siden faaer han 8 ß. eller maaskee lidt mere ugentlig, han fryser maaskee, men sikkert hungrer han paa sine gamle Dage, da han skulde nyde got af sin Ungdoms Flid; Herre Gud! hvor maa det græmme den gamle Stakkel, ikke allene at lide Nød, men maaskee endog at blive begegnet med Haardhed og Foragt af en Usling, der pranger og fraadser, skraber sammen og bortøsler, maaskee ikke engang sit eget! — thi mange leve høit paa andres Bekostning. — Men hvor findes det Uhyre, der lever høit paa de Fattiges, de Elendiges Bekostning? — Paa Hospitalet, paa Almindelig Hospital, — hvor der findes saa mangfoldige høist elendige Lemmer, hvor en gyselig Melankolie overfalder enhver, der ei ganske har forhærdet sit Hierte, hvor Sult, Nøgenhed, Kummer, Sygdom og Elendighed har sin Bolig, der, ja der findes — vist mangen en Mand

og

og mangen en Kone, der have været duelige Mennesker i sin Tid, men ei have sovet sig til sin Lykke; disse Gamle og Syge, som enhver Veltænkende ønsker Vederqvægelse paa deres Alderdom og Lise i deres Skrøbelighed, ere jo virkelig Gienstandene for Kongens milde Omhue og Publikums Godgiørenhed; derfor ønske vi, at denne faderlige Omhue og denne velvillige Godgiørenhed ikke skulde spildes og bortrødsles, til ingen sand Nytte eller Velgiørning for de Stakler, der trænge saa høiligen dertil!

Velsignet være vor Kronprinds! som ei, mellem sine vigtigste Forretninger og al sin Omsorg for Rigernes Vel, har glemt at see til denne Elendighedernes Boelig, men endog ønsker Forbedring i denne Modgangens Tempel. Held følge Ham og Guds Beskiermelse betrygge Ham, at Han saa alvorlig tænker paa alles endog de Fattiges og Elendiges Bedste!

Den Gunstige Læser tilgive mig, at jeg, vel efter min Overbeviisning, men ei saa ordentlig, som jeg burde, har skrevet disse Betænkninger, tilforladelig ei for at skade, men for at gavne. Jeg har god Grund, hvor-

for jeg ei har ſat mit Navn paa Tittelbladet; naar fornødent gieres og det fordres, ter jeg være det bekiendt. Man dømme nu ſom man tænker! men jeg kan med en god Samvittighed forſikkre, at jeg har ſkrevet dette uden perſonlig Had. Hvo ſom hidtil har ladet ſig føre bag Lyſet eller ſeet igiennem Fingre med ſienſynlige Forurettelſer er ubeqvem til at dømme i denne Sag; men de Redelige og Upartiſke, ſom have aabne Øine, og ei frygte for et Magtſprog eller Trudſler, dem er det jeg opfordrer til Dommere. Dog! hvad vil jeg tale om Partiſke eller og Upartiſke? Sagen taler for ſig ſelv, og Vidnesbyrd mangle ei!

Samtale

imellem

to kyndige Mænd Æ og U, angaaende Publikums Misfornøielſe med Almindelig Hoſpitals Forfatning, foraarſaget ved Velærværdige Hr. Olſens Bog derangaaende; ſamlet af Forfatteren til Betænkningerne over Hr. Olſens Beſkyldninger.

No. I.

Fordeelen tilfalder Hoſpitalets forønſkte Skole-Indretning.

Motto:

Hvor gaaer det dog i Verden til?

Kiøbenhavn,
Trykt hos L. N. Svares Enke i ſtore Kannikeſtrædet, No. 39.

Æ. Men hvad vil der blive af den Tumult paa Almindelig Hospital?

U. Ja hvad vil der blive af! en Sag kan jo vendes paa hundrede Maader; og hvo vil da kunde forudsige, hvordan den Sag vil gaae? Jeg kan komme paa hundrede Steder, og høre snart ligesaa mange Raisonnements paa hvert Sted; men man siger, der er sat en Commission, saa bliver det vel best at bie til man faaer Udfaldet at høre.

Æ. Just derfor troer jeg, at Sagen ikke maa være saa ubetydelig, men af høi Nødvendighed. Stiftelsen staaer jo under Magistraten? men hvem har sat Commissionen?

U. Det har Magistraten!

Æ. Magistraten? hvem bestaaer da den Commission af?

U. af Magistraten!

Æ. Men nogle af Magistraten ere jo selv Directeurer, hvem af dem ere da Commissarier?

U. Directeurerne!

Æ. Hvad! Directeurerne? hvad skal de?

U. Undersøge Hospitalets Tilstand, tænker jeg, siden der er bleven yttret Tvivlsmaal om en redelig Bestyrelse.

Æ. Ak! tael alvorlig! jeg meener det oprigtig; og skiemt ikke i en saa betydelig Sag!

U. Jeg veed paa min Ære ikke rettere; og mange ere af samme Tanker.

Æ. Hvad Snak! skal Directeurerne nu først undersøge Tilstanden paa Hospitalet, naar der ere yttrede saa betydelige Klager, der implicerer saa mange Mennesker, og altsaa let kunde blive opdagede, og handle om Feil og Mangler, som gaae saa langt tilbage i Tiden?, hvorledes skal jeg forstaae det som synes mig underligt? Er det ikke Directeurerne, som skal vide den nøieste Beskeed med Hospitalet, give Inspecteuren sine Forholdsregler, paasee, om han udretter alting efter Ordre, og giøre den menagerligste og sparsommeligste Indretning og bestyre Pengene til de bedste Hensigter?

U. Ja! men det er jo ikke deres Penge.

Æ. Des varsommere og nøiagtigere bør de jo være; des mere ere de jo pligtige at giøre Regnskab.

U. Ja! men det er jo de Fattiges Penge, og de Fattige staae jo under Inspecteuren, og Inspecteuren skulde jo staae under Directionen, og de Fattige tør dog vel ikke fordre Regnskab?

Æ. Hvilket Vaas! Pengene blive jo giyne saavel af Kongen som af Borgerne til de Fattige, og derfor staae jo de, som modtage dem, til Regnskab for Kongen og Borgerne, og des mere skyldig giør man sig, naar de ei bestyres redeligen, just fordi det er til de Fattige, som hverken kan

eller

eller tør forsvare sig selv eller sin Ret; thi Loven sætter altid storr Straf for Indgreb i umyndiges Vænge, og disse Fattige kan man sikkert anse som Umyndige; og for de Tyverier, som ikke staae saa let til at forebygge paa andre Maader.

U. Men naar Directeurerne nu ved disse Klager skulde undersøge Tilstanden paa Hospitalet, hvad havde de da gjort, naar der ei var bleven klaget, naar 10, 16 a 20 Aar frem ad ligesaa roelige vare hengledne, som de, der ere lagte tilbage?

Æ. Ja saa havde man sagt: det er altsammen saare got; det falder da rimeligt, at ingen Undersøgelse havde havt Sted; thi cessante causa, cessat etiam effectus, naar Aarsagen til Forandringen ophører, ophører ogsaa Forandringen selv.

U. Jeg ønskede dog meget at faae et alvorligt og fornuftigt Svar; men De skiemter jo med Alting.

Æ. Ja, hvad skal jeg svare? jeg kan paa min Ære ikke sige andet i den Sag, og saaledes taler man i Byen, og man siger: at Hr. Olsens Bog er en snurrig Piece, som siger meget, men holdet mere tilbage, som man ei kan blive klog paa.

U. Ja! men aflegges der da ikke aarlig Regnskab; hvorledes kan der da være Uordener? hvorledes kan der skee Bedragerier paa Almindelig Hospital? — Alting skal jo staae anført i Regnskabet!

Æ. Skulde Uordenerne staae anførte i Regnskabet? — Det maatte da blive et lystigt Regnskab, naar man havde Tid nok til at læse det.

U. Ak det er fortrædeligt; De driver Spot med mig. — jeg meener: Alt hvad der kisbes

ind og alt hvad der gives ud, kort sagt alle Indtægter og Udgivter blive førte til Regning, og dette Regnskab skal jo attesteres af Controlleuren og flere, jeg veed ikke hvor mange; hvad betyder saa denne Underskrivt, og hvad skal den sige?

Æ. Den skal sige det samme som: Det er altsammen baade vist og sandt i alle Maader.

U. Ja naar De vil komme med Cathekismussen, saa er det best jeg tier; jeg er jo dog intet Barn! — Man skulde dog ikke skiemte med saa betydelige Ting, som Oekonomien paa Almindelig Hospital!

Æ. Jeg hører andre skiemter med den, saa kan jeg vel og; dog min Skiemten gior den ingen Skade; men dog alvorlig talt, meener jeg det dog saa; thi Underskrivten attesterer jo, at Regnskabet er igiennemseet, at Summen er rigtig sammenlagt, og saaledes kan et Regnskab gierne udstaae sin Prøve for hundrede Revisorer, og dog kan der være begaaet hundrede Kneb og Bedragerier. Jeg skiemter ikke dermed, fordi jeg er saa ubekymret om saa vigtig en Sag; men jeg har baade læst og hørt, ja selv erfaret saa meget om Inspecteur-, Forstander-, Controlleur- og Directeur-Væsen, og jeg har seet, hvorledes man paa saa mangfoldige Maader kan spille Giek med de alvorligste Ting, og Alting saaledes kan fordreies og vendes, at det næsten ikke er mueligt at sette Skranker for den menneskelige Spidsfindighed; jeg maa altsaa lee, fordi De tager Dem Alting saa nær og forundres saa høiligen; heraf mærker jeg, at De ei har lært at kiende Knebene i slige Begivenheder; jeg kiender Tingene temmelig nøie, men jeg veed ei, hvor vi skulde faae Tid at tale om alt dette.

U.

U. Ja, men sig mig dog, hvorledes kunde det gaae til med Brændet paa Hospitalet, uden at Directeurerne i det mindste maatte faae det at vide, saavelsom Betienterne paa Stiftelsen?

Æ. Directeurerne vil vi forbigaae; det vil jeg forklare Dem ved en anden Leilighed; men at Betienterne ikke saavel kan giøre det, kan have adskillige Grunde; de veed jo ei, hvormeget Brænde der bliver anviist Hospitalet aarlig; slige Anviisninger ere for Inspecteuren, og derfore, ligesom Regnskabet, en Hemmelighed for de andre. Nu bliver Brændet indkiøbt i Aar, og om et Par Aar derefter bliver Regnskabet aflagt. Hvor mange Vanskeligheder vare her ikke at bestride, inden man kunde legitimere sig, om man end befandt nogen Uorden og Bedragerie; ja jeg vil sige end mere, nu er jeg Inspecteur f. Ex., jeg kiøber Brænde og Steenkul ind til Hospitalet; jeg lader kiøre med det samme nogle Favne ud i Byen, nogle til een eller anden paa Hospitalet, og derfor tager jeg mine Penge, naar Tid er, Resten af Brændet og Steenkul fordeeler jeg i to forskiellige Kieldere; jeg brænder deraf selv, ja jeg kiører endogsaa ud deraf fra Hospitalet, efterat det er indkommet; og nu er De min Anklager, og boer endogsaa paa Hospitalet; hvad vil De giøre mig?

U. Jeg bestyldte Dem for, at De havde overladt til andre af Hospitalets Brænde, saa at det ikke altsammen kom ind paa Hospitalet.

Æ. Saa spurgte jeg, om nogen kunde forbyde mig at kiøbe Brænde til andre fra det samme Skib, jeg kiøbte fra til Hospitalet, og saa skieldte

jeg Dem for et nederdrægtigt Menneske, skiønt jeg selv var det.

U. Ja, men naar der nu ei kom saa meget ind paa Hospitalet, som var anviist af Magistraten, hvad vilde de da svare?

Æ. Hvor vilde De faae at vide, hvormeget der var anviist? vilde De staae og passe paa, hvor mange Favne og Læster der kom ind den Gang; og naar der først var begyndt at brænde deraf, klag mig saa an, og maal saa i Asken, hvormeget der er brændt. Men om De end kunde bevise, at der kun var kommet 50 Favne ind paa Hospitalet, skiøndt der var anviist 70, og adskillige Favne paa samme Dag fra samme Skib er kiørt ud i Byen, tænker De dermed at fange mig? Kunde jeg ikke spørge, om jeg vel behøvede at kiøbe alt paa een Gang? om jeg ikke havde Lov at bie med Resten til man fik at see, hvordan Vinteren begyndte, eller om jeg ei kunde have giort Forestilling til Directionen, at det øvrige kunde spares? Hvad saa? Nei! tænker De at kunde faae mig fat paa den Maade, saa tænker De feil, der ere alt for mange Smuthuller dertil. End videre: omendskiønt det blev beviist, hvad Forfatteren af Betænkningerne over Hr. Olsens Tanker spørger om, nemlig: om Vægteren og Gaardskarlen ei have baaret Brænde op af de Fattiges Brændestabel, saa tænkte De vel, jeg maatte holde her; ja pyt, sagde Peer til Kongen! Naar jeg f. Ex. et Aar endogsaa i en streng Vinter veed at have forbrugt 30 Favne Brænde til mit Huus, har jeg da ikke Lov de andre Aar at lade mit Brænde kiøre ind tilligemed Hospitalets, lade det ligge i samme Stabel som de Fattiges,

tiges, da jeg altid kunde ſige: at, brændte jeg overhoved ei mindre end 30 Favne, brændte jeg dog aldrig mere, og naar jeg endnu oven i Kiøbet, NB. ifald det ſkulde knibe, produceerede en Atteſt fra min Brændeſkipper eller en anden Mand, ligemeget fra hvem jeg havde faaet Brænde, at jeg havde kiøbt ſaa meget aparte, ſaa ſtod De der ſom en Nar, hvad vilde De ſaa?

U. Da vilde jeg ſpørge: om De ei havde Kielder ſelv til Brænde? og hvorfor De lagde det blandt de Fattiges?

Æ. Da vilde jeg ſvare: fordi jeg baade ſkulde faae det ſauget og hugget frit af Gaardskarlene, ſom ſauge og hugge Hoſpitalets, ſaa behøvede jeg ikke, ſom de andre, at betale dem det.

U. Ha! det var en herlig Grund! dermed ſkulde De nok komme vidt for en retſindig Underſøgelſe!

Æ. Ja i Nød maae man hielpe ſig ſom man kan, og naar jeg vidſte, at mine Commiſſarier gierne ſaae, at jeg kunde komme ſikkelig derfra for viſſe Aarſagers Skyld, ſom jeg ei vil nævne, ſkulde jeg udbede mig, at alle Qvæſtioner maatte forelegges mig ſkrivtlig, ſaa ſkulde jeg raadføre mig med en Juriſt, og vare Commiſſarerne ei ſelv faſte i Sadlen, ſaa ſkulde de have Ulykke nok med mig, og jeg ſkulde ſaaledes ængſte dem, at de ſkulde ſige med Glæde: Lader os ikke befatte os med denne Retfærdige. — Nei, min Ven! der hører alt for meget til at fange en gammel Rotte.

U. Ja! jeg merker nok, at jeg vilde blive tilovers; men ſig mig dog hvorledes forholder det ſig med Commiſſionen? mig ſynes, at diſſe Mænd ikke vel kunde frikiendes for Partiſkhed, da de ere

Directeurer; thi naar Alting var paaseet, kunde slige ei finde Sted; kan de da afgiøre deres egen Sag? det falder jo dog saa naturligt, at man ei vil være sine egne Skrøbeligheder bekiendt; og det falder mig saa forunderligt, at Inspecteuren ei har stevnet til Lands Lov og Ret. Publicum kunde snart troe, at de opkastede Spørgsmaale i de udgivne Betænkninger vare grundede: havde det været mig, jeg havde ei biet til man havde tvunget mig til at begiære en Commission, men jo før jo heller indstevnet Sagen til Hof- og Stads-Retten, lade min Vederpart overbevise mig, at jeg havde handlet saaledes, og da skulde jeg nok vise baade ham og Publikum, at jeg var uskyldig, NB om jeg var det; thi en retfærdig Sag maae jo tale for sig selv; og det er jo ti Gange lettere, om jeg end har en uretfærdig Sag, at vikle mig ud af den, end det er for Anklageren at overbevise mig den; hvor meget mere da, naar Sagen talde for sig selv?

Æ. Ja, en retfærdig Sag taler for sig selv; men man maa dog kiende Omstændighederne og derfor see, hvad der er raadeligst. Imidlertid siger man, at Forfatteren er stævnet, men NB. ikke for Lands Lov og Ret, men først for Politimesteren, dernæst af Notarii publici Folk. Dette falder mig underligt; men jeg kan troe, man vilde gierne vide, hvem Forfatteren var, men var maaskee bange for en upartisk Ret og Undersøgelse, og derfor gaaer man saadan underlig Omvei; og endnu er ikke Forfatteren stevnet, skiønt han har navngivet sig.

U. Nu har jeg dog aldrig hørt saa galt! Commissionen samles jo dog 2 a 3 Gange om Ugen

paa

paa Almindelig Hospital; om den nu end intet havde at indvende mod de beskyldende Spørsmaale, saa maatte man dog paalegge ham at oplyse Sagen med flere Omstændigheder, der jo vel kunde give mere Oplysning i flere Poster. Jeg har hørt forskiellige Rygter og mangfoldige Raisonnements, men af en paalidelig Mand er jeg bleven forsikret, at Inspecteur Meden endelig omsider skal selv have forlangt en Commission af Magistraten til at undersøge Omstændighederne, men enten han er tvunget til at udbede sig den eller ikke, veed man ei tilvisse. Desuden har han villet tage en Procurator til sit Forsvar; endskiønt dog Commissionen bestoed af Directeurerne selv og et Par Raadmænd, der blot, som jeg troer, vare blevne beviigede til at undersøge Forfatningen for sin egen Sikkerhed.

Æ. Det falder meget besynderligt, at han vilde have en Procurator til sit Forsvar! — Behøvedes der da Lovkyndighed til at bevise, at Inspecteuren ei har brændt af de Fattiges Brænde, ei har beriget sig ved at bruge de Fattiges Sæbe, og tilbageholde 1 Al. Lærret af hver Særk ꝛc.? Kan en Prokurator, der virkelig er fremmet i Tingene, vide at bevise dette bedre end Inspecteuren selv? Kan man da troe at Sagen kan være retfærdig, naar han skal have en Prokurator til at tale for den? Og naar en Direction vil selv undersøge Sagen, kun for at faae at vide, hvad der kan siges pro & contra, og de fordrer Inspecteuren til at forklare dem et og andet, om de ei vidste det selv; skulde de da tillade en Prokurator at træde frem med juridiske Sving og Vendinger, der kunde citere Love og Forordnin-

ninger, der maaske ei endnu vare til? thi Directeurerne behøve jo ei at være studerte Mænd, men om der i denne Commission findes nogen Lovkyndig, skal jeg lade være usagt; hvor let kunde de ikke lade sig forbluffe, om de nu endog meente det vel. Det falder mig virkelig høist latterligt, at man setter en Mand til at være Inspecteur over saadan en Stiftelse, giver ham saa store Summer aarlig i Hænderne, betroer ham til at føre Regnskaber over saa betydelige Ting, som Almindelig Hospital, aflegger ham i fast Gage med meer end dobbelt mod de andre, der have lagt sig efter grundig Kundskab; en Mand, der har været henved 20 Aar ved Fattigvæsenet som Inspecteur, og naar man da fordrer ham kun til at besvare en eller anden Post, give Oplysning i den eller den Sag, saa kan han ei uden en Prokurators Hielp; dette er sandelig at giøre Publikum alt for mistænkelig; skulde han kunde føre Regnskabet, og dog ei kunde aflegge det for hvilken Ret det skulde være, end sige, for en Commission af Directeurerne, som vel ikke er saa slem, uden en Prokurators Hielp?

U. Ja jeg kan ei sige meer end jeg har hørt; men ingen Commission, troer jeg, kan tillade en Prokurator at føre nogen Sag; derfor troer jeg heller ikke, at det bleb tilstedt ham formaktet. Men dog har jeg hørt, at Inspecteuren har forlangt Directionens Spørgsmaale skriftlige; og saa kan jo ingen forbyde ham at raadføre sig med saa mange Prokuratorer han vil, og besvare dem saa juridisk, saa det er en Lyst at høre, hvad Kundskab og Indsigt den Mand har, som man aldrig skulde have tænkt; i Særdeleshed, naar ham tillades

at

at være overværende ved Undersøgelsen, naar baade Vægter, Gaardskarle og flere skal vidne mod ham. Man kiender slige Folks Frygtagtighed for Inspecteuren, og det er vist, at mange, der ellers veed meget i den Sag, blive ganske bange, naar man spørger dem om noget, blot fordi de frygte, at han derfor vil blive dem hadelig og erindre dem ved Leilighed.

Æ. Men kan ikke Vederparten gjøre det samme, nemlig raadføre sig med en Prokurator, og da bliver det haardt mod haardt, saa skulde jeg nok see, om ikke Sandheden skulde komme for Dagen.

U. Ja! men naar nu Vederparten ikke bliver spurgt om det mindste! Den kan jo ikke melde sig med Magt ind paa Directeur-Commissionen og tvinge dem til at høre, at den veed meer end det, og at Hans, Peer og Povel kunde vidne det og det, og at der er endnu langt mere tilbage end det, der er moveret Tvivlsmaal om.

Æ. Høres da ikke Modparten ogsaa? Hvorledes kan det da være en Commission til Sandheds Opdagelse? Hvorledes kan da Sandheden komme for Lyset? Om Sagen nu og var nok saa raa ruskende gal, saa kan der dog vel siges noget til dens Forsvar, især naar man faaer Spørsmaalene paa Papiret, kan raadføre sig med andre og lempe Svaret efter Omstændighederne; og naar nu ikke Contraparten kan føre sine Grunde derimod, saa maa jo Inspecteuren beholde Ret, naar man med ærbødig Andagt anhører hans juridiske Forsvar som om det var en gudelig Tale fra Prækestolen, som man ei tør imodsige. Paa den Maade vil Sandheden vanskelig komme for Lyset. Mangt et Bedragerie, som ved en for-

fornuftig og redelig Undersøgelse kunde opdages, er ved slig Leilighed bleven evig skiult i Mørket. En Politiemester i Paris vidste at opdage skiulte Misgierninger paa en sindig og sindrig Maade, skiønt de virtigste Anleg vare lagte til deres Fordølgelse; og ligesaa vist som det er, at en fornuftig Mands kloge Adfærd kan bringe slige Sandheder for Lyset, skiønt de staae vanskeligen til at opdage, saa vist er det tillige, at de klareste Sandheder kan fordunkles og blive tvivlsomme, ja reent forvendes, naar spidsfindig List faaer Tid og Leilighed til at bedrage taabelig Troeskyldighed.

Men hillemen, Vægteren raaber Elleve! Det er Tid at gaae hiem; men lad det være et Ord, at vi samles her igien næste Tirsdag! saa skal vi discurere om den Sag; thi jeg veed mangfoldige Ting at fortælle, og De skal faae mange Løier at høre. Vi vil tage de udkomne saa Tanker til grundigere Eftertanke samt de derover udkomne Betænkninger med, og da skal vi gaae dem igiennem og giøre vore Anmærkninger derover; men jeg maa erindre at kiøbe mig dem, medens der endnu ere nogle tilbage; thi de vil snart blive afsolgte. God Nat, mine Herrer! god roelig Nat!

NB. Da denne Samtale ikke er et blot Digt, men samlet af virkelige Raisonnements, saa beder Samleren sig undskyldt, at han anfører dem som de høres, og at man ei vil dømme efter halvgiort Arbeide, men bie til den hele Samtale bliver færdig, og da haaber han, at den virkelig kan tiene til megen Oplysning. Hvor disse Blade ere tilsalds, faaes og saavel Hr. Olsens Faa Tanker ꝛc. for 16 ß paa Tryk- og 20 ß. paa Skrivpapir, hefftet 4 ß. mere, som og Betænkningerne derover for 6 ß.

Fortsettelse
af

Samtale

imellem
to kyndige Mænd X og U, angaaende Publikums Misfornøielse med Almindelig Hospitals Forfatning, foraarsaget ved Velærværdige Hr. Olsens Bog desangaaende; samlet af Forfatteren til Betænkningerne over Hr. Olsens Beskyldninger.

No. 2.

Fordeelen tilfalder Hospitalets forønskte Skole-Indretning.

Motto:

Den, som intet Mod og Mands Hierte besidder og er dog en Storpraler, kan vel føre dem, ham ei kiende, bag Lyset; men for dem, som kiende ham, bliver han til Spot.

See Grundtvigs Oversettelse af Phædri Fabler. Fab. 11

Kiøbenhavn,
Trykt hos L. N. Svares Enke i store Kannikestræde, No. 39.

U. Hvor seer De flau og forsagt ud! hvad fattes Dem, min Ven? Vi skulde jo samles herfor at fortsette vor Samtale om Almindelig Hospital; og De er jo nær ved at falde i Afmagt?

Æ. Det have vi vel begge Aarsag til, vi ere jo ilde deran med vor Samtale; Inspecteuren er bleven vred og har truet os i Avisen med latinske Bogstaver, at vi skal nok faae vor Pibe tændt; men det trøsteligste af alt er, at det ikke skal skee, førend Commissionen er til Ende; thi saa staaer der skrevet: (Forfatterne til de imod mig i Trykken udgivne ærekrænkende Piecer, skal til sin Tid vel ikke blive forglemt; men da Sagen undersøges ved en dertil nedsat Commission, maae jeg for nærværende Tid lade beroe med min befoiede og lovlige Tiltale til mine Avindsmænd og Angribere. Af det veldømmende Publicum tør jeg i øvrigt haabe, at det ikke bedømmer mig efter Angivelser og Beskyldninger, som Usandhed og Avind har sammensat; derfor oppebier jeg ogsaa roeligen Udfaldet, og agter det uværdigt uden for Sagen

nu at indlade mig med Forfatterne om hvad de allerede have udgivet eller end videre maatte udgive mig til Fornærmelse, men forbeholder min lovlige Ret i alle Maader.)

U. Ak! hvad vil der blive af? jeg er saa bange, at han, som maaskee er Eier af 50000 Rd. — — Hvad kan ikke Penge udrette! ja ja! hvad har ikke Penge kundet udrette? jeg veed nok adskillige Exempler! Men det seer galt ud med os. — Dog, min Ven! denne vor Samtale er jo dog ingen ærerørig Piece? Vi have dog intet talt til Mandens Fornærmelse; vi kiende jo intet til Hospitalets Forfatning, og vi have jo ingen Beskyldning giort. — Han maae altsaa meene Præsten Hr. Olsens Bog og Betænkningerne derover med de ærerørige Piecer; dem maa det være, som Avind og Had har sammensat; lader os derfor ei forskrække!

Æ. Men De har jo dog vel talt med Forfatteren til de saa kaldte æreskiendende Betænkninger? Han er vel forskrækkelig angest?

U. Han siger: at, da Hr. Olsen havde forestillet for Publicum saa mange Uordener paa Almindelig Hospital og meldt, at de syge og døende fattige Mennesker bleve afviste med det Svar, at der var ingen Plads; og da han fremdeles siger, at Fattigvæsenet lønner en Kudsk for Inspecteuren med 8 Mk. ugentlig, og jeg selv veed positiv, at Snedkerne kun faae 20 ß. for enhver flad Liigkiste, og jeg har selv seet, at den var sammensat af Stykker og Stumper og gamle Bræder, men enten de vare af Stalde eller Lofter eller Gulve eller Vandhuuse, det maae jeg tilstaae, jeg hverken kunde see eller lugte; og jeg nu vidste, at

Fat-

Fattigvæsenet betalte for saadan en Kiste 1 Rd., som de jo kunde have ligesaavel som Inspecteuren for 3 Mk. og maaskee lidt ringere, saa tænkde jeg, — men Gud forlade mig, at jeg tænkde saa ilde, — at det dog var Tid for enhver, som kunde, at tage sig lidt af Almindelig Hospital; thi naar der f. Ex. gisres 3 a 400 Liigkister, det er jo 3 a 400 Rd. og over det halve kunde jo være sparet, naar Snedkerne under Inspecteurens kiærlige og venlige Mellemhandling leverede dem lige til Directionen; allerhelst, da der ligge halvsnsgne Snedkere paa Hospitalet, hvoraf jeg kiender een, som har reist udenlands paa sin Profession i 15 Aar, men er indlagt paa Hospitalet formedelst hans daarlige Been, og sulter og klager over, at han ei kan faae noget at bestille, da han forsikkrer, at han kan ligesaa got klistre Liigkister tilsammen som Inspecteurens Kudsk; — jeg tænkde da: Hospitalet kunde jo enten spare disse Penge, eller lade disse mange Snedkere tilsammen have den Fordeel, de fortiente; de kunde derved undgaae Hunger og Armod; Hospitalet kunde vinde de Penge, som det ellers gav dem til Almisser; ja det er slemt, at jeg skal sige saa galt, som jeg tænkde: kunde disse Snedkere give nogen Afgivt af deres Fortieneste, da burde Hospitalet have den, der giver dem Værelse, Varme, Senge ꝛc. — Inspecteuren har jo sin Gage, langt større end de andre; han har desuden selv Penge; hvad behøver han da at opæde de arme Fattige Snedkeres Fortienester? — Havde han end nogen Uleilighed med Liigkisterne, saa hører det jo til hans Inspecteur-Embede, og derfor lønnes han jo af Fattig-Kassen; men dog troer jeg, at

hvad Snedker-Arbeidet angaaer, behøvede han slet ingen Uleilighed at have, naar han ei selv var saa from at hielpe Fattigvæsenet af med 100 Procent af hver udpasserende fattig Liigkiste; — ja! saa tænkde jeg, og Tanker ere toldfrie; men da disse Tanker udpasserede, og de ei bleve angivne ligesom Kisterne til 100 Procent, saa frygter jeg at komme til at betale Tolden tredobbelt og mulcteres forskrækkeligen oven i Kiøbet; thi Almindelig Hospitals Toldrulle er endnu den slemmeste af alle dem, jeg har hørt tale om baade inden- og udenlands.

Æ. Nu! hvad tænkde han da mere?

U. Ja; torde jeg sige reent ud, saa tænkde han, efter hans egen Tilstaaelse: kan det skee, saa kan mere skee, og — nedlader Hr. Inspecteuren sig saa venskabeligen til de stakkels Snedkere, saa maa det vist ei være en storagtig Mand! — han tager vel ogsaa til Takke med andre Smaating efter Hospitalets Leilighed; og da jeg veed, at der ere saa mangfoldige Tilfælde og saa mange Leiligheder, hvor man nok kunde faae en Haandfuld imellem, uden at nogen kunde vide det mindste deraf, (jeg skal nok forklare Dem det næste Gang, vi tale vel tiere med hinanden end i Dag) saa tog jeg mig den underdanige Frihed, da Hr. Olsen havde indstævnet sin Sag for Publikum, at møde der ligesom for en anden Ret, og spørge om et og andet; og dette troede jeg mig beføiet til, da enhver Borger og Huuseier maa contribuere til de Fattige paa Stedet, jeg altsaa og paa nogen Maade kunde anse det for mine Penge, Inspecteuren har imellem Hænder; og om han nu af Vanvare eller af sand Overbeviisning om sin Fortiene-

tieneſte af Hoſpitalet, anſaae det høiſt billigt, at bøde paa ſin ringe Gage med dette Tilleg, og hans Hænder i øvrigt ei beſmittede ſig med 2 Skillings Profit af alle de mange Tuſinde, der aarlig gaae igiennem dem, ſaa haabede jeg dog, at han ei ſaa høiligen vilde fortørnes paa en ſtakkels Mand, ſom med en god Villie vil give ſin Skilling til de Fattige, fordi han ſpørger ſig for, omendſkiøndt han hverken vidſte eller havde hørt anden Tvivl paa Almindelig Hoſpital, end den, Hr. Olſen har kommet Publicum og mig uværdige til at fatte; og derfor beder jeg ydmygſt at maatte anſees i Naade, naar jeg anfører tilſtrækkelige Grunde for denne Tvivl og mine beſkedne Spørgsmaale! Og ſkulde nogle af de Poſter, ſom jeg har ſpurgt om, ikke befindes at være urigtige, eller Inſpecteuren har kundet været ſaa heldig, efter ſaa god Leilighed og brave Mænds Raadførſel, at beviſe af dem, hvor uſkyldig han er angrebet af Avind og Had, ſaa bør jeg i al Ære og Reſpekt give ham Revange, og til Vederlag forpligter jeg mig herved ſom til en vitterlig Gield at betale ham til Erſtatning ligeſaa meget, ſom det, han havde Fordring paa.

Æ. Hvad vil al denne Snak ſige?

U. Det vil ſige: at derſom der end ſkulde være nogle Poſter, hvori han ei kan overbeviſes at have handlet ulovligen, ſom vel kan være, ſaa forpligter han ſig til at anføre andre i deres Sted, ſom jeg dog troer (ifald ei Penge kunde ſkabe overordentlig Spidsfindighed, giøre ſort hvidt, og dreie Ret og Billighed efter eget Tykke, kort ſagt: om ei alle Julemerker ſlaae feil) at han ſkal tage for gyldige i de andres Sted.

X. Men jeg troer, De phantaserer, min Ven? tør de være bekiendt hvad De siger? veed De ei, at hvad vi her tale, det skal læses offentlig? Besind Dem først, og lad ei deres Drømmerier giøre Dem Skade! De seer jo i Aviſen, at han kalder det Avind, og dem, som tale paa Hoſpitalets Ret, Avindsmænd; og hvor modig han truer dem!

U. Jeg drømmer paa min Ære ikke, jeg har længe været vaagen, og baade grædmet og ærgret mig over andres langvarige Søvn; men nu seer det ud til, at flere vil vaagne og see, hvad der passerer; og Skryderier i Aviſerne bryder jeg mig ikke om; jeg har seet en Wernin bruge ligesaa store Ord i samme Avis. — Den Avind, Hr. Inſpecteuren taler om, kan man nok slaae en Streg over. — Er det Avind for Ex., naar man forfægter sin egen Ret? og hvilken ærlig Mand vil da kalde det saaledes, naar man forfægter andres, som ei kan forfægte den selv? Er det at angribe ham i sin lovlige Haandtering, naar man ønsker Undersøgelse, fordi man har saa megen grundet Formodning, at han ulovligen betiener sig af de Fattiges Midler, om jeg saa maa sige, for at skaane ham for meere passende Udtryk? Man maa derfor høilig forundre sig over, at han, som dog ikke kan være sine egne Handlinger ubekiendt, kan være fræk nok til at forfatte et sligt Avertissement; eller, om han ei fortiener denne Bebreidelse, da enfoldig nok til at lade en anden, som ei kiender Forfatningen, giøre det. Skulde Hr. Inſpecteuren forlange flere offentlige grundede Tvivlsmaale, for ikke at sige Beskyldninger, da ere de til Tieneste; imidlertid ville vi dog skaane ham

der-

derfor, indtil en upartisk og nøiagtig Undersøgelse, som jeg haaber snart vil finde Sted, afgiør, om man bør bebreides at have behandlet ham for haardt, eller meget meere alt for lemfeldigt.

Æ. Hvad kan det skade, at man sover? thi hvo som sover han synder jo ikke! —

U. Smukt Bevis! mon da De med Deres syndelose Sovn kan være tient med, at man bestiæler Deres Huus og plyndrer Deres Børn, medens De drømmer om Kyllinger og Kalkuner. Jeg seer vel, hvorledes han skielder og truer; men det maa være et Kiendetegn paa en svag Siel, som skulde lade sig skrække af de Mægtigeres Trudsel, skiønt de kunde besidde baade Ondskab nok til at hevne sig, og mægtig Indflydelse nok ved dem selv og andre til at giøre Fortred. Imidlertid troer jeg, at enhver retskaffen Mand ønsker, at Regnskabet og Bestyrelsen ved saa vigtig en Stiftelse, som Almindelig Hospital, ei var en Hemmelighed for Publikum. Enhver som med sund Forstand forstaaer lidt i den Sag og vil bekymre sig derom, vil finde det beklageligt at et skummelt Mørke i denne Henseende har indhyllet Stiftelsen i saa lang Tid; og at det derfor var saare got, at der dog engang blev foretaget noget i denne Sag.

Æ. De har gode Tanker om de saa kaldte ærerørende Piecer; men jeg er tvertimod dog af den Mening, at Hospitalet neppe vil vinde derved. — Det vil kun sige lidt, min Ven! hvad der udkommer for Præstens Bog; den Fordeel vil vel neppe kunde bøde paa den Mangel, Stiftelsen vil komme til at lide, naar Publikum, som yder aarligen sine frivillige Gaver, faaer Mistanke

om, at det ei beſtyres redeligen og kommer de Fattige i alle Maader tilgode.

U. Ja! men betænk nu ſelv, at naar det rigtig forholdt ſig ſaa, at der ſkeede Bedragerier (jeg vil ikke ſige at de virkelig ſkeer, det vil jeg nu lade en uparteiſk Commiſſion afgiøre) ſaa at Fattigkaſſen blev aarligen beſviget betydelige Summer fra, ſom Borgerne ydede til de Fattiges Hielp, hvad Gavn havde ſaa Hoſpitalet af Publikums Godgiørenhed? hvem høſtede Frugten deraf? og hvem ydede nu Publikum til? Det kan De vel ſelv beſvare! Var det derfor ikke ønſkeligt, at Forhænget engang blev trukket tilſide. Men naar det nu ſaa var ſkeet, at mange af de Fattiges Penge vare faldne i en andens Lomme, burde man da ei anholde Perſonen, at de Fattige kunde faae ſine Penge igien? Hvad ſiger De dertil? Naar En har beſnæret Dem Deres Fortieneſte, Deres Løn, Deres Gods eller rede Penge fra, ſaa er vel Retten Dem behielpelig til at faae det igien; det ſamme troer jeg og, at den vil hielpe de andre til. Men nu ſetter jeg end videre, at naar Publikum i mange Aar har havt Mistillid til Almindelig Hoſpitals redelige Beſtyrelſe med de Fattiges Penge, bliver ſaa ikke Følgen denne, at, ſaa længe ſom det endnu har Grund til denne Mistanke, ſaa yder det hverken ſaa villig eller ſaa rundelig, ſom det ellers giorde. De kan vel aldrig negte, at Almindelig Hoſpital har ſtaaet meget tilbage for St. Hans's Hoſpital, ſkiønt det er i Byen, har ſaa mange Lemmer, og Noden ofte er langt ſtørre; hvorleves kan da en fornuftig og klog Mand tænke, at Hoſpitalet ei vilde

vin-

vinde ved, at det blev foreſtilt ſaa fuld af Mangler? her maa jeg ſige: interdum bonus dormitat Homerus. Jeg tænkde derfor, det var got, at Manglerne bleve bemærkede for at kunde rettes, og at man opdagede Aarſagerne til den Svindſot, der var kommen i Fattigkaſſen, at den dog kunde ſtandſes. Naar De f. Ex. har faaet en Byld paa een af Deres Lemmer, der ſuger de ſunde Vædſker fra de andre Lemmer, da vil De vel aldrig ſkiule den omhyggeligen, indtil Deres hele Legem er hentæret, og den har ſuget ſig ſaa fuld, at den briſter af ſig ſelv? Hver har nu ſine Tanker; jeg har mine, og troer, at juſt nu kunde det ſvækkede Legem først komme ſig, naar man hævede Aarſagen til dets Sygdom; og ſaaledes troer jeg og, at Almind. Hoſpital vil vinde betydelig, naar det faaer Erſtatning for de Fornærmelſer, det har lidt, Manglerne blive hævede, og det ædeltænkende Publicum bliver forviſſet om, at dets ædle Gaver komme til ſand Nytte.

Æ. Ja deri kan De have Ret; men derfor er det ei ſagt, at juſt den eller den Maade til at hæve Manglerne paa eller behandle Sygdommen, er den rigtigſte.

U Ja! men det maa De lade den raade for, ſom forſtaaer det bedre! — En Doctor maa kiende ſin Patients Sygdom; og naar Sygdommen er ſaa haardnakket, at gelinde Midler ei kan virke, at han da bruger draſtiſke, og naar Bylden ei kan fordeeles med Plaſter, at den da maa behandles med ſkarpe Inſtrumenter. Ingen klog Mand maa vakle dermed, til den bliver incurabel. —

Æ.

Æ. Men hvem skulde tro, at det gik saa ordentlig til paa Almind. Hospital! — Jeg har hørt, at der skulde være saa god Justitz, og at Krabasken hang til Tieneste;

U. Hvortil blev da Krabasken brugt?

Æ. Til de gamle og fattige forarmede Borgere paa Hospitalet, naar de kunde have forseet sig lidt;

U. Det falder noget utroeligt, at en Inspecteur, hvis Conduite og Tænkemaade ogsaa gierne kan være af det ringe Slags, skulde have Lov til saaledes at behandle Folk, der ei ere Tugthuuslemmer men Hospitalslemmer, og maaskee i sin Tid have været hæderlige og agtbare Folk. Er det saa i Sandhed at have havt Sted paa Almind. Hospital, saa maa enhver retskaffen Mand ønske, at der maatte skrives til Oplysning om Hospitalet, og den maatte være et Skarn og en nederdrægtig Siel, som vilde legge Skiul paa sligt!

Æ. Bliv ikke saa hidsig! De maa dog vel tilstaae, at der kan skee Uordener blandt saa mange Lemmer, der jo maa straffes og hemmes?

U. Ja! det er uden Modsigelse; enhver bør straffes, enten han er rig eller fattig, enten han er borgerlig eller adelig, naar han fortiener det; det fordrer enhver viis og retfærdig Regiering; men det kan jeg blive hæftig bitter over, at Lemmerne skulle staae under Inspecteurens Tamp! — sligt burde aldrig tillades; enhver Forseelse burde andrages for Directionen, og den burde bestemme Straffen og Straffemaaden. Saa megen Agt og Ære har jeg for de graa Haar, at jeg ei kan andet end erklære slig Handling for skammelig og uhlue.

Æ.

Æ. Men naar det nu hender, at nogen tigger og bliver bragt tilbage til Hospitalet, hvorledes blive de da behandlede?

U. De komme først i Kajotten, og siden blive de dømte til Børnehuuset paa visse Maaneder af de høie Herrer i Tigger-Commissionen, som holdes paa Hospitalet.

Æ. Er da og Inspecteuren med i denne Commission?

U. Jeg har ladt mig sige, at han underskriver disse Forbryderes Domme, da han er Assessor i Retten.

Æ. Men det er jo dog en forbistret Tanke, dersom det befandtes virkelig sandt, at Inspecteuren paa en eller anden Maade havde beriget sig paa de Fattiges Bekostning, naar man forestiller sig: at han tager fra de Arme, de igien betle og bringes tilbage for at dømmes til Tugt- eller Forbedringshuuset! hvor mange Paradoxer skee dog ei i Verden!

U. Ja man maa ei ansee alting fra den verste Synspunkt! — Sligt kan man forklare under andre Navne og Foregivender. Enhver Videnskab, enhver Stand har, saa at sige, sine Termini technici; man bør derfor tage det i den Meening, som Videnskaber fordrer. Saaledes kalder man i Physiken saa mange materielle Ting, det være sig en Steen, en Kugle ꝛc., et Legeme; i Astronomien og Almanakken visse Samlinger af Stierner for Væderen, Tyren ꝛc. — I Astronomien betyder derfor Væderen og Tyren Stierner paa Firmamentet, men i daglig Tale betyde de kun Fæe eller Bæster paa Jorden. Og ligesom Ting af forskiellige Bemerkelser have ofte eens Navne, saaledes

ledes have ogsaa ofte Ting og Personer af eenl Beskaffenhed forskiellige Bemerkelser, som f. Ex. en ærlig Borgermands Datter heder Jomfrue; det skal være saa meget som Pige; men en beatlet Mands Datter heder Frøken; skiønt der er ingen naturlig Forskiel paa denne og hiin; saaledes kaldes et Fruentimmer, som lader sig beligge af en simpel Mand, kun blot hen Skiøge; men er den naadige Herre betitlet, fornem og rig, saa kaldes hun Maitresse, Concubine ꝛc.; det maa nu ei længer være paa gemeen Dansk, det maa være fornemt og paa Fransk. Saaledes kan ogsaa det, min Ven! der plat ud heder Tyverie, Bedragerie ꝛc., komme til at hede, under andre Omstændigheder: Sportler, Accidentser, Revenuer, og kan dog derfor in natura være det samme. Det beroer ofte kun paa eget Gotbefindende hos Menneskens Børn, hvorledes de vil anse det.

X. Men det er jo en vrang og skadelig Maade, saaledes at anse en og den samme Ting, og maa meget bidrage til at retfærdiggiøre den viise Solons Ord, naar han siger: at Lovene ere som Spindelvæve, hvor de store Fluer bryde igiennem, men de smaa blive hængende; hvilket ongefær udtrykker det bekiendte Ordsprog: at man hænger de smaae Tyve, men lader de store gaae. Om begge Deele har jeg hørt tale fra min Ungdom, men Rigtigheden heraf med Hensyn til vore nærværende Tider maatte det være langt fra jeg vil paastaae; thi unegteligt er det, at der vel flere Steder end Solons Athenen har giort sig skyldig til saadan Bebreidelse; men den maatte ei have mindste Følelse af patriotisk Glæde, som ei skattede sig lykkelig under den Danske Regiering, hvor Mildhed

og

og om Skaanſel i Foreening med Billighed og Retfærdighed ideligen virker til Underſaatternes ſande Vel. Hvorofte have ei derfor Udlændinge og andre Omreiſende tilſtaaet endog i denne Henſeende: intet Land er ſom Dannemark. Det var derfor høiſt fornærmeligt, at man vilde legge Regent og Love til Laſt, hvad ſtore Cabaler der kunde ſpilles af en eller anden af Rettens Betientere, der ſidder med Lovens Magt i Hænder og en Hierne fuld af Træſthed og Liſt, og holder alvorlig over Lov og Forordninger, ſkierper de alt for milde Bud og formilder de alt for ſtarpe efter Tingenes Natur og Perſoner og Stand, og ivrer ſtrængeligen for ſin egen Fordeel. Jeg kiender Exempler, hvad Retten betyder, naar Broderen til den uretfærdige Dommer, ſom ſagde: Jeg frygter ikke Gud og undſeer mig ikke for noget Menneſke, bliver Øvrighed blandt Mennesker, der ligeſaa lidet kiende ſin egen Ret, ſom de have Styrke til at fremme den; der herſker ofte Magten lig despotiſk Vælde; og vee den Frimodige, ſom torde oplefte ſit værdige Anſigt til at paatale ſin retfærdige Sag.

U. De blive ſaa alvorlig, min Ven! vi kan jo gierne meene baade vor Konge og vort Land det vel, om vi end tale i en munter Tone, og vi kan jo gierne ſkiemte uden at fornærme enten Sandheden eller Dyden. De ſiger, at det er en vrang og ſkadelig Maade at anſee og benævne ſlige Ting forſkiellig, ſom in natura ere lige ſtemme, ſom at kalde det, der heder plat ud Tyverie, Bedragerie i fattig Mands Terminus, Sportler, Accidentſer, Revenyer ꝛc. men De ſkal have

ærbø-

ærbødig Tak! deri er jeg ikke eenig med Dem; tvert-imod er det got og forebygger mange Uleiligheder.

Æ. Ja det maa sagte være got og forebygge Uleiligheder for høiædle Tyve, naar man vil anſee Snyderie for Sportler, og virkelige Tyverier for Accidentſer; det har jeg ikke et Ord imod.

U. Ja ikke det aleene; men jeg troer og, at det bidrager meget til Stadens Roelighed og forekommer mangt et ſtøiende Optog; thi naar man træffer en Fattig eller en Mand af den ringere Klaſſe at have været lidt langfingret, ſom i den fornemmere Terminus heder, at ville giøre ſig lidt Sportler, og han nu gribes i Gierningen, ſaa ere jo Gadedrengene ſtrax paa Færde med deres Piben, Støien og Allarm, og geleide ham ſmukt til ſin Areſt. Naar nu ikke ſlige franſke Navne dækkede ſaa ſmukt diſſe danſke Handlinger, ſaa at en Revenymager blev anſeet for en Tyv; hvor mange Spektakler ſik vi ikke da, og hvor ſkulde man da faae Areſter fra. Lovene giøre jo ingen forſkiel paa de Stores og Ringes Tyverier, og erklære det ei for mere tilladeligt, at en Rig ſtiæler fra en Fattig, end en Fattig fra en Rig.

(Fortſettelſen følger:)

Fortsettelse
af

Samtale

imellem
to kyndige Mænd X og U, angaaende Publikums Misfornøielse med Almindelig Hospitals Forfatning, foraarsaget ved Velærværdige Hr. Olsens Bog desangaaende; samlet af Forfatteren til Betænkningerne over Hr. Olsens Beskyldninger.

No. 3.

Fordeelen tilfalder Hospitalets forønskte Skole-Indretning.

Motto:

Den som ikke læmper sig efter Velanstændighed maa jevnlig undgielde sin Trodsighed.

See Grundtvigs Oversettelse af Phædri Fabler. III Bogs. 16.

Kiøbenhavn,
Trykt hos L. N. Svares Enke i store Kannikestræde, No. 39.

(See det forrige Nummer.)

Æ. Det er en artig Grundsetning, De har; paa den Maade bleve jo mange Embedsmænd uredelige, da mangt et Embeds Indkomster for det meste beroer paa Sportler, Accidentser og Revenuer.

U. Nei, min Ven! man maa giøre Forskiel paa Sportler og Sportler; Revenuer og Revenuer ere to. Der ere lovlige og ulovlige Accidentser; men her skulde jeg paatage mig et alt for vidtløftigt Arbeide, om jeg vilde forklare for Dem, hvor mange lovlige Sportler der kan falde ved slig en Tieneste som Inspecteurens, og paa hvor mangfoldige Maader En kunde giøre sig ulovlige, ja skiendige Sportler, naar han først har tabt Følelsen af Menneskelighed, og ublue Begiærlighed giør ham til den farligste Tyv, det skadeligste Rovdyr. Da nu Fornuften virkelig kan indsee, at der gives slige Leiligheder, og at det i sig selv er mueligt, at Mennesker af en slet Karakter ogsaa kan komme til at beklæde slige Poster; Erfarenhed desuden giennem forskiellige Tider har bevist, at Menneskene

ei nok have kiendt, eller have bekymret ſig om at kiende alle diſſe Leiligheder; ſaa er det af høi Vigtighed og en ſand Velgierning mod Menneſkeligheden, at man blotter alle diſſe Maader, hvorledes man ſaa liſtig og lumſk kan være den groveſte Bedrager, og dog beholde Anſeelſe af en nidkier og brav Mand. Jeg taler her i Almindelighed uden henſigt til nogen Perſon; lad enhvers prøvede og underſøgte Handlinger afbeviiſe, hvor lidt eller meget han bør tage Deel heri.

Æ. Men, min Ven! var det ikke at misbruge den ſtore Velgierning, den uſkatterlig Skrivefrihed? var det ikke at angribe agtbare og hæderlige Medborgeres Ære, naar man vilde beviſe dette offentlig? Hvor mangen brav Mand vilde derved ei blive fornærmet? Hvem torde ſkrive ſaadant og ſette ſin egen Ære, ſin Roelighed, ja ſin Lykke paa Spil? jeg veed, hvad Forbittrelſe det har forvoldt, naar man har ſagt Sandhed, om man end ikke ſelv har havt den mindſte Hensigt til egen Intereſſe; jeg veed, hvorledes man kan blive ſkieldet for en ſort Siel, et djevelſk Menneſke, endogſaa af dem, der ere fornemmere og klogere end andre; og for at beviſe min Setning, at endogſaa de allerbedſte Handlinger kan blive kaldte ſaaledes, ſkal jeg beviſe Dem af Bibelen, (og det har De dog vel ſagte læſt) hvorledes man bar ſig ad i Jødeland, hvorledes de ypperſte Præſter og Raadet opførde ſig mod Frelſeren; hvor de ſkinhellige Phariſæer beſkiældte Retten, og bleve ſaa forbittrede mod den frimodige Sandhed, der bragde ſaa ſtort Lys paa Jorden, at de lurede paa ham og ſøgte at ſlaae

ham

ham ihiel, men de fandt ei hvad de ſkulde giøre Ham; og hvorfor vare de ſaa forbittrede? fordi de elſkede Mørket mere end Lyſet, efterſom deres Gierninger vare onde; De troer dog vel, at det er ſandt, thi det ſtaaer i Bibelen? og ſaa maa De vel og tilſtaae, at ſligt kan ſkee oftere; thi de Lærde forſikkre, at det er af ſamme Adams Børn der endnu leve.

U. Det er ikke at misbruge Skrivefriheden; det er juſt at bruge den til ſin rette Hensigt, naar man udbreder almindelig Kundſkab og Oplysning, der ſigter til ſaa ſtort Gode, ſom at betrygge Gods og Eiendeele, og iſær de Værgeløſes Midler; det er ei at angribe agtbare Medborgeres Ære, naar man blotter deres ſkiendige Handlinger; thi diſſe ere det, ſom berøver dem den ſande Ære, og ikke det, at de bleve bemærkede, ſaaledes ſom de virkeligen vare. Skulde et danſk Folk, der lever under Frihed og opdrages fra den ſpæde Alder til ſand Adel, til Kundſkab og Dyd, lade ſig ſaaledes ſkrække med Vanvittigheds og Dumheds Brændemærke, at de ſkulde erklære den for brav og ſtor og dydig, ſom har bygget ſin Magt og Vælde paa Svig og Underfundighed? Kan nogen brav og retſkaffen Mand virkelig fornærmes ved Skrivefriheden, naar nederdrægtige Siele anfalde ham med Bebreidelſer og ſkammelige Beſkyldninger? Har da Majeſtæten ved Skrivefrihedens Tilladelſe givet ſaa mange brave Mænds Ære til Priis for Misundelſe og Avind? Hvilken taabelig Tanke! Nu ſaaer jo tvertimod den retſkaffne Mand Midler i Hænde til at viſe ſin Uſkyldighed; Lovene og Retten tilſtaae ham jo al forønſkelig Hielp til at faae Revanche. Men en

anden Sag er det, naar en underfundig Mand har forskaffet sig Anseelse blandt Mængden og Navn af brav og retskaffen, fordi han er klog nok til at skiule sin Skam, og ingen kiender ham i hans sande Skikkelse, eller og de, der kiende ham, have hverken Forstand eller Mod nok til at binde an med ham; hvad taber han nu, naar han blottes? Lad ham forsvare sig, om han kan; og kan han ikke, saa er han just Manden, man leder efter, og derfor er det jo vel, han bliver funden. — Sandt er det, at mangfoldige Exempler have bevist, at Had, Avind og Efterstræbelse have kundet udføre sine skiendige Hensigter, naar de Mægtiges Stolthed er bleven fornærmet, og sand Ret og Billighed have betaget dem alle lovlige Midler til at hevne sig, saa at de maae gribe til underfundige; de Mægtiges Adfærd i Jerusalem er eet Bevis; Tidernes Historie giver flere. Men hvo veed ei, at Vanvittighed, Dumhed, falske Religions Principier blandt Almuen og despotisk Vælde, der har giort Folket forkuet og slavisk, just har givet Ondskaben denne Magt i Hænder. Men under en dansk Regiering, hvor fornuftige Grundsetninger og sand Kundskab giver Menneske-Sielen sin bersvede Adel tilbage; hvor Stats-Politik bygges paa Billighed, Mildhed og Retfærdighed; hvo vilde der være for feig og bange til at fremtræde for et rettænkende Publicums Domstoel med en retfærdig Sag? Skulde Monarken, som tillod enhver redelig Undersaat at give sine Tanker tilkiende om hvad der kan tiene til almindeligt Gavn, ikke ogsaa beskytte hans Frimodighed mod List og Vold? Enhver dansk og norsk Undersaat glæder sig ved Lyset, og ønsker

ei

ei hine papiſtiſke Tider tilbage, hverken i Religions- eller Stats-Sager.

Æ. Hvor de ivrer, min Ven! Hvad bringer Dem i ſaadan Heede? Hvilken enthuſiaſtiſk Fyr bluſſer i deres Barm! Lad os vende tilbage fra Stats- og Religions-Sager; hvad kommer det Almindelig Hoſpital ved. Det er jeg kun nysgierrig for at faae at vide, hvad Udfald den Sag vil faae. Mange tuſinde Menneſker ſtaae længſelfulde efter at ſee Ende derpaa: den er vigtig; den bør behandles med al muelig Redelighed.

U. Ja! det ſamme ønſker ogſaa jeg; det tænker jeg paa om Dagen, og om dette drømmer jeg om Natten.

Æ. Drømmer De ogſaa derover?

U. Ja forgangen Nat drømte jeg, at jeg ſpadſerede, og kom til at ſidde ved nogle Mænd paa en Bænk, ſom havde begyndt med at tale om den Feide med Kall og de tre Kapellaner i Kisbenhavn; endelig faldt ogſaa Talen paa Almindelig Hoſpital. Jeg kiendte ingen af dem; men jeg mærkede ſtrax, at der var Modpartier. Det eene Partie beſtod af Tre, ſom eenſtemmig holdt ſammen, hvoriblandt var een, ſom jeg vil kalde Claus; det andet beſtod kun af Een, ſom ſaaer at hede Peder. Jeg vil derfor fortælle det, ſom om Claus førde Ordet aleene for ſit Partie. De kan vel tænke, min Ven! at naar man ſaaledes drømmer, kan man kun huſke ſaare lidt, naar man vaagner; men dette ſynes mig dog, jeg kan erindre:

C. Det er en betydelig Affaire med almindelig Hoſpital, hvad vil der komme udaf?

P. Der kommer vel ikke noget deraf; det er jo kun Misundelſe og Animoſitet; det kan man ty-

delig

delig see i Præstens Bog, hvor han maler alting med de forteste Farver.

C. Ja! men Præsten, saavelsom den anden, der har skrevet Betænkningerne over hans Bog, maatte jo være reent gale, om de torde skrive sligt offentlig. det var et forvovent Foretagende!

P. Det har man vel hørt Exempler paa før, at sligt kan skee.

Æ. til U. Om Forladelse, min Ven! at jeg falder Dem ind i Talen! Synes de da ikke, at P. selv drømte?

U. til Æ. Det glemte jeg at spørge ham om; men mig synes, at han havde Øinene aabne.

Æ. Nu fortæl meere!

U. Saa sagde:

C. En Commission af Directeurerne og tvende Raadmænd have jo undersøgt Sagen; have de da ikke overbevist Inspecteuren om noget?

P. Juridisk Vished have de ikke; men Formodninger ere der nok; men hvad! Formodninger! hvad vil det sige? havde de kun fundet een Post imod ham, saa var det en anden Sag!

Æ. til U. Glem ikke hvad De vil sige! Den Mand var uden al Tvivl en stor Chicaneur.

U. Hvem skulde han dermed chicanere? — Nu! nu begriber jeg, hvad De vil sige. De tænker maaskee, at den Sag kunde man vel bringe til meer end Formodninger, enten man behyndte forfra eller bag fra. Inspecteuren var jo selv i Commissionen; han maatte jo vide god Besked med Hospitalet, og Contrapparterne skulde ikke modsige ham og gisve det til Løgn hvad han sagde. Men jeg tør forsikre for Manden, at han ei meente det ilde eller vilde chicanere nogen; hans Hier-

ne

ne lod ikke til at være indrettet til Malice; nei hans Grundsetning var nok denne, at det er best at blive i Enfoldighed.

Æ. Vaagnede De da nu!

U. Nei! hadde jeg vaagnet med disse Tanker, saa havde jeg vaagnet leende; men jeg vaagnede just grædende.

Æ. Grædende! De lod det dog vel ikke løbe under Dem? med Tilladelse!

U. Nei jeg skal sige Dem, hvordan det gik: Mig syntes, at P. holdt saadant slemt Haus med den arme Præst, og giorde sig saadan Umage for at vise, hvilken stærk Skygge han havde ladet falde over Hospitalets Fundatning; og jo mere de andre toge Præstens Partie, des hæftigere blev han, som om han skulde være deeltagende. Endelig da C. sagde: Ja! men det er jo dog en priselig Gierning at anvise Plads til de Syge, naar man er saa fortegen, at man averterer derefter i Aviserne; samt at giøre menagerligere Indretning for Hospitalet, og vise, hvorledes den aarlig kan spares noget betydeligt! — og da oplod P. sin Mund, svarede og sagde:

P. Hvad er det Præstens Sag? det tilkommer jo Inspecteuren! — Præsten er jo Præst og ikke Inspecteur! — ! — ! —

U. Og da blev jeg saa rørt af Medlidenhed, at jeg vaagnede med Taarene i Øinene.

Æ. Besynderligt, hvad man dog kan ligge og drøvle sammen i Søvne!

U. Ja! det er ellers mærkeligt nok, hvor Menneskene dog kan være betænkte paa endog i Søvne at gribe til slige løierlige Udflugter, som f. Ex. at lade Hovedsagen fare, og gribe Formaliteter an;

som

som istæden for at tale om: hvilken betydelig Feil det var, at saadant sandt Sted; hvor mange maatte lide derunder; hvilke betydelige Summer der ere tabte i saa mange Aar; hvorledes dette Tab kunde erstattes og forebygges; at man da taler om, hvad der har givet Anledning til denne vigtige Opdagelse, nemlig Misundelse og Avind. Mig synes, at naar en som har handlet mod Lovene f. Ex. er angivet for Retten, da har Retten ei at bekymre sig om, hvorfor Anklageren gav ham an, enten det er af Avind, Misundelse, Hevngierrighed eller af patriotisk Redelighed. En anden Sag er det, naar Anklageren vil fordre Qvittering for sine retskafne Hensigter; lad dem da afgisre og bedømme, hvorvidt han fortiener den!

Æ. Men det kan jo være det samme hvad man taler i Drømme!

U. Ja! men Manden havde Øinene aabne.

Æ. Men betænk dog, at De drømte jo, han svarede saaledes; der var altsaa ingen Mænd virkelig tilstede; men alt baade hvad der blev spurgt og svart gik jo kun saaledes for sig i Deres eget Hoved, og De drømte jo.

U. Ja jeg giorde, og det kan jeg kræve min Kone til Vidne paa, som laae hos mig.

Æ. Men det er dog meget rimeligt, at det kunde være Misundelse, thi der anføres just, at Præsten og Doctoren have kun hver 300 Rd, og Inspecteuren 670 Rd aarlig; og det er ingen Grund, at hines Embeder udkræve Indsigt og Kundskab, samt meere Paapasselighed; thi man maa betænke, at de have deres Gage, og omendskient de ei kan leve deraf, saa er man dog vis paa,

at

at de ei kan gjøre ſig Revenüer og Sportler paa Hoſpitalets Bekoſtning. Men Inſpecteuren, ſom har ſaa mange Tingunder Hænder, han bør juſt aflegges ſaa got, at han ei ſkal gjøre ſig for mange Accidentſer.

U. Nu, min Ven! nu ſee jeg paa Dem, at man kan drømme med aabne Øine! En artig Snak! det var jo det ſamme, ſom at man ſkulde betale en Tyv for, at han vilde være ſaa god, ikke at ſtiæle. Erfaring vil desuden med kraftige Beviſer godtgiøre, at det ikke var den rette Maade. Med deres gunſtige Tilladelſe erindrer jeg mig i den Anledning hvad Æſopus ſagde til Manden, der kaſtede et Stykke Brød, ſom var dyppet i Blod, for en Hund, ſom havde bidt ham, ſaaſom han havde hørt, at dette ſkulde være et got Middel for ſaadant Bid: ſaaledes maa Du ikke giøre med flere, at de ikke ſkal komme til at opæde os levende, naar de faae ſlig Belønning for deres Ondſkab. Nei, min Ven! derfor ere der jo andre ſatte til at paaſee alt ſaadant, at det ſkal gaae rigtig til, (og Fattig-Kaſſen ſlipper juſt ikke heller dem uden Depance) deri kan jeg ei være eenig med Dem.

Æ. Ja hvad ſkulde ſaa være Aarſag dertil? En Grund maa det dog have fra Begyndelſen af; thi det var ſaa ſkurrende at høre, at en ſaadan Mand, ſom har ſlig Anſeelſe, er forſynet med ſaa megen Myndighed, ſom gielder ſaa meget, ja meere end nogen ſkulde troe, at han ikke ogſaa ſkulde være ſaa meget bedre aflagt end de andre Betientere, foruden alle de mange Revenuer, der falde af Tieneſten.

U. Ja til al Ulykke er det juſt ofte, at ſaadan Mand er forſynet med ſaa megen Myndighed og har ſaa ſtor Anſeelſe.

Æ. Hvad? til al Ulykke! kan der være nogen Ulykke deri? Bør han ikke juſt have ſaadan Magt og Myndighed for at holde ſine Underhavende i Ave?

U. Hvem meener De med diſſe Underhavende?

Æ. Alle Menneſker paa Stiftelſen; være ſig ædle eller uædle, Chriſtne eller Hedninger, Venner eller Fiender, ſom ſkrevet ſtaaer.

U Ja det er vel ſaa; det er rigtig nok en ſvær Poſt at paaſee Doctoren, at han riatig behandler de Syge, og giver dem de rette Medikamenter; og Præſten, at han præker ſtrikte efter de ſymboliſke Bøger; og Spiſemeſteren, at han tæller nøiagtig, hvor mange Erter der ſkal i Kiedlen ꝛc. — Ja Fordomme, min Ven! de have ſaa ofte foraarſaget ſtore unødvendige Bekoſtninger; vel nok, naar de dominerer i en Mands Hierne, ſom er bleven Herre over ſammenſkrabede Rigdomme; der kan de mangen Gang være gode nok for at komme diſſe Midler til at circulere i Statslegemet; men i andre Tilfælde, ſom i Fattig-Oekonomien, kan de gierne foraarſage en alt for ſvækkende Diarrhe.

Æ. Ja! men hvordan ſkulde det da være? Tag Dem vare for at blive anſeet for en Projektmager, en urolig Mand, ſom er bleven læderet i Hiernen af Hundedagenes Varme!

U. Der kan dog vel ingen ærgre ſig over hvad vi ſidder her og taler? jeg beder jo ingen at rette ſig efter mig. Men en Flaſke Kirſebærvin ſkal vi have ind! jeg bliver ſaa tør i Halſen.

Æ.

Æ. De er en smuk Mand, som vil tale om Oekonomie, og vil saa have en heel Flaske Viin!

U. Aa, tie kun stille! det meste er af vort eget Lands Produkter; vor Vert er en ligesaa stor Patriot som jeg. Desuden er denne Flaske Viin til fornøden Brug: jeg maae jo have lit til at sette Tankerne i Gang med.

Æ. Nu saa lad os nu høre Deres Viisdom, siden De efter Horatzes Maade vil blive veltalende; men bliv nu ikke til Latter for Folk som hører det!

U. Ja naar jeg først bliver inspireret, saa præker jeg uforsagt, hvad der er for Hedningerne en Daarlighed, og Jøderne til Forargelse; De forstaaer mig nok!

Æ. Ja vist forstaaer jeg Dem!

U. Jeg troer, at man just burde søge at opnaae sine Hensigter med de færreste Midler! — Naar Fattigkassen f. Ex. kunde faae en Inspekteur for 200 Rigsdaler, burde den ei betale ham 700 Rigsdaler; men deri ligger Knuden, om man kunde faae ham! Men dersom Embedet ikke udfordrede saa store Qvaliteter, saa troer jeg det kunde maaskee ikke blive saa vanskeligt. Jeg veed hvad en Furerer i Militair-Etaten kan forrette om Dagen; hvad vigtige Regnskaber han har, og hvilket moisommeligt Arbeide det er mod hinte og det for 10 ß. daglig; og der behøves anderledes Akkuratesse; og veed De, hvor meget det er aarlig? — ikke meer end 38 Rigsdaler, og endda maa han givre Underofficeer Tieneften til.

Æ. Men bliv dog ikke affindig, Menneske! De vil dog vel aldrig have en Furerer til Inspekteur?

U. Det var ikke mine Tanker; men jeg vil ikkun lade Dem vide, hvad der virkeligen kan skee blandt de stridbare og kiekke Militaire, som saa mandeligen jager de Lands ødeleggende Fordomme paa Flugt. — Jeg vil kun vise Dem, min Ven! at det kunde være heel anderledes; og lad dem tænke derover, som have Forstand og Tid dertil! — Skaal min Ven! vi holde kun Samtaler og drikke Kirsebærviin.

Æ. Men det blev jo igien forskrækkelig galt, naar Inspecteur-Embedet skulde nedsettes under de andre Embeder ved Stiftelsen; da man jo gierne efter Deres Tanker kunde faae ti Inspecteurer, naar man fik een Doctor, (Gud skee Lov og Tak! der er just endnu ingen Mangel paa nogen af dem) og at man gierne kunde giøre en Doctor, en Præst og en anden Betient ved Stiftelsen til Inspecteur, især naar man holdt ham en Fuldmægtig; men ikke tvertimod eller vice versa.

U. Efter mine Tanker og mit gale Hoved, naar det gik derefter, saa antog jeg ingen Betient ved Stiftelsen, som ei behøvedes, eller aflagde ham bedre, en jeg kunde faae ham for, eller at han kunde giøre Stiftelsen Nytte for; og da bleve Doctoren og Spisemesteren for mig de vigtigste.

Æ. Fy! see hvilket ugudeligt Menneske, en Religions-Foragter! Han taler ikke engang om, at Hospitalets gamle, syge og døende Lemmer skulde have en Præst! nu kan man see hvad Kirsebærviinen giør!

U. Ja den Snak vidste jeg nok, De vil komme med; det vil vel flere forarge sig over, blot fordi de holde meere ved Smagting, end ivre mest for Religion, naar de ingen Religion have. Jeg

siger

ſiger jo ikke, Lemmerne ingen Præſt ſkal have; men Hoſpitalet, meener jeg, kunde være fri for ſlig en Depance; kunde dette Embede ei ligge under een af Byens Kirker, og da kunde jo Sognets Præſter betiene diſſe ligeſom de andre, og til de Syges Trøſt og Huſvalelſe kunde endnu for en ringe Løn holdes en Syge-Trøſter, der ſkulde gaae omkring og tale for dem, og meere forelæſe dem paſſende Stykker af de mange herlige Bøger, vore nærværende Tider ere forſynede med, end troſte dem af ſig ſelv extempore. Saaledes tænker jeg, endſkiønt jeg tiltroer mig at have mere Religion og Ærbødighed for Religionen, end mangen een, der tit bøier ſine Knæe, og opløfter ſine Hænder, og hænger med Hovedet, og udtvinger Bodfærdigheds Taare af ſine poliſke Øine.

Æ. Jeg kan nok høre paa Dem, at De er ingen Ortodox! Men hvorfor er Doctoren Dem ſaa vigtig en Mand?

U. Ja, jeg kunde vel anføre magfoldige Grunde herfor, blandt andet denne, at han med Indſigt og Erfaring kan redde Menneſkers Liv, ſom virkelig ved en haard Sygdom ſtaae i Fare, naar han uden Indſigt og Erfaring kan ſtyrte et Menneſkes Liv, ſom ellers kunde helbredes ved Naturens egen Hielp; men nu taler jeg blot paa Menages Vegne: jo længer de Fattige ligge paa Hoſpitalet, des mere koſte de; men jo ſnarere de blive curerede, des før ſvarer jo Hoſpitalets Kaſſe deres Forſlegnings-Penge.

Æ. Men hvad giør nu Spiſemeſteren ſaa fortient i Deres Øine? De har ſaadant underligt og bagvendt Begreb om alle Ting frem for andre Mennesker!

U. Jo! der hører ligesaa megen Forstand til, som at være Inspecteur; (det forstaaer sig selv: vilde man tage Spisemesteren ligefra sit Kiøkken og Gryde og sette ham i Contoiret ved Portocollen, saa kunde han vel ikke strax komme afsted dermed; men det samme vilde ogsaa skee, naar man satte Inspecteuren lige fra at føre Regnskabet til at kaage Mad;) men ellers meener jeg (ceteris paribus) at det eene udfordrer ikke flere Natur-Gaver, Kundskaber og Flid end det andet!

Æ. De bliver uden al Tvivl, min Ven! erklæret for en Kiætter, der saa skammelig forfalsker den reene ubesmittede Lærdom, der er prædiket saa lang Tid paa Hospitalerne. Jeg har nu tvertimod den Meening, at der vel burde være saavel Præst som Doctor paa slig en fattig Stiftelse; men de skulde ikke have Lov til at gifte dem.

U. Med Tilladelse! skulde da Inspecteuren have Lov dertil?

Æ. Det falder af sig selv; det var jo noget uhørt, at man vilde tænke anderledes!

(Fortsettelsen følger.)

Fortsettelse
af

Samtale

imellem
to kyndige Mænd X og U, angaaende Publikums Misfornøielse med Almindelig Hospitals Forfatning, foraarsaget ved Velærværdige Hr. Olsens Bog desangaaende; samlet af Forfatteren til Betænkningerne over Hr. Olsens Beskyldninger.

No. 4.

Fordeelen tilfalder Hospitalets forønskte Skole-Indretning.

Motto:

Her var vel endnu meget, jeg kunde skrive om, men med Overlæg lader jeg det beroe. —

See Grundtvigs Oversettelse af Phædri Fabler. 4 Bogs. 52. F.

Kiøbenhavn,
Trykt hos L. N. Svares Enke i store Kannikestræde, No. 39.

(See det forrige Nummer.)

U. Det er Fornuftens Sprog, De fører, min Ven! — Jeg tænker nu langt anderledes, fordi jeg tænker oeconomiſk, og derpaa gaaer min Speculation ud: hvorvidt det er ret politiſk, at forhindre en Betient ved Stiftelſen, der har ligeſaa ſtor Fordring paa en underholdende Gage, fra at gifte, ſom en anden, og formeene ham i den beſte Alder at ſette ſunde Børn ind i Verden; det tør jeg nu i Aften ei fordriſte mig til at afgiøre, da jeg er lidt oprømt af Vinen, og derved maaſkee kunde blive for partiſk og ivre for meget imod den ugifte Stand; men jeg tænker paa Stiftelſens Beſte, og derfor lemper jeg alting efter Oekonomie.

Æ. Ja! men jeg tænker ogſaa oeconomiſk, og derfor vilde jeg juſt, at ſaavel Doctoren ſom Præſten ikke maatte have Lov at gifte ſig, ſaa kunde de leve af mindre og behøvede ei at lønnes ſaa got.

A. Ja! men jeg tænker endnu meere oeconomiſk, og derfor vilde jeg juſt, at Inſpecteuren ei maa være givt; og at dermed kunde ſpares meere, vil jeg nu viſe Dem. — Præſten f. Ex. ved Stiftelſen har 250 Rdr.; dette er alt hvad Fatigvæſenet giver ham; ere der end Sportler, Accidentſer eller Revenuer, ſaa beroe de paa enhvers gode Villie at give ham dem, og diſſe gaae ei paa Fattigkaſſens Bekoſtning. Lad ham nu leve ugivt! hvor meget ſkulde her være til at knappe af? Giver han ſig nu, hans Familie bliver ſtor, hans Nødvendigheder mange, da lider ikke Fattigkaſſen derunder, han maa ſelv lide; han har ikke det mindſte af Hoſpitalets Sager under Hænder, hvormed han kunde lette ſin Huusholdning det mindſte. Men betænk nu, at naar Inſpecteuren faaer Familie, ſtor Huusholdning, og bliver trængende til mange Nødvendigheder, at denne Mand jo maa paakomme en Friſtelſe, er ſaa naturligt; thi hver friſtes, naar han drages og lokkes af ſin egen Begierlighed. — Men nu bliver denne Herre, ſom vel kan ſkee, thi han et Menneſke, egennyttig, nærig, indbildſk og deſlige, han kommer ſaa vidt i Uforſkammenhed, at han anſeer ſig ſom Hoſpitalets Herre, der har Ret til at benytte ſig af Hoſpitalets Sager; mon det da ikke gaaer ud over de Fattige, naar han kniber for dem, paa det han ei ſelv ſkal fattes. Lad ham nu være ſaa heldig at kunde faae ſine Foreſattes Tillid, at de troe ham i alle Ting ſom et Orakel; ſaa Gud hielpe de arme Fattige! jeg gider ikke indlade mig heri; thi det er et forſkrækkeligt Chaos, ſom man aldrig kan komme udaf; og det er paa ſaa mangfoldige indvik-

vikkede Maader, at man med Snuehed kan gisre ſig ſlig en Stiftelſes Midler nyttige.

Æ. Men taal dog ikke ſaa frit! det er jo en Fornærmelſe mod Inſpectoratet! der ere jo virkeligen ſaa mange brave Mænd, der beklæde denne Poſt!

U. Jeg taler jo kun om blotte Muligheder; jeg nævner jo ingen Perſon, og intet virkeligt Factum og man har jo Lov til at raiſonnere over Tingen, og det er juſt en ſtor Ulykke, at man ei altid har giort ſaa. — Jeg kiender ogſaa adſkillige brave, retſkafne og indſigtsfulde Mænd, der ere Inſpecteurer: men derfor er det ingen Nødvendighed, at Tienesten ſkal beſettes med ſaadanne og lønne dem ſaavel, naar den kan være tient med En af ringere Qvaliteter; og aldrig bør Fattigkaſſen bebyrdes med ufornsden Udgivt, og man bør ikke gisre Embeder for at ſkaffe en eller anden Yndling et got Levebrsd. Enhver brav og duelig Mand bliver desuden nok forfremmet. Min Setning er denne: at en Inſpecteurs fornemſte Qvalitet er Redelighed.

Æ. Ja! men kan De og virkelig gotgisre, ſligt er mueligt, at gisre ſig Hoſpitalets Midler nyttige?

U. Ja! men forſtaae mig vel: jeg ſiger ikke, at jeg kiender nogen Mand, ſom har baaret ſig ſaaledes ad; des ſtorre Ære er det for enhver, at han ei har giort det. — Men foreſtil Dem nu, at jeg er Inſpecteur, Forſtander eller deſlige! Nu holder jeg Heſte og Vogn, og mine Remiſer og Stalde faaer jeg paa Hoſpitalet; men jeg ſkal have en Kudſk; det kan jeg tage Gaardskarlen til, og lade Stiftelſen lønne ham; dette har man nu

allerede offentlig hørt og seet. Men nu sætter jeg end videre, at jeg har mange Penge, jeg driver Negotie eller Commissioner eller deslige; hertil skal jeg have Folk; har Hospitalet dem, saa er det got, og har det dem ikke, saa giør jeg Forestilling, at det maa have de og de, som skal forrette det og det; og naar de saa forretter et Ærende for Hospitalet, saa maa de forrette ti for mig; er ikke det at giøre sig Hospitalets Midler, der lønner dem, nyttige paa en artig Maade?

Æ. Ja! men det er jo kun Snak! naar jeg var een af Deres Foresatte, saa skulde jeg holde Dem i Øren, og spørge, hvad man behøver at holde overflødige Betientere til?

U. Ja naar De vare een af mine Foresatte, og giorde saa! ja da var det en anden Sag; men jeg sætter nu saa, at De ikke giorde det (som ogsaa kan skee) men overlod alting til min egen Ærlighed!

Æ. Ja! men naar jeg var en Tiener ved Hospitalet, og De vilde befale mig at giøre noget for Dem, da fik De til Svar, at jeg tiende Stiftelsen og ei Inspecteuren.

U. Ja! men det skulde De kun giøre eengang; thi kunde jeg ikke faae Dem bort fra Tieneſten, som dog just ikke var saa vanskeligt, omendskiøndt jeg ikke selv havde antaget Dem, saa skulde De dog daglig faae saa mange Chicaner, at jeg nok skulde giøre Dem kied af Livet; og naar De var een af de Betientere, jeg selv kunde antage og affette, saa skulde jeg nok lære Dem til ikke at raisonere, men anſee mine Befalinger, som et paaleligt Bud. Ja nu vil jeg sætte nok en Mueligheed! Jeg er Inspecteur, og De er Oeconomus eller Spiſemeſter paa Stiftelsen; meener De ikke,

jeg

jeg endda kunde have Dem under Pidsken paa de Fattiges Bekostning?

Æ. Mig som Spisemester under Pidsken? det skulde jeg nok forbyde Dem! og det skulde endnu være paa de Fattiges Bekostning? det lsynes mig underligt; thi jeg tænkde: jo ivrigere Inspecteuren saae Spisemesteren paa Fingrene, des redeligere maatte han bespise Lemmerne!

U. Ja got nok! jeg veed nok, der er mangen Inspecteur saa ligefrem og et forstaarr det bedre; men jeg er nu saa lidt klogere; thi min Fa[illegible]ders Kone havde en Sønneson, som havde lagt sig efter at bruge sin Forstand, og studere den ie høie Videnskab at være Inspecteur; og min Mormoders Mand havde igien en Dattersøn, som var temmelig got bekiendt med en Oekonomus; og derfor er mig nu medfødt saadant høit Begreb, og jeg har ret fra min Fødsel af saa god Forstand paa den Ting, skiønt jeg i øvrigt vel er en Dosmer.

Æ. Det var dog som Pokker! den Spøg gad jeg nok seet paa, hvad De vilde gisre mig; det skulde inderlig ærgre mig, om De skulde faae slig Myndighed og Magt, hvormed de ogsaa kunde conjonere mig. Jeg skal dog drikke engang først for at faae lidt Kourage; Skaal Hr. Inspecteur!

U. Foresil Dem nu, jeg er Inspecteur, og de Spisemester, og De har mange Sager, hvormed De kan tiene mig; blandt andet har De ogsaa deilige Kalkuner, Giæs, Kyllinger ꝛc.; nu forlanger jeg hos Dem et Par Ender, en anden Gang en Kalkun, den tredie Gang en Gaas, og saa fremdeles! Hvad vil De svare mig?

Æ. Jeg vil levere Dem, hvad De forlanger, og det hiertelig gierne; thi naar Deres Velbyr-

dige Gane bliver vel smurt med Gaasefidt og kildret med lekkre Kalkuner, saa tænker jeg, at De ikke saa got kan smage paa de Fattiges Mad, saa at om Grøden f. Ex. skulde være lidt tør, saa vil De dog synes, at der er Smør i.

U. Ja saa er jeg ogsaa tilfreds med Dem som Spisemester, saa skal De have baade min og fleres Naade; lad kun mig sørge for det!

Æ. Ja mange Tak! men jeg vil ogsaa have den Naade for mine Kalkuner og Giæs, at de maae blive betalt; og derfor skriver jeg Dem omsider en lille Debet, naar mine Kalkuner og Giæs beløber sig omtrent til 10 eller 16 Rdlr.

U. Ja men veed De da ikke, min Ven! at De da allerede havde begaaet en lille Formalitets Feil?

Æ. En Formalitets Feil? Det er jo den ordentlige og almindelige Maade.

U. Ja! men ikke paa Hospitalet; der skal De vide, at Inspecteuren er den fornemste, og at man skal først adspørge ham, om han vil have det!

Æ. Ha ha ha! det var lystigt! Jeg havde dog vel Lov at fordre mine Penge for en anden Ret, hvor slige Formaliteter ikke gielde?

U. Ja prøv kun derpaa! Men tag jer ogsaa vare, min kiere Spisemester! at I ikke fortryder at have appelleret til en høiere Ret!

Æ. Ja nu skriver jeg da Regningen paa mine Giæs m. v. og sender Dem; hvad gior De saa?

U. Jeg tier stille for det første; om nogle Dage gior jeg en Forestilling til Vedkommende, at eftersom Fødevarene ere nu ikke saa meget dyre, saa indstiller jeg Underdanigst til de Høie Herrers Betænkning, om ikke Spisemesteren bør decorteres

1 Skilling eller meere daglig paa hver af de Syges Kost. Dette er just min Pligt, som Inspecteur, at see paa Stiftelsens Bedste, og derfor bliver troet, og bør troes som en redelig Mand. Naar De nu taber 1 Rdlr. eller meere daglig, vil De da ikke en anden Gang lære at tage Formaliteterne i agt? Vid', hvad Folk De har at tale med! — Hvad vilde De nu svare en anden Gang, naar jeg forlangde noget meer?

Æ. Hiertelig gierne! det skal være til Tieneste; det gior mig kun ondt, at jeg ei har dem saa feede og gode, som jeg vilde unde Hr. Inspecteuren dem; men vær dog saa god at tage til Takke. Men ved mig selv vilde jeg sige: gid Fanden en anden Gang maatte skrive Regning paa Kalkuner!

U. Ja! naar De saaledes vilde gaae til Erkiendelse om Deres Synder og giøre Poenitentse, saa skulde jeg nok erstatte Dem Skaden paa en anden Maade. — Men sig mig nu oprigtig min Ven! nu tale vi i Fortrolighed sammen, De er nu ikke længer Spisemester, og jeg ikke Inspecteur; hvad synes De nu om sligt?

Æ. Ja Gud forbyde, at saadant skulde skee! jeg seer nok, at det var galt.

U. Ja Gud forbyde vist, at det skulde skee! det er ogsaa mit Ønske; men mig synes dog, det er et muligt Tilfælde; og saaledes ere der saa mange, ja meer end hundrede af det Slags, som man dog aldrig kan komme paa Spor efter.

Æ. Ja det er forunderligt! Thi at man kunde tvinge Lammerne, og paa den føleligste Maade igiendrive dem, naar Mester Erich ågerede Inspecteurens Sag, det kunde jeg forstaae; men saa overbevisende at forklare Spisemesteren, at

det var af stor Vigtighed at iagttage Formaliteter, det kunde jeg knap faae i mit Hoved; thi jeg har selv engang enten hørt eller drømt, at en Spisemester paa et vist Sted har spillet bas.

U. Kan gierne være, det er nu alt efter Omstændighederne; thi man har jo adskillige Exempler paa hos nogle, at Manden prygler Konen, hos andre igien, at Konen prygler Manden. — Men begge Deele er galt. — Alt for megen Eenighed, eller alt for megen Ueenighed mellem Vedkommende har hver for sig sine skadelige og høist bedrøvelige Følger.

R. Men hvorledes skulde man vel bære sig ad for at forebygge slige Ulejligheder, at man kunde være vis paa, de ei kunde skee; thi lad være, at der til slig Stiftelse komme ti gode og redelige Inspecteurer, saa kan det jo dog hænde, at den ellevte kan være en nedrig Mand, og hvor mangfoldige Midler har han da ikke i Hænder til at berige sig selv paa de Elendiges Bekostning; allerhelst, naar han har erhvervet sig saadan pavelig Myndighed, at alle maae bukke sig i Støvet for ham, og om man end saae, at alle hans Forslage gik ud paa at kniibe og indskrænke for andre for at skrabe alt til sig selv, og om han end sienlig tog paa en ulovlig Maade fra Hospitalet, at de dog ikke torde yttre mindste Knur, men frygte for, at de selv maatte blive Martyrer for Sandheden; allerhelst, naar den anklagede Herre har samlet sig saa mange tusende Rdlr., at han tilstrækkelig kan betale vittige og sindrige Hoveder for at udtænke Maader, hvorledes man kan angribe Modparten, for at faae ham herunder.

U.

U. — Jeg kan gierne sige min Meening; men Menneskene vil holde mig for en Phantast og troe, at jeg er affindig eller drukken af Kirsebærvin. Dog de maae gierne lee ad mig! jeg har dog temmelig got Begreb om den Saa; nogle troer jeg dog, vil give mig Bifald. Først vil jeg have, at kyndige Mænd, som have god Forstand paa Erter, Grød, Kaal, Flesk ꝛc. (og disse skal man søge mere blandt Spekhøkere og andre skikkelige Folk, en blandt Raader, vonner, vanner og deer) skal gisre et rigtigt Overslag, hvor meget Spisemesteren skal og bør have for sin Mad, naar den er sund og vel lavet i alle Maader; samt hvor meget han af hvert bør give for Penge; og dermed skal man tage i Betragtning alle Omstændigheder, at Manden kan leve anstændig af sit Arbeids megen Møie, uden at beriges paa de Fattiges Bekostning, eller selv forarmes for deres Skyld; at han under alle Omvexlinger og Forandringer kunde være Lønnen for sit Arbeide sikker. — Og da bør han nøie paasees; men NB. ikke af en Inspecteur; det maae man underdanigst have sig ubedet. Han bør ikke engang have det ringeste med Spisemesteren at bestille. Enhver Betient skal have sine Forholds-Regler, sin egen Bestilling; og Directionen skal paasee det heele. — Doctoren skulde af foranførte Grunde være en habil Mand, boe paa Stiftelsen, lønnes skikkelig, og være baade Medicus og Chirurgus. — Hospitalet skulde ligge under een af Byens Kirker, og istedet for at lønne Præst og Degn, skulde det have en Syge-Trøster. — Og da man af Erfarenhed seer, at en Fuldmægtig, eller blot En, som har været paa Contoiret et Aar eller mere, gierne kan forrette den hele

In-

Inſpecteur-Tieneſte; saa ſkulde, efter mit gale Hoved, 3 Stiftelser staae under een Inſpecteur, som ſkulde boe i Byen, aflegges med 800 Rdlr., og have et Contoir og en Fuldmægtig paa hver Stiftelse, som ſkulde have 120 Rdlr. i Løn, et eget Værelse og frit Brænde til sin Ovn. Da blev Lønnen for 3 Stiftelser 1250 Rdlr.; og nu ſkulde man kun legge Merke til hvad der vilde spares. Og naar saa Oeconomien ei var en Hemmelighed, men bekiendt, saavel for alle Betienterne ved Stiftelsen, som for Lemmerne, og fri Adgang blev dem aabnet til at klage sig for deres Foresatte uden Frygt for en myndig Beherſker; da ſkulde man see, hvad ønskelig Orden der vilde blive.

Æ. Ja! men saa var jeg bange, at der vilde ſkee megen Splid og Uorden, naar Lemmerne ei havde nogen at frygte for!

U. En underlig Snak! Alle Ting, som kunde, ſkulde beſtemmes forud, hertil regner jeg Sand, Koſte, Brænde, Steenkul, Aſke, Sæbe ꝛc. — Brænde og Steenkul blev kun Forandring underkaſtet efter Kuldens Foranderlighed; men det vilde ikke for Fornuftige blive vanſkeligt at afhielpe; og nu kunde gierne Vægter, Gaardskarl og andre slige Underbetientere have saadanne Ting under sin Beſtyrelse; og disse hverken kunde eller torde giøre Kneb, da enhver vidſte, hvad han ſkulde have. — Men det er saa underligt at give een Mand, som en Inſpecteur, der har tiltaget sig saadan Myndighed, slige Sager under Hænder; thi naar nu hans Velædelhed, som saaledes paaseer og indſkrænker andre, finder for got at berige sig ſelv med Hoſpitalets og de Fattiges Sager;

hvo

hvo skal da paasee ham? og hvo veed af de forkuede Lemmer, hvad deres Rettighed er? og hvo tør drisse sig til at pukke, uden Frygt for at knække Halsen? Bekiendte Omstændigheder have tydelig viist, hvad slig Mand af ublue Impertinence har tordet vove mod Folk, der selv kan tale paa deres Ret, man tænke sig kun derved, hvad han da kunde giøre mod dem, som ei kan eller tør. — Lad nu den Snak fare, men sig mig, om De holder det for raadeligt, at enkelt Mand skulde som Inspecteur over 3 Stiftelser oppebære saa mange tusinde Rixdaler aarlig?

U. Nei, ærbødig Tak! saa behøvede han ei 800 Rdlr. at leve af. Nei de skulde deponeres paa langt sikkrere Steder, og alt skulde skee efter Anviisninger; saa skulde man nok see, hvad slige Summer vilde kaste af sig i blotte lovlige Accidentser. Men der hører alt for meget til, at vi her skulde kunde afgiøre alt saadant; ingen maae vente, at finde i disse vore Samtaler noget, som vi vilde lade staae sin Prøve for en alvorlig Undersøgelse. Naar vi den hele Dag anstrænger vor Hierne til vort Kald, saa maa maa ei forlange, at vi her skulde spende Tankerne an til at tænke over Almindelig Hospital; dertil ere andre Folk satte, som man maa troe, ei skulde behøve vor Underviisning; vi discurere kun derom, enten saa det er ret eller ei, kommer det jo ikke an paa. — Skaal min Ven! Lad os drikke Hospitalets Skaal og ønske det bedre Lykke for Fremtiden!

Æ. Ja saa nok en Skaal, og saa drikke vi den forønskte Skole-Indretnings Skaal! og vi vil opmuntre alle brave Mænd, som have patriotisk

Iver

Iver i deres Barm, at hielpe dertil; det er dog Penge, som blive vel anvendte. Jeg tegner mig strax for en halv Rixdaler aarlig.

U. Jeg tegner mig for en heel.

Æ. Tænker De, jeg vil være mindre Mand end De? jeg ogsaa da for en heel.

U. Nu saa Skaal da for alle dem, der tegne sig for Skolen!

Æ. Var jeg Inspecteur paa Almindelig Hospital, da gav jeg strax 250 Rdlr. til Skolen, som et gudeligt Brug, ifald jeg havde modtaget 25 Rdlr. aarlig paa vor Herres Vegne i 10 Aar, eller gav jeg meere.

U. Hvad er det for en Snak? det gaaer over min Forstand.

Æ. Huſker De ikke, hvad Forfatteren til Betænkningerne siger, at Inspecteuren faaer 25. Rd. aarlig for Lys og Brænde til Directions-Stuen? Hvad Brændet koster ham aarlig skal jeg lade være usagt; ellers saa var det dog saa vel tænkt af ham, at ifald han tog til sig selv af de Fattiges Brænde, han da kunde unde Directionen lidt med af det samme, han kunde jo som en nidkier Mand kniibe det igien desmeere for Lemmerne. Og naar nu Directionen samles ved høilys Dag, medens vor Herre lyser gratis for den halve Jordklode, saa falder det dog saa underligt, at Inspecteuren tager Betaling for, at Directions-Stuen bliver opklaret ved samme Lys.

U. Ha ha ha! Hvor har dog vor Herre mange tienstfærdige Mennesker! — De katolske Geistlige have engang været saa gode at giøre Oppebørsel for vor Herre, og nu hører man at Inspec-

ſpecteuren er ligeſaa tienſtagtig. Ja det er ſoierligt nok; men derfor gav jeg juſt ikke Pengene tilbage; thi diſſe gode Vicarier, ſom ſaaledes tiene vor Herre, have ingen faſt Gage, derfore maae de giøre ſig betalt i Sportlerne.

Æ. Da vilde jeg dog først ſee Qvitering fra Principalen, om det var ret at giøre den heele Oppebørſel til Sportler?

U. De er en artig tør Broer! drik engang, og giør ſaa et Riim paa ſtante Pede.

Æ. Tag dit Glas og drik, min Ven!
Tøm det ud, og ſkienk igien!
Muntre vil vi være,
Tænke ret og handle vel
Af en god oprigtig Siel
Er vor ſtørſte Ære!

U. Hvad ſynes Dem om den!

Æ. Den faaer ſaa gaae an! Nu ſkal jeg:

Held og al Lykſalighed
Paa Retfærdighed og Fred
Bygge Kongens Trone!
Himlen med ſit Velbehag,
For han hører Armes Sag, —
Skal hans Mildhed krone!

U. Men hvad for en Tone ſkal diſſe ſynges med?

Æ. Enhver gaaer med ſin egen velklingende Melodie.

U.

U. Nu Tak for denne Gang, min Ven! nu ſamles vi vel neppe ſaa haſtig igien i denne Affaire; og det behøve vi heller ikke. Mange blandt Publikum have ventet, at de ſtedſe ſkulde faae nye Angivelſer i diſſe Blade; men vi ville juſt ikke gierne kaldes Æreſkiendere, ſom de andre ere beſkyldte for. Majeſtæten har nu ſelv taget ſig Sagen an og beſtikket Mænd, der ere forſynede med Indſigt, Retſkaffenhed og Redelighed, ſom det høiſtærede Publicum kan lide paa i ſaa vigtig en Sag; hvorfor ſkulde vi da blotte Manden meere, om vi end kunde? Gierne havde vi ønſket, ſaavelſom mange andre, at kunde have ſkaanet ham, og at vi ei havde havt Aarſag at giøre hvad der er giort. Adieu; min Ven! Tak for denne Gang!

Endeel

Betænkninger

over

offentlige Regnſkaber,

for det meeſte grundede paa Hypotheſer eller vilkaarlige Setninger,

i Anledning

af

Regnſkabet for Almindelig Hoſpital i Aaret 1785,

ſom ſtaaer aftrykt i Maanedſkrivtet Iris for Novembr. 1791.

Kiøbenhavn.

Trykt hos L. N. Svares Efterleverſke i ſtore Kannikeſtrædet No. 39.

Længe have mange Patrioter ønſket, at Regnſkaberne ved offentlige Stiftelſer, og iſær ved Almindelig Hoſpital, maatte blive offentlige; hvorved ei aleene vilde forebygges for en ſtor Deel urigtig Behandling, men mange indſigtsfulde og kyndige Mænd uden for Stiftelſernes egentlige Foreſatte kunde og derved faae Leilighed til at fremkomme med Planer til bedre Indretninger; da det dog vel ikke er at nægte, at mangen ſimpel Mand, ſom ei er betitlet med Navn af Høi eller Viis, kunde deels i enkelte Stykker, deels i det heele, have ligeſaa god, om ei bedre Indſigt, i hvad der henhører til ſand Oekonomie og Forbedring i offentlige Stiftelſer, ſom mangen En af dem, der uheldigviis kan komme til at raade for ſlige Stiftelſer, uden at kiende den ſande Oekonomie enten i Theorie eller Praxis.

Erfarenhed er den beſte Læremeſter, og hvo ſom af denne har lært ſin egen Oekonomie, troer jeg og, kunde beſt give ſine Tanker tilkiende om andres. Man kan gierne være en habil Mand i eet Fag, hvori man egentlig er ſat, og derfor

kun maadelig i et andet, som med hint er forbundet; og omendskiønt een eller flere af dem, som ere Stiftelsernes Foresatte, kan have god Indsigt i det oekonomiske, er det derfor ei sagt, at han altetider er den beste; og enhver Stiftelse er trængende til den største Fuldkommenhed, der kan opnaaes.

Man har nu i Maanedsskrivtet Iris for November 1791. pag. 179 seet Regnskabet for Almindelig Hospital i Aaret 1785. Man finder deri den største Nøiagtighed; Alting lader til rigtig at være ført til Regning; Summerne have al den Arithmetiske Rigtighed, som man baade efter de gamle og nye Regnebøger kan forlange; de ere accurat multipliserede, dividerede, subtraherede og adderede. Der er jo baade anført hvad Hospitalet har havt til Indtægt, og hvad det har havt til Udgivt; ikke en eneste Skilling er forregnet i Summen, og dog har man moveret Tvivlsmaale og Beskyldninger mod Regnskabsførerens Handlemaade, som han dog har autoriseret med et saa accurat Regnskab.

Hr. Anonymus, som har giort det første Skridt med at sette Regnskabet for 1785 offentlig i Iris, siger i sin første Anmærkning, at Indvaanernes Skat til Hospitalet gior det Ønske billigt, at Contribuenterne ved et aarligt offentligt Regnskab, afkortet og indrettet f. Ex. som det, han har ladet aftrykke, bleve opmuntrede til at give med Velvillighed; og han har viselig lagt til inter Parentheses: dare nogle faa Poster udførligere, kunde det ei skade. Men dette blev vel ikke nødvendigt, ifald Publicum skulde forsikkres om dets Rigtighed, ja jeg tør sige, at det blev

erdun

endnu vanskeligt for Publikum at dømme derom; og det vilde kun lidet forebygge egennyttig Misbrug, med mindre enhver, som ved Hielp af det offentlige Regnskab vilde i en eller anden Post controllere med Regnskabsføreren, kunde finde aaben Leilighed og flere Hielpemidler dertil. Der skal mere til ved et Regnskab, end blot at anføre Indtægt og Udgivt med Rdlr. Mk. ß; thi ingen tvivler paa, at alle Regnskaber for Alm. Hospital jo ere ligesaa rigtig afslagte, som dette for Aaret 1785; at de ere attesterede og reviderede, og, dersom en halv Skilling var forregnet, at den da var bleven bemærket. Men man leed nu overalt i Byen, at der er giort Beskyldninger imod Regnskabsføreren, at der er nedsat en Kongl. Commission til at undersøge hans Forhold, og det som mere er, man læser i Aviserne under Gaverne til Almindelig Hospital: S Ament constituered Inspecteur, og man siger at den forrige Inspecteur er suspenderet, og det ikke paa Formodninger, men paa giorte Opdagelser; dette maa dog forekomme Publikum noget underlig: og skulde det være saa i Sandhed, kan man med megen Grund forledes til at uddrage den Slutning, at de hidtil brugte Forsigtigheder og anvendte Cautelen enten ei have været tilstrækkelige til at betrygge Hospitalets Midler, eller og at de ei ere efterkommede som de burde; og dette maa dog være en betydelig Opdagelse, at kunde vise de Mangler, som endnu findes hermed, og de mange Smuthuller, der kan betrygge en uredelig Regnskabsfører, at han kan berige sig selv, og dog aflegge rigtigt Regnskab uden Misregning af en halv Skilling, der kan staae sin Prøve for hun-

drede Reviſorer. Men hvori ſkulde da dette beſtaae? og hvo torde driſte ſig til at tiltroe ſig ſelv at kunde ſee meere end tohundrede Øine, uden at vente ſig Navn af Phantaſt. Man maa ei alene kunde ſee Bilagerne derfor, prøve deres Gyldighed, men og have Leilighed og Midler til at underſøge deres Overeensſtemmelſe med Regnſkabsførerens Handlemaade. Og man kan gierne lade Regnſkaberne, ſaaledes ſom de ſtaae i Iris, paſſere hele Verden over, og ingen ſkal underſtaae ſig at ſige den mindſte Urigtighed. Man vilde da kun have lidet Gavn af et offentlig Regnſkab, omendſkiønt det i nogle faa Poſter var udførligere. Hr Anonymus har giort nogle Anmerkninger. Han tillade mig at giøre flere, for at viſe min Sætnings Rigtighed! Men jeg maa først erindre, at jeg her taler om et blot Regnſkab, ligemeget hvilket, uden at have videre henſigt til dette eller noget andet, da jeg ei tvivler paa, at ſaavel dette ſom alle Regnſkaber ved offentlige Stiftelſer jo maae have ſine Bilager, der gotgiøre deres Rigtighed. Jeg vil derfor nu kun tage dette til Exempel, da det ſtaaer aftrykt, at enhver kan ſee det.

Iblandt de ſtigende og faldende Indkomſter ere Fattiges Penge ved Auctioner Litt: D: 1863 Rigsd 22½ß. Diſſe ere formodentligen indkomne ved forſkiellige Auctioner; og omendſkiøndt nu enhver Auctionsdirecteur gav ſit Bevis for, at der vare tilfaldne de Fattige ſaa mange Penge, ſaa kunde man dog ei blive forviſſet om, at de alle kom Stiftelſen tilgode, naar man ei kunde efterſee ethvert af diſſe Bevis; og derſom nu diſſe for Ex. bleve givne efterhaanden, nemlig

ſaa

saa meget af den, og saa meget af den Auction, og disse Beviiser skulde tiene som Bilager ved Regnskabs Afleggelse; saa blev det dog altid et mueligt Tilfælde, at man kunde tilbageholde nogle af disse, og kun anføre Resten deraf til Indtægt. Ligeledes med Tavle- Blokke- og Bøssepenge Litt. G; naar Publicum herom skulde have tilforladelig Visbed, da maatte det vide, at Blokkene og Tavlerne vare aabnede i paalidelige Mænds Overværelse, der havde havt Opsyn med og givet deres Attest for, at der befandtes den Summa, og ikke mere end i Regnskabet staaer anført. — De Fattiges Liigklæde Litt. D., for hvilket betales noget vist hver Gang, staaer anført til 7 Rigsd. 22ß. — Nu maatte man spørge, hvem der attesterer, at det ikke er brugt oftere, end at derfor er indkommet den anførte Summa? uden al Tvivl Stedets Controlleur, ifald Stiftilsen har saadan en; men veed han det ogsaa med Vished? Naar f. E. Liigklædet var i Regnskabsførerens Forvaring, det bliver bestilt og betalt paa Contoiret, er da Controlleuren forsikret om, at det bliver ham meldt hver Gang det bruges, eller holder Regnskabsføreren selv Bog derover, og naar Regnskabet skal sluttes, fordrer Controlleurens Attest paa, at den Summa og ei mere derfor er indkommet?

De Fattiges Efterladenskaber Litt. K. som blive forauctionerede paa Stiftelsen af Regnskabsføreren, formodentlig i Overværelse af en anden foruden ham, staae anførte til 168 Rigsd. 13ß. Naar jeg nu setter det Tilfælde, at den første var en egennyttig Mand, og den anden ikke paaseende nok, enten fordi han han havde

for gode Tanker om Regnſkabsføreren, eller han af Føielighed mod ham ei vilde ſige ham imod; og nu findes der noget af Lemmernes Efterladenſkaber, ſom Regnſkabsføreren ſelv kunde være tient med, mon det ei var mueligt, at det kunde blive praktiſeret bort uden at komme til Auction; eller naar det kom til Auction, at Regnſkabsføreren kunde lade ſig det tilſlaae for ſit Bud, omendſkiøndt der vare de, ſom bød høiere; og om han ſkulde nødes at følge de Høiſtbydende, at han da kunde lade det ſkrive for en mindre Summa i Hoved-Protokollen? Er han ſelv aleene eet og alt ved Auctionen, falder det ſaa meget lettere.

Mange Tilfælde ere mueligе i Verden, men derfor ei altid ſaaledes, ſom man troer; og omendſkiøndt ſaadant og mere kunde ſkee paa ſaa mangfoldige Maader, ſom nogen aldrig kunde drømme om, ſaa bør man dog ei troe ilde om nogen, uden at man dertil har grundig Aarſag; og ingen bør tvivle paa, at denne og de øvrige Poſter alletider kan, naar forlanges, beviſes af høilaate Documenter at være rigtige: men naar Publicum ſkulde ligeledes forvidſes herom, maatte man jo og have diſſe i Hænde, og Leilighed til at prøve deres Rigtighed. Det ſkulde ikke letteligt falde nogen ind at troe, at en Regnſkabsfører ſkulde behøve noget af de Fattiges Efterladenſkaber, at han ſkulde agere Marchandiſer, det er: kiøbe Tøi paa Auctionen for at handle med. Men jeg ſetter et mueligt Tilfælde: Naar ſaadan en Mand var meget egennyttig, ſaa kunde han jo opkiøbe gamle Lagener for 2 a 3 Mk. Stykket; og naar nu nogen døde paa Stiftelſen, og de enten ſkulde begraves for deres Liigkaſſepenge, eller deres fattige Venner hav-

havde 1 Rigsd. eller 8 Mk. at kiøbe et Lagen for, saa kunde de jo ligesaavel kiøbe det hos den eene som hos den anden; og enten Regnskabsføreren eller en Kieldermand i Gottersgaden profiterede 3 a 4 Mk., det kunde jo Stiftelsen ikke paaanke; men naar man først vidste, at det skeede, da torde man vel paastaae uden Frygt for lovlig Ret og befoiet Tiltale, at en Marchandiser ikke burde være Auctionsdirecteur.

Over Værkplukningen giør Hr. Anonymus selv sin Anmerkning og siger, at Hospitalets Kasse tabde et Aar 50 Rigsd., og et andet 80 Rigsd, og spørger: om det er Aarsagen, hvorfor Værkplukningen gik ind for Hospitalets Regning? Man kan just ikke være enig med Hr. Anonymus, at der skulde tabes saa betydeligt; thi hvorledes vilde man da troe, at andre, som sidde med Familie og Børn, vilde være saa taablige, at handle med dette Slags Vare; thi giver Plukningen det mindste af sig, saa give dog Tampene, som kan pilles ud til Tekkegarn, merc af sig, og det eene man bøde paa det andet. Man bør derfor troe, at, omendskiøndt der i disse Aar blev betalt mere ud for Værk, end der kom ind, saa har der været Beholdning tilbage, som kunde indbringe desmere af sig de følgende Aar. Overalt bliver det meget vanskeligt at dømme om en Sag, førend man veed den hele Beskeed, da ofte det, som synes at være urigtigt, kan ved en god Forklaring blive ret, og vice versa. Skulde derfor Publicum faae Vished i denne saavelsom øvrige Poster, vilde det ikke være nok, at man læste noget derom i et trykt Regnskab; hvo som vilde bekymre sig der-

om, maatte finde aaben Leilighed for ſig til at faa Sagen at vide fra Grunden af, eller i det mindſte ſee af de ſøiede Anſtalter paa Stiftelſen, at det nøiagtigſte Opſyn blev iagtaget. Ikke nok, at Beholdnigen maatte ſtaae i Regnſkabet; den maatte ogſaa være at finde in natura paa Stedet.

For Patienter paa Sygſtuerne Litt. O, ſom ligge for Betaling ſtaae anførte 1104 Rd, 1 ß. — Her ſkulde mange trykte Documenter til at bevidne for Publicum, at enhver af diſſe Patienters Betaling var tilfaldet Hoſpitalets Kaſſe, naar man ei havde andre Kilder til at udlede Sandheden af. Jeg ſeer ei, hvorledes Publicum kunde heri betrygges, med mindre at enhver Patients Navn maatte ſtaae offentlig, Dagen, da han kom ind, da han gik ud, og hvad ham foruden den almindelige Cour og Pleie er ordineret efter Doctorens Anordning, eller for Kortheds Skyld kun den Summa, ſom i alt blev betalt for ham til Hoſpitalet; thi da blev Regnſkabsføreren nødſaget til at ſette den Summa, der blev betalt for enhver, i ſit Regnſkab, af Frygt for, at de eller nogle af dem, ſom havde ligget paa Hoſpitalet, ſkulde faae Lyſt at læſe Regnſkabet og ſee, om ogſaa de og deres Betaling ſtod rigtig der. Man kunde ellers falde paa mange Tanker, ſom man ei ſaalet kunde tilfredsſtille; man kunde tænke f. E. hvo veed, om ikke for Betaling flere have lagt paa Sygſtuerne end her ſtaae anførte? Hvo veed, om ei nogle af dem, ſom ſtaae anførte for Fattige, der nyde Forſlegning paa Hoſpitalets Bekoſtning, kan have lagt for Betaling; da det er mueligt, at de kan

være

være indbragte fra Gaden, og tillige anmeldte baade for den eene og den anden som Fattige; men siden, naar man er kommen i Erfaring om, at de enten stode i Tieneste hos nogen, eller at de havde Venner, der kunde tage sig af dem, at der da blev givet Regning paa deres Cour og Pleie; de kunde da gierne staae anførte i Regnskabet, som de, der havde liget frit paa Hospitalet, men i Regnskabsførerens Lomme som de, der havde ligget for Betaling Man maatte derfor have Midler til at forskaffe sig Vished om denne Sag, og prøve de Documenters Gyldighed, som skulde bevidne, at intet var Kassen forvanskt. Man tvivler ei paa, at der jo findes Betryggelse nok i Regnskabs Bilager for denne og flere Poster, men dermed kunde de i blandt Publicum, som selv fandt for got at undersøge Tingene, ei være tiente til deres fuldkomne Overbevisning, naar de ei selv kunde faae disse at see, med mindre de sette deres fuldkomne Tillid til dem, som var overdraget den særdeles Opsyn, at intet kunde undgaae deres opmærksomme Øine, som enten i een eller anden Henseende var Stiftelsen til Fornærmelse.

Overskud af Liigkassepenge Lit. D. staaer anført i det aftrykte Regnskab til 40 Rigsd. Man kan dog ei nægte, at naar Publicum skulde af et offentlig Regnskab blive forvisset om denne Postes Rigtighed, at det da ei alleene behøvede at see Bilagerne derfor, men ogsaa have Midler og Adgang til endnu nøiere at kunde undersøge Sagen; og jeg troer, at om der befandtes nogen Urigtighed, man endda skulde møde mangfoldige Vanskeligheder, der kunde hindre i at faae den

rette

rette Beskeed at vide. Jeg setter man finder i Regnskabet en Optegnelse paa adskillige afdøde Lemmer, at Mette Hansen f. E. har af Liig-Kassen faaet 20 Rigsd., deraf er 6 Rigsd. anvendt til hendes Begravelse, Resten er faldet til Hospitalet; Karen Jonsen har af Liigkassen faaet 50 Rigsdlr, deraf ere 16 Rigsdlr. anvendte til hendes Begravelse, Resten er tilfaldet Hospitalet; og saa fremdeles. Man skulde endnu ikke saa let af det offentlige Regnskab og dets Bilager blive forvisset om, at Begravelsen virkelig havde kostet saa meget, og at der ei vare flere døde, som havde havt i Liigkassen, end de der stode anførte i Regnskabet, naar man enten ei saae Qvittering fra de Personer, som havde faaet Betaling, eller i det mindste vidste, at Regnskabsføreren ikke havde Leilighed til at anføre mere end han havde givet, eller undlade nogen af dem, som enten vare døde paa Stiftelsen, som Lemmer, eller som Fattige indbragte fra Byen, og havde havt i Ligkasser; og naar nu disses Ligkassebog var fornyet for Stiftelsens Regning, hvor vanskeligt vilde det da ikke blive for dem, der ikke desnøiere kunde undersøge Sagen, at afgiøre, om Stiftelsens Kasse virkelig havde for yet for dem saa længe, og udlagt saa meget, som der stod; og endelig, om Regnskabsføreren ei kunde have modtaget de mest profitable Ligkassebøger, fornyet dem selv, og naar Hospitalslemmet var død et pr Maaneder derefter og havde efterladt sig 20, 50 eller flere Rdr., om det da ei er blevet simpelt begravet for 6 a 8 Rd., og det overblevne af Ligkassen ei blev meer end det kunde betale den udlagte Capital og de derpaa

paa løbende Renter. Og jeg sætter end videre, at man blant 20 Lemmer, som det saaledes var tilgaaet med, kom efter en eller flere, som vare døde paa Stiftelsen, og havde havt i Ligkassen, men ei stode anførte i Regnskabet, som den der havde efterladt noget overskydende fra sin Begravelse; da kunde man dog altid vente Indvendinger og Undskyldninger nok istedet for Pengene: thi der kunde jo siges, at de Afdødes Venner havde faaet det overskydende; hvilket og Politiken kunde have tilraadet at gjøre med een eller anden, paa det at Regnskabsføreren i paakommende Tilfælde desbedre kunde redde sig; og naar det nu endda gik vidt, at man dermed ei vilde lade sig nøie og troe, at det hele overskydende altid blev leveret de afdøde Lemmers Venner, saa var dog denne Tilflugt altid tilbage, at Regnskabsføreren var selv den Afdødes Ven, og dette kunde blive vanskeligt at igiendrive. Hr. Anonymus giør selv sin Betænkning over denne Post og siger, at det er lige efter Anordningerne, at de Fattiges Efterladenskaber, hvorhandt ogsaa er Ligkassepengene, skal falde til Fattig-Stiftelserne; men han yttrer den Tanke, at maaskee mange, ligesom han, ønske, at dette, som ligner en lille Nærighed, maatte vorde afskaffet; det blev da et kraftigt Argument for Regnskabsføreren i bemeldte Tilfælde, at overtyde sin Modpart om, at han heri tænkte billigere, end Anordningerne.

Mangfoldige Tilfælde ere mueligе, mange Kneb og listige Rænker ligesaa, men ingen, uden den Mistænkelige og Ondskabsfulde vilde derfor sige, at, fordi der kunde gjøres adskillige Kunstgreb, de derfor virkelig gjøres; og meget

last-

laſtværdigt bliver det altid, naar man vil yttre Tvivl om et Regnſkabs Rigtighed, fordi man ei har alle Midler i Hænde til at blive fuldkommen overbeviſt derom; og ſtrafværdigt er det ligeledes at ville gisre nogen Beſkyldning, hvortil man ei har tilſtrækkelige Grunde, eller ſom man ei, naar forlanges, kan beviſe. At mistroe en Embedsmand og mistænke ham for ulovlige Handlinger, naar man ei i en eller flere Poſter kan overtyde ham om, at han ſelv har ſpildt ſin Credit, kan man ei give Bifald. Imidlertid vil min Hr. Anonymus ſee, hvorledes Publicum kunde være tient med et offentligt Regnſkab alene, omendſkiøndt det endog var meget udforligere, naar man ei tillige var overbeviſt om, at der paa Stiftelſerne ſelv var ſøiet ſlige Anſtalter og Indretninger, ſom kunde forebygge al mislig Forhold; og den eller de blandt Publicum, ſom fandt for got at underſøge en eller anden Poſts Rigtighed, kunde baade dertil finde Midler og aaben Leilighed, for at befæſte ſin Troe med Overbeviisning.

I Regnſkabet Lit. J. ſtaaer Adſkillige Indtægter til 110 Rigsd. 5ß. Man maatte dog vide, hvori diſſe beſtode, og ſee Bilager og Documenter for, at der hverken vare flere eller færre, end der ſtode; jeg ſetter, at der laae 110 Beviis derfor; men hvad ſkulde da betrygge den Nysgierrige for, at der ei vare flere, ſom ei bleve anførte, og naar man ei fandt Beviis nok for, at ſaa mange vare indkomne, hvad ſkulde da forviſſe ham om, at Regnſkabsføreren ei havde ført Hoſpitalet mere til Indtægt, end det virkelig tilkom; man bør ei alleene være vis paa, at

Hoſpi-

Hoſpitalet ei er fornærmet, men ogſaa, at Regnſkabsføreren ei har giort ſig ſelv Uret.

Jeg har nu kun berørt diſſe faa Poſter, ſom ere faldne mig letteſt at tale om; flere af Indtægterne har jeg ei vildet befatte mig med, for ei at trætte Læſerne og mig ſelv formeget. — Nu vil jeg ligeledes berøre nogle af de Artikler, ſom ſtaae anførte til Udgivt, og jeg tør haabe, at man vil end mere overbeviſes om min Sætnings Rigtighed. — For ei at indvikle baade Læſeren og mig i alt for ſtor Vidtløftighed, vil jeg kun giøre mine Anmerkninger over nogle enkelte Poſter

Der ſtaaer for f. E Ligkiſter Litt. E. til de døde Fattige i Hoſpitalet og i Staden a 1 Rigsd. indkommet 263 Rigsd; aldrig har man hørt nogen er mere menagerlig i ſin Grav. Ingen Regning kan være rigtigere end denne: ſaa mange Ligkiſter, og ſaa mange Rixdaler! Den nysgierrige Læſer vilde neppe fordre mere Beviis og Bilager ved denne Artikel, end den blotte Liſte paa alle deres Navne, ſom ſaaledes ere begravne, for at erklære ſomme for at være uden al Modſigelſe rigtig; og dog har man læſt ſaa meget offentlig derom, ſom aldrig nogen kunde have drømt om; det var derfor overflødigt, om jeg derom vilde giøre min Betænkning. Man vil kun ſee, hvor utilſtrækkeligt det vilde være, at forebygge al mislig Forhold blot ved et offentlig Regnſkab, om det endog var bilagt med alle dets Dokumenter, naar man ei tillige ſelv havde en nøiere Kundſkab om flere Omſtændigheder, med hvilke man kunde conferere og prøve Regnſkabets og Bilagernes Rigtighed. Det er heraf klart,

hvor-

hvormeget man endnu trænger til Oplysning, og hvor lidet man bør tiltroe sig selv at være viis nok for ei at lære mere. Regnskaberne ved Almindelig Hospital have efter al Formodning passeret frit igiennem adskillige Hænder, bilagt med rigtige Beviser for denne og flere Poster, der have giort Regnskabet upaaanket, og bevist Regnskabsførerens Retskaffenhed; og dog har man offentlig tordet movere Indvendinger herimod, maaskee ubilligen og uden Grund! man bør derfore suspendere sit Omdomme derom til Sagens Udfald, og overlade det til den nedsatte Commissions Undersøgelse; da man efter nærværende Tids Tænkemaade tør haabe, at man faaer de anstillede Undersøgelser offentlig at læse. Neppe vil man af de offentlige Blade og Piecer, som Skrivefriheden har fremavlet, erhverve sig en meer praktisk Kundskab, end af disse, da man maaskee vil blive opmærksom paa saa mange Ting, man aldrig kunde have dromt om, endskiont man havde drømt baade Nat og Dag. Hvor vigtig saadan nøie Kundskab er for dem, der blive betroet Overopsyn over Regnskabsførere, troer jeg, at mange Exempler i vore Tider vil vise; da disse ved lang Erfaring blive saa kloge, bør hine vist ei forsømme den Oplysning, de kan faae; thi i paakommende Tilfælde kunde det komme dem selv dyrt til at staae, naar en Regnskabsfører, foruden hine anvendte Forsigtigheds Regler, ogsaa efterkommer denne, at flytte hen i et andet Naboelaug, naar han et længer kan nære sig i sit eget, og lader derfor de andre skytte dem selv; thi man forlanger dog vel aldrig, at de Uskyldige skal lide for de Skyldige, eller at Enker og Faderløse skulde sukke over et uerstattet Tab?

I

I Regnſkabet ſtaaer nu fremdeles Litt. G. Kul, Brænde, Tran, Sand, Koſte og Sengehalm for den Summa 998 Rigsd. — Jeg begynder alt at ſvede, og blive ſaa heed, ſom om Brænde og Steenkullene lumrede mig om Ørene; dog da andre have ſvedet ved denne Artikel, vil jeg ſkaane baade Læſeren og mig ſelv for at ſettes paa nye i Heede; men kun viſe, hvorledes Publicum kunde blive overbeviiſt ved et trykt Regnſkab ſaavel om Brænde og Kul, ſom Tran, Sand, Koſte og Sengehalm. Jeg ſetter, at man end læſt i Regnſkabet f. E. 70 Favne Brænde, 28 Læſter Steenkuld; 7 Tønder Tran, 40 Læs Sand, 53 Traver Koſte, 48 Læs Halm, meer eller mindre gior intet til Sagen, alt anført til den ſædvanlige Priis, og rigtig beregnet til Hoved-Summen for ſaa og ſaa mange Hundrede Rigsd. og Skilling. Naar der nu enten for det alt, eller for en eller anden af Deelene ei fandtes nogen Qvittering, ſaa var man endda lige nær, og kunde ſpørge, hvormed man ſkulde forviſſes om, at der var ligeſaa meget indkiøbt, ſom der ſtoed anført til Udgivt; det vil vel ingen nægte; men jeg ſetter, at man ſeer Qvitering for enhver Poſt iſær, deels af dem ſom have ſolgt det, deels af dem der have efter Regnſkabsførerens Ordre indkiøbt det, mon da enhver, blot ved at ſee diſſe Qviteringer kunde være aldeeles viis i ſin Sag? Lad være, at det altſammen virkelig er indkiøbt, ſaa er det derfor afgiort, at det ei alt er kommet Stiftelſen tilgode; thi det er jo mueligt, at Regnſkabsføreren ſelv kan have forbrugt en ſtor Deel deraf. Denne Mueligheed indſeer enhver let; og dette er ikke

det eeneſte muelige Tilfælde, men man kan gierne gaae videre; nemlig anføre meere til Regning, end hvad baade Stiftelſen og Regnſkabsføreren ſelv har forbrugt, og endda beleage Regningerne med vedbørlige Qviteringer. Jeg ſetter f. E. at Regnſkabsføreren kan kiøbe 7 Tdr. Tran, og derfor lade ſig give Qvitering; det kan den ſælgende ikke negte ham: deraf forbruges til Stiftelſens og hans eget Brug 6 Tdr., den 7de kan han jo overlade ved Leilighed til en anden: og dette kunde ſkee mere behændigt, og uden at tildrage ſig ſaa megen Opmerkſomhed, ſom ſlig Negotie ved en anden Poſt. Nu ſettes de 7 Tdr. i Regnſkabet; Publicum ſeer Qvitering derfor, og om man er nysgierrig, kan man jo gierne forviſſe ſig hos den Sælgende, at de ere rigtig kiøbte og betalte; men om de alle ere anvendte til Stiftelſens Brug, derom maa man henvende ſig til andre Steder for at ſee, at de der føiede Anſtalter ere af den Beſkaffenhed, at de ei tillade nogen egennyttig Misbrug.

Ligeledes naar man i Regnſkabet ſeer een eller anden Poſt, ſaaſom Halm, Koſte eller deſlige at være indkiøbte af en eller anden af Regnſkabsførerens Underbetiente, og de enten ſelv havde ſpecificeret enhver Ting, og egenhændig ſkrevet det hele Bevis, eller blot underſkrevet Regningen over dette indkiøbte, efterat Regnſkabsføreren ſelv havde forfattet den. Man ſkulde da ved første Øiekaſt troe, at der imod dens Rigtighed intet kunde være at invende; ja det bør enhver troe; men ganſke og aldeles at hæve al Tvivl hos den, ſom af Naturen er tilbøielig til Mistanke, kan det dog ei; ſlige Tanker kan alligevel nu og

da

da falde den Mistænkelige ind: maaskee Regnskabsføreren har ladet en af sine Underbetiente indkiøbe Tid efter anden snart det og snart det til Stiftelsens Brug, og naar han et halvt Aar eller længere derefter skulde bilegge sit Regnskab med Qvitteringer, har han ladet kalde den, som har indkiøbt det i Regnskabet anførte for at skrive den hele Regning og Qvittering efter en Formular, som han selv har opsat: hvo veed, om den, som da har indkiøbt disse Ting, ogsaa husker hvor meget det var, især naar det er indkiøbt Tid efter anden, og om han faaer Tid til at eftersee det første, førend han skriver; og naar han f. Ex. kun skal tegne sit Navn under en lang Regning, som Regnskabsføreren selv har skrevet, bliver Vanskeligheden saa meget des større; hvo veed, om han bekymrede sig om at eftersee, om alt stod anført i det rette Qvantum til den rette Pris? og om han end bemerkede et eller andet at være for høit anskrevet, om han da havde Mod nok til at tale derom. Og var man nu ei forvisset om, at der paa Stiftelsen selv var føiet slige Anstalter og saadant Opsyn, at denne Misbrug ei kunde finde Sted, da kunde man ogsaa være sikker paa, at om dette var skeet i adskillige Aar og havde kostet Stiftelsen nogle hundrede Rixdaler, skulde man maaskee ei komme saavidt, at man kunde overbevise den utroe Regnskabsfører derom, da man fattedes Midler til at kunde gotgiøre, at Stiftelsen selv ikkun har bekommet saa eller saa meget, og at det øvrige er ført til Regnskab for Regnskabsførerens egen Interesse. Man bør rigtig love den utroe Huusfoged, at han handler smildeligen, naar han indretter sine Sager saaledes,

at ingen saalet skal kunde giøre Regnskab med ham, og at han er saa forsigtig, at han lader mange Smuthuller og Udflugter være aabne, hvorved han kan redde sig; men han handlede dog altid bedre, naar han indrettede sine Sager saaledes, at han altid kunde være istand til at bevise sin redelige Handlemaade, uden at gribe til den utroe Husfogeds List, og være i Frygt for at blive sat af med Husholdningen. Imidlertid maa man dog ønske, at, naar utroe Husfogeder ei selv finde det saaledes for got, deres Herrer da maatte lære at kiende baade dem og deres Vittighed, saa at de selv med Klogskab kunde forsikre sig deres Gods, som de havde anbetroet hine. Og da ville de uden al Tvivl spørge, naar Husfogderne aflegge deres Regnskaber: om de endnu have noget i Behold af det anbetroede Gods, eller om det netop gik til altsammen Nyeaars Aften; eller og, om de føre et særskildt Regnskab over Beholdningerne; saa at Herrerne kan see, om de skulde finde det for got, enten Husholderne havde anført mere i deres Regnskaber til Beholdning, end der virkelig fandtes i Giemmerne, eller de havde været saa forstandige og gode, at have opspaaret en saa betydelig Deel, at de dermed kan trodse Misvæxt og dyre Tider, uden at Regnskabet taler det mindste derom. Lykkelig er den Herre, der træffer paa saadan Husfoged, som forstaaer at aflegge et rigtigt Regnskab, uden at bekymre sig, om der er lidet eller meget af Godset tilbage, og saa forsigtig afværger tilkommende Mangel.

Herimod kunde vel siges en forskrækkelig Hoben, og man kunde gierne opstille en heel Hær

Mod-

Modgrunde til at bestride slige og flere af dette Slags Hypotheser; dog vil jeg ei være General for disse; jeg seer gierne, at de blive totaliter slagne, eller at de forsvinde som falske Luftsyner, der ikkun for taabelige og overtroiske Folk spaae om tilkommende Ulykker. Imidlertid bør man dog ei være alt for tryg, og troe sig til at være for viis til at kunde lære mere; thi om saadant ei er skeet, skader det dog ei at vide, at det under særdeles Omstændigheder kunde skee, og vel er det da, at man var bleven opmærksom paa slige muelige Tilfælde, for at kunde forebygge og hindre deres Virkelighed.

Jeg troer nu at kunde gotgiøre min Setning, at det accurateste Regnskab, bilagt med alle de Dokumenter, Bilager og Beviis, som gior det saa rigtigt, at det kan staae sin Prøve for 100 Revisioner, dog ei kan sætte den Tvivlsomme og Mistænkelige i Sikkerhed for alle Poster, med mindre et nøiere Opsyn og viseligen følede Anstalter paa Stedet selv betrygge Stiftelsens og de Fattiges Midler. Der ere mange Ting at iagttage; faa kan kun have det rigtige Begreb derom, naar de ei desbedre have ladet sig informere i Erfarenhedens Skole.

Dog lad hundrede Kunstgreb og tusinde underfundige Maader, og ligesaa mange Leiligheder være muelige til at kunde besvige, saa bliver dog alletider den en ildesindet og slettænkende Mand, som derfor fatter ugrundet Mistanke til en Embedsførers Ærlighed, der just ved slig Leilighed kan vise en god Karakteer; og Lastværdig bliver den i alle Retsindiges Øine, som paa blotte Tvivl og Formodninger gior Beskyldninger mod

nogen, naar han ei kan godtgiøre, at han dertil havde tilstrækkelige Grunde. Thi ligesaa prisværdigt det er at gribe en Tyv og en Røver, ligesaa lastværdigt er det tillige at giøre en uskyldig mistænkt derfor. Sandt nok, han finder derved Leilighed til at kunde bevise sin Uskyldighed, og tilintetgiøre de Tvivl, som de Mistænkelige kunde have havt mod hans Redelighed, naar han lader sin Sag undersøge. Men dette bør dog aldrig blive Grund nok for hans Modparter til at yttre Tvivl og Beskyldning mod ham uden grundige Aarsager.

Lit. L. staaer Ligkassebøgernes Fornyelse anført til 47 Rdlr 61 ß; og i Indtægt samme Aar staaer Overskuddet af Ligkassepengene til 40 Rdlr. Hospitalet har altsaa tabt herved, naar man vilde giøre Hr. Anonymi Anmerkning; og da han roser Inspecteuren for en ædelmodig Mand, der udsetter sig selv for det Tab, som Værkplukning bliver Hospitalet, af 50 til 80 Rdlr., saa kunde man spørge: hvorledes Inspecteuren kan taale, at Hospitalet taber paa denne Post? maaskee det ansees for saa ubetydeligt, at Hospitalet selv kan taale det. Men afgiort bliver det just ikke i det virkelige, at Hospitalet taber paa denne og hin Post; dette kommer an paa, hvad der er i Behold.

Lit. H. staaer Inventarii Forbedring og Reparation anført til 1168 Rdlr. 24 Skill. Her skulde man have mange Dokumenter og Beviis ved denne Post, naar man tvivlede om deres Rigtighed. En god Oekonomie og Omhue for de Fattiges Penge forbyder aldeles at lade alle disse trykke, med mindre man var vis paa, at

det

offentlige trykte Regnskab med alle dets vidtløftige Bilager kunde betale sig selv; og endda skulde de Grandskende blant Publikum finde mange Hindringer i at forskaffe sig en fuldkommen Forvisning.

Jeg setter f. Ex., at man læser i Regnskabet, at der i dette Aar ere anskaffede 70 Særker og 50 Skiorter, 73 pr enkelte Lagener, 58 pr. dobbelte dito, 84 Halstørklæder, Madratser, Pøler ꝛc; en heel Ramse af adskilligt Tøi, meer eller mindre gior intet til Sagen; dertil er kiøbt saa eller saa mange Stykker Lærred. Jeg setter, at der virkelig er bleven forfærdiget saa mange Stykker af hvert Slags, som staaer anført; men Regnskabsføreren havde brugt den Forsigtighed, ei at anføre hvor mange Alen der skulde gaae til hvert Stykke især; hvoraf skulde man nu faae at vide, at alt Lærredet virkelig var medgaaet; og lad være man fatter Mistanke, og anstiller en Undersøgelse et halvt, et heelt eller flere Aar derefter, naar dette Inventarium var blandet med det øvrige af Hospitalets; om man da eftermaaler det hele Inventarium, skal man endnu være lige nær, og efter hundrede Udregninger over Lærredets Breede, over Indkrympningen i Vasken, over den Maade, det er klippet paa, og over mange andre Ting, vil man maaske af 3 Mennesker, som maale, ei finde 2 af dem indbyrdes overensstemmende. Havde man da endog de største Formodninger, og kunde see for sine Øine, at Linnedet ei var som det burde, saa havde man dog kun Skam til Takke, og intet for al sin Umage, da man ei paa Formodninger, men paa juridisk Vished, maa giøre Beskyldning mod nogen.

Og lad være, at der end i Regnſkabet ſtod anført hvor meget der ſkulde til ethvert Stykke, ſaa kunde dog mange Aar henfare, i hvilke der ei blev anvendt det tilſtaaede Ainemaal til hvert Stykke, ſaa længe Regnſkabet kun bliver en Hemmelighed for alle paa Stiftelſen uden for Regnſkabsføreren ſelv og hans troe Betientere, ſom ei ere af Naturen beladte med den Feil: Aabenhiertighed, men beſidde den Dyd at kunne tie. Lad nu kun Hundrede uden for Hoſpitalet giennemlæſe Regnſkabet; ſaa ſkal dog neppe nogen kunde blive denne Uvigtighed vaer, naar han ei har des nøiere Kundſkab paa Stiftelſen ſelv, og har Leilighed til at kunde underſøge, om det anſkaffede Inventarium baade har den Bonitet, og er ſaa forſvarligt i alle Maader, ſom Regnſkabet fortæller.

Til Inventarium paa en ſaa ſtor og betydelig Stiftelſe hører ſaa meget, hvilket giør Sagen ſaa vidtløftig og høiſt vanſkelig, ja omſider næſten umuelig at kunde opklare, naar man ei forud var forvisſet om, at der vare føiede visſe Anſtalter, ſom giorde det umueligt for Regnſkabsføreren at berige ſig ved Inventarii Indkiøb og dets Anvendelſe.

Jeg ſetter, at man læſer i Regnſkabet, at der til Fyld til Over- og Underdyner ſamt Puder er anſkaffet Fier for 100 Rigsd. eller meere; finder man ingen Qvitering derfor, at det virkelig er indkiøbt i ſaa ſtor Qvantum, og for den anſatte Priis, ja ſaa kan man troe det, om man vil, og vil man ei, kan man lade være; men om der end ligger Qittering derfor, mon Sagen ſaa er afgiort? og mon man da kan være forvisſet

visset om, at det alt er kommet i Hospitalets Senge, naar ei paalidende Mænd have været overværende, der kan bevidne, at det er rigtig anvendt efter Bestemmelsen? thi naar dette mangler, da kan man gierne med forgieves Umage anstille den nøieste Undersøgelse en halv Time derefter, uden at blive det mindste klog deraf, naar de nye Fier først ere blandede med andre til at udfylde gamle Dyner. Men naar først nogle Aar ere hengledne og nogen da kommer og yttrer Tvivl om slige Poster, om han end selv temmelig nøie kiendte Omstændighederne, hvad kunde han vente sig andet end Skam for sin Umage; thi hvor ere de, som kunde vidne i hans Sag, og hvormed skulde han igiendrive de mangfoldige Indvendinger, og sperre for de tusinde Udflugter, som den uredelige Embedsfører kunde finde til at redde sig med. Man kan derfor ei andet, end anse det for ubesindigt og forvovent, at fremkomme med Tvivl og Beskyldninger, naar man ei er des vissere i sin Sag, og ved at kunde bevise den: thi slig Ubesindighed har saa ofte kommet mangen dyrt at staae; da mange, ja hundrede Kunstgreb kan gierne gaae ubemærkte og upaaankede hen, inden man kan afbevise eet med de fornødne juridiske Grunde og udfordrende Formaliteter. Man kan vel fordre, at Regnskabsføreren skal stille sine Sager saaledes, at han ei skal opvække grundet eller ugrundet Mistanke mod sig, ved at blande hans egne og Stiftelsens Fornødenheder iblant hverandre, paa det at han altid kan, naar forlanges, bevise hans Redelighed. Men man kan disputere baade for og imod; thi den eene Maade kunde være tienligst

for Hospitalet; men den anden for Regnskabsføreren; altsaa gaae disse to op imod hverandre, og man veed ei hvilken der er den beste. — Dog uheldigvis kunde det blive ham til Skade, naar han i et eller andet Stykke befandtes at have handlet egennyttig eller nedrig, da kunde han maaskee paadrage sig Mistanke for meere; man kan ikke vide, hvordan Folk tænker.

Ved Inventarium til store Stiftelser forefalde og mange Udgivter, deels af det, der behøves dertil, som Traad m. v., deels Arbeidsløn m. m. — Hvilken Leilighed finder ikke her Regnskabsføreren, naar han vil være egennyttig, og ei blive desmere paaseet? Han kunde anføre Syeløn for Særker, Skiorter, Lagener, Dynevaar, Trøier, Skiorter, Halstørklæder ꝛc. til en vis Priis; men han tænker ved sig selv: kan jeg faae det lettere, saa er det min Profit; der findes maaskee nok af dem, som for at fortiene sig lidt, giør Arbeidet for meget mindre; det bliver ikke min Skade, om det da ei bliver saa forsvarligt.

Saaledes kunde det jo og gierne forholde sig med mere. Jeg setter f. E., der er en eller anden af de smaa Betientere eller Betientinder, som, for at passe det eller hint, er tilstaaet en vis ugentlig Betaling, men naar disse ikkun have med Regnskabsføreren selv at bestille, og ei veed hvad dem er tilstaaet, eller hvor meget deres Ugeløn staaer anført for i Regnskabet, kan jo gierne mange Aar gaae hen, i hvilke de tiene for det halve eller lidt mere; men jeg setter end videre, at der i visse indtræffende Omstændigheder behøves en eller flere Mennesker, som skal forrette det eller hint Arbeide, ligemeget hvilket; disse

anta-

antager Regnskabsføreren selv, accorderer med dem, og afskediger dem, naar de ei længer behøves; efter et halvt Aar eller længer, naar Regnskabet skal aflegges, glemmes heller ikke at anføre disse; men Ulykken er kun, at efter saa lang Tid husker han ei saa nøie, hvor lang Tid de gjorde Tieneste, eller hvor meget de derfor bekom; for nu at være sikker i sin Sag, anfører han tre gange saa meget Arbeide, som de virkelig have havt, og tre gange saa megen Løn, som de have nydt (ifald han ei anfører ti gange saa meget, naar han NB. seer Leilighed dertil, da har man hans Godhed derfor at takke). Naar man nu læste Regnskaberne, saa fik man vel see, at de leiede Folkes Løn stod rigtig der, men NB. uden Qvitering fra dem selv eller paalidelig Bevis; men naar man fik at tale med dem, da kunde man maaskee faae andet at vide; dog skulde maaskee mange Vanskeligheder møde, inden man kom saa vidt; naar man kun fik Regnskaberne at see et par Aar eller længere derefter; og om man end befandt nogen Urigtighed, kunde man endda møde mange Indvendinger, som ei bare saa lette at igiendrive. Desuden vilde vel ikke mange være saa taablige at sette sin Lykke og Velfærd paa Spil ved at giøre den skiendige Beskyldning mod Regnskabsføreren, at han har holdt den Arbeidendes Løn tilbage, og fornedret sig til at besvige den Fattige, som med Sveed og Møie træller for Brødet til sine umyndige Smaa. Og slig Beskyldning, naar den ei kunde bevises, burde heller ikke gaae ustraffet af; da den er saa overmaade ærerørig; thi om en Mand, som har været saa ublue at besvige den

ringe

ringe af hans Mundportion, kan man vist formode, at han ei har ladet store Summer være urørte, hvor han fandt Leilighed dertil; og for en Regnskabsfører, der har mange tusinde Rdlr. under sine Hænder, er det høist nødvendigt at vedligeholde sin gode Credit,

Hvad kunde det nu hielpe, at man læste et offentligt Regnskab, naar man ei tillige havde Leilighed selv at erkyndige sig om alle Tings Rigtighed paa Stiftelsen selv, ifald man ei satte den fuldeste Tillid til de der føiede Foranstaltninger og de Foresattes nøiagtige Opsyn?

Ligeledes kunde man tale meget om den næstfølgende Post under Litt. T., nemlig Bygningernes Reparation til 135 Rdlr. 39 ß. og flere deslige Ting? Jeg troer, man vil indsee, at saa ønskeligt, som det var, at et offentlig Regnskab for slige betydelige Stiftelser maatte blive til at læse for enhver, saa lidet vil det, for sig selv betragtet, kunde forvisse den Mistænkelige, med mindre han kunde baade finde aaben Leilighed og flere Midler til at controllere med Regnskabsføreren; eller i det mindste af de Indretninger og Foranstaltninger, der vare føiede paa Stiftelsen selv, kunde forvisses om, at ingen egennyttig Handlemaade af Regnskabsføreren kunde finde Sted. Dette er det vigtigste af alt; og om det skulde mangle, da vilde et offentligt Regnskab med alle dets vidtløftige Bilager ei være tilstrækkeligt. At det bliver der vel saare vigtigt, at kunde give de beste Tanker tilkiende om en Plan til slige Indretninger og Foranstaltninger, indseer man let, hvilket ei er vanskeligt, naar man nøie kiender den Mangel, der skal hæves. Men der, hvor

ingen

ingen Sygdom er, behøves heller ingen Lægemidler; og en Læge, som ei kiender Sygdommen og dens Aarsager, vil sielden være hældig til at læge den; og med de virksomste Midler, uden nøie Kundskab om Sygdommen og dens Natur, kan han maaskee blive lykkeligere til at dræbe end til at helbrede.

Man behøver ei at troe alt hvad man hører! løse Rygter bør ei forlede den Retsindige til Tvivl om offentlige Stiftelsers rette Bestyrelse, i hvor mange vilkaarlige Setninger de end kan grunde sig paa; thi dette kan især for Fattigstiftelser have meget skadelige Følger. Har man derfor ei andre Grunde for sig, der kræve en alvorlig Behandling, hvormed man troer at kunde nytte, da bliver det altid mest fornuftigt, at man tier. Saa nødvendigt det er at afskiære et raadent Lem, at det ei skal gaae over til Koldbrand, saa daarligt er det at oprive et friskt Saar. Man kan aldrig være Forsigtig nok; og den, som huser lige paa uden nøie Kundskab og Overleg, staaer stor Fare at gisre ondt værre; thi man maa ofte lede iblandt mange Skaller for at finde een Kierne, og mange falske Symptomata fremvise sig ved en Sygdom tilligemed de sande; man maa derfor adskille disse fra hine, og, formedelst en nøie Kundskab om Sygdommens sande Natur, anvende baade de rette Midler og den tilbørlige Tid; og naar en Læge da har den rette Indsigt, saa vil han i stedet for at forvildes ved de mange forekommende Symptomata, endogsaa ved deres Hielp forøge sin Kundskab og komme sit Maal nærmere; og derfor vover jeg at fremkomme med et par Hypotheser endnu, som vel ei

kan

kan skade, naar man kun anseer dem, som de bør at ansees. Jeg setter f. E. — En Regnskabsfører har til Stiftelsens Brug stor Oppebørsel, og mange tusinde Rigsd. til at indkiøbe for til Stiftelsens adskillige Ting, som kan forefalde. Man veed, at en Bager paa 24 Skilling Brød giver 3 ß. til for Kiøbet, som er 12 ß. for en Rdlr. Dog mine Hypotheser befatte sig just ikke med Kringler; men man kan vel tænke, at det og ongefær saaledes kan forholde sig med andre Ting, som indkiøbes; og om en Kiøbmand tilbyder sig at give en større Doceur end en anden, for at Regnskabsføreren helst skal vedblive at tage Vare hos ham; dette kan ingen brav Mand fortænke Regnskabsføreren i, naar han er saa redelig for sin Stiftelses Beste, at han ei seer mindre paa Varenes Bonitet og den ringeste Priis for Stiftelsen end paa sin egen Doceur. Jeg setter: naar han f. Ex. vilde bære sig saa enfoldig ad, ret ligesom han ei forstod det bedre, at naar han har hørt, hvad en Alen af det eller det Tøi koster, kort sagt saaledes med alt, hvad der betales dyrere, naar man kun tager i det smaa, end naar man tager i Qvantitet; derpaa forlanger han Regningen paa saa eller saa mange Alne ꝛc., hvad det kan være, og lader den qvittere, (NB. for Rigtigheds Skyld, siden disse skal være Bilagere ved Regnskaberne, tales intet om Rabat) siden, naar samme Regninger skal betales, bliver det først den rette Tid at tale derom. At en Regning da paa 80 Rdlr. har kundet saaledes slenge en Tout af sig i Regnskabsførerens Lomme, det har man nok kundet høre tale om; men man veed hverken, hvor vist det er, eller hvor mange

slige

stige Leiligheder Regnskabsføreren kan finde til at forøge sine Indtrader, eller hvor god Forstaaelse der kan være mellem ham og hans Contrahentere; eller om han kunde faae saadan Rabat, naar Udgivts Summerne stige til nogle tusinde Rdlr.; om han bør beregne Stiftelsen det til gode, eller hvordan det skal være. Man seer i det mindste af min Hypothese, at her indtreffer ved saa store Regnskaber mangfoldige og store Vanskeligheder, som man ei saa let kunde afgiøre, hvorledes det skulde være, naar ei Regnskabsføreren selv vilde hielpe Sagen lidt tilrette.

Om en Stiftelse af stor Omfang kunde vinde noget betydeligt paa denne Post, naar man enten lod forlicitere hvad man saaledes behøvede, eller stiftede Anstalter til, at Stiftelsen selv kunde nyde got af de Fordeele, som en glemsom Regnskabsfører ei erindrede at føre Stiftelsen til beste, vil være vanskeligt at afgiøre. Imidlertid, naar det skulde til Regnskabsførerens Erklæring, da troer jeg, at den almindelige Maade bliver den beste. I øvrigt maa man tilstaae baade ved denne og mange flere Poster, at det unegtelig maa tiene en eegennyttig Regnskabsfører til megen Betryggelse, naar han først efter et heelt Aar og længer efterat Udgivterne ere giorte, aflegger sit Regnskab, imidlertid døe nogle, andre reise bort, Vexel-Coursen er baade stegen og falden siden den Tid, og mange Forandringer ere indtrufne, som for Regnskabsføreren har havt en ønskelig Virkning. Med Frimodighed hensender han sine Regnskaber til at eftersees af dem, som ei kiende noget til Omstændighederne; roelig kan han trodse Avind og Misundelse, naar ei det Uheld

ind-

indtreffer, at man vil spørge, om det gaaer rigtig til paa Stiftelsen.

Jeg tør ikke kiede mine Læsere længer med slige Hypotheser; jeg troer, der vil nok findes de, som vil erklære dem for Kietterie og vrang Lærdom, og ønskede, at enhver Mand maatte være saa fornuftig, at han ei lod sig forvirre af slige Fantasier. Ja vist nok var det at ønske; men den sundeste Hierne kan ofte have usammenhængende og urimelige Drømme. Dog bør man glæde sig, naar man vogner, at slige Narrerier ei ere virkelige. Desuagtet har man vel hørt, at man undertiden kan drømme rigtig, og at de Fantasier, som forekomme i Søvne, kan rigtig nok have deres Betydning; men man maa vogte sig for at blive beleet for Overtroe.

Ingen vil vel negte, at der ved slige offentlige Stiftelser kan forefalde saa mange forskiellige Udgivter, som man aldrig kan fordre saa vidtløftigt og nøiagtigt Regnskab for, at man deraf kunde see, at intet var forvanskет. Her kommer det altsaa meget an enten paa Regnskabsførerens egen Ærlighed, eller paa et nøie Tilsyn og saadanne Foranstaltninger, som man kan lide paa.

Omkostningerne ved Hospitalets Flytning i Aaret 1785. under Litt. CC. 681 Rigsd. 53 ß. fortiene Plads iblandt deslige Udgivter ved Stiftelserne. At opstille en Hær af Hypotheser om denne og flere af Regnskabets Poster, var alt for overflødigt. Vel er det, at Hospitalet ei skal flytte, som saa mange andre, hvert halv Aar! Jeg troer dog, man vil kunde indsee, at intet kan saaledes forebygge en Regnskabsførers egen-

nyttige

nyttige Handlemaade, som et nøie Tilsyn, at man giør sig bekiendt med alle Omstændigheder, og lader sig ingen Ting være fremmet. Offentlige Regnskaber kan ei aleene for sig selv betragtede, udvirke dette; thi enten de læses og revideres af 1000 Øine eller af 2, naar man ei med samme Øine kan see baade Regnskaberne og Omstændighederne paa Stiftelsen, saa kommer man dog lige vidt; men derfor maa man ei uddrage den falske Slutning, at offentlige Regnskaber vare unyttige eller overflødige; thi jeg tröer, at de vilde være af stor Vigtighed, og vilde bidrage meget til Stiftelsernes sande Vel i mange Henseender, som jeg ei her kan give mig af med at forklare.

Man maatte nu spørge, hvad alle disse Hypotheser vilde sige? Forfatteren tilstaaer selv, at de ei sige meer, end hvad enhver forud veed, nemlig: at en uredelig Regnskabsfører, som selv er Forvalter over störe og betydelige af Stiftelsens Midler, kan finde tusinde Leiligheder til at besvige, naar han ei des nøiere bliver paaseet; og at offentlige Regnskaber ei, for sig selv betragtede, kan være tilstrækkelige nok, til at forebygge en uredelig og egennyttig Handlemaade, omendskiøndt Publikum saae, at Alting i Regnskabet var approberet til Udgivt, bilagt med Qviteringer, attesteret ꝛc.; thi alt dette kan gierne under visse Omstændigheder skee; og den uredelige Regnskabsfører kan heri finde Betrygelse for sig og sine Handlinger; naar f. Ex. Approbation, Qvittering og Attest ei grunder sig mere paa nøie Kundskab om enhver Post, end paa Tillid til en utroe Huusfogeds Redelighed. Men hvor findes

denne, og hvor have hine ommeldte Tilfælde Sted? Jeg vil svare dertil, hvad jeg baade har beviist og alle Tider kan bevise: I Mueligheder-nes Rige; der kan baade dette og vendelig mere skee; det kan hele Legioner Hypotheser bevidne.

Tryktfeil.

Side 15. Linie 14. og følg. læs:

Der staaer f. E. Ligkister Lit. E. til de døde Fattige i Hospitalet og i Staden a 1 Rdlr. er 263 Rdlr.; aldrig har man hørt nogen er kommet mere menagerlig i sin Grav.

Alvorlige Erindringer

imod

de nyelig udkomne

forunderlige Betænkninger,

i Anledning af Regnſkabet for

almindelig Hoſpital.

Kiøbenhavn.
Trykt hos Chriſtian Frederik Holm,
1792.

For kort Tid ſiden ere udgangne endeel Betænkninger over offentlige Regnſkaber, for det meſte grundede paa Hypotheſer, eller vilkaarlige Sætninger, i Anledning af Regnſkabet for almindelig Hoſpital i Aaret 1785, ſom ſtaae aftrykt i Iris for November Maaned 1791. Artige Betænkninger, der ikke kan andet end giøre Folk ſærdeles opmærkſom; men man ønſkede, at Forfatteren havde forklaret ſig noget nøiere, ſaa man kunde faae at ſee, om alt dette enten var kun et blot Hier-

neſpind, eller han dermed haver Henſigt til virkelig paſſerede Begivenheder, der haver givet Forfatteren Anledning og Leilighed til at opregne ſaa mangfoldige Maader, ſom utroe og nedrige Regnſkabsførere kan finde til at beſvige paa; hvem ſkulde troe, at der kunde ſiges ſaameget om de Artikler, Forfatteren haver handlet om, og hvad kunde der ikke ſiges om de andre, da de berørte ikkun ere faa og ubetydelige imod hine. Diſſe Betænkninger lader til, at have til Henſigt, at viſe, hvorledes uredelige Embeds- og Regnſkabsførere kan finde Leiligheder der, hvor man neppe ſkulde faldet paa at mistænke dem, hvilke, naar de ikke blive nøie forebyggede, kan koſte Stiftelſer og det almindelige Vel ſtore Capitaler aarligen, og have baade i det ſmaae og i det heele de ſkadeligſte Følger. Dog dette

veed

veed man forud, at offentlige Regnſkaber ikke kan være Borgen nok for Stiftelſernes rette Beſtyrelſe; Forfatteren haver beviiſt det med Grunde; men neppe ſkulde man falde paa, at der vare ſaa mange liſtige og underfundige Maader, ſom diſſe Betænkninger give Anledning til; men juſt derfor, da Regnſkaberne, omendſkiøndt de bleve offentlig aflagde, ikke kan være Betryggelſe nok for Midlernes redelige Forvaltning, er jo for enhver Stiftelſe eller offentlig Anſtalt beſkikket en eller flere Opſynsmænd, ſom baade ſkal vaage over Stiftelſernes ſande Vel, og have Tilſyn med den beſkikkede Forſtander, Inſpecteur, Regnſkabsfører ꝛc. Hvad kan da give Anledning til ſaadanne forunderlige Sætninger? at Regnſkabsførere kunde tilbageholde indkomne Penge for Auctioner, at de kunde berige ſig med

Tavle- og Blokkepenge, at de kunde agere Marſkandiſere, og have ſaa mange Midler i Hænde til at kunde beſvige paa, ſom Publikum aldrig kunne have Mistanke om, eller ſiden faae opdagede, naar de først vare ſkeete. Det forſtaaer ſig af ſig ſelv, Beviis ſkal der til ved Regnſkabets Aflæggelſe; hvad behøvede diſſe juſt at følge trykte med et offentlig Regnſkab; man veed jo, at ingen Indtægt eller Udgift antages paa Regnſkabsførerens egen Ærlighed, derfor ſkal der jo være fornødne Atteſter og Qvitteringer; thi om en Embedsfører var nu bekiendt over den hele Verden for at være ſaa reen ſom prøvet Guld, tager man jo dog intet an, i Regnſkaber over offentlige Midler paa hans Ord og Ærlighed, der ſkal jo Documenter til. Hvorledes ſkal man blive klog paa Verkplukningen paa almindelig

Hoſpi-

Hoſpital, ſom de anonyme Forfattere have giort deres Betænkninger over; hvad ſkal dette ſige, at Hoſpitalet taber et Aar 50, et andet Aar 80 Rdlr.; og ſaa gaaer det ind for Hoſpitalets og bliver drevet for Inſpecteurens Regning, ſaa at de Beholdninger, ſom Forfatteren til Hypotheſerne troer at ſkulde bøde paa de foregaaende Aaringers Tab, ſeer man ikke det mindſte til. Forfatteren ſiger at man maae vide den hele Beſkeed, førend man dømmer derom; men hvem ſkal give Publicum denne Beſkeed? man ønſker at den, ſom fremſætter ſlige Paradoxer, ogſaa vilde forklare dem. Forfatteren giver Underretning om en artig Maade, ſom en Hoſpitals Forſtander kunde berige ſig paa, med at tilvende ſig Betalingen for Patienterne paa Sygſtuerne, naar Omſtændighederne tillod ham det, og ligele-

des

des en ſnorrig Methode, hvorledes den nedrige Regnſkabsfører kunde giøre ſine Midler frugtbringende med rige Renter, ved at beſørge Caſſebøgerne for Hoſpitals-Lemmerne, og hvorledes han kunde profitere anſeelige Penge paa deres døde Kroppe; Folk, ſom ikke kiender nøie til Indretningen ved Beſtyrelſen paa offentlige Stiftelſer kan let falde paa at troe, at ſligt virkelig er paſſeret, da man ſeer, hvor net og behændigt det kunde ſkee, naar man ikke kiender det Tilſyn, der ſkal forebygge det, eller har faaet Anledning til Mistanke. Men man maae dog ogſaa erindre, at ſlige Omſtændigheder ſom Forfatteren udbeder ſig dertil, kan man ikke tilſtaae ham; at nemlig, der ſkal findes en Regnſkabsfører ſaa nedrig og fuld af Liſt, og Tilſynsmænd, ſaa enfoldige og godtroende. Naar man ſaaledes

ledes forandre Omſtændighederne efter eget Behag, da var det ingen Sag at fabriqvere monſtrøſe Sætninger; men kunde derimod Forfatteren have beviiſt en Virkelighed af ſlige Tilfælde, da kunde han have givet Publikum, og iſær de, ſom blive beſkikkede til Opſynsmænd en vigtig Oplysning, ſom maaſkee kunde ſpare offentlige Foranſtaltninger mange tuſinde Rigsdaler aarlig. Derſom en Forvalter, Forſtander, Inſpecteur eller kort ſagt, et Menneſkes Barn i hvo han end kunde være fik Lov, eller fandt Leilighed til at handle med Kul, Brænde, Tran, Sand, Koſte, Sengehalm ꝛc., ſom Forfatteren ſiger: ſaa Gud hielpe Stiftelſerne! iſær naar de kunde anføre Udgifter uden Beviis eller Qvittering, eller og lade frygtſomme og uvidende Underbetientere, der ofte ikke forſtaaer at ſkrive meer end deres

eget

eget Navn, og forresten hverken kiender Tal eller Bogstaver, qvittere og attestere Regninger, ja vilde man lade sig nøie dermed, saa kunde maaskee adskillige Ting skee; men hvo vilde vel accordere et Menneskes Barn sligt; derfor ere der satte andre til at see til med ham, at slige Kneeb og Undersundigheder ikke skal skee; man ønskede da nok derfor at vide, hvad der kan give Anledning til slige Indfald? Havde Forfatteren i den Sted givet Exempel paa, at saadant eller andet af samme Beskaffenhed virkelig var passeret, uagtet det anvendte Tilsyn; da fortiente hans Hypotheser at tages i Betragtning.

Hvad vil Forfatteren sige med en utroe Huusfoged og hans Beholdninger? hvem ere vel saa troskyldige og lide saa meget paa deres Huusfogeder, at de ikke

vilde

vilde efterſee baade deres Regnſkaber og deres Beholdninger paa det nøieſte? Hvilke ere de Opſynsmænd, der tillade noget Menneſkes Barn, ſom er Forſtander, Regnſkabsfører eller deslige, at blande ſine egne og Hoſpitalets Fornødenheder imellem hinanden: hvad Grund haver man til ſlige Tanker?

Forfatteren veed en herlig Beſkeed med Sørker, Skiorter, Lagener ꝛc., han lader til at være got bevandret i Snyderier; hvo ſom ikke forſtaaer dem tilforn, kan lære dem nu, men ſaadant gad jeg nok ſee Exempel paa først; thi var det mueligt for en Hoſpitals-Forſtander nogenſinde at bære ſig ſaaledes ad, da kunne det paa min Ære lønne Umagen at være Forſtander. Imidlertid haver dog diſſe Betænkninger tildraget ſig megen Opmærk-

ſom-

ſomhed; mange af Menneſkens Børn, ſom aldrig vidſte hvad Kneb og Underfundighed var, ſeer nu ſaa mange Maader, ſom de kan ſkee paa, og ere det ſlige Maader paa hvilke Skurker kan fra Skarnet af ſvinge ſig op til Velſtand, Anſeelſe, ſaa haver diſſe Betænkninger forklaret adſkillige myſtiſke og uforſtaaelige Begivenheder, ſom kan indtræffe i en Verden, hvor der ere ſaadanne Menneſkens Børn; og ſaa vil man maaſkee da blive klog nok til at forekomme ſlige liſtige Renker for Fremtiden, og ſpare Stiftelſer og offentlige Midler mange tuſinde Rigsdaler aarlig. Men man kan ikke lade ſig nøie med blotte vilkaarlige Sætninger. Her ſkal virkelige Beviisligheder til at afgiøre, om ſlige Kneb og Underfundigheder har fundet Sted i offentlige Stiftelſers Beſtyrelſe. Kunde man derfore anføre Exempler paa,

at

at ſlige Underfundigheder gik i Svang, da burde man ſpidſe baade Næſe og Øren for at blive opmærkſom, og give Agt paa, hvad Menneſkens Børn kan hitte paa i denne ſyndige Verden. Thi haver ſlige Kneb været muelige, og nogen er befunden ſaa nedrige at have betient ſig deraf; hvem ſkal da blive klog paa, hvorvidt han haver drevet ſin Konſt, og hvor mange hundrede eller tuſinde Rigsdaler han haver ſnydet aarlig; jeg er vis paa, at ifald man ſpørger ham, da gider han ikke ſige det. Man haver nu hørt en temmelig Deel om almindelig Hoſpital, Publikum er ved de udkomne Piece bleven meget nysgierrig; alle ønſke at komme ud af den Uvished, hvori man er ſat, da der ønſkes allevegne at Tvivl, Indvendinger, Beſkyldninger, Hypotheſer og deslige maatte nu ende ſig med nogen poſitiv Vis-

hed,

hed, at man dog kunde see, hvorledes Tingene hænge sammen, og lære af Skade at blive klog; og man haaber dog engang at faae den rette Beskeed at vide.

Noget

om

Wartou, Waiſenhuuſet, Opfoſtringshuuſet

og

St. Hans Hoſpital,

i Anledning

af

almindelig Hoſpital.

Kiøbenhavn.

Trykt hos Chriſtian Frederik Holm,

1792.

Roelige have vore offentlige Stiftelſer henſtaaet i mangfoldige Aar, og været ubekiendte i Henſeende til deres indvortes Forfatning og Beſtyrelſe for Publico. Om de alle have beſiddet den Fuldkommenhed, ſom giorde bedre Indretninger ufornødne, ere man juſt ikke eenige om, hvorfore det er meget at beklage, at der ingen almindelig Kundſkab om offentlige Stiftelſers Fond, Legater, Indretninger, Beſtyrelſer ꝛc., er udbredet blandt det oplyſte danſke Publicum, der med Indſigt og Kyndighed kunde nytte diſſe Menneſkekierlighedens Mindesmærker, og biedrage meget til de ædleſte Henſigters ſikrere Opnaaelſe Almindelig Hoſpital, denne betydelige Stiftelſe, ſaa mange forarmede og elendige Menneſkers Tilflugt, haver ogſaa i mangfoldige Aar baaret dette ſtolte Navn, og fordret Borgernes Agt og Tillid; men Erfarenhed haver lært, at denne vigtige Stiftelſe havde ſine betydelige Mangler, og at den kunde modtage en langt ſtørre Fuldkommenhed baade i ſin Be-

ſtyrelſe og Indretninger; og om Hoſpitalet er ſaa lykkelig at naae denne, hvorom ikke kan tvivles, da haver man Skrivefriheden meget derfor at takke.

Andre offentlige Stiftelſer, omendſkiondt de virkelig havde en ſikrere Borgen for deres beſte Beſtyrelſe, ſom almindelig Hoſpital, kan denne dog ikke forviſſe Publicum om deres indvortes Fuldkommenhed, naar man ingen offentlig Kundſkab og Oplysning haver derom. Selv de Stiftelſer, der beſtyres med Indſigt og Redelighed, kan, formedelſt dette Mørke, ikke blive Mønſter for andre, men kunde endogſaa i ſteden for den Agt, ſom de virkelig fortiente, ſtaae Fare for at blive forbunklede med den ſorte Skygge, ſom en anden Stiftelſe kunde kaſte over dem; derfor ønſker viſt mange af de offentlige Stiftelſers Beſtyrere, ſom mener det redelig dermed, at offentlige Regnſkaber maatte forfattes, Kundſkab og Oplysning om deres Handlemaade maatte udbredes blandt Publicum, at de} baade kunde befrie ſig ſelv og deres Stiftelſer fra den Miſtanke, ſom den Ukyndige kunde fatte, foranlediget dertil af almindelig Hoſpitals Exempel. Men endſkiondt man kan ikke vel forſvare ſig førend man bliver anklaget, bør dog ingen anſee det for en Velgierning, ſom man bør takke for, at beſkylde nogen for at give dem Leilighed til at forſvare ſig, og betage Folk deres uforbeelagtige Tanker. Men man lade Tanken om en uredelig Beſtyrelſe fare; thi hvo ſom vil fremkomme med Anklagelſe, han bør vide at beviſe ſin Ret dertil; og kiende nøie Omſtændighederne; og hvo der ikke veed dette, kan ligeſaa lidt anklage ſom frikiende, da man

altid

altid bør have Troe og Tillid til den beſkikkede Beſtyrelſe, naar ikke nøie Kundſkab om indſnegne Uordener giver Grund til det Modſatte. Men ſaa meget tør man altid paaſtaae, at ingen Stiftelſe er ſaa fuldkommen, at den jo i een eller anden Post kunde modtage en Forbedring, naar man først kiendte dens ſande Forfatning, og derved blev iſtandſat at kunde fremkomme med nyttige Planer til bedre Indretninger, hvorved maaſkee ſtore Summer aarlig kunde ſpares, eller og en større Nytte høſtes af de medgaaende Capitaler. Det kan ikke være ligegyldigt for Landsfaderen, der ønſker ſine Underſaatter al den Lykke, de efter Omſtændighederne kan nyde; det kan ikke være ligegyldigt for patriotiſke Borgere, at de milde Stiftelſer, ſom Ædelmodighed har opbygget til Gamle og Svages Pleie eller den umyndige Ungdoms Opdragelſe, opnaaer en mindre Fuldkommenhed, naar de kunde opnaae en større. Og naar Skrivefriheden og almindelig Oplysning blandt Publicum om Stiftelſernes Fundatſer, Tilſtand, Indretning, Capitaler og deres Beſtyrelſer til Stiftelſernes Hovedmaal kunde bidrage hertil; ſaa var det høiligen at ønſke, at ſamme ikke maatte være Hemmeligheder, ſom, naar man er Stiftelſernes Beſtyrelſe uvedkommende, ikke kan faae Kundſkab om. Troeligt er det, at ifald det blev beordret, at man ved enhver Stiftelſe ſkulde forfatte en Underretning om dens Begyndelſe, Fremgang, Fond, Indretning, Beſtyrelſe, med hvad mere der kunde agtes fornødent til Oplysning, det vilde have ſine ønſkelige Følger, om ikke juſt ſtrax i de første Aar, ſaa dog ved Forandring af Tid og Om-

ſtændigheder. For nogle Aar ſiden læſte man nogen ſaadan Underretning om Academiets Midler og deres Anvendelſe; der antændte ſig ved ſamme et Lys, ſom formedelſt ſin uformodentlige Oprindelſe og Glands, nær havde blendet Øinene paa Lærdommens Tilhængere ſelv; da mange af dem havde nydet godt af henſovne Olde-Fædres Omſorg for Efterſlægtens Sønner, uden at de kiendte de henſmuldne Velgiørere og kunde yde dem en taknemmelig Erindring; men ſom efteſt troede, at de havde Diſtribuenternes Naade ene derfor at takke; man læſte meget derom, men man tænkte mere. Imidlertid troer mange, at det var en Velgierning, ſom vil have mange ønſkelige Følger, og beklager kun at ſaa ſtore Summer, ſom gaae Tid efter anden igiennem forſkiellige Mænds Hænder, og ere underkaſtede ſaa mange Forandringer, ikke ere blevne mere betryggede ved offentlige Regnſkaber. Det er vel uden al Tvivl, at offentlig Beſtyrelſe altider er ſikrere end enkelte Mænds; og at det derfor ville mere opmuntre de Ædeltænkende til Godgiørenhed, naar de forud ſaae deres Gavers Anvendelſe til Hovedmaalet betryggede med ſaa megen Sikkerhed, end naar de ſkal overlade dem til private Mænd, der ved deres Afgang maae igien overlade dem til andre, om hvis redelige Beſtyrelſe Giveren ikke haver nogen Sikkerhed. Offentlige Regnſkaber ønſker nu vore oplyſte Tider; og hvorfor ſkulde man nægte nogen Stiftelſe den Forbedring og Fuldkommenhed, den kunde derved erlange, eller hvem vil vel indeſtaae for, at Stiftelſerne ere ſaa fuldkomne, at de ingen Forbedring behøver?

Mon et Wartov, et Waisenhuus, et St. Hans Hospital, et Opfostringshuus har naaet al den Fuldkommenhed i deres Indretninger, i Oeconomie ꝛc., som de kan modtage? mon her ikke kunde være noget at erindre? Dette vil vel neppe nogen kunde paastaae, omendskiøndt man havde den største Agt baade for Betienternes og de Foresattes Indsigt og Redelighed. Selv Fundatzerne og gamle Anordninger udelukke eller hindre ikke disse bedre Indretninger, naar de ere prøvede efter Fornuft og Overlæg. Maatte man spørge: hvorfor anordnede Legator Anvendelsen af sine Midler paa den eller den Maade? da kan man svare, fordi man den Tid ikke kiendte nogen bedre! men kunde han nu see op af sin Grav og erfare, at man nu kunde høste mere Frugt af de samme Gaver paa en anden Maade, som mere Kundskab og Erfarenhed haver lært, da vilde han unægtelig give den sit Bifald; og der hvor Fundatzer tier, haver de Foresattes Indsigt og Nidkierhed desmere Raadighed til at indrette, forandre og forbedre, efter Tid og Omstændigheder, hvor det sande Gavn fordrer det. Og det er vel uden al Tvivl, at den Oplysning de nærværende Tider kan rose sig af, kunde, naar ikke Leiligheden dertil blev beraget ved det Uvidenheds Mørke, som Stiftelserne ligge nedsunkne i, i mange Dele give Planer og Tanker til Indretninger, som naar de med Forsigtighed og prøvet Overlæg bleve fulgte, kunde, deels for nærværende Tider, deels for de tilkommende spare store Pengesummer, hvorved saa megen mere Nytte kunde opnaaes. Hvor mange af de theoretiske Videnskabers forskiellige Grene kunde

ikke finde en practisk Indflydelse endog paa Stiftelsers Oeconomie, naar disse Videnskaber ikke skulde døe med mangen Hierne, der baade havde Evne og Lyst at virke til almindeligt Beste, naar Publiciteten, dette uskatteerlige Gode, opfordrede de ædle Patrioter med deres forskiellige Indsigter at biedrage hver sit til det almindeliges Gavn. Jeg nævner her først et Wartow, dette Ædelmodighedens Mindesmærke, som Menneskekierlighed aabnede som Tilflugt for trængende Medbrødre; hvor meget fuldkommere vilde det ikke være blevet bygget og indrettet, hvor mange Summer skulde det ikke i Tidernes Længde have sparet, dersom flere med deres Indsigt kunde have hver giort sine Erindringer, der kunde have giort Planen i det Heleſaa meget bedre; det er vel ikke at tvivle om, at de henfarne Tider havde ogsaa deres kyndige Mænd, ligesom de nærværende haver sine. En stor og bekostelig Mangel er det unægtelig ved denne Bygning, at den ligger paa et fugtigt, om ei sumpigt Sted, og de underste Stuer saa nær ved Grunden; hvor skadelig for Sundheden slig Fugtighed er, især naar mange Mennesker der opholder sig, derom vidner en Mængde Medicinske Auctorer, som udleder en heel Sværm Sygdomme og Skrøbeligheder af denne Aarsag. Hvor ødelæggende for Bygningens Materialier, Inventarium ꝛc., og hvor bekosteligt i Tidernes Længde giver Erfarenheden Beviis nok for; da dette Hospital efter faa Aar maa lade giøre store Reparationer, som denne Mangel eene og allene foraarsager; havde man alle de Pengesummer samlede paa et Sted, som denne Fugtighed haver kosteт

ſtet Stiftelſen i den Tid den haver ſtaaet, da troer jeg, at mange Mennesker kunde derved være blevne hiulpne; hertil behøver man ikke meer Beviis, end blot den ſunde Fornuft og lidt Kyndighed i Tingene. Hvor let ſkulde dette ikke have været forekommet, naar flere havde havt Leilighed til at anvende deres Indſigt? Endogſaa i gamle Dage haver der været dem, ſom vidſte at opløfte Bygninger over Jorden med Grund- eller Fodſteene, og at fylde Grunden med Sand, Kul, Steene, Gruus ꝛc., og give Vandet det haſtigſte Afløb derfra, og havde dette været iagttaget ved et Wartow, ſkulde maaſkee mange tuſinde Rigsdaler været blevet ſparede. Men lad være denne Mangel er der, og haver viiſt den Opmærkſomme ſine ſkadelige Følger, mon da ikke den nærværende Oplysning, der ſkinner iblandt Publicum, endnu kunde tiene Stiftelſen i denne Henſeende?

Wartow haver omtrent 300 Lemmer, ſom ligge i lange Stuer fra den ene Ende af Stiftelſen til den anden i Senge af et forunderligt Slags, hvoraf ere i de 2de Stuer, ſom grændſer med den ene Ende mod Volden, og med den anden til Kirken, 3 Rader, nemlig en Rad ved Vinduerne til Vandkunſten og en ved Vinduerne til Gaarden, ſamt een midt i Stuen. Naar man vil betragte dette Slags indbyggede Senge, vil man unægtelig tilſtaae, at diſſe maae meget bidrage til at conſervere den Fugtighed, Stuerne ere beladte med, og i Forening med Steengulvet i underſte Etage, giøre diſſe Stuer høiſt ubehagelige, og meget ſkadelige for Helbreden; for at overbeviſes herom, behøver man

kun

kun at tage disse Stuer og især Mandfolkestuerne i Betragtning, og jeg troer, at mange vil tilstaae mig, at et sundt og friſk Menneſke behøvede kun at ligge her i et par Dage og Nætter for at blive anfaſtet af adſkillige af Alderdommens Svagheder. Om dette maaſkee ſkulde være Aarſag til, at ſaa mange af Lemmerne ere ſaa ſkrantne, er vanſkeligt at afgiøre, men falder dog troeligt. Naar man nu foreſtiller ſig, at i disſe Stuer er ingen Varme, ingen Kakkelovn, der ved ſit Træk kunde forfriſke Luften, kan man let foreſtille ſig, hvorledes disſe Stuer maae være b ſkafne, hvor der ſielden om Sommeren, men aldrig om Vinteren bliver Vinduer aabne. Dog mange Foreſtillinger behøver man ikke at giøre ſig; Stiftelſen og dens Stuer ſtaae aabne for enhver, der vil tage dem i Betragtning.

Siden man nu ikke kiender noget til denne Stiftelſe, turde man dog vel ſpørge: om det var at rokke gamle ærværdige Statuta, overtræde Fundationer, og fornærme de henſmuldne Velgiørere i deres Grav, og de Mennesker, ſom de ſaa omhyggelig tiltænkte deres Godhed, om man tænkte paa at forbedre denne Stiftelſes Indretning og forekomme megen Bekoſtning, og maaſkee mange ſnigende Sygdomme og Svagheder, ſom ſaa omhyggelig opklækkes og næres inden disſe Vægge? jeg tvivler ikke paa at jo Forbedring kunde finde Sted, naar Klogſkab og Redelighed og Omhue for Medmennesker forenede ſig, og ved Publiciteten blev opfordret til at viſe deres Virkning.

Skul-

Skulde det maaskee anſees for taabeligt og for-nærmeligt, naar man troede, at diſſe forunderlige Treſurer i Wartow, der[s] tiener baade til Senge, Spi-ſekammere og Forraads-Kammere, da der baade paa Hylderne inde i Sengene kan ſættes Madkrukker og oven paa, Fleſk, Smør, Sild ꝛc., bleve reent afſkaf-fede, og derimod bleve anbragte ordentlige Senge[r], ſom i Frue-Arbeidsanſtalt, men Tid efter anden med tilbørlig Varſomhed? Er det et ſærdeles Pri-vilegium, Lemmerne i Wartow haver fremfor andre, at de maae nyde diſſe monſtrøſe Senge, der lader dem ofte igien indaande den ſamme fordærvede Luft, de ofte haver udaandet, da maae jeg ſige, det er mange af dem et dyrt Privilegium, ſom de ofte beſvære ſig over uden at vide hvorfor. Mon det ikke var en ſtor Vel-gierning mod Menneſkeligheden, naar der i Steden for Steengulv i de underſte Etager bleve lagte Bræde-Gulve, efter at Grunden var noget forhøiet, og i diſſe raa og kolde Stuer bleve anbragte et Par Kak-kelovne eller 3 i hver, ſom ſkulde ſættes midt i Stu-erne? Om dette end ſkulde medtage mere Bekoſtning end hidtil ſkeet er, troer jeg, at man igien vilde ſpare baade paa Bygningen ſelv og Inventarium, der unæg-telig meget maae bedærves af ſlig Fugtighed. Men jeg troer, at Bekoſtningen ikke vilde blive ſaa betyde-lig, naar Klogſkab og oekonomiſk Indſigt blev taget i Raad med. Paa Spindeſtuerne i Wartow gives jo Brænde nok; bleve der ſatte Kakkelovne paa deres an-dre Stuer, og ordentlige Senge, da behøvedes ingen ſærſkildte Spindeſtuer, enhver kunde da ſidde ved ſin Seng og finde Rum nok for ſig og ſin Rok, hvilket

mange desuden giør af Kierlighed til sin Plads og sin Seng, endogsaa nu, da der foruden disse store Senge staaer baade Skrine, Dragkister og Skabe i samme Stuer, som kunde sættes i Gangene og paa Lofterne; man vandt da Rum baade paa Spindestuerne som og i Borgestuen til andet Brug. Naar disse lange Stuer paa denne Maade bleve indrettede, da vilde den skadelige Fugtighed fordrives, og den bedærvede Luft, som indsperres mellem de høit opbyggede Senge mærkeligen forbedres, da den kunde finde Flugt ud af Stuerne igiennem Kakkelovnene, og frisk Luft igien ved Dørrenes Aabning kunde indlades.

Er det sandt, hvad en vis Physicus paastaaer, at kun en fierde Deel af vor Atmosphæriske Luft tiener til at kunde nære vort Liv, og de tre fierdedeele ere uduelige, om ikke dræbende, saa bør ikke fugtig usund Luft ansees med ligegyldige Øine, og man bør ei forlange, at Vanen, som man siger, er den anden Natur, skal giøre Menneskет stærkt til at kunde taale den; thi Exempler haver beviist, at man ved at vænne sig til noget usædvanligt, har, i Steden for at faae en anden Natur, tabt den man havde. Dog! dersom Medmenneskers Hilsen og Liv skulde lide under slige Omstændigheder, dersom en større Bequemmelighed i Livet, samt Omhue for Medmenneskers Pleie giør Fordring paa bedre; da troer jeg, at Sagen foetiener Opmærksomhed. Ligegyldige bør de aldrig være, som er anbetroet den høie Post, at drage Omsorg for saa mange af deres Medmenneskер

Det

Det Mørke, der bedækker denne fugtige Boelig, forbyder mig at tale mere herom; man haver ingen offentlig Underretning om dens indvortes Forfatning eller Bestyrelse og hvad der henhører, og om denne kunde modtage Forbedringer; i disse og flere Poster maae jeg overdrage dem at afgiøre, som kiender den nøiere.

Det Kongelige Waisenhuus i Kiøbenhavn kan vel ligesaa lidet, i det Hele betragtet, bryste sig af, at have naaet den mueligste Fuldkommenhed, og kunde derfor haanlig foragte Forbedringer af nærværende Tids Oplysninger. Den Hensigt er stor og værdig, nemlig: at antage sig Umyndige og Faderløse, og opdrage saa mange unge til Statens Tieneste. Religionen, som er Menneskens høieste Adel og Lykke, haver man heller ikke forsømt; fire Attestati ere disse Unges Lærere, der skal give dem Oplysning i Christendommens Kundskab, Skriven og Regning, lige indtil at de skal confirmeres. Desuden er Stedet forsynet med en Præst, der koster Stiftelsen maaskee aarligen omtrent 600 a 800 Rdlr. Hvor rigtigt dette er i nærværende Tider, ere alle ikke enige om. Adskillige ere af den Mening, at disse Penge tilligemed de øvrige Omkostninger, som Kirketienesten medtager, kunde spares, uden at Børnene derved skulde sættes tilbage i deres Religion eller vor Herre skulde blive fornærmet.

Stiftelsens Lærere, som alle ere Candidater til Præste-Embeder, maae uden al Tvivl kunde give de Unge saa megen Oplysning, som de i denne Tid kan tage imod

imod, og derfor behøvedes, saa troer man, ingen egentlig Præst i denne Henseende, omendskiøndt han havde med Undervisningen at bestille; og i Hensende til den offentlige Gudstieneste med Prædiken, Messe ꝛc i Kirken, da seer man kun liden Nødvendighed heri paa Waisenhuset, hvor der ere unge Børn, og Betienterne ere ei heller saa gamle, at de alle gierne kunde umage dem til nærmeste Kirke; og mon ikke Børnene vilde være vel tilfreds med, at kunde spadsere til Byens Kirker, i Steden for at gaae ud af deres Stuer og ind i deres Capel? Mon det ikke var godt, at de kunde komme til at høre forskiellige Præster? vore Kirker ere for nærværende Tider ikke saa fulde af Mennesker, at de gierne kunde rumme Waisenhuus-Børnene med, og i manglende Fald kunde de gierne hver Klasse gaae med sin Informator til forskiellige Kirker. Herved kunde især høstes den Fordeel, at man kunde søge de Prædikantere, som havde den meeste Tydeligheds Gave, og best kunde giøre Indtryk paa unge Hierter. Skal man derimod være bunden til stedse at høre een; ja da maae man høre ham som han er, enten han er fattelig eller ikke, enten han prædiker for høit eller for lavt; desuden er en Mand sig altid selv gemeenlig liig; kunde disse derfor høre forskiellige Præster, vilde maaskee Opmærksomheden bedre vedligeholdes. Nogle ere derfor af den Meening, at man kunde allene ved denne Post svare Stiftelsen en Summa maaskee af et tusinde Rigsdaler aarlig, og endda opnaae Hensigten med de Unge lige saa godt, om ikke bedre. Om Klædedragten, Haandarbeide, Oplysning i Begyndelsesgrundene til Videnskaberne, der kan anvendes i det dag-

daglige Liv, kunde komme i nøiere Betragtning, anseer mange som en ønskelig Sag. Skade, man haver ingen offentlig Underretning, ingen almindelig Kundskab om denne herlige Stiftelse; hvad man derfor kan sige derom, er intet betydende. Den Kundskab, Reisende haver indlagt sig ved at besee slige og flere Indretninger i fremmede Lande, hvor man bedre haver forstaaet at indrette Arbeidsanstalter og forene Lærdom og Oplysning med Arbeide og Virksomhed, kan ikke blive til Nytte for os, naar den Kyndige og Erfarne, som meget kunde nytte vore Stiftelser med sine Indsigter, hverken veed hvad Fuldkommenheder de have, eller hvad Mangler der er ved dem; betages ogsaa derved Leiligheden til at virke til deres Gavn.

I store Kongens Gade finder vi lige saadan en Stiftelse, omtrent af samme Natur og samme Navn: det Kongelige Opfostringshuus. Her troer man at adskillige Forbedringer kunde finde Sted, og een blandt de vigtigste var nok at kunde give Anslag til at forbedre Kassen, da man siger, at den skal være temmelig svag; skiøndt Stiftelsens Forstander (alle brave Mænd og Forstandere ufortalte), er bekiendt over den hele Bye for en grundærlig Mand. Indsigt og Redelighed i at virke for en opvoxende Ungdoms Beste, kunde her vise sin herlige Indflydelse; og i flere end een Henseende troer man, at denne Stiftelse kunde modtage Forbedringer, naar ikke Uvidenheds Mørke skiulede Manglerne her ligesom paa flere andre Steder. Fra den spæde Alder i en Række af 6 a 8 Aar, ere disse Børn beskiæftigede med Catechismus og Pontoppidans Forkla-

klaring; og hvor vel fordoiet disse ere om Catechismi-Lærdommen forvandles til sund Føde for Sielen, eller den er som Eruditeter i Hiernen: om den mere beskiæftiger Forstanden end Hukommelsen: er meget vanskeligt at bestemme; men mange ere af den Mening, at den idelige Skoletvang, det eensformige, som falder ved at lære Catechismum eller Forklaringen i 6 a 8 Aar, den liden Bevægelse, som disse Unge have, da de i den Alder trænger til megen, Mangel af anden Beskiæftigelse, svækker baade Sielens og Legemets Evner meget, eller at jeg skal udtrykke mig anderledes, giver dem ikke saa megen Næring eller Leilighed til at trives; og hvo tvivler om, at den menneskelige Kundskab og Begreb tiltager mere ved at lære en Ting at kiende fra meer end een Synspunct, ja at forskiellige Ideer eller Begreeb staaer i stor Forbindelse med hinanden til at opklare Forstanden. Mange troer, at den eensformige Catechismi-Læsning trætter Forstanden, betager Lyst og Iver hos den Unge, gior ham kied og fortrædelig; og at dette som oftest er Aarsag til, at han efter 8 Aar ikke forstaaer sin Catechismus tilgavns. Og mon der ikke hos disse i Ringhed fødte Børn ofte findes store Natur-Gaver, og Evner til megen Dueligbed, naar de blive rettelig opelskede? Mon Læremaaden haver al den Fuldkommenhed, som vore nærværende oplyste Tider anseer som den beste? Mon Lærebøgerne ere de tydeligste og fremsætter de fornødne Lærdomme med fornøden Klarhed, saa at ifald de Unge ikke træffer for en Lærer, der besidder Sagtmodighed og Tydelighedens Gave, de da ikke i Steden for ædel Kundskab

og

og Lyst og Kierlighed til Religionen, skulde fatte Mistanke til den, som til dunkle og urimelige Lærdomme, der ere geistligt Digt, og en uovervindelig Had til en Lærdom, som havde kostet dem saa mange Plager i en Alder, som stemte deres hele Natur til Glæde. Mon der ikke i disse Henseender kunde være noget at erindre til Forbedring? maaskee her kunde blive Leilighed til at udrette en stor Gierning, naar Indsigt og Redelighed blev sat istand til at give nyttige Planer, der maaskee vilde have de ønskeligste Virkninger, og danne mangt et Subject til mere Forstand og Dyd. Imidlertid bliver det dog altid ønskeligt, at man kunde adsprede dette Uvidenheds Mørke, som skiuler ogsaa denne Stiftelse, og at man ved Publiciteten fik den at see i sin sande Skikkelse, og det vilde da maaskee snart blive klart, om den kunde modtage Forbedringer, eller den alt havde naaet den Fuldkommenhed, som den skulde; og da fik man maaskee at see om den Tanke var grundet eller taabelig, at disse unge, der af Naturen ere forsynede med samme menneskelige Siel og Siele-Evner, ikke kunde lære at kiende Naturens Herre anderledes end af Catechismus, og om deres Forstand ikke ligesaavel kunde fatte korte Begyndelses Grunde til verslig Viisdom, der maaskee vilde opvække baade Lyst og Fyrrighed hos dem, naar de, ikke som Catechismus skulde twinges ind i Hukommelsen Ord til ander, men foredrages paa en tydelig Maade ved mundtlig Underviisning. Mon der ikke nu og da skulde findes een eller flere blandt Lærerne, som forstod den Kunst, at opvække Lære-Begierlighed hos den Unge, og ved sine mundtlige Forklaringer ligesom uformærkt faae Forstanden til

at fatte adſkillige Sandheder af Moralen, Aſtronomien, Geographien, Hiſtorien, Phyſiqven, Mathematiken ꝛc.; men denne ſidſte Videnſkab maae ikke foredrages efter Lære-Bøger, ſom ſiger, f. E., at man ſkal multiplicere eller dividere 11 Pd. 12 Lod 3 Qvint. med 7 Rdlr. 5 Mk. 9 ß., thi dette er mere at forvirre end at opklare de dødeliges Forſtand. Kort ſagt: helſt de Videnſkaber, ſom haver meeſt Indflydelſe i det daglige Liv, hvilket vilde giøre den Unge desmere lærebegierlig; og naar Forſtanden først havde fattet det rette Begreb, vilde den nok hielpe Hukommelſen til at beholde det. Erfarenhed haver ofte beviiſt, hvorvidt en fornuftig Læremaade kan bringe et almindeligt Genie i 6 a 8 Aar; og de forarmede Forældre ſender ofte deres qualtede Børn til Opfoſtringshuuſet med rige Naturens Gaver; og deres lækre og kræsne Føde, kielne Opdragelſe, vellyſtige Adſpredelſer, ſkal ikke hindre dem paa Stiftelſen til at kunde lære. Naar nu diſſe Begyndelſes-Grunde ikke blev givet enhver iſær lectieviis ligeſom Catechismus, og fordret udenad tilbage, men foredraget mundtlig af Læreren for alle paa eengang, mon da den ene ikke vilde kappes med den anden om at giøre Fremgang, og mon ikke de, ſom ei ſaa godt og haſtig kunde fatte ſom andre, vilde ved Omgang med dem blive underviſte? Hvor mange ſkulde der da ikke iblandt det ſtore Antal Drengebørn fatte mange ſkiønne Sandheder, naar her til ſaadan Underviisning blev taget 4 til 6 Timer ugentlig af de 30 Timer eller mere, ſom bliver anvendt til Catechismi- eller Forklarings-Læsning, og nogen Skrivning og Regning. Ingen vilde vel være ſaa taabelig at ſpørge, hvortil ſkulde ſaadan Underviisning for Børn, der

ved deres ringe Stand og Forældres Trang ere udelukte fra at blive store Mænd i Verden, og ligesom bundne til Haandverksstanden; men dette er vel ikke afgiort, at naar der fandtes dem, som af Naturen vare begavede med lykkelige Evner, og bleve i Ungdommen anbragte til grundig Underviisning, at de ikke ogsaa kunde blive duelige og gavnlige Mænd i Staten i en anden Virkekreds; men lad være, at de end skulde blive Læredrenge hos Haandverkere, og Catechismi Forklaring kunde være nok for dem til at blive en god Skoemager, Snedker, Bødker og andet deslige; skylder man da ikke Menneskesielen den Cultur og Dannelse, som den kan erlange? hvor meget vilde det ikke biedrage til at gjøre gode Borgere af disse Haandverksdrenge naar de i Ungdommen havde faaet et sundt Begreb om den Verden hvori de leve, om de Ting og Begivenheder, som daglig foregaaer i Naturen? Hvor mange af slige Børn, naar de vare blevne Mænd, skulde ikke skatte sig lykkelige, at de i Ungdommen havde faaet nogen Kundskab, som kunde skaffe dem baade Lyst og Smag paa Læsning, at de i deres Frietimer kunde dermed finde en nyttig Tidsfordriv, og Underholdning for deres Siele, i Steden for at søge en mindre værdig Adspredelse? Hvor mange skulde derved ikke blive baade til fornuftige og sædelige Borgere, der endog i deres Haandverker kunde forene Theorie med Praxis, uden at være en Art af Machiner, som gior Arbeidet saaledes, fordi Læremesteren og hans Tamp har givet Armene og Fingerne den Mechanismus? Aldrig kan man tale nok om en Opfostrings- en Opdragelse-Stiftelses Vigtighed; og om det Kon-

Kongelige Opfostringshuus har man sagt saa lidet, og det som verre er, veed man intet at kunde sige, fordi det er saa lidet bekiendt for mange brave og indsigtsfulde, der baade kunde og havde Lyst at sige meget til dets Fuldkommenhed. Fattig-Stiftelser for Gamle og Udlevede ere af stor Vigtighed, og kræver brave Opsynsmænd, der med Indsigt og Redelighed kan sørge for disse Hielpeløses Pleie og Livets sidste Bequemmeligheder; men af langt større Vigtighed ere Opdragelsers- og Opfostrings-Stiftelser for Unge; hine have for det meste igiennemvandret deres Bane, og Verden og alt er dem næsten ligegyldigt; men disse ere først begyndte at betræde deres, med sunde Evner og levende Tilbøieligheder, der staae aabne saavel for Indtryk af Lasterne, som af Dyden; deres Vandel igiennem Verden bestemmes for det meste af den Opdragelse, de have faaet, og denne haver vigtige Følger for dem selv, for deres Afkom, som de skal opdrage for Staten, hvis Styrke og Hæder det er, at have fornuftige, duelige og retskafne Borgere; kort: for Tid og Evighed. Mange have troet, at paa et Opfostrings- og Opdragelseshuus for saa mange Unge, burde man ei allene drage Omsorg for, hvad der henhørte til den beste og sunde Forflegning for de Unge, og for den menageerligste Maade for Stiftelsen, men og for hvad der henhørde til deres Sundheds Vedligeholdelse i andre Deele, og troede at det derfor var got, at disse Unge, hvis Legems Styrke og Helbred tillige haver en betydelig Indflydelse paa Sielens Virksomhed og deres tilkommende Lykke, fik en tilbørlig Motion, og blev holdt til adskilligt Arbeide; hvorvidt slige Opfostrings-

Stif-

Stiftelsers egentlige Opsynsmænd kunde have den bedste og modneste Forstand, til at indrette og afpasse alt efter Tidernes og Omstændighedernes Beskaffenhed, staaer ikke saa let til at bestemme. Af Publiciteten kunde man derfor faae at vide, hvor antagelig den Mening var, hvor vidt saadant kunde skee og hvad Nytte det vilde medbringe; i det mindste kunde man vente det oplyst, hvorfor, at de vindskibelige Udlændinge kan høste saa megen Nytte af opvoxende Børns Arbeide, naar den hele Krop hos vore Opfostringshuus-Børn ikke har andet at bestille, end huse den Siel, der finder sin hele Beskieftigelse i Forklaringen eller Catechismus. Om sal. Kong Frederik, der skienkede 10000 Rdlr. til Opfostrings- eller Børnehuuset haver meent det saaledes, veed jeg ikke saa lige; men saalænge alting ligger som i Dvale, mange som kiender Forfatningen ved Stiftelserne haver ikke Lyst eller Evne at kunde virke til Forbedring; og andre igien som haver begge Deele, fattes Leilighed og Midler dertil; da maae man enten sætte blind Tillid til de beskikkede Opsynsmænds Ufeilbarhed i at ramme det beste og tienligste efter Omstændighederne, endskiønt man troer, at saa mange Jagttagelser i Henseende til Pleie, Lærdom, moralsk og medicinsk Opdragelse, og mangfoldige flere, som Bestyrelsen fordrer, overgaaer de Foresattes Forstand, eller og maae man ligefrem troe, at det kunde blive langt fuldkommere, naar man ikke foragtede at tage dem i Raad med, som forstod det bedre; Publiciteten tilbyder sig at skaffe Stiftelserne baade mange og brave slige Raadmænd, der uden at blive Kassen til Besvær, vil mere nytte, end maaskee mangen een, der kunde anse sin

egen Interesse for det fornemste ved Stiftelsen, og leve i øvrigt ubekymret om dens Vel eller Vee.

I Henseende til Børnenes Klædedragt er ikke alle enige om, at den er den beste og mest oeconomiske paa dette Sted, endskiøndt man seer, at den er den almindeligste, saaledes som Moden og den almindelige Brug er. Her synes mange, at man gierne kunde indføre en egen Dragt for disse grønne Drenge, maaskee til meaen Menage for Stiftelsen, uden at støde an mod de Grunde, der med Bifald haver forjaget National-Draaten. Disse Børn have ligesom andre brave Mænd Kiole, Vest og Burer; de tvende sidste passer vel til Kroppen, der er intet manglende, intet overflødigt, hver Traad gior, saa at sige sin Nytte; men naar man betragter Kiolen, der vel er besat med sine tilbørlige Knappe og Knappehuller, men hænger dog altid aaben, saa seer man, at den netop beklæder Armene, som Vesten intet haver med at bestille, og for Resten hænger den fra Nakken til Beenene som en Klokker-Kappe, og beklæder kun Ryggen, der mest kan taale Kulde, og er mindst udsat for dens slemme Virkninger. Naar Publiciteten opfordrede kyndige Mænd til at give deres Tanker tilkiende ogsaa i denne Henseende, da torde maaskee Medici afgiøre, om Kiolen kunde afskaffes uden Sundhedens Forlis; og Skræderens Maal kunde overtyde vedkommende om, at Stiftelsen kunde spare betydeligt, og dens Børn have bedre Nytte af deres Klæder, naar man beklæder deres Krop for oven efter samme Raisonneds Regler som fra neden, med at give dem runde Troier eller Vester, der tilknappes foran. Nu

og

og da seer man nogle af Opfostringshuus-Børnene i denne Dragt, at gaae ud i Frost og Kulde, uden at de mærker til Savnet af deres slingrende Kioler; og kan de undertiden taale at gaae med slige Trøier, da de almindeligviis bruger Kioler, saa kunde de det langt bedre, naar de bestandig bleve vante dertil; man kunde da spørge, hvorfor denne Dragt ikke bliver almindelig, naar den med langt mindre Bekostning kan giøre meer end samme Nytte, da man især i de mildere Tider af Aaret gierne kunde spare meget paa Klæderne, i den Sted at de ved nærværende Dragt endog i hede Sommerdage maae slide baade paa Vest og Kiole, der desuden maae være dem besværlig at slæbe paa, fremfor en kort afrundet Trøie eller Vest; Stiftelsen og dens Børn kunde maaskee blive meget tient med, at Skræder-Indsigt ved Publiciteten ogsaa kunde have Leilighed at giøre sine Anmærkninger.

Soldaterne leed for nogle Aar siden en Slags Forandring i deres Kioler; og ingen tviler paa, at baade Oeconomien og Soldaten, der fik en Kiole bedre skikket efter hans Krop, vandt derved.

Men om Moden, der, uden at tage imod fornuftige Grunde, eller høre anden Raison, end hendes egne dumme og stive Capriser, beherskr Menneskene med despotisk Vælde, vilde taale at see de grønne Drenge saa vanskabte i runde Trøier, det maae den afgiøre, som kiender hendes Naade bedre end jeg; imidlertid haver hun dog adskillige Gange maattet bukke under for Dyd og sund Fornuft; og man troer, at

diſſe, underſtøttede af Publiciteten, vil temmelig knække hendes Herredømme.

Mon det nu ſkulde være ønſkeligt eller ei, at man kunde læſe offentlige Underretninger om de offentlige Stiftelſer, at Publicum ikke ſkulde være uvidende derom, at man ved at kiende de giorte Indretninger, baade kunde blive de Mangler vaer, ſom hindre den væſentlige Hensigts Opnaaelſe, ſom og kunde blive ſat i Stand til at give ſine Tanker tilkiende til bedre og nyttigere Foranſtaltninger.

Man maatte ſpørge: hvorfor ſkulde diſſe Stiftelſer og deres Forfatning ligge i Mørket, da Lyſet er ſaa velgiørende? da man ikke engang behøver at tage almindelig Hoſpital til Beviis paa, at Stiftelſerne kunde trænge til mere Fuldkommenhed og mere Tilſyn, end de egentlige Opſynsmænd kan give; men man kan a priori beviſe det, og ſee det uimodſigelig, at Stiftelſerne vilde vinde betydelig, naar mange tillige kunde gavne hver med ſine forſkiellige Indſigter, hvor let vilde det da ikke blive for de egentlige Beſtyrere, naar de kunde af manges Tanker og Planer til bedre Foranſtaltninger, vælge de beſte. Det er ingen ligegyldig Sag for Staten og den retſkafne Landsfader, enten de ædle og værdige Hensigter med ſlige Stiftelſer opnaaes eller ikke; dette erklæres tydelig nok i Forordningen, Skrivefriheden angaaende; burde da ikke Beſtyrerne for de offentlige Stiftelſer hertil ligeledes byde Haanden, og ved Publiciteten opfordre kyndige Mænd til at arbeide med i dette Fag?

Det

Det Kongelige Opfostringshuus er forsynet med en Kirke eller Capel, hvori holdes Prædiken hver Søndag af Informatorerne, som dertil skiftes; hvor nødvendig denne Kirke haver været forben, maae den dømme om, som haver havt Kundskab om Stiftelsen i den Tid; Nu derimod troer man, at vor Herre ikke vilde fornærmes, om denne Kirke blev anvendt til andet Brug, og den hele Guds Tieneste der gik ind. Opfostringshuusets Børn gaae hver Søndag i almindelig Hospitals Kirke; Betienterne ved Stiftelsen ere sunde og friske Mennesker, som gierne kan søge Byens Kirker, og behøver slet ikke nogen Cabinets- eller Capels-Prædiken.

Uden for Porten have vi den saa kaldede Lade-Gaard, St. Hans Hospital og Claudi Rosettes Stiftelse, der haver været ligesaa urørt af kritiske Penne, som nogle af de andre Hospitaler; imidlertid troer man, at dette ogsaa kunde have sine Mangler, og da det ikke haver opnaaet al den Fuldkommenhed, som det kunde modtage, var det høist at formode, at redeligsindede og indsigtsfulde Patrioter, der tænker paa de lidende Medmenneskers Vel, kunde med deres Kundskab og forskiellige Evner bidrage meget til Forbedringer i disse Elendighedens Boeliger, naar man ved Publiciteten fik Leilighed til at kiende dette Hospitals sande Forfatning, med alt hvad did henhører af Fundatz, Legater, Anordninger med videre; Mangler ere der uden al Tvivl ved denne, ligesom ved andre, og som dog Tid efter anden kunde hæves, naar ikke Mørke og Uvidenhed skiulede dem for Publici Øine. Mon det

ikke

ikke er en Mangel, at der paa saadant Hospital ikke er en Have eller grønne Steder beplantede med Træer, hvor de Gamle og Skrøbelige og Reconvalescentere kunde nyde frisk Luft under en vedervægende Skygge, da der ere baade Haver, Græsgange og et stort Væn-ge til Stedet, men NB. ikke for Hospitalets Fattige? Hvor vedervægende vilde det ikke blive for disse, naar de kunde fordrive noget af den lange og formedelst Svaghed kiedsommelige Dag, ved at indaande frisk Luft, og række deres Lemmer i Græsset under Træer-nes Skygge, i Steden for at gaae inde imellem Ho-spitalets Bygninger i en broelagt Gaard, omgiven med qvalm Luft og ubeskiermet mod Solens alt for stærke Heede; hvor smukt havde det ikke været, ifald man tænkte paa, allerførst at forsyne Hospitalets Lem-mer med det fornødne, nyttige og bequemmelige, paa et Sted, hvor der fandtes Plads nok dertil.

Mon Daarekisterne paa dette Hospital ikke kun-de fortiene deres Betragtning, og mon de enten ha-ver Fuldkommenheder eller Mangler fremfor andre po-lerede og oplyste Folkes Indretninger for deres gale og affindige Mennesker, eller hvad man vil kalde dem? Dette Spørgsmaal kunde man nok ønske besvaret: om Daarekisterne paa St. Hans Hospital er blot for at fængsle de affindige, gale og rasende Mennesker, for at de ikke skal giøre Skade? eller de ansees som de beste og sikreste Indretninger og Midler til at resti-tuere de Gale og give dem den tabte Forstand tilbage? og om Kyndighed og Medicinsk Indsigt har anseet det for tienligst og best, at Daarekisten skulde være nær

ved

ved Jorden eller under den? Ingen vil nægte, at Galenſkab er en Afvigelſe fra Naturens Orden; at den kan have ſin Oprindelſe fra Legemet, naar denne Maſkine er kommen i Ulave, og at Galenſkab altſaa kan have forſkiellige Aarſager, og behøver derfor forſkiellige Cuur-Methoder; kun den ſom ſelv var taabelig, vilde troe, at Daarekiſte var det eeneſte General- og Univerſal-Middel for Galenſkab; ſkal derfor de Galne reſtitueres, ſaa maae Aarſagen til denne Sygdom hæves og Maſkinen bringes iſtand igien; men Reenlighed, friſk Luft, der ſtyrker Nerverne og det hele Legeme, og gior det bequemt til Sielens Værkſted, er yderſt nødvendigt for friſke og kloge Mennesker til at beholde deres Helbred og Forſtand; aldrig burde diſſe tvende Dele da fattes dem, ſom allerede ere bragte i Uorden, og ſaa meget mere behøver dem, om de ſkal komme ſig igien, og ikke af det modſatte blive beſtandig competerede til Daarekiſten. Paa Grund heraf tør man frit paaſtaae, at Daarekiſter ikke burde være i de underſte Etager tæt ved Jorden, langt mindre under den i indelukte Gange af høie Muure med et lidet Vindue tæt under Loftet, hvor Qvalm og uſund Luft forsøger Ureenlighederne ligeſom diſſe den, og i Forening med hinanden tør vove paa at gisre de friſke Mennesker ſelv ſyge, ſom ſkal omgaaes hine. Værelſer, ſom vare høiere i Veiret, og ſaaledes indrettede, at de kunde udluftes, var uden al Tvivl hertil meget bedre; meget vilde det da befordre Reenlighed og Luftens Forfriſkelſe i diſſe, naar man altid havde nogle ledige til at ſkifte paa, hvori man kunde ſætte de Galne, medens de andre bleve aabnede for Veir og Vind,

der

der kunde udfore den bedærvede Luft og giftige Dunſter. Hvor meget kunde der ikke ſiges i denne Henſeende om ſlige Værelſers og Daarekiſters Indretning, der maaſkee kunde ogſaa komme dette Hoſpital til Gavn, om det ikke allerede havde naaet al den Fuldkommenhed i denne Henſeende, ſom det efter Omſtændighederne kunde tage imod, iſær naar dette Hoſpital enten ſkulde flyttes eller opbygges paa nye, ſom Ordet gaaer? Hvor ønſkeligt var det da ikke, at det blev indrettet efter den beſte Plan, at ikke Efterkommerne i nærmeſte Slægt, om ikke nogle i nærværende ſelv, ſkulde antaſte Mangler og Ufuldkommenheder, ſom ved første Indretning kunde været forekommede, men ſiden ere enten blevne umuelige eller i det ringeſte forbundne med ſtore Penge-Bekoſtninger at hæve; ſaavel Phyſici ſom Medici og flere, der havde været opmærkſomme paa Menneſket og Begivenheder i Verden, kunde med deres Indſigter virke her maaſkee noget betydeligt til Menneſkelighedens Gavn, der kunde have velſignede Følger igiennem Aarhundrede; dog heri at indlade mig i nøiere Beſtemmelſe af ſlige Indretninger, er min Indſigt alt for utilſtrækkelig; det var ruere peruetitum nefas; men ſaa meget tør jeg altid ſige, at gal er den Tanke, at Daarekiſten er et General- og Univerſal-Middel for Galenſkab; (men ſaa aſſindigt har maaſkee vel aldrig nogen tænkt) der behøves kun liden Kundſkab til at indſee, at kloge Folk kunde blive aſſindige, halvgalne kunde blive heelgalne, og de ſom vare heel galne, men ſtod til at redde, kunde blive det beſtandig ved at indſluttes i Daarekiſter, hvor Ureenlighed og fordærvet Luft med et

ſlags

ſlags Vold angriber endogſaa de Sunde i ſamme Øieblik de træder ind. Man foreſtille ſig, at Grandſkning i hemmelighedsfulde og dybe Sandheder, Religions Skrupel ꝛc., haver trættet Hiernen paa den ene og bragt hans Maſkine i Uorden eller en Skrue løs, ſom man ſiger: (men hvad dette er for en Skrue, hvor den ſidder, og hvorledes man ſkal ſkrue den faſt igien, dette er vanſkeligt at ſige) for ſaadan Perſon troer jeg aldrig et eenſomt Sted kan være tienlig, uden til at betage ham de Adſpredelſer, der kunde afvende hans Tanker fra den Grublen, ſom var den første Aarſag til hans Galenſkab; haver han nu kun Anſatz dertil eller er allerede halvgal, da vil Daarekiſtens Roelighed, dens qvælende Luft inden faa Uger giøre ham til en complet Candidat. Kan Tungſindighed, Mildtſyge eller Moderſyge, alt for ſtor Blodrighed være Aarſag til Affindighed og Galenſkab, da troer jeg aldrig at Daarekiſtens ſtille Levnet og dens uſunde Dunſter kan være andet, end et General- Universal-Middel til at formere Sygdommen, ved at forøge den Affindiges Phantaſier og omhyggelig vogte hans Legeme for den friſke Luft og den fornødne Bevægelſe, der kunde afkiøle det alt for hede Blod, og bringe Circulationen og Vædſkerne i den tilbørlige Gang; og haver en alt for ſtor Mængde af galdeagtige Vædſker, eller og ilde cureret og indbrevet Fnat været Aarſag til Sygdommen, da vil man uden medicinſk Indſigt lettelig begribe, at Daarekiſten, naar den ikke er forſynet med tilſtrækkelig friſk Luft og tilbørlig Reenlighed, vil omhyggelig udklække den begyndte Sygdom, og ved meer og meer at klække den, vil ſnart bringe ſamme til Modenhed, og

for-

forſikre den Syge om Competence til beſtandig Beſid-delſe af denne gyſelige Vraae. Dog! Daarekiſter bør være Forvaringsſteder for Aſſindige, ſom formedelſt deres Uregierlighed bør indſperres medens deres Syg-dom behandles med den udfordrende Cuur og Medicin, og derfor hverken bør anſees ſom Univerſal-Middel til at helbrede de Aſſindige, og langt mindre ſom Middel til at giøre kloge Mennesker til galne, og de ſom ere halvgalne til heelgalne, eller de ſom kunde blive helbre-dede til beſtandig Aſſindige; ſaa meget veed enhver med almindelig Menneskeforſtand, men dette kan man altid ſige om dette ſlags Boeliger, (alle brave Daare-kiſter ufortalte) at de ere de beſte, hvor man tit og ofte kan forfriske Luften og ſkaffe Reenlighed; og der-for vil det unægtelig komme meget an paa, hvorledes de ere byggede, ikke tæt ved Jorden, mindre under den, ikke bag andre Vaaninger hvor Luften ikke kan have ſit Strøg naar man vil gabne dem, ikke paa ſum-pig og moradſig Grund, langt mindre ved Poler og ſtilleſtaaende ſtinkende Vande; thi kan diſſe bringe Men-neſket ud af ſin naturlige gode Tilſtand, maae man og omhyggelig vogte andre derfor, ſom fra en fordærvet og ſyg Tilſtand ſkal bringes over igien til en ſund. Det var ſaa meget mere at ønſke, at man vilde værdige denne Poſt en alvorlig Opmærkſomhed, ſaaſom kun meget faa tager diſſe den menneskelige Elendigheds Boeliger i Øiesyn; den Gyſen det indjager, at ſee aſſindige raſende Medmennesker, det ſkumle og rædſelfulde Mør-ke og den angribende fæle Stank, der herſker inden de ſtore Planketykke Dørre, beſlagne med Jern-Skuder, og ſvære Taſke-Laaſe, afſkrække i Almindelighed Men-

neſker

neſker fra at nærme ſig diſſe rædſomme Vraaer; Steder, ſom man virkelig burde tage i Øiesyn for at lære Menneſkeligheden at kiende under forſkiellige Skikkelſer, og uddrage ſig ſelv nyttige Morgler, der kunde have virkſom Indflydelſe paa Tænke- og Handlemaaden.

Kunde da nu den Kundſkab og Oplysning, ſom herſker iblandt Publicum, udrette noget til Forbedring endogſaa i diſſe de Ynkværdiges Boeliger, hvo vilde da ſkiule deres Mangler, og ikke meget mere opfordre enhver, hvis Indſigt kunde have de ønſkeligſte Virkninger igiennem Aarhundrede, at give ſine Tanker tilkiende?

Kundſkab om offentlige Stiftelſer burde være offentlig for enhver, da den maaſkee til megen Skade ved en eller anden offentlig Anſtalt er hos alt for faa, maaſkee hører ſom et Inventarium til Stedet, ſom Formand eller hans Fuldmægtig afleverer til Eftermand; mange vilde maaſkee ſpørge ligeſom jeg, hvorledes gaaer det til, naar Mænd, hvis Handel og Vandel, Opdragelſe og Indſigter ere gandſke fremmede for offentlige Midlers, Anſtalters og Indretningers Beſtyrelſer, af en eller anden Aarſag bliver ſatte til Opſynsmænd, foreſatte Directeurer ꝛc.; hvorledes erhverver de ſig den Indſigt, den Kundſkab om Stiftelſernes og Foranſtaltningernes Forfatning og ſande Tilſtand, de Mangler ſom burde hæves, de Forbedringer ſom burde iværkſættes; hvorfra ſkal de hente denne Kundſkab, ſom de ſaa nødvendig bør have, for at ſvare til det Navn de bære? Hvorfra ſkal de hente den-

ne

ne Kundskab? den som best kunde give Oplysning herfr, burde maaskee mindst betroes dertil, og ere der ingen Kilder uden for offentlige Stiftelser eller Foranstaltninger, at øse Kundskab, saa bliver nok denne den eneste paa Stiftelsen selv, nemlig: at henvende sig til Contoiret; og skulde man da engang imellem ikke træffe for en ærlig og redeligsindet Mand, kunde man blive skammelig bedragen; thi politiske Aarsager byder undertiden, at man ikke bør øse Kilden tom paa eengang. Den allermest veltænkende Opsynsmand eller Directeur, om han med den redeligste Omhue ivrede for sin Stiftelses Vel, kunde dog komme til at give slemme Lærepenge, naar han enten ikke havde sikre Midler til at forskaffe sig Oplysning om enhver Ting, eller han og skulde erhverve sig denne efter Haanden ved Tid og Leilighed; men det værste er kun, at disse Lærepenge i saa Fald gik paa andres Bekostning. Hvor ønskeligt var det ikke derfor, naar man af offentlige Underretninger, om hvad der henhører til Stiftelserne kunde indsamle den Kundskab, som er saa nødvendig for enhver, der ere satte som Opsynsmænd over andre, og uden hvilken de ikke kan være det de bør, men bærer kun et tomt Navn, som vel klinger stort i Uvidendes Øren, men medfører kun liden Nytte for de anbetroede Foranstaltninger, Stiftelser ꝛc.

Og uden al Tvivl var det meget nyttigt, at man kunde indsamle disse fornødne Kundskaber, førend man paa eengang bliver occuperet med for mange Forretninger. Overnaturlige Ting haver nok aldrig tildraget sig i Bestyrelses-Væsenet, og sielden overordentlige; den

den naturlige Maade at gaae frem paa til Kundſkab og Indſigt, er uden al Tvivl eens for alle; kun Indbildning og forvirret Hierne troer, ſom Rabener ſiger: Hvem Gud giver Embede, giver han ogſaa Forſtand; Indſigt og Kyndighed i det Fag man bliver ſat, og det Embede og den Poſt man bliver anbetroet, maae erhverves med Flid og Brug af Eftertanke, om man ſkal kiende Sandheden ſaaledes ſom den er, og om man ſkal kunde virke for Stiftelſernes og det Offentliges Vel; men hvorledes ſkulde man vel kunde forøge ſin Kundſkab og Indſigt, naar man ikke havde ſikre Kilder til at udlede Sandheden af, og Midler til at forøge den med? men intet kan give Stiftelſernes Opſynsmænd bedre og ſikrere Kilder til at øſe Underretning af, ingen kan meer upartiſk levere dem Midler i Hænde til at forøge dem med, end Publiciteten, denne Landsfaderlige Velgierning. Hvo veed, hvad Indflydelſe da Publiciteten kunde have paa vore offentlige Stiftelſer? hvo vil være Borgen for, at de haver al den Fuldkommenhed de kan naae? Thi, ſaa længe man ingen Kundſkab haver om dem, kan man ligeſaa lidet frikiende dem for Mangler, ſom man kan beſkylde dem derfor; Publiciteten maae dog alletider være ønſkelig for Stiftelſerne under alle Omſtændigheder; for de mangelhaftige, at de kan forbedres, for de fuldkomne, ſom beſtyres efter Klogſkabs og Redelighedens nøiagtige Regler, at deres Fuldkommenhed maae erkiendes, og blive Mønſter for andre.

I Betragtning heraf ønſker maaſkee mange med mig: 1) At alle Forſtandere ved offentlige Stiftelſer vilde give en kort, men dog tydelig Underretning om

Stiftelsens Fundation, Legater, de senere Kongelige Anordninger, og derpaa giorte Forandringer, Stiftelsens Fremgang og dets nærværende Tilstand, tillige med Regnskabet, og ifald nogle Foresatte, som dog ikke kunde formodes, skulde hermed være for seendrægtig, saa tvivles ikke paa, at naar Stiftelsens sande Vel hermed kunde fremmes, de høiere Collegier vilde tage sig heraf og give Befaling dertil, at Publicum ikke skulde være uvidende, eller fatte Mistanke om den beste Bestyrelse, hvorved nogle af Stiftelserne kunde maaskee tabe anseelige Summer, der ellers hos saa velgiørende en Nation kunde falde i dets Lod; Arbeidsanstalterne vidner herom, da nogle af dem ei allene haver kraftige aarlige Bidrag, men ogsaa allerede anseelige Legater; men her elskes ogsaa Lyset mere end Mørket.

2) At, naar disse Bekiendtgiørelser vare gaaet i Forveien, paa en eller anden Maade blev udsat nogen Premie for den beste Afhandling om den tienstligste og beste Indretning, hvorved mange vilde opmuntres til at bearbeide dette Fag, og som vilde meget bidrage til Stiftelsernes Fuldkommenhed, der er saa saare vigtig for en velindrettet Stat, og paa hvis gode Indretning beroer saa mange af vore Medmenneskers Skiebne.

3) At en Commission af indsigtsfulde og redelige Mænd, der i Overeenstemmelse med de indkomne Afhandlinger kunde udarbeide en Plan, der kunde sættes i Virksomhed; og endelig

4) At

4) At denne Plan maatte igien fremlægges for Publici Domstoel, for at erholde dets Bifald førend den blev Majestæten fremlagt til Aprobation; og da troer jeg, man kunde haabe, at der med Understøttelse og Almisse blev forbunden Virksomhed og passende Arbeide, da det første vidner om Medlidenhed og Godgiørenhed, det sidste derimod om Klogskab og Fornuft, da kunde man haabe, at tykke Mayer og gustne Ansigter, forbunden med Strømpestrikken og Pontoppidans Forklaring, ikke skal undertrykke de lykkeligste Naturgaver, men at den fremspirende Ungdom blev paa en mere behagelig og passende Maade sat i Virksomhed; da kunde man haabe, at Friderichs Villie blev opfyldt; at Industrie og især Manufactur-Arbeide hastigst og med mindste Bekostning kunde fæste Rødder, som ellers hos os gaae saa langsom frem, endskiøndt vi have saa mange Natur-Producter, der af Udlændinger bliver forædlet, og igien betales for Udenlandske Vahre; dog hertil behøves Oplysning. Ved Mørkhed og Taage ligger alting i Dvale, naar derimod Solen med sit giennemtrængende Lys og Varme opliver Naturen. Himlen give da, at denne oprindende Soel og saa maatte udbrede sin oplivende Kraft over disse Stiftelser; dog! herpaa kan man ikke tvivle, Landets sande Ven, vor utrættelige Frederik, vil byde Lyset skinne frem, der, hvor Mørkhed har skiulet de bedrøveligste Mangler.

Priselige Indretninger skal da skasse Landet Ære og dets Borgere sand Lykke, Dyd og Vindskibelighed, disse hinanden saa nær beslægtede, skal slaae Haand i

Haand

Haand for at krone Rigerne med Lykſalighed. Enhver retſkaffen danſk og norſk Mand ſkal opreiſe ſin Fyrſte levende Æreſtytter i hengivne trofaſte Hierter, og diſſe ſkal kraftigere bevidne hans Høihed og Roes for Efterſlægterne, end Ægyptens ſtolte Pyramider.